Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Hugonis de S. Victore De sacramentis - Cod. Aug. perg. 140

Hugo <von Sankt Victor>

[Reichenau ?], [13. Jh.]

urn:nbn:de:bsz:31-41962

Hugo de
Sacramentis
ptes XII

3o
h

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

CXL
(140)

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Incipit prologus libri de sacramentis ab initio usque ad finem in unam seriem
disposit[us].

Librum de sacramentis christiane fidei studio quodam ad seriem compulsi sumus in quo nonnulla que ante
dictaveram sparsim in unum quia continuato eodem stilo exprimere molestum vel superfluum videbatur
inserui. In quibus si forte sermo simpliciter colorem dictaminis servare non potuerit, non multum interesse pu
tavi eadem veritate constante. Hoc autem magis me movit quod cum eadem prius negligentius dictassem, ut potero, nondum
adhuc fini operis proposito huius passim transcribenda exposuissent, sufficere arbitratus eorum minutias vel anno
tata in noticiam venire. Si quis ergo postmodum eundem huius operis textum inserere, quedam in ipsis mutare, quedam autem adicere
vel detrahere [illegible] lectorem admonitum esse volo, ut sicut ex textu operis huius seriem aliud aut
aliter aliquando [illegible] hanc diversitatem cum esse sciat, ubi quod forte reemendandum fuit, ad huius operis
formam componat. Sane hoc opus in duos libros distinxi, quatinus in tanta rerum multitudine explicata
incisio narrationis legentibus tedium tollat, et simul utrumque scribere non valentibus aut divisum habe
re volentibus commodiorem formam exhibeat.

Primus liber a principio usque ad incarnationem verbi narrationis seriem deducit. Secundus liber ab incarna
tione ubi usque ad finem et consummationem omnium ordine procedit. Item primus liber xii clau
sulas sive partes complectitur. Prima pars tractat de creatione et restitutione huius sensilis mun
di. Secunda pars tractat de causa creationis humane et de primordialibus causis rerum omnium.
Tercia pars tractat de cognitione dei qualiter ab initio manifestatus est et unus et trinus. Quarta pars
tractat de voluntate dei, id est diversis modis quibus sacre scripture de voluntate dei loqui consueverunt. Quin
ta pars tractat de creatione angelorum et confirmatione et lapsu, et de ceteris que ad ipsos pertinent. Sex
ta pars tractat de creatione hominis et de statu eius ante peccatum. Septima pars tractat de
lapsu. Octava de reparatione. Nona de institutione sacramentorum. Decima de sacramentis naturalis
legis. Undecima de sacramentis scripte legis. Huius libri capitula per singulas partes subter ordina
vimus in hunc modum. Que sunt dicenda ante principium. Que sit materia divinarum scripturarum.
Quomodo divina scriptura per opera conditionis descendit ad narranda opera restaurationis. Quod tri
pliciter tractat de materia sua eloquium sacrum. Quod in sacro eloquio non solum voces sed et res si
gnificare habent. Quomodo omnes artes subserviunt divine sapientie. De numero librorum sacri eloquii. Explicit prologus.

Incipit liber hugonis de sacramentis ad secundam eruditionem sacri eloquii quod est fundamentum
sapientie. Prima pars examerom in opera conditionis. Unum esse principium a quo facta — Primi libri
sunt omnia de nichilo. Si prius facta materia est quam forma. Ratio quare voluit deus per tempora — capitula
universalia opera sua ad completionem producere et prius esse facere quam pulchrum esse. Si potuit ali — sunt hec
quid esse materia sine forma. Simul creata fuisse omnia visibilia et invisibilia. De prima infor
mitate rerum omnium qualis fuit et quamdiu mundus in illa permansit. De formationis
distinctione. De institutione lucis quare prima facta est. Qualis eadem facta est lux et ubi. Quod
simul facta est lux visibilis et invisibilis et pariter divisa a tenebris. Quod lux tres di
es illuminavit et quare ante solem facta est. Sacramentum divinorum operum. Quare dixit scrip
tura vidit deus lucem. Que sit cautela boni operis hic significata. Quid factum sit de
luce illa primaria post creatum solem et si de ipsa substantia sol factus sit. Si deus per sex dies sine
intervallo operatus est sive aliquo quolibet modo. De opere secunde diei quod factum est firmamentum. De
[illegible] factum sit firmamentum et quale factum sit sacramentum predictum. Quare non dixit deus

HOFBIBLIOTHEK KARLSRUHE

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK Baden-Württemberg

vidisse opus secunde diei quod bonum esset. Quomodo congregate aque in unum locum ut appareat arida. Quomodo terra
germina produxerit. Quare ille aque que super celos sunt non sunt congregate in unum locum. Quod hic
tribus diebus facta est rerum dispositio. Quomodo tribus diebus sequentibus ornatus est mundus. Si de ipsis elementis
facta esse que ad ornatum illorum facta sunt. Sacramentum quare aves et pisces de una materia facti sunt et
in una sede dispositi non sunt. Quare opera conditionis prius commemorantur, deinde opera restauratio-
nis. Quod in operibus restaurationis maxime versatur tractatio. Quatuor esse per que sermo subsequens
decurrit.

Secunde partis capitula sunt hec

Incipit secunda pars de causa creationis hominis et de causis primordialibus rerum omnium. De causis primordi-
alibus et de effectibus earum. De generatione causarum primordialium. Que est prima causa conditionis ra-
tionalium. Quod divine voluntati et bonitas affuit et potestas. De tribus perfectis et perficientibus omnia.
Quod hec tria de Deo secundum substantiam dicuntur. Quare hec tria etiam secundum substantiam dicuntur quasi propria in quibusdam lo-
cis personis attributa inveniuntur. Quod sapientia Dei cum una sit in Deo secundum nos diversa nomina sor-
titur. Quod voluntas Dei eterna sit de opere temporali. Quod hec tria in Deo coeterna fuerint. Quod hec visibilia mun-
di hec invisibilia Dei demonstrant. Quod similitudo Dei in rationali creatura perfectius expressa est.
De scientia et prescientia Dei et quomodo in rebus ex ea necessitas cadere videtur. Quomodo omnia in Deo ab eterno erant prius
quam in semetipsis subsisterent ex quo illic non prescientia sed scientia erat. Si res future non fuissent sapientia Dei scientia esset sed
prescientia non esset. Quomodo utrumque eternum est prescitum esse et futurum. Quomodo si rerum eventus mutarentur prescientia tamen
non mutaretur. De providentia Dei que duplex est. De providentia in suis et alienis. De dispositione divina. De pre-
destinatione divina. De potestate Dei in qua duplicem considerari potestas in Deo esse et utrumque in Deo omni-
potentie esse. Tercie partis capitula sunt hec.

Qualiter ab initio Deus agnitus est et quod unus et quod trinus. Quare Deus nec totus sciri nec totus ignorari potuit.
Quibus modis cognitio Dei ad hominem venit. Quod Deus trinus et unus et de trinitate et unitate. Explicatio proposi-
tae distinctionum. De illo cognitionis genere quod mens rationalis in se dum videre potest. Quia se quamvis videt esse
nisi rationalis et quod se cepisse intelligit. Quia Deus est in sui principio est. Fidei rei argumentum foris inventis.
Quomodo Deus trinus et unus. Quod vere et summe unus. Quomodo immutabilis est Deus. Quod ratione creata recte consideratae ad
unitatem ad cognoscendum Deum. Quibus modis species mutantur. Quod Deus essentialiter est et vere est et in omni creata sine natura
sine diffinitione et in omni loco sine circumscriptione et in omni tempore sine vicissitudine vel mutatione. Quomodo species creati
locales sunt et quomodo corpora. Ratio quomodo Deus non solum unus sed trinus sit. De verbo intrinseco et extrinseco. Quod ima-
go Dei in rationali creata expressa est et vestigium trinitatis in ipsa. Quomodo tres persone eterne una sunt substantia. De
discretione nominum trinitatis. Quomodo species sensus apparet in filio mittit eterna processione ab illo et temporali adven-
tu ad nos. Quare tamen illa ineffabilia in divinitate tres persone dicuntur et tamen in humanitate non dicuntur. Quare po-
tentia patri attribuitur sapientia filio bonitas sive benignitas spiritui sancto. Alia ratio quare illa que de substantia
dicuntur communia sunt pluraliter sunt discreta. Quod vestigium trinitatis non solum in rationali creata sed etiam in corporea invenitur.
Quod in his tribus omnia. Recapitulatio superdictorum. Brevis summa eorum que supra dicta sunt cum adiectione quo-
rundam. Quarte partis capitula sunt hec.

Quot modis sumpta voluntate Dei accipiatur. Prima beneplacitum dicitur. Secunda operatio. Tertia permis-
sio. Quod bona Deus facit mala permisit. Quare operatio et permissio Dei voluntas eius dicitur. Quod duplex
sit distinctio voluntatis Dei in beneplacito eius et in signo beneplaciti eius. Quarta est in preceptione. Quinta
in prohibitione. Quod non sunt similia signa eiusdem beneplaciti preceptio et prohibitio sicut operatio et permissio.
Quomodo fallere videtur Deus preceptione et prohibitione. Aliud inveniens quod sit in beneplacito [illegible] utrumque.

durum sonare. Et quod Deus praecipiat quod nollit, et quod nolit fieri permittat. Quod Deus non vult mala quamvis velit ut mala sint, quia hoc bonum est. Quod semper impletur voluntas Dei. Quomodo mali excusabiles non sunt quamvis per eos voluntas Dei impleatur. Quare praecipit Deus omne quod praecipit. Omne quod bonum dicitur, et secundum se et ad aliquid bonum dicitur. Quod secundum se bonum et universaliter dicitur, id est et summum bonum esse. De tribus generibus boni. Maius bonum est illud ex quo maius bonum est. Quod Deus propter se, id est propter utilitatem suam, vel quomodo nihil praecipit. Quod Deus unicuique praecipere habet quod bonum est ipsi cui praecipit, et si bonum omnium non est. Quod bonum universitatis Deus impedire non habet, et si illud bonum alicui non est. Quod operatio et permissio Dei signa sunt. Beneplacitum Dei duplex esse, ad rem aliquam, ad actum rei.

Quod in principio creati sunt angeli. Quod rationalis creatura prima omnium facta est dignitate, quia ad ipsam refertur conditio reliquorum, sicut ipsius conditio ad Deum refertur, quia ad similitudinem Dei facta est sola. Quod in principio primo simul facta sunt et corporea et incorporea, omnia in materia et incorporea in angelica natura. Quod et corporea et incorporea natura et secundum aliquid informis facta est et secundum aliquid formata. Quales fuerunt angeli quando primum facti sunt. Quod non facti sunt de materia praeiacente sicut corpora. De quatuor proprietatibus angelicae naturae. De differentia spiritualis substantiae. De differentia cognitionis. De differentia liberi arbitrii. In quo similes conditi sunt, et in quo dissimiles. De triplici potestate illorum. De triplici cognitione. Si perfecti facti sunt angeli an imperfecti. Quod tribus modis perfectum dicitur: secundum tempus, secundum naturam, universaliter. Quod perfecti conditi sunt, sed prima perfectione. Si praescii fuerunt futuri eventus sui. Quales conditi sunt, boni vel mali, iusti an iniusti, beati an miseri. De libero arbitrio illorum in primo conditionis principio quando subsistere coeperunt. Quid sit liberum arbitrium. Quod liberum arbitrium non ad praesens spectat sed ad futurum, nec ad omne sed ad contingens tantum. De aversione et lapsu malorum. De confirmatione et conversione bonorum. Quomodo in labentibus culpa gratiam [adiuvat], in stantibus gratia meritum adiuvit. Quod in sola voluntate et iustitia est et iniustitia. Quod peccatum nec substantia est nec de substantia, sed privatio boni. Quomodo Deus omnem voluntatem et potestatem angelorum ad suae voluntatis ordinem et dispositionem retorquet. Quod Deus tribus modis coercet voluntatem et potestatem angelorum malorum. De occulta dispositione Dei qua malas voluntates ad suam voluntatem retorquet et disponit, secundum suam voluntatem. De ordinibus angelorum, quod in principio a Deo conditi sunt. Si plures remanserunt quam ceciderunt. De discreta cognominatione angelorum. Utrum omnes supercaelestes mittantur. De ministris angelicis.

Sextae partis capitula sunt haec

Quare Deus hominem ex anima et corpore fecit. Qualiter homo ad imaginem et similitudinem Dei factus sit. De creatione et origine animae. De libero arbitrio. De duplici sensu animae. De duobus bonis hominis. De duobus praeceptis naturae et disciplinae. De tribus generibus rerum. De gemina custodia vitae inferioris. De tribus statibus hominis. De primo statu ante peccatum. De cognitione rerum visibilium. De cognitione creatoris. De cognitione sui. De qualitate liberi arbitrii per tres status. De virtute hominis ante peccatum. Qualis creatus sit primus homo secundum corpus. Quamdiu homo si non peccasset in hac vita inferiori manere debuisset. Si non peccasset homo quales filios genuisset. Utrum iusti an iniusti nascerentur. Si [illegible]. Utrum simul transferendi fuissent an per successiones. Utrum perfecti nascerentur statura et scientia. De institutione primi hominis. De institutione hominis secundum inferiorem vitam. De institutione hominis secundum superiorem vitam. De loco in quo positus est primus homo. De ligno vitae. De ligno scientiae boni et mali. Quod homo in paradiso positus est in

creatus. Quare unus primum creatus est. Quare mulier de viro facta et quare de latere. Quare dormienti costa abstracta est. De sex modis operandi. Septime partis capitula sunt hec.

De lapsu primi hominis. Quare diabolus in forma aliena ad hominem venit. Quare primo ad feminam venit. Quare ab interrogatione exorsus est. Quod soli viro preceptum datum sit. De modo temptationis. Que mala fuerint in originali peccato. Quod mulier delectatione permissi persuasioni assensum dedit. De duobus generibus temptationum. Quis plus peccavit Adam vel Eva. De appetitu iusti et appetitu commodi. Utrum homo volens aut nolens appetitum iusti perdidit. Quod iusticia sit mensura. De mensura inferiori. De mensura superiori. Quid mali sit in homine. Quod homo in appetitu iusti peccavit in appetitu commodi punitus est. Quare inferior appetitus mensuram excedit. Quod spiritus carnis cura in vincula est. Quod necessitas concupiscendi non excusat que voluntate venit. Quod commodum et ordinatum appetendum condicti appetitui non commodum. Quomodo necessitas ex voluntate venit. Quid regenerati tribuunt quod regenerati amittunt. De originali peccato. Quot modis dicatur originale peccatum. Quod primo homini actuale hoc nobis originale. Quid sit originale peccatum. Quomodo originale peccatum a parentibus in filios transeat. Quod anima non sit ex traduce. Quomodo per carnem peccatum transit ad animam. Quomodo ignorantia vicium sit. Quod angeli facti sunt ut ab intus erudirent homines a foris. Unde concupiscentia nascitur et unde ignorantia. Quomodo anima peccati originalis particeps fiat. Ratio quorundam de animabus incorporandis. Quomodo a patribus iustis peccatores filii nascuntur. Utrum omnia peccata precedentium patrum ad filios transeant.

De eo quod tria sunt consideranda circa reparationem hominis. De quinque locis. Octave partis capitula sunt hec.
Quomodo dispositus est homo ad penitentiam. De causa hominis adversus deum et diabolum.
De discretione iudiciorum. Cur deus homo. Quid ad nos pertinuit passio Christi. De iusticia potestatis et equitatis. De iusticia patientie et cogentie. Quod aliter deus redemisse potuisset hominem si voluisset.

VIIII. partis capitula sunt hec.

Quare ante instituta sunt sacramenta. De tempore institutionis sacramentorum. De institutione coniugii ante peccatum. Quatuor esse consideranda in institutione sacramentorum. Quid sit sacramentum. Quare instituta sunt sacramenta. De distinctione tam operum et tam operantium. In institutione sacramentorum quantum ad deum dispensationis esse, quantum ad hominem necessitatis. De materia sacramentorum. Quod sunt sacramentorum genera.
De tribus que necessaria sunt ad salutem. Decime partis capitula sunt hec.

De fide septem esse inquirenda. Quid sit fides. Que sunt in quibus fides constat. De incremento fidei. De his que ad fidem pertinent. Si secundum mutationes temporum mutata sit fides. Quid sit quod nichil minus umquam fides habere potuit. De capitulo super dictorum. De sacramento fidei et virtutis. XI. partis capitula sunt hec.

De sacramentis naturalis legis. De prima differentia precedentium et subsequentium sacramentorum. Alia differentia. Quod homo instructus est a deo ad decimas offerendas. Prima differentia. Secunda differentia. Tertia differentia. Quare prima mutata sunt per secunda. De his quibus operum.
De unione ipsi fidelis. Duodecime partis capitula sunt hec.

De circumcisione. De preparatione legis. De sacramentis septem legis. De immobilibus preceptis. De tribus preceptis prime tabule. De septem aliis secunde tabule. De ordine preceptorum. De mobilibus in super additis preceptis. Quod tria sunt genera sacramentorum in lege.

Cum igitur de prima eruditione sacri eloquii que in historica constat lectione compendiosum volumen dictassem prius. Hoc nunc ad secundam eruditionem que in allegoria est introducendis preparavi in quo, si fundamento quodam cognitionis fidei animum stabiliant, ut cetera que vel legendo vel audiendo superedificare potuerint inconcussa permaneant. Hanc enim quasi brevem quandam summam omnium in unam seriem compegi, ut animus legentis aliquid certum habeat cui intentionem affigere et firmare valeat, ne per varia scripturarum volumina et lectionum diverticula sine ordine et directione rapiatur. In distinctione prolagi capitula sunt hec.

Que sunt dicenda ante principium. Que sit materia divinarum scripturarum. Quomodo divina scriptura per opera conditionis descendit ad narranda opera restaurationis. Quod triplicem tractat et de materia sua eloquium sacrum. Quod in sacro eloquio non solum voces sed et res significare habent. Quomodo omnes artes subserviunt divine sapientie. De numero librorum sacri eloquii. Prolagus Hugonis. Explicit. Liber incipit de sacramentis ad secundam eruditionem sacri eloquii quod fundamentum scientie est. Que sunt dicenda ante principium.

Quisquis ad divinarum scripturarum lectionem erudiendus accedit, primum considerare debet que sit materia circa quam versatur earum tractatio. Quia si rerum illarum de quibus scriptura facta est noticiam habuerit, facilius postmodum dictorum eius veritatem sive profunditatem perspiciet. Que sit materia divinarum scripturarum.

Materia divinarum scripturarum omnium sunt opera restaurationis humane. Duo sunt enim opera in quibus universa continentur que facta sunt. Primum opus conditionis. Secundum est restaurationis. Opus conditionis est quo factum est ut essent que non erant. Opus restaurationis est quo factum est ut melius essent que perierant. Ergo opus conditionis est creatio mundi cum omnibus elementis suis. Opus restaurationis incarnatio verbi cum omnibus sacramentis suis, sive his que precesserunt ab initio seculi, sive his que subsequuntur usque ad finem mundi. Verbum enim incarnatum rex est noster, qui in hunc mundum venit cum diabolo pugnaturus, et omnes sancti qui ante eius adventum fuerunt quasi milites sunt ante faciem regis precedentes, et qui postea venerunt usque ad finem mundi milites sunt regem suum subsequentes. Et ipse rex medius est in exercitu suo hinc inde vallatus incedens et stipatus agminibus suis. Et licet in hac tanta multitudine diverse armorum species in sacramentis et observationibus precedentium et subsequentium populorum appareant, omnes tamen uni regi militant et unum vexillum sequuntur, et hostem unum persequuntur et una victoria coronantur. In his omnibus opera restaurationis considerantur, in quibus divinarum scripturarum tota versatur intentio. Mundane sive seculares scripture materiam habent opera conditionis. Divina scriptura materiam habet opera restaurationis. Propterea tanto excellentior omnibus scripturis iure creditur, quanto dignior est et sublimior materia in qua eius consideratio versatur. Nam opera restaurationis valde digniora sunt operibus conditionis, quia illa ad servitutem facta sunt ut stanti homini subvenirent, ista ad salutem ut lapsum erigerent. Propterea illa quasi modicum aliquid sex diebus facta sunt, ista vero non nisi in sex etatibus compleri possunt. Tamen sex et sex e diverso ponuntur ut idem reparator qui sit creator demonstretur. Quomodo divina scriptura per opera conditionis descendit ad narranda opera restaurationis.

Quamvis autem principalis materia divine scripture sint opera restaurationis, tamen ut competenti ad ea tractanda accedat, primum in ipso capite narrationis sue breviter secundum fidem rerum gestarum exordium et constitutionem narrat operum conditionis. Non enim convenienter ostende-

possit qualiter homo reparatus sit, nisi prius demonstraret qualiter sit lapsus. Neque vero lapsum eius convenienter osten-
deret, nisi prius qualiter a deo institutus fuerit explicaret. Ad ostendendam autem primam institutionem homi-
nis oportuit ut etiam totius mundi conditio ac creatio panderetur. Quia propter hominem factus est mun-
dus. Spiritus quidem propter deum, corpus propter spiritum. Mundus propter corpus humanum, ut spiritus deo subiectus, spiritui corpus,
corpori mundus. Hoc ergo ordine scriptura sacra creationem mundi describit quia propter hominem fac-
tus est. Deinde commemorat qualiter homo factus in natura iustitie et discipline dispositus est.
Postea qualiter homo lapsus est. Novissime quemadmodum est reparatus. Primum ergo describit materiam
in eo quod factus est et dispositus. Deinde miseriam in culpa et pena. Deinde reparationem et misericordiam
in cognitione veritatis et amore virtutis. Deinde patriam et gaudium beatitudinis.

Dehinc autem materiam tractat divina scriptura — *Quod tripliciter tractat de materia sua eloquium sacrum.*
secundum triplicem intelligentiam, hoc est historiam, allegoriam, tropologiam. Historia rerum ges-
tarum narratio, que in prima significatione littere continetur. Allegoria est cum per id quod factum
dicitur aliquid aliud factum sive in preterito sive in presenti sive in futuro significatur. Tropologia est cum
per id quod factum dicitur aliquid faciendum esse significatur. *Quod autem in sacro eloquio non sole voces sed et res significent.*

Inde apparet quantum divina scriptura ceteris omnibus non solum in materia sua sed etiam in modo tractan-
di subtilitate et profunditate precellat. Cum in ceteris scripturis sole voces significare inveni-
antur. In hac autem non solum voces sed et res significative sunt. Sicut ergo in eo sensu qui inter voces
et res versatur necessaria est cognitio vocum, sic in illo qui inter res et facta vel facienda mystica constat
necessaria est cognitio autem rerum. Cognitio autem vocum in duobus consideratur in pronuntiatione videlicet
et significatione. Ad solam pronuntiationem pertinet grammatica. Ad solam significationem pertinet dialectica.
Ad pronuntiationem simul et significationem pertinet rethorica. Cognitio rerum circa duo versatur, id est formam
et naturam. Forma est in exteriori dispositione. Natura in interiori qualitate. Forma rerum aut in numero
(margin: arithmetica) consideratur ad quem pertinet, musica; aut in dimensione ad quam pertinet geometria; aut in motu ad
(margin: aut in proportione ad quam pertinet) quem pertinet astronomia. Ad interiorem vero rerum naturam physica spectat. *Quod omnes artes subserviunt divine sapientie.*

Ex quo constat quod omnes artes naturales divine scientie famulantur, et inferior sapientia recte
ordinata ad superiorem conducit. Sub eo ergo sensu qui est in significatione vocum ad res conti-
netur historia. Cui famulantur tres scientie sicut est dictum, id est grammatica, dialectica, rethorica.
Sub eo autem sensu qui est in significatione rerum ad facta mystica continetur allegoria. Et sub eo
sensu qui est in significatione rerum ad facienda mystica continetur tropologia. Et his duobus famulantur
arithmetica, musica, geometria, astronomia et physica. Super hec autem omnia divinum illud est
ad quod ducit scriptura divina sive in allegoria sive in tropologia. Quorum alterum quod in allego-
ria est, recta fide; alterum quod in tropologia est, informat bona operatione. In quibus constat cog-
nitio veritatis et amor virtutis. Et hec est vera reparatio hominis. *De numero sacri eloquii.*

Postquam demonstravimus que sit materia divinarum scripturarum et qualiter de subiecta
sibi materia tractent in triplici sensu historie, allegorie, tropologie, nunc ostendendum convenit
in quibus libris ea que vere divinitatis nomine censetur scriptura consistat. Duo sunt testamenta quibus omnium
divinarum scripturarum corpus concluditur, vetus scilicet et novum. Utrumque tribus ordinibus distinguitur.
Vetus testamentum continet legem et prophetas, agiographos quod interpretatum sonat sacros scriptores
vel sancti scribentes. In lege continentur quinque volumina, id est Genesis, Exodus, Leviticus, liber Numeri, De-
uteronomium. Genesis autem generationis dicitur, Exodus exitus, Leviticus a levitis. Liber Numeri quia in eo

nominant filii Israel. Deuteronomium secunda lex. Hebraice autem bresith, hellesmoth, uaiecra,
uaiedaber, adabarim. In ordine prophetarum viii sunt volumina. Primus liber Iosue, qui et
Ihesu naue, et Iosue bennum, id est filius Nun. Secundus liber iudicum, qui dicitur Sophtim. Tercius liber Samu-
el, qui est primus et secundus regum. Quartus malachim, qui incipit regum, qui est tercius et quartus regum.
Quintus Ysaias. Sextus Ieremias. Septimus Ezechiel. Octavus liber xii prophetarum, qui dicitur
thereasar. Hii prophetici dicuntur eo quod prophetarum sunt, et si omnes prophete sint. Propheta autem tribus modis
dicitur: officio, missione, gratia. Vulgo autem usitato vocabulo magis prophete vocantur qui vel officio
vel apta missione prophete sunt, sicut in hoc loco. Secundum quam acceptionem David et Daniel et ceteri
quam plures prophete non dicuntur, sed agiographi. In ordine agiographorum ix libri continentur. Primus Iob.
Secundus liber psalmorum. Tercius proverbia Salemonis, que grece parabole, hebraice masloth dicuntur.
Quartus Ecclesiastes, quod hebraice coeleth, latine concionator interpretatur. Quintus Sirasirim, id est can-
tica canticorum. Sextus Daniel. Septimus Paralipomenon, quod latine sonat verba dierum,
hebraice dabreiamin dicitur. Octavus Esdras. Nonus Hester. Qui omnes v, viii, ix simul
faciunt xxii, quot litteras et alphabetum continet hebraice, ut totidem libris erudiatur
vita iustorum ad salutem, quot litteris lingua discentium ad eloquentiam instruitur.
Sunt preterea in testamento veteri quidam libri qui leguntur quidem, sed in corpore textus vel in racione auc-
toritatis non scribuntur. Ut est liber Tobie, et Iudith, et Machabeorum, et qui inscribitur liber Salemo-
nis, et Ecclesiasticus. Novum testamentum continet iiii evangelia, apostolos, patres. Evangelia iiii sunt
Mathei, Marci, Luce, Iohannis. Apostolica volumina similiter iiii: actus apostolorum, epistole Pauli,
canonice epistole, apocalipsis. Qui iuncti cum superioribus xxii veteris testamenti xxx complent, in
quibus divine pagine corpus consummatur. Scripta patrum in corpore textus non computantur,
quia non aliud adiciunt, sed id ipsum quod in supradictis continetur explanando et latius manifes-
tiusque tractando extendunt.

prima pars

Arduum profecto et laboriosum opus crebra vestra peticione flexus aggredior: universam di-
vinarum scripturarum seriem non solum perstringendo ad compendium dirigere, sed exponendo
quoque profunditatis eius archana in lucem evocare. Cuius quidem operis inchoationem prompta de-
votione offero, spe consummationem promitto. Unum principium esse, et quod facta sunt de nichilo.

In principio creavit Deus celum et terram. Quod dicitur creatum est, de nichilo factum est. Nam quod de aliquo
factum est, creatum non est, sed factum est, quia de nichilo factum non est. Fecit ergo Deus celum et terram, nec
solum fecit, sed creavit, hoc est de nichilo fecit. Philosophi gentilium tria quedam rerum principia sine princi-
pio posuerunt: opificem, materiam et formam, profitentes ea que facta sunt omnia quidem ex materia in forma
per opificem esse producta. Sed isti factorem solum, non creatorem Deum professi sunt. Fides autem vera unum solummodo
principium confitetur, quod semper erat, et per ipsum solum factum est ut esset quod aliquando non erat. Cuius
omnipotentie virtus ineffabilis sic non potuit aliud preter se habere coeternum quo in faciendo
iuvaretur. Ita sane cum voluit subiecit, ut quod voluit et quando et quantum voluit de nichilo crearetur.
Omnia que facta sunt Deus non solum ex materia fecit, sed materiam omnium ipse de nichilo creavit. Si prius facta est materia quam forma.

Sed non parva questio est utrum ea que facta sunt simul in materia et forma ad esse
producerentur, an prius in materia quidem ex materiali conditione sint, post modum formata. Scio quosdam sanctorum
patrum qui ante nos viri divina archana excellenter scrutati sunt quasi ad usum quedam super hac inquisi-
tione scripta reliquisse. Aliis quidem asserentibus omnia simul in materia et forma fuisse creata.

aliis autem hoc magis probantibus ut corporea quidem omnia que facta sunt post simul et semel materialiter
condita, postmodum vero per intervalla vi dierum in formam disposita fuisse credantur. Ego pro certo viros
sapientes in rebus tam obscuris et dubiis atque a sensu nostro remotis nec temere asseruisse quod nescierunt
neque in his que asseruerunt, presertim tanta diligentia prolatis errare potuisse. Illud magis
crediderim sub assertionis forma inquisitionis aliquod studium fuisse. Que sic dicta secundum pietatem inter-
pretari voluerit nec falsa credendo errorem incidet, nec vana reprehendendo elationem. Illos quidem
in nulla parte precipiti assertione declinantes, ideo cui nostri sensus iterum magis accedit
quantum capere possumus aperimus. Qui dicunt omnia simul in materia et forma fuisse condita, propterea
fortassis suam assertionem iustam esse arbitrantur quod omnipotentie creatoris indignum vide-
atur ad humane imbecillitatis similitudinem suum opus per intervalla temporum ad perfectionem pro-
movere. Quod quoque etiam quedam scripturarum loca quodammodo idem asserentia inveniunt. Ut est illud: Qui vivit
in eternum creavit omnia simul. Ipsa quoque Geneseos scriptura unde prima ad nos huius rei manavit agnitio.
Sic ambigue de operatione sex dierum loquitur ut sepe numero omnia potius simul facta fuisse probare
videatur. Propter hec quidam et hominum rationes aiunt credendam esse mysticam illam in genesi vi dierum distributionem.
Rei veritate autem omnem creaturam ab ipso temporis exordio quo esse cepit talem cepisse, taliterque formatam
qualem nunc videmus habere quantum ad universitatis dispositionem pertinet. **Ratio quare deus voluit
per temporum intervalla opera sua ad completionem perducere et prius esse facere quam pulchrum esse.**
Nobis autem videtur excepto eo quod nichil in hac re temere diffinire volumus omnipotentie
creatoris in nullo derogari si per intervalla temporis opus suum ad consummationem produxisse di-
catur ita ut tamen indubitanter et aliter facere potuisse si ratio omnipotentis voluntatis eius expostulasset
credatur. Omnipotens enim deus cuius voluntas sua bonitate non quam variari potest, sicut propter rationalem creaturam
cetera omnia fecit, ita etiam in eis omnibus faciendis illum precipue modum servare debuit qui
ipsius rationalis creature commoditati et cause magis congruus fuit. Hoc autem ille erat in quo
eidem creature rationali sed non solum obsequium sed exemplum pararet, vel in quo illa acciperet non solum
id quod ad obsequium indiguit, sed per illud etiam quod accepit agnosceret id quod fuit. Propterea in visibilibus rebus prius
informis materia facta est, ac deinde formata forma, ut eo ipso demonstraretur quod que ab illo
prius non existentia acceperunt essentiam sine quo formam et ordinem non poterant habere confusa.
eodem modo ipsa rationalis creatura per id quod foris fiebat intus agnosceret et ab illo esse quod erat atque ab illo
expetendum esse quod futura erat. Quatenus etiam pro eo quod acceperat ingratiarum acceptorem exurgeret sed
in id quod acceptura erat obtinendum in ipsum affectum dilectionis dilataret. Nam et ipsa
rationalis creata quodammodo suo prius informis facta est, postmodum per conversionem ad creatorem suum formanda.
et ideo foris prius ei demonstrata est informis materia postea formata, ut quanta foret inter esse et pulcrum
esse distantia disceneret. Ac per hoc admonita est ut contenta esset in eo quod per conditionem a creatore esse acceperat
donec pulcrum esse atque beatum adipisceretur quod amoris conversione a creatore acceptura erat. Quod si quis
querat quare rationalis creatura iam tunc in ipso mundi primordio extiterit cui hoc exemplum proponi de-
buisset, facile respondetur iam tunc creatos fuisse angelos qui hoc facto ammonerentur se ipsos agnoscere
et usque in finem homines futuros qui licet hoc quando factum est non viderint, tamen per scripturas edocti factum
esse omnino iam nescire non possunt. Si cui hoc quam proposuimus ratio minus sufficiens videbitur ad com-
probandam nostram existimationem de rerum creatione, concedimus ut salva pace vel alia ab idem
audientium comprobandum meliorem atque subtiliorem exquirat. Aut si huius partis assertio ei non pla-

ceterorum alteram pro ut libet assumat. Nos autem secundum propositum cepta nostri operis ordine prosequimur.

Si potuit aliquando esse materia sine forma.

Restat enim ut si primam materiam rerum informem creatam fuisse asserimus, utrum nec aliquid sine forma existere potuerit, qualiter vel essentiam ante formam inditam fuisse credendum sit ostendamus. Ego vero quid super hoc sentiendum mihi videtur aperiam. Certe non puto illam primam omnium rerum materiam tali informem fuisse ut nullam omnino formam haberet, quia nec aliquid tale existere posse omnino credo, quod aliquod esse habeat et nullam formam. Ita tamen non absurde informem eam appellari posse credo, quod in confusione et permixtione quadam subsistens, nondum hanc in qua nunc cernitur pulchram aptamque dispositionem et formam receperit. Ergo ante formam facta est materia, sed tamen in forma. In forma confusionis, ante formam dispositionis. In prima forma confusionis prius materialiter omnia corporalia simul et semel creata sunt, in secunda forma dispositionis postmodum per sex dierum intervalla ordinata.

Sed nec illud contrarium opinor absurdum erit, *Simul creata fuisse omnia visibilia et invisibilia.* si credimus unum idemque prorsus momentum temporis fuisse quo in principio simul creata fuerunt rerum visibilium corporalium materia et invisibilium angelica natura: creatura utraque esse quod Scriptura refert omnia simul creata fuisse, sicut supra diximus: Qui vivit in eternum creavit omnia simul. Quia eodem momento simul et visibilium materia essentialiter creata est, et invisibilium natura, nichilque postea factum cujus in ipso primordio aut materia, ut in corporibus, ~~aut similitudo~~ vel, ut in spiritibus, non precesserit. Ille vero, si nove adhuc cottidie creantur anime, nova tamen creata non fit, quia in angelicis spiritibus vim rerum que creabantur et similitudo precessit. Duo autem nobis nunc discutienda occurrunt: primum illa prime conditionis forma informis qualis fuerit. Secundum quomodo ex illa informitate ad hanc quam nunc habet formam perducta sit.

De prima informitate rerum omnium qualis fuerit et quamdiu mundus in illa permansit.

Quantum conicere potui ex his que in Scripturis dicta manifeste sive obscure reperi, secundum rei geste veritatem expressa, prima illa omnium rerum moles quando creata est, ibidem tunc adeo prodiit ubi nunc formata subsistit. Erat quippe terrenum elementum medio eodemque uno loco subsidens, ceteris in una confusione permixtis forma meliore preditum, sed illud circumquaque in modum cujusdam nebule oppansis ita involutum ut apparere non posset quod fuit. Illa vero tria in una sicut dictum est adhuc confusione permixta, sive potius in una permixtione confusa, circumquaque suspensa eo usque in altum porrigebantur quo usque nunc summum corporee creature pertingit, totumque hoc spacium quod a superficie terre medio iacentis loco usque ad supremum extremumque ambitus celi limitem patet, illa nebula et caligine replebatur. Et quia nondum sinus alvei vel terre sinus receptacula aquarum in ipso nascentis mundi exordio interiore corpore formata aquis receptacula parata erant, in quibus etiam magna illa abyssus de qua omnium fluenta aquarum producenda sive derivanda fuerant, patulo adhuc hiatu vacuoque horrendum in preceps mane proferebat. Cui quidem illuc desuper tenebrose illius caliginis nebula tendebatur, que tunc totam terre superficiem obvoluta erat, quas ut ego arbitror tenebras Scriptura, cum celum et terra crearentur, super faciem abissi fuisse testatur. Talis mundi facies in principio priusquam formam susciperet aut dispositionem, Scriptura significat cum dicit: In principio creavit Deus celum et terram. Terra autem erat inanis et vacua, sive ut alia translatio habet invisibilis et incomposita. Et tenebre erant super faciem abyssi. Per celum et terram namque materiam illam omnium celestium terrestriumque hoc loco figurari puto, de qua postea succedenter informa facta sunt que in ipsis primordiis simul creata fuerunt. Ibi namque terra erat ipsum terre elementum, et celum erat mobilis illa reliquorum trium confusio que in circuitu medio iacentis terre suspensa ferebatur. Et his duobus

omnium corporum sive celestium sive terrestrium formandorum materia continebatur. Denique sequitur scriptura et dicit: et tenebre erant super faciem abyssi. Duo superius proposuerat, videlicet celum et terram; nunc quasi alia duo subiungit, scilicet tenebras et abyssum. Abyssum vel abissum, id est materiam, et tenebras, in eo quod celum nominaverat, significans intelligendum. Proprie namque super faciem abyssi tenebre erant, quia abyssus subtus erat et desuper caligo tenebrosa erat. Neque abyssus tenebre erat, quia luminis futura non erat, sed desuper faciem abyssi tenebrarum locus fuit, ubi scilicet deinceps lumen postea venire debuit. Neque enim nisi in lucis loco tenebre esse potuerunt. Proprie tenebre erant super faciem abyssi et spiritus dei ferebatur super aquas. Subito aquas nominat cum prius in vera creatione de sola terra et celo mentionem fecisset. Sed non proprie aquas esse in creatas credendum est, quia in creatione rerum aquarum nomen positum non est, quia ipsum celum ipse sunt tenebre, ipse et aque: celum propter levitatem, tenebre propter lucis privationem, aque propter motum et fluctuationem. Nam si abyssus materia et tenebre erant super faciem abyssi, ergo tenebre erant super terram. Sed quid erat super terram? Duo in principio posita sunt: celum et terra. Quid ergo putas subtus? Aut quid super fuisse dicemus? Aut terram super et celum subtus, aut terra subtus et celum super? Sed numquid credendum est in prima illa creatione rerum celum subtus fuisse creatum et postea in informatione super dispositum? Fortassis quia scriptura prius nominavit celum quam terram, propterea celum quasi fundamentum subtus creatum fuisse quis dicat. Ego autem non ordinis sed dignitatis hic causa positum reor, et quia sermo sequens de celo tractaturus erat, quasi de primo et ob hoc prius nominato inductus fuit, ideo et prius celum et postea terra nominari debuit. Sed neque ipsa conditorum natura alium positionis aut locationis ordinem patitur, quam ut ponderosa deorsum et sursum levia disponeret. Ergo terra deorsum erat et celum sursum, et quod super terram erat celum erat. Ergo celum super terram, et aque non erant sub celo. An super celum? Nec sub celo nec super celum aque erant, sed in ipso celo erant aque, quia ipsum celum aque erant: totum aque et totum celum, quia idem aque et celum. Secunda die factum est firmamentum et vocatum est celum, et positum est ut divideret inter aquas et aquas; et que prius aque erant facte sunt aque et aque: que sub celo sunt, et aque que super celum; et celum factum est celum et celum: celum super celum et sub celo celum. Usque hodie et celum est super celum et sub celo celum, et totum ex illo uno celo et unum celum. Sed antequam fieret de illo celo hoc celum quod vocatum est firmamentum, non erat illud celum et celum, sed tantum celum; nec ille aque aque et aque, sed tantum aque, et aque et celum unum celum; et illud celum et aque ille nec super celum erant nec sub celo, sed super terram; nichilque erat inter celum et terram, quia nichil erat preter celum et terram. Et tamen aque erant et tenebre erant et abyssus erat: abyssus materia, tenebre et aque in celo, et tenebre erant super faciem abyssi et spiritus dei ferebatur super aquas. Ergo super omnia erat spiritus dei, quia omnia in potestate dei erant et in omnibus non artabatur potestas dei. Fortassis iam satis est quantum ad propositum brevitatis pertinet de his hactenus disputasse, si hoc solum adiecerimus: quanto tempore mundus in hac confusione priusquam eius dispositio inchoaretur perstiterit. Itaque illa prima omnium rerum materia in principio temporis vel potius cum ipso tempore exorta sit, constat ex eo quod dictum est: In principio creavit deus celum et terram. Quamdiu autem in hac informitate sive confusione permanserit, scriptura manifeste non ostendit. Michi autem videtur, quantum ego conicere valeo, inter creationem et dispositionem rerum ordinem quidem temporis sed nullam fuisse moram interiectam, ita ut vere quidem dici possit sed prius illud factum fuisse, sed inter hoc factum et illud nullam omnino dilationem intervenisse; et ut breviter quod quidem inde michi videtur absolvam: Ego arbitror in primo principio temporis vel potius cum ipso principio temporis, hoc est quando ipsum tempus cepit, simul cepisse et rerum visibilium omnium materiam eodemque prorsus momento invisibilium in angelica natura essentiam, utramque quodammodo informem et quodammodo utcumque sine forma. Nam quemadmodum illa formandorum corporum materia

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

que primum creata est et quamvis a forma habuit in quo subsistere cepit, et tamen informis erat quia nec dum disposita et ordinata fuit. Ita prorsus illa rationabilis natura que primum in spiritibus angelicis creata est, mox quidem per sapientiam et discretionem formata est, sed quia illi summo et vero bono in quo beatificanda erat nondum semper conversionem amoris impresserat, quodammodo adhuc informis permanebat. Utraque ergo natura et corporea scilicet per materiam et incorporea per essentiam simul ad esse prodiit, quia et nulla unde facta est, et ipsa quod facta est uno eodemque temporis momento incipere pariter et cum tempore cepit esse. Nam spiritualis natura cum simplex sit eademque idem sit omnino esse quod est materialis prius quam personaliter fieri non habet. Sic corporea natura et corporea illa dum crearetur prius quidem per materiam ex qua facta est ad esse prodiit. Hec vero statim in ipsa qua subsistit una simplici et essentia immortali indissolubilique primum esse accepit. Utraque simul tamen facta est, altera id est corporea in eo ex quo ipsa est, altera id est incorporea in eo quod ipsa est. Utraque formata et utraque informis sic dictum est.

De distinctione formationis.

Est de illo quidem ordine primo et dictionis postquam informam naturam disponere veniret. Hec dicta sufficere volumus. Deinde sciendum quod ut disponeret illam, qualiter perfecta sit ordine prosequimur. Sex diebus disposuit et ordinavit atque in formam redegit Deus cuncta que fecerat, perfectoque opere die sexto et sic deinde die septimo requievit id est cessavit ab operibus. Prima die facta est lux. Secunda die factum est firmamentum. Tertia die congregate sunt aque. Quarta die facta sunt luminaria. Quinta die pisces et volucres. Sexta die bestie, iumenta, reptilia, novissime autem eadem tamen die homo. Hoc primum inter loco lectorem ammonere volumus ut quotiens in his operibus videt sex dierum aliquid adducere fieri, ut verbi gratia cum dicitur: Prima die facta est lux. Secunda die factum est firmamentum. Quarta die facta sunt luminaria, non in primum facta dicuntur, hec de nichilo creatura fuisse existimet, sed potius de ipsa que prius creata erat de nichilo formatam materiam intelligat. Tamen si aliquem verbum creationis positum repererit, ut est ibi: Creavit Deus cete grandia et omnem animam viventem atque motabilem, non ad materiam qua esse ceperunt referendum esse sciat.

Demonstratio lucis que primum facta est.

Incipiens ergo Deus opera sua in perficere primum fecit lucem, ut certa quodam modo faceret in luce. Significavit enim nobis se non amare opera que in tenebris fiunt, quoniam mala sunt. Quod omnis qui male agit odit lucem et non venit ad lucem ut non arguantur opera eius quia mala. Qui autem facit veritatem venit ad lucem ut manifestentur opera eius quia in Deo facta sunt. Ipse ergo qui veritatem facturus fuit in tenebris operari noluit, sed venit ad lucem et fecit lucem ut se manifestaret per lucem. Non enim ideo fecit lucem ut ipse videret plurem sed ut opera sua manifestaret plurem. Quia in Deo facta sunt, et ideo videt Deus cuncta que fecerat et erant valde bona. Hoc mistice interim pro reddenda ratione dicendum fuit cur Deus primum lucem fecit.

Qualis eadem facta est lux et sibi.

Sed nunc super est ut rei geste veritatem diligentius prosequamur. Principium ergo divinorum operum fuit creatio lucis, quoniam ipsa lux non materialiter de nichilo creata est, sed de preiacenti illa materia universitatis formaliter facta est, ut lux esset et vim et proprietatem lucendi haberet. Hoc opus prima die factum est, sed hoc opus materie ante primam diem creata est. Moxque cum ipsa luce dies cepit, quia ante lucem nec nox fuit nec dies, et si tempus fuit. Si autem queritur qualis hec lux fuerit, corporea an incorporea, et si corporea qualiter corpus haberet, utrum uno loco circumscripta an ubique diffusa, utrum immota aut in immobilis, quantum ego arbitror rectissime respondetur corporalibus rebus et visibilibus illuminandis non nisi lucem corpoream congruere potuisse. Omne autem corpus quamlibet subtile et spiritualis nature adprimans loco circumscribi necesse est. Rursusque non mobilis fuisset lux illa

Quod i. finis adest perfecti operis et initium incepti operis.

nequaquam aliena uicissitudine diem ac noctem distingueret nec temporis spatium illatam sine confessione pageret ualuisset. Secundum hanc itaque considerationem conuenienti puto ut credam lucem illam in principio factam ad illuminanda corpora sine dubio corpoream fuisse que fortasse esse potuisset corpus aliquod lucidum cuius presentia cuncta illustrent. quemadmodum non in sole uidi potest ipsaque uice et loco solis facta ut uicissim motu suo cum agitaret et diem noctemque discerneret. Lux quoque quod dies prima exorta est. ego crediderim magis illam quando facta est. indem primum apparuisse. ubi sol cottidiano cursu conuectus. oriens emergit ut eodem tramite decurrens a primo ad occasum descendens uesperam faceret. Deinde reuocata ad ortum. auroram hoc est mane ante ortum sequens diei illustret. Et propterea quia primi dies auroram precedentem non habuit. quoniam ante quam lux careret plene tenebre fuerit. nox autem luce apparente super terram plenus dies. propterea que a perfecto opus dei inchoari debuisset. id dixisse scripturam. factum est uespere et mane dies unus. Non enim dixit. mane et uespere. sed factum est inquit uespere et mane dies unus. quia sic diximus primi diei mane precedens non habuit quoniam a luce plena atque perfecta initium sumpsit. propterea omnis aurora precedentis diei est. et omnes dies ab ortu solis initium sumunt. et est dies naturalis illud spatium temporis quod ab ortu solis usque ad ortum pertranseuns noctem in se dieque concludit. Inque quoniam naturali dies noctem precedit. et finem diei uesperam dicimus finem noctis auroram. constat indubitanter quod aurora semper ad precedentem diem referenda sit. Sed illud primum momentum temporis quod creatur omnium uisibilium inuisibiliumque. nam nec nox fuit nec dies. et tamen tempus fuit quia mutabilitas fuit. propterea ubi continua luce facta diuise sunt tenebre et lux et tempus iam per diem et noctem distingui cepit. Quod simul facta est lux uisibilis et

Et ut mihi uidetur eodem prorsus momento temporis quo uisibiliter pariter diuisa a tenebris. et corporaliter diuisa est lux a tenebris inuisibiliter quoque. boni angeli discreti sunt a malis. illis in tenebris peccati cadentibus et istis ad lucem iustitie conuersis illuminatisque a luce ut lux essent. et illi tenebre. Sic enim consonare debuerunt exemplaria operum dei ut queque inuisibilia erant opera signa inuisibilium preuenientis referrent. secundum quod ipsa que ubique operatur sapientia ibi iudicium exercuit hic formauit exemplum. Diuisa est ergo lux a tenebris. et erat lux uisibilis et uisibiles erant tenebre. similiter et lux inuisibilis erat. et tenebre inuisibiles erant. cum utrique diuisio facta est. et simul facta est. diuisio tenebrarum et lucis et uocata est dies lux et tenebre nox. Utrumque deus diuisit. et utrumque uocauit. sed utrumque non fecit. Deus enim auctor tenebrarum non est sed lucis. quia peccatum tenebre est. et peccatum nichil est. et sine ipso nichil factum est. Lux ab ipso facta est. quia iusticia et ueritas lux est. et de luce audiuimus quod dixit deus. fiat lux. et statim lux facta est. Illisque dixit deus. fiant tenebre sed de luce dixit. fiat lux. et diuisit a tenebris. et uocauit lucem diem. et tenebras noctem. Sed utrumque non fecit tamen utrumque diuisit. et utrumque nominauit. diuisit per iudicium. et per meritum nominauit. Iudicauit et disposuit. quia nec hoc apud eum iudicantem inordinatum esse potuit. quod apud delinquentes inordinatum fuit. Vocauit lucem diem. et tenebras noctem. Quod tres dies lux illumin[...]

Ergo nemo dicat quoniam ante factum solem dies esse potuit.
Cum quia antequam sol fieret lux erat. et uidit deus lucem quod esset bona et uocauit
i. primos lucem diem. et tenebras noctem. et ipsa lux tres dies ipsos faciebat. ante quam fieret sol et illuminaret mundum. Sed quis fingat quod non statim factus est sol cum lucem fieri oportuit. sic ut quasi lux esset propter quod clara lux. et fortassis confusio plena luce digna non erat aliquid tamen lucem accepit ut uideretur ad ordinem et dispositionem.

Ego puto magnum hic aliquod sacramentum commendari. Sacramentorum divinorumque operum.
Quia omnis anima quamdiu in peccato est, quasi in tenebris est quibusdam et confusione. Sed non potest
evadere confusionem suam et ad ordinem iustitie formamque disponi, nisi illuminetur primum ut videat mala
sua et discernat lucem a tenebris, hoc est virtutes a viciis, ut se disponat ad ordinem et conformet veritati.
Hoc quia anima in confusione iacens sine luce facere non potest, et propterea necesse est primum ut lux fiat ut
videat semetipsam et intelligat sive agnoscat errorem et turpitudinem confusionis sue, et explicet
se atque coaptet ad illam rationabilem dispositionem et ordinem veritatis. Postquam autem ordinata fuerint omnia
eius, et secundum exemplar rationis formamque sapientie disposita, tunc statim incipiet ei lucere sol iusti-
cie, quod sic in repromissione dictum est: Beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt. Prius ergo in rationali
illo mundo cordis humani creatur lux et illuminatur confusio ut in ordinem redigatur. Et hoc cum fuerint
purificata interiora eius, venit lumen solis clarum et illustrat eam. Non enim digna est contemplari lumen
veritatis donec munda et purificata fuerit. Habens quodammodo et per gratiam spem et per iusticiam dispo-
nere. Sic lex precessit gratiam, sermo spiritum, sic precursor Iohannes Christum, lux lucem, luna solem, et ipse Christus hu-
manitatem suam prius demonstravit ut post manifestaret divinitatem; et usque lux lucem precedit. Lux que
peccatores ad iusticiam illuminat, illam lucem que iustificatos ad beatitudinem illustrat. Ergo facta est lux
per quam solis claritas manifestaretur, et dies erat, et tres dies erant quando lux erat et sol non erat. Quarta
die illuxit sol et illa dies que clara erat quia lumen verum habuit et tenebre non erant ultra; sic
nulla anima meretur lumen solis accipere et summe veritatis claritatem contemplari nisi tres dies isti
in ea precedant. Prima quidem die fit lux et dividuntur lux et tenebre. Vocaturque lux dies et tenebre
nox. Secunda die fit firmamentum collocatum inter aquas superiores et aquas inferiores et vocatur firmamentum
celum. Tercia die congregantur aque que sub celo sunt in locum unum, manifestaturque arida et vestitur germi-
nibus suis. Omnia autem hec spiritualia preferunt dogmata. Primum in corde peccatoris creatur lux, quando seme-
tipsum agnoscere incipit, ut dividat inter lucem et tenebras et appellari incipiat lucem diem et te-
nebras noctem, et non sit iam de quibus dicitur: Ve qui dicunt bonum malum et malum bonum, ponentes lu-
cem tenebras et tenebras lucem. Post hec autem cum ceperint inter lucem et tenebras dividere, et lucem diem,
tenebras quoque appellare noctem, id est cum mala sua veraciter per iudicium rationis improbare et que
sunt bona et laudabilia lucis opera eligere ceperint, restat ut fiat in eo firmamentum, hoc est ut in bo-
no proposito corroboretur, dividens inter aquas superiores et aquas inferiores, id est desideria carnis
et spiritus, ut medius et mediator duo sibi adversantia nec permisceri sinat nec transponi, ne sint
sit (?) quod dividi debet aut superius quod subtus aut subtus quod superius collocandum est. Novissime sequitur
in dispositionis ordine opus tercie diei, quod ut congregentur aque que sub celo sunt in locum unum,
ne carnis desideria fluxa sint et ultra metam se necessitatis extendant, ut totus homo
ad statum nature revocatus et secundum ordinem rationis dispositus in locum unum omne de-
siderium colligat, quatenus et caro spiritui et spiritus subiectus sit creatori. Qui ergo sic ordinatus est,
dignus est lumine solis, ut mente sursum erecta et desiderio in superna defixo lumine summe
veritatis contemplandum irradietur, et non per speculum in enigmate sed in se ipsa veritatem ag-
noscat et sapiat. Sed illud non negligenter transcurrendum est quod dicitur: Vidit deus lucem quod esset bona
et divisit lucem a tenebris et vocavit etc. Non fecit enim et vidit, deinde divisit et voca-
vit, sed prius vidit. Noluit prius dividere quam vidisset. Prius vidit si esset bonum et tunc demum divisit
lucem a tenebris et vocavit lucem diem etc. Adducit enim omne opus suum in iudicium. Non

solum opera alia que in luce fecit uidit deus quod esset bonum. sed ipsam quoque lucem uidit quod esset bona et di-
uisit lucem a tenebris. Nam ipse angelus malus transfigurat se aliquando in angelum lucis et ingerit se ad decipiendam
mentem quasi uera lux. sed hec non est diuidenda a tenebris nec uocanda est dies sed nox quia speciem quidem lucis sumit
sed tenebras uiuit. Propterea prius uidit deus lucem si esset bona ut non statim credamus omni spiritui. sed probemus spiritus
si ex deo sunt et cum uidimus lucem quia bona est. tunc demum diuidamus lucem a tenebris et uocemus lucem diem
et tenebras noctem. Ergo non solum studendum est ut lux precedat in operibus nostris et ut in luce fiant opera nostra. sed ipsa lux
quoque prius uidenda est et consideranda diligenter. et sic postremo cum uidimus lucem quia bona est diuidamus lucem a te-
nebris et uocemus lucem diem et tenebras noctem. Quare dicitur scriptum uidit deus lucem.

Sed occurrit fortassis quomodo uidit deus quod esset bona et diuisit lucem a tenebris. et uocauit lucem diem et cetera.
Nam si cetera opera sua in luce uidit quod essent bona. in qua luce uidit lucem quia esset bona? et diuisit lucem
a tenebris uocauitque lucem diem et tenebras noctem. Nichil enim sine luce uideri potest. sed nec tenebre sine luce uidentur
quomodo magis lux non uidetur sine luce? Que fuit ergo illa lux per quam deus uidit lucem quod esset bona et diui-
sit lucem a tenebris et uocauit lucem diem et tenebras noctem. An per se ipsam eam uidit quod esset bona an per aliam lucem uidit quod esset bona?
Sed quomodo per ipsam lucem uidere potuisset quod esset bona. si aliam lucem non habuisset per quam et in qua ipsam lucem uideret
quod esset bona. Nam si uidit quod esset bona lux ista et uere uidit. in aliqua uidit de cuius bonitate dubitari
non poterit. Ergo alia lux fuit increata. in qua ista lux creata uidebatur quod esset bona. quia illa mutabatur que semper
est bona. In illa enim luce cum ipsa solum sit bona uidentur et mala bona et non solum mala bona in ea uidentur
tamen et sed mala que esse mala et bona esse bonum in ea uidentur per ipsa quod uere ipsa et summe est bona. Quod enim ab
ipsa discordare uidetur malum esse uidetur. et quod ei simile esse uidetur bonum esse uidetur. et utrumque non nisi in ipsa
et per ipsam uidetur. Per lucem ergo probauit lucem. quia in luce incommutabili uidetur quod lux ista commutabilis suo
modo et ordine bona esset. et diuisit lucem a tenebris. et uocauit lucem diem et tenebras noctem. Et in ea luce in qua uidit lucem quod
esset bona et cetera opera sua que operatus est uidit quod essent bona. et nichil sine illa luce uidit. uel bonum
uel malum. siue ex hiis que ipse bona fecit. siue ex hiis que nos fecimus mala. que omnia ipse non male
sed bene uidit. et ibi uidit ubi nullum malum fuit. hec ipsa lux est. quam et nos uidere oportet omnem lucem si
bona est. nec possumus iudicare uere de luce si bona est. donec ista luce illuminati fuerimus que
uere bona est. Spiritualis homo diiudicat omnia et ipse a nemine iudicatur. et si spiritus dei uere in nobis ha-
bitat. non nos poterit decipere spiritus erroris et si in luce ueniant ad nos quia habemus lucem in nobis in qua
nobis manifestum erit de omni luce si bona est. et sic fiducialiter diuidemus lucem a tenebris et iudica-
bimus non solum inter tenebras et lucem sed et inter lucem et lucem iudicabimus. Non solum inter noctem et diem
sed et inter diem et diem iudicabimus. et iudicabimus omnem diem. Parum est enim ad perfectum inter diem et noctem
iudicare. parum est tenebras et lucem diuidere. hec est intuitus aucupis sequestrare: nisi sciamus etiam inter diem
et diem iudicare. ut sciamus omnem diem iudicare. ut sapiamus qui sunt illi motus qui sub intuitu spiritus
quasi luce aliena ad nos ueniunt. et qui rursum illi sint qui uiam uirtutis caritate prendunt et in ipsis
quoque intentionibus non solum que bona sunt. sed que et sunt potiora probemus. Spiritualis enim diiudicat omnia et ipse
a nemine iudicatur. quia spiritus omnia scrutatur et profunda dei et unctio eius docet uos de omnibus.

Hic tamen attende quanta sit cautela bono operi adhibenda. Que sit cautela boni operis in ...
In principio omnium tuorum operum uide ut lucem facias uitet ut omnia tua lucis sint et non tenebrarum.
Postea considera diligenter utrum uere lux tua pura sit et non fuscata. et cum inueneris quia bona est tunc de-
mum diuide eam a tenebris et uoca lucem diem et tenebras noctem. Deinde reliqua opera tua que in luce fecisti uide si et
ipsa bona sunt. et nullum omnino opus sine iudicio transeas donec agnoscas cuncta que fecisti.

Ita geminum est iudicium. Primo namque lux iudicatur et videtur si bona est, et ut dividatur a tenebris. Secundum iudicium est quando ipsa opera quae in luce facta sunt ad iudicium vocantur, et videtur quia ipsa quoque bona sunt, et sic demum requiescit deus. Aliqua quaedam lucis misteria interim per tempus incurrentes perstrinximus. Nunc tamen ad propositi nostri seriem revertamur.

Quid sit de luce illa primaria postquam creatum solem, et si de ipsa sol substantialiter factus sit.

Igitur postquam deus lucem facere voluit ad illuminandum mundum, antequam solem crearet opere vicaria fecit currentem donec veniret quod perfectum est. Et sunt qui querant quid de illa luce factum sit, propterea quod iam nulla eius vestigia reperiri possint ex quo solis claritas illuxit. Alii dicunt dispersam per ampla aeris spatia vim lucendi et illuminandi amisisse. Super eam tamen adhuc quasdam tenues reliquias quae in ambitu firmamenti intrinsecus hinc illincque sparsim diligentius intuentibus nocte demonstrentur, die vero maiori eas ne videri valeant solis claritate abscondi. Sic quisque suas opiniones prout possibile est confingit. Sed quis scit si ipsa eadem lux postea in solis substantiam translata sit et ampliata claritate formam meliorem acceperit. Quemadmodum in nuptiis de aqua vinum fecit, ut reformationis statum in melius et restaurationis sacramentum demonstraret. Itaque erat lux antequam sol factus est, haec erat aqua; postquam in vinum mutata est, ut non aliud fieret quam exhibitum est, sed de eo ipso quod ante nulli habebat. Ita de rebus dubiis nemo est qui possit certum aliquid diffinire.

Si deus per sex dies sine intervallo operatus sit, sive alio quolibet modo.

Solum autem illud de operatione primae diei inquirendum restat. Si deus lucem in primo exortu eiusdem diei, id est primae, creavit, cum nichil eadem die aliud fecisse legatur quam lucem, utrumne usque ad exortum sequentis diei quando firmamentum fecit ab opere cessasse credendum sit, cum scriptura septima eum die demum requievisse testetur. Cui questioni gemina responsione obviamus. Aut enim dicemus dominum illum sex diebus operationem suam ita continua perseverantia produxisse ut nullo temporis intervallo ab operando desisteret, aut ita sex diebus operatum ut nullo quidem die in operando intermiserit, non quod nullo temporis spacio cessavit operari. Et si quidem illam assertionem probare volumus quod continua fuit eius operatio, dicemus potius quod prima die lucem in exortu ipsius diei fecit, deinde ut confusio diem noctemque distingueret, primum de oriente ad occasum et rursum de occidente ad ortum direxit. Nec solum opus eius fuisse quia lux facta est, sed quod directa ipso gubernante et dirigente cursum suum explevit. Eodem modo de secunda die dicitur quando firmamentum factum est, et circumactionis perpetue preceptum simul et legem accepit. Hoc et de III et IIII et V et VI die prout ratio dictaverit exquiret quisquis huius partis assertionem elegit. Si cui autem ista interpretatio nimis obscura videbitur, maxime quod de motu firmamenti necdum rata sit assertio, ad illam alteram quam proposuimus recurrat expositionem, que facilior est et se promptius ad intelligendum commodat rationi. Dicet quod dominus sex diebus operatus et septima demum die requievisse ab opere, quia nullus invenitur de sex diebus in quo opus non fecit deus, donec septimus dies veniret quo demum ab omni opere requievit. Et haec quidem de operatione primae diei dicta sunt.

De opere secunde diei quando factum est firmamentum.

Et vidit deus quod esset bonum, et ait: fiat firmamentum in medio aquarum. Noluit quippe deus ad sequentis operis transire donec diiudicasset primum. Cum quidem vidisset de luce quod bonum esset, tunc ait: fiat firmamentum. Quantum ad litteram pertinere videtur, factum est firmamentum die II. Postquam quidem in illa informitatis materia de nichilo creatum, et nunc ex illa ipsa ad talem formam eductum et factum est firmamentum, ut ambitu suo medium quendam intervenientis magnam illam aquarum congeriem ab invicem in mediumque separaret atque divideret, et de aquis faceret aquas et aquas, hoc est aquas quas ambitu suo intrinsecus complecteretur et subtus se contineret, et aquas quas extrinsecus et super cursum limitis sui relinqueret.

De qua materia factum sit firmamentum et qualiter factum sit.

Multa quidem sunt quae de firmamenti natura animum questione pulsare possent, sed haec una inquisitio relinquenda potius quam discutienda non videtur. Utrum videlicet ex puro igne factum est, sicut certant autem quidam, vel ex aqua tantum vel ex duobus aut tribus horum commixtum, et si substantiam solidam naturamque pal-

-pabile fiat. quanta uel edenda est spissitudo eius. et utrum ipsum calidum uel frigidum aut est alterius qualitatis existat in toto querere. si inde aliquid certum sciri potuisset. Nec autem in inquisitionibus harum rerum non michi multum laborandum uidetur. quas nec ratio ulla comprehendit. nec auctoritas cui fides adhibenda sit probat. Solum hoc quod legimus credere sine dubitatione debemus quia factum est firmamentum ut diuideret ab aquis aquas. hoc est ut partem aquarum intra ambitum suum concluderet. partem uero extrinsecus segregaret. **Sacramentum supradictorum.**

Quare autem factum sit ut firmamentum aquas ab aquis diuideret. partimque super atque infra partim earundem aquarum natura consisteret non querat extra se qui hec propter se facta credit. Nam et in illo qui intus fabricatus est mundo. quoddam huius operis formam hominis exemplar. ubi terra quedam deorsum posita consistat. sensualis natura hominis celum autem sursum puritas intelligentie et quasi quedam immortalis uite motu uegetata ratio. Duas ergo istas tam dissimiles in uno homine naturas magna quedam desideriorum moles hinc inde fluctuantium et in contraria semper motu alterno tendentium oberrat quia et aliud est quod subtus caro ex infirmitate depressa appetit et aliud quod spiritus sursum contemplatione ueritatis eleuatus intendit. Sed sit aliquis ut contrariorum motus confusionem gignant non ratio media interueniens diuidat ab inuicem et discernat uoluntates. et appetitum desidiaque diuideret quod sit uidet quod ex carne deorsum trahit. quod quem ex spiritu in superna inhiat summum illud et immortale bonum ambiens. Nam ipsa ratio fortiter uidi cum censura que quoddam firmamentum in medio se collocat atque hinc super celestes aquas illinc autem eas que sub celo sunt separatim disponit. non potest inferior corruptela superioris anime puritatem inficere. neque ipsa que sursum bonum est sinceritas ad ea que sub se sunt abiecta et uilia sinit se declinare. **Quare non dicitur deus uidisse opus secunde diei quia bonum esset.**

Sed mirum est querere non uidet deus opus secunde diei quod esset bonum sicut in ceteris omnibus diebus uidisse legitur. Et uidit deus quod esset bonum. aut enim opus eius non fuit aut bonum non fuit. aut si opus eius fuit bonum fuit. Si autem bonum fuit et opus eius fuit uidit utique quia bonum fuit quia non potuit ignorare quod fuit. siue bonum siue malum fuit. Quare ergo hic non dictum est uidit deus quod esset bonum. sicut alibi ubique dictum est. uidit deus quod esset bonum. Nam si alibi ideo dictum est quia factum est. et hic dici non debuit si factum fuit. Fortassis quia binarius signum diuisionis est quod primus ab unitate discedit. sacramentum aliud hic commendatur et non sunt laudata opera secunda non quia bona non erant. sed quia malorum signum erant. Prima enim opera fecit deus et illa omnia erant ualde bona quod neque inerat corruptio. neque deerat perfectio. Sed superuenit deinde diabolus et homo et fecerunt ipsi opera sua. et hec erant opera secunda. post prima mala post bona. et noluit deus uidere opera ista que mala erant sed que per sapientiam uidit per iudicium improbauit.

Et dixit deus. congregentur aque que sub celo sunt in locum unum. **Quomodo aque congregate sunt in unum** [illegible] quantum ad litteram spectat locus unus in quo congregate sunt aque que sub celo erant. abyssus **locus** magna creditur. que ab ipso mundi exordio interioris corporis tante capacitatis facta fuisse putatur ut omnium receptaculum aquarum esse potuisset. Nam aquarum natura tenuis admodum et leuis et in modum nebule cuiusdam dispersa. postquam diuina uirtute et iussione intima ut ita dicam massa compingi quodammodo atque densari cepit. ipso suo pondere deorsum urgens in una collapsa. arida excepta est. spaciumque illud quod desuper usque ad ipsum firmamentum occupauerat. serenum purumque dereliquit. Ipsa quoque terre superficies aquis omnibus intra alueos suos conclusis apparere cepit primo quod lutulenta et lubrica nudaque uidelicet que germina nec dum ulla protulisset quibus uestiri et superduci potuisset. **Quomodo terra germina produxit.**

Dixit quoque deus ut produceret terra herbam uirentem et facientem semen. lignumque pomiferum faci
ens fructum iuxta genus suum cuius semen in ipso sit super terram. et factum est ita. deinde adirrigandam
uniuersam terram abilla magna abysso. quasi afonte quodam aquae intius quod inter infera tellu
ris preconeis occultosque meatus. desuper uero in superficie paludes suos in omnes partes deducti
sunt. ita et reditu mirabili et indefesso lege perpetua adunum locum. Quare ille aque que super celum sunt non dicitur separata
De illis aquis que super celum sunt non dixit scriptura quod congregate sunt in unum et congregate sunt in unum locum.
locum. quemadmodum de illis que erant subcelo. Magna sunt in his omnibus sacramenta nec expli
cabilia presentia breuiatione. quod aque que sub celo sunt congregantur in unum locum. et apparet arida et
germina producit. simulque ipsa aeris spatia conferta tandem caligine serenantur. et aquarum tractus
adirrigandam atque infundendam terram per corpus illius usquequaque sparguntur et nichil sine causa factum est.
Sed mirum in quo uidetur quod aque que sub celo sunt congregantur in unum locum. et ille que super celum sunt non congregantur.
neque eis locus unus tribuitur. sed relinquuntur diffuse atque expanse quasi que artari nolunt uel colligi.
Quid hoc sibi uult. nisi quod caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. et iste sunt super
celestes aque. quas adhuc excellentiorem uiam uobis demonstro. Si linguis hominum loquar
et angelorum. si habuero omnem prophetiam. si nouero misteria omnia. Quid est. Nichil prodest si caritatem
non habeam. Pax autem dei que exsuperat omnem sensum custodiat corda uestra et intelligentias uestras. Iam quoque
damus uidemus quare aque ille que super celum non debuerunt colligi. et in unum coartari quoniam caritas am
plicanda semper est. et dilatanda. et quanto latius panditur tanto celsius sublimatur. Que autem sunt sub
celo congregande sunt aque quas constringende in unum locum. ut inde per certos fines et rectius ordinatos quo
cumque deducantur. Quoniam affectus anime inferior nisi certa lege constringatur. non potest apparere arida nec
gramina producere. sicut apostolus castigat corpus suum et in seruitutem redigit. ne forte cum aliis
predicauerit ipse reprobus fiat. Quot tribus diebus facta est rerum dispositio.
Ecce ista sunt tria dierum opera antequam sol et luminaria cetera facta fuissent. In his tribus primis
diebus disposita est uniuersitatis hec machina et partibus suis distributa firmamento desuper ex
panso. Deinde terra reuelata. atque imo residente. et suo pondere librata. collectis aquarum mo
libus intra receptacula sua. aere separato. omnia mundi elementa suis locis distincta et ordinata sunt.
Deinde sequentium ornatus eorum et his tribus sequentibus. Quomodo tribus diebus sequentibus ordinatus est mundus.
tribus diebus factum est. Quarto quippe fuit primus in tribus ornatum est firmamentum. sole et luna et stellis.
Quinto die qui fuit secundus in tribus aer in uolatilibus et aque in piscibus ornamenta acceperunt. Sexto die
qui fuit tertius in tribus accepit terra bestias et iumenta et reptilia ceteraque animantia que mouentur in
terra. homo autem nouissimo die factus est. de terra et in terra. non tamen ad terram. neque propter terram. sed ad celum
et propter eum qui fecit terram et celum. Ergo factus est homo non quasi ornatus terre. sed dominus et possessor ut non ad terram re
feratur conditio eius. propter quem facta est terra. Si de ipsis elementis facta sunt que ad ornatum illorum facta sunt.
De ornatibus elementorum si interrogat quis utrum natura sit eadem elementorum ex ipsis ea que eis elementis
ornamentorum condita. ad quorum decorem atque pulchritudinem facta probantur. ut ubi gratia quam adorna
tum terre facta sunt non nisi de terra sumi debuerit. hoc et si in aliis uerum concedimus non tamen in ele
mento aeris probare ualemus. Cum manifeste uolatilia originem accepisse et ab aquis originem. et in
aere mansionem. Quod quare factum sit ut non ad similitudinem aliorum que ad ornatum elementorum
mundi creata sunt. ex ipso elemento materiam sumerent. in quo locum sortiri debuerunt. forte quis ad ipsius
elementi materiam referat quod quasi tantam aer corpulentiam non habuerit ut animantium corpora que

que solidā mat'iā recip'. exeo ↄdenā. Aq'ru aut' natam mag' tēr affinē plusq; corpulentie
tnue ac ph... formādis corpib' aptiorē. S; attior int's reb' sacmenta itus obiecta ē. Scti uēs.

Quo s̄ gn̄a animantiū Sacm̄tū q're aues 7 pisces de una mat'ia fcī s̄ 7 in una sede dispo
que ex una origine pdeunt s; n̄ unā mansionē sortiunt'. Pisces in origināli sede pmanēt
uolatilia sursū tollunt' 7 fiunt q'si sup' illud d' facta s̄. Sic de una massa corruptibilis natu'e
7 sua mutabilitate defluentis. uniusa gn̄is humani ppago tint'. s; alus deorsū in ea q' natus
corruptione iuste relictis. alii sursū dono gr'e ad sortē celestis pat'e eleuant'. Quare opa ↄditi
onis p'memorant' de in opa restau
rōis.

Quam multa s̄ alia que de his dieb' mistica dici potuer'.
S; nos q'si ext' mat'iā n'rā cursum ista pstrinxim' ut ad eandē mat'iā tetandā q'si expeditiori
accessū ↄuenientiorē hērem'. Nos siq'dē ppositū hēm' de sacmento redemptionis humane q' a pncipio
in opib' restaurationis formatū ē. q'ntū dn̄s dedit in h' ope tetare. S; q' opa ↄditionis tp'e po
ordine ra fuert' ab his exordiū sermonis sūpsim' ut in ad reliq' q' sequunt' suo ↄ uiā facem'. Dn̄s nāq; opa
ↄditionis cātionē uniusorū q' facta s̄ ut erint q' n̄ erant. opa u' restaurationis q'b' impletū ē h
gātū ē sacmentū redemptionis. q' repata s̄ que pierant. G opa ↄditionis s̄ q' in pncipio mun
di sex dieb' facta s̄. Opa u' restaurationis q' a pncipio mundi pp' repatione hominis sex etatib'
fiunt. q' ut hui diffone stringam. opa restaurationis ee' dn̄s incarnatione ubi. 7 q' incarne 7
p carnē gessit ubi cū omib' sacmentis suis siue his que ab initio mundi ad ... ipsā incarnati
onē sigandū pcesser' siue his que usq; in finē sclī ad ipsā ... ā 7 p'dicandā subseqnt'.
De his loq't' omis diuina scpta. 7 de his pbis facta ē. q' q'admodū lib' gentiliū opa ↄditionis
inuestigant 7 tetant. sic diuina eloq'a ad opa restaurōis maxie opā dant. Q' in opib' restaurōis
maxime uitas tetatio.

Ergo in opib' restaurationis a pncipio. redemptionis mistiū inuestigandū
ē. 7 si h' diligent' intus omib' scdm seriē tp'rū 7 successiones gnationū ac dispensationes p'
ceptoz inq'rim'. sumā totā diuinarū scptarū fident' nos attigisse p'ntiam. h' aut' incipiendū
ē a ↄditione p'mi parentis 7 erudiendū paulatim p'gdientib' nob' semp' ad ea que ordine sub
sequunt'. S; p'ut in clausula ipsa sup'dicta colligam' ad intelligentiā dicendoz cooperandā. Opa
q' ↄditionis. i. mund' iste sensilis cū omib' elementis suis. in mat'ia q' ante omē diē in tp'r pari
t' 7 cū tp'r facta s̄. Prea sex dieb' informā disposita t'b' p'mis dieb' ordinata 7 seq'ntib' ornata.
Nouissime sexta die fact' ē hō adā 7 eua pp' quē facta s̄ cet'a omia. 7 ipse in paradiso collocat'
ē p'mo mansur' ibi 7 opatur'. ut p' op' ↄsūmatū 7 obedientiā impletā. exinde illuc p'uerēt'
u' semp' erat mansur'. S; q' seq'ntis op'is seriē a ↄditione p'mi hoīs deduce' instituim's. iustū
ē ut in ipso exordio lib' p'mū causā ↄditionis humane inuestigem'. ut simul demonstrem'
7 p'mū rationabilit' adeo ↄditū 7 p'modū miscdit' repatū. Ibi q'. dū ↄdit' q'uato factū op'
rōnabile 7 hic dū redimet' rōnabilit' impletū op' gr'e. Q'tuor ēē p' q' fmo subseq'ns decurrit.

Quatuor q' sunt p' q' sermo subseq'ns ordine decurrē debet. i. p'mū q're c'atus sit hō. Deīn
q'lr c'atus sit. Deinde q'lr lapsus sit. Postremo aut' q'lr sit repat'. Incipit. ii. pars de cā c'atiōis
hoīs de causis p'mordialib' rerū omniū.

In pncipio op'is q' uiā instantia mag' hoīs ... ad
q' alacritate p'a agssus sū mundi h' sensit originē 7 dispone q' breuissimo potui fmone. 7 q'
maxime ut ppositū uob' fuerat introducendus ↄueniat. explicui. Nc̄ u' ↄseq'ns ē ut c'ationē
hoīs pp' q' mundus ipse factus ē. sermone pseq'm'. Eo sane ordine loq'do incedens. que cam
ipse rerū demonstrat opando. P' siq'dē opifex ds mundū fecit. ac deinde hoīē possessorē 7 dnm

Tr... ver... ex omni sensibili ne credas sensile nasci

mundi. ceteris omnibus uisibilium conditionis dignior exstitit homo. ipsi a quo factus fuerat soli. uoluntaria libertate
subiectus. Vnde constat creationem hominis rerum omnium uisibilium conditione. posteriorem quidem tempore. sed
causa priorem fuisse. quia quod factus est post omnia propter eum omnia facta sunt. Causa ergo conditionis humane ante
omnia est. et ipsam inuestigare oportet super omnia et ante omnia que tempore adorta sunt. et ante tempora ordinata sunt.
Si enim deus omnia fecit propter hominem. causa omnium est homo. et causalitate prior omnibus est. ipsum uero propter quod homo factus est.
prius homine est. et multo ante omnia quibus homo causalitate prior est. Id autem propter quod factus est homo quid aliud erat nisi ipse
a quo factus homo. Si ergo causa mundi homo est. quia propter eum factus est mundus. et causa hominis deus est. quia propter
deum factus est homo. Ergo deus erat et mundus non erat. neque homo erat. et factus est propter deum homo qui non
erat. et mundus propter hominem. qui necdum erat. et quasi eadem causa uidebatur quod factus est homo propter deum et
quod propter hominem mundus factus est. Nam et homo factus est ut deo seruiret propter quem factus est. et mundus fac-
tus ut seruiret homini propter quem factus est. Et quasi idem erat. et idem non erat. quia idem non erat propter quod erat.
Deus perfectus erat et plenus consummato bono. neque fuit opus aliunde iuuari. quoniam nec minui potuit eius bonum
nec immensus augeri. homo uero natura egens erat alieni auxilii. quo et conseruaret quod mutabile acceperat.
et augeret quod non consummatum habebat. Ita positus est in medio homo ut ei seruiretur. et ipse seruiret. ut acci-
peret utrumque ipse. et totum sibi uendicaret. et refunderet totum ad bonum hominis. et quod accepit obsequium
et quod impendit. Voluit enim deus ut ab homine sibi seruiretur. sic tamen ut ea seruitute non deus sed homo ipse serui-
ens iuuaretur. Et uoluit ut mundus seruiret homini. et exinde similiter iuuaretur homo. et totum hominis
esset bonum quia propter hominem totum hoc factum est. Et totum bonum hominis erat. uidelicet et quod factum est propter ipsum et propter quod
factus ipse. Sed aliud bonum deorsum erat. et desubtus sumebatur ad necessitatem. aliud bonum sursum erat. et de-
super sumebatur ad felicitatem. Bonum quippe illud quod in creatura positum erat. bonum erat necessitatis. quod in creatore
erat bonum. bonum erat felicitatis. Et utrumque ad hominem ferebatur. quia utrumque homini debebatur. quia propter aliud
factus est homo ut illud possideret et frueretur. aliud propter hominem factum est. ut illud acciperet et iuuaretur. Itaque
quomodo rationabilis creature conditio. ceteris omnibus que propter ipsam facta sunt excellentior esse probatur. quod omnium causa ipsa est. Cau-
sa uero alia nulla est nisi ipse a quo ipsa est. Sicut enim ab ipso est ut aliquid esset. sic propter ipsum est. ut beata esset. aliud sumens ab
ipso. hoc est quod esset. aliud in ipso. hoc est quod beata esset. Si dicat aliquis. Quare deus creaturam fecit si iuuari ipse non potuit
per creaturam? Cui alteri fecit quod fecit? Cum alter nemo erat nisi ipse qui fecit? Quid enim improbabilius factum esse uidetur. et
causam non fuisse ut fieret quod ita factum est. ut nec iuuaret ille qui fecit quia perfectus non eguit. nec alter inde
iuuaretur. quia preter ipsum qui iuuari posset alter non fuit. Et hoc fortassis diligenti consideratione aliquem mouere posset.
Propterea causam conditionis rationabilium quam in solo rerum auctore constituimus. non solum probabilibus de quibus sermo propositus erat.
uerum etiam angelis. quoniam ipsi sicut eiusdem nature participes sunt. ita quoque ab eodem fonte originis causam trahunt.
generali quadam consideratione inuestigare oportet. quoniam in ipsa principium consistit uniuersorum que facta sunt.

Rerum omnium ordo dispositioque a summo usque ad imum. in uniuersitatis huius compage. ita sese causis
quibusdam rationibusque geminatis prosequuntur. ut omnium que sunt. nichil ingenitum. aut separabile
natura extra inueniatur. Quecumque enim sunt rerum omnium aut cause inueniuntur subsequentium effec-
tuum esse. aut effectus precedentium causarum. Et rerum quedam alia cause sunt tantum non etiam effectus. sicut prima
omnium. alia effectus tantum non esse cause. sicut ultima et extrema uniuersorum. Alia autem et cause sunt ad posteriora
que generant. et ad priora a quibus generantur effectus. Et sic his que ultima sunt et effectus tantum posteriorum nichil pre-
rius continetur. sic quidem his que prima sunt et cause tantum subsequentium nichil prius inueniuntur. De mediis autem quecumque po-
ra sunt magis cause nominantur et minus effectus. Quecumque uero posteriora sunt. magis sunt effectus. et minus cause.
et prima causalissima. Et prima que sunt post prima. prima sunt effectus. et que ultima sunt ante ultima ultime

de causis primordialibus et de effectibus earum.

cause. et ultima generata et prima generantia. Prime autem cause alie create sunt et que sunt in suo genere prime. alie increate. et que universaliter sunt prime. Que enim in suo genere prime sunt ad aliquid prime sunt. sed universaliter prime non sunt. Quoniam et si precedunt que subsequuntur omnia. habent tamen et ipse aliquid quod priores inveniant. quoniam non precedit omnia. Subtracta enim universitate rerum omnium. ita cunctis causaliter coherentibus. aliquid primum invenitur extra omnibus nichil prius esse possit. quoniam ipsum ex omnibus primum est omnium. et tamen ipso aliquid prius esse necesse est. quoniam ex omnibus quod universaliter aliquid prius est. His non causis que universaliter prime sunt nichil prius est. quoniam ipse prime sunt omnium nec habent alias causas ipsis priores quoniam omnium cause ipse sunt.

De generatione causarum primordialium.

Hec autem sine motu efficiunt. et generant sine reductione. quoniam eternitas nec in suo statu deserunt. Ipsa ordinans neque ex suo sublimi minuitur. corruptibilia creans. Sed manens quod erat. fecit quod non erat visibile continens potestatem faciendi non sumens extra materiam facti. Neque enim dignatur inferiora condens in naturam ipsa descendere quibus dedit initium. Quoniam et in ipsum omnipotentia eius naturam continebat sine natura creare naturam que initium sumerent que non erant. quoniam opus et factor natura idem esse non poterant. Sic ergo in faciendis se non mutavit eternitas. sic in sciendis se non auxit immensitas. Sed ante facta sine defectu plena constitit. et post facta sine motu indeficiens permansit. nichil novum assumens. nichil antiquum amittens totum dans et nichil abiciens. Hec prima causa rerum omnium secundum se et propter se operata est opus suum. Secundum se quoniam extrinsecus operis sui formam non accepit. propter se. quoniam aliunde causam operandi non habuit. Fecit enim ad similitudinem suam quod disponebat ad participationem suam ut ex ipsa eandem formam haberet quod cum ipsa idem bonum possidere potuisset.

Hinc ergo prima causa sumpsit exitum rationalis conditio.

Que sit prima conditionis causa rationalium.

quod voluit deus eterna bonitate sue beatitudinis participes fieri. quod vidit et communicari posse. et minui omnino non posse. Illud itaque bonum quod ipse erat et quo ipse bonus erat communicare volebat et bonitate sola non necessitate trahebatur ad communicandum. quoniam et optimi erat prodesse velle et potentissimi noceri non posse.

Quod divine voluntati et potestas assistit et bonitas.

Divina etenim voluntas sola bonitate perfecta non fuisset nisi partem assistisset potestas. quoniam id quod bonitate prevenit voluit potestate subsequente adimplevit. In predestinatione itaque creandorum operata est bonitas. In creatione autem predestinatorum operata est potestas. In beatificatione vero creandorum potestas simul et bonitas.

De tribus perfectis perficientibus omnia.

Erant enim tria quedam. et hec tria unum erant et eterna erant tria hec. et nichil perfectum esse poterat sine his tribus et cum his nichil diminutum constabat. Sed ut si adessent tria hec. nichil perfectum deesset. et si deesset de his tribus unum aliquid. consummatum esse non posset. et hec tria erant potentia sapientia voluntas. et ad omnem effectum tria hec occurrunt. nec aliquid absolutum nisi illa assistunt. Voluntas movet. scientia disponit. potestas operatur. et si horum distinctionem proponas. non est posse illud quod scire. nec scire illud quod velle. et tamen deo unum sunt posse scire et velle. Et discernit illa ratio. et natura non dividit. et venit nobis trinitas indivisa. que totum continet. et sine ipsa totum est nichil. Quidquid de deo vere dicitur aut pie concedi potest in deo. hec tria continent potestas. sapientia. et bonitas. et plena sunt hec tria pariter. Si immensum nominas. si incorruptum dicis. si eternum. si incommutabilem. et quecumque horum similia. totum hoc potestatis est. Si scientem appellas. si providum. si inspectorem si scrutatorem et considerantem et discernentem totum hoc sapientie est. Si mitem. si mansuetum. si pacientem et benignum. et quecumque his similia sunt vocas. totum hoc bonitatis est. et nichil est quod in illis non est. et quod in illis est plenum et consummatum totum. Ipsa tria hec spiritualis doctrina sunt. et suscepit fides catholica trinitatem quam nec numero augere voluit. nec extra tria aliquid considerandum videret. nec natura confundere. nec tamen aliquid negare

convenit esse. Et invenit unde hec tria essent, et unde tria unum esset, nec propria tria non essent quia unum erant, neque unum non esset propria que tria erant. Et hoc admonita dixit tres personas: tria quia naturaliter deus erat, et una substantia et ideo unus deus. Et assignavit potentiam patri, sapientiam filio, bonitatem spiritui sancto, et confessa est trinitatem patrem et filium et spiritum sanctum. Quod hec tria de deo secundum substantiam dicuntur.

Et videbatur filius quasi non de suo potens quia potentia patris erat, neque pater de suo sapiens quia sapientia filii erat, neque pater et filius de suo bonus quia spiritus sancti bonitas erat. Et si hoc diceret scandalum patiebatur unitas, et unitas scissionem, nec poterat utrobique perfectus dici unus, cum proprium deesset aliquid quod alter singulare haberet. Propterea potentia patris erat et filii erat et spiritus sancti erat et substantialiter erat et equaliter erat. Et sapientia filii erat et patris erat et spiritus sancti erat et substantialiter erat et equaliter erat. Et bonitas spiritus sancti erat et patris erat et filii erat et substantialiter erat et equaliter erat. Et tamen causa erat ut personaliter distingueretur quod substantialiter idem erat.

Quare hec tria cum secundum substantiam dicantur quasi proprie in quibusdam personis attributa inveniantur.

Neque his tribus secundum proprietatem fides personas significavit quia secundum substantiam erant, sed hec tria secundum necessariam nominationem personis assignavit, ut asserret quod secundum communionem nature erant. Nominandus erat in trinitate pater et filius, et supra sunt vocabula ipsa abusu humano cui prima data sunt, et quod secundum aliquid tamen simile erat, utcumque similiter dicendum erat. Et cavit prudentia eloquii sacri ne plena similitudo crederetur in disparibus, si in deitate prior pater aut filius posterior diceretur. Sic enim se in hominibus natura habet ut pater esse non possit quin fuerit prior filio, neque filius quin patre posterior non sit. Ideo patri potentia assignata est et sapientia filio, non quia magis erat, sed quia minus esse credi poterat. Dixit enim scriptura sacra quia deus pater est, et audivit hoc homo quia hominem patrem videat, deum patrem non videat, et cogitare cepit secundum hominem quem videt eum quondam plurimum et multitudinem annorum preteritorum et senectutis defectum. Et occurrit scriptura et dixit patrem potentem ne crederes impotentem aut minus potentem. Nec solum potentem sed et omnipotentem. Non quod quia solus hic est pater solus hic esse dicebatur, sed quia minus hic esse solus pater putabatur. Rursum cum diceret scriptura filium dominum, ne putaret homo quod humana noverat divina non novit, minorationem quandam sensus et intelligentie esse in filio quasi adhuc infra perfectionem etatis consummate, addidit sapientem, non quia singulariter hoc ipse erat quod esse commune omnibus erat, sed quia singulariter ipse erat de quo magis an hoc esset dubitari poterat. Vocatus est et spiritus sanctus deus, et dictus est spiritum habere deus, et videbatur hoc quasi nomen inflationis et tumoris, et confitebatur conscientia humana ad damnum rigorem et crudelitatem, et subsecuta est scriptura et temperavit dictum suum, spiritum benignum nominans, ne crudelis putaretur qui mitis erat. Et distincta sunt personaliter que substantialiter communia erant, ut humana mens divinorum veritatem non secundum humana estimare disceret, cum contra consuetudinem humanam quedam de deo dici audiret. Deus igitur trinitas trina hac virtute omnia opera sua consummavit ut perfectum perfecta sequerentur et emularentur auctorem suum cuncta que fecerat. Quecumque enim in tempore apparuit ante tempora in eternitate dispositum fuit. Et ipsa dispositio eterna, coeterna fuit causa rerum omnium voluntate creatoris, quod factum est ut fieret quodque factum est, et ipsa facta non est. Quod divina sapientia cum una sit in se, secundum nos diversa nomina sortitur.

Divina autem sapientia et scientia vocatur et prescientia et dispositio et predestinatio et providentia. Scientia existentium, prescientia futurorum, dispositio faciendorum, predestinatio salvandorum, providentia subiectorum. Et tamen hec una erat sapientia et dispositio, et ipsa eterna erat, et cum ipsa coeterna voluntas erat, et secundum voluntatem ipsa dispositio erat, et tamen voluntate prior non erat. Quod voluntas dei eterna fuit de opere temporali.

Secundum voluntatem quippe disposuit quod voluntate facturus fuit, et voluntas ~~et voluntas~~ eterna fuit, et opus voluntatis eternum

non fuit. Semper enim voluit ut faceret, et non voluit ut semper faceret, sed ut aliquando faceret, quia semper voluit ut aliquando faceret. Sic voluntas aeterna fuit de opere temporali, quando et ipsum tempus in aeterna voluntate fuit quando fieret quod futurum fuit. Duo itaque haec in creatore pariter erant, bonitas et sapientia, et haec aeterna erant, et aderat simul potestas coaeterna. Et bonitate voluit, sapientia disposuit, et potestate fecit. Et videtur quasi quaedam esse distinctio et successio temporalis, et demonstrat se considerationi prima bonitas, quia per eam voluit Deus; deinde sapientia, quia per eam disposuit; novissime potestas, quia per eam fecit. Quando ordo videtur esse, et fuisse voluntas prima, et postea dispositio, et novissime operatio subsecuta. Nisi enim voluisset, non disposuisset, et nisi disposuisset, non fecisset. Et occurrit magna ratio, quia semper in hominibus praecedit voluntas consilium, et consilium opus subsequitur. Sed quid facimus? Nunquid audebimus inducere tempora in aeternitatem? Nam si haec in Deo fuit quemadmodum in hominibus, aliquid in eo prius fuit aliquid posterius, et non totus Deus aeternus fuit. Sed hoc nefas est confiteri. **Quod tria in Deo coaeterna fuerunt.**

Itaque aeterna bonitate semper voluit, et aeterna sapientia semper disposuit quod aeterna potestate aliquando fecit; et erant simul semper bonitas, et sapientia, et potestas. Nec dividi nec separari ab invicem tempore poterant quae substantialiter idem erant. Et ab his formam dedit operi suo artifex Deus, quibus consummata sunt omnia ab exordio inchoationis et aeternitatis principio ordinata. **Quod similitudo Dei in rationali creatura perfectior quam foris.**

Invenit enim creatura rationalis intus in se perfectione hoc similitudinem, in voluntate, et consilio, et potentia; et comparavit quae foris invenit cum his quae erant intus, et convenit duo haec ut per visibilia invisibilia videret, et vidit creatoris potentiam et sapientiam et bonitatem a semetipsa, praeter quam foris patuerant in agnitionem excitata. Et haec erant quasi admonitio et recordatio prima trinitatis esse Deum, sed non dum perfecta consummatio agnitionis, quando ad substantiam erant nec poterant singulariter dividi quae unum erant. Non enim singulariter personae patris potentia erat quae filii erat et spiritus sancti erat. Neque singulariter sapientia personae filii erat quae patris erat et spiritus sancti erat. Neque singulariter personae spiritus sancti bonitas erat quae patris erat et filii, sed praedicabatur trinitas et distinctis non segregabatur in istis. Et tamen haec tria aeterna erant et causa omnium erant, et per haec facta sunt omnia, et ipsa non sunt facta. Et assignavimus bonitati voluntatem, et sapientiae dispositionem, et potestati operationem. Et oboritur quaestio gravis et investigatio profunda de voluntate Dei et de praescientia illius et providentia et dispositione et potestate; haec enim omnia in causis rerum consistunt, et obviant quaestione investigationi propositae. **De scientia et praescientia Dei et quando tria in**

Videtur enim inducta necessitas eadem rerum faciendarum quasi **rebus necessitas eadem indu-** creator esse non posset nisi creatura esset. Deinde ex ipsa praescientia et providentia Dei alia necessitas in rebus factis vel faciendis provenire quasi fieri non possit ut non eveniat quod provisum est vel praescitum, adeo quod utrimque pari inconvenientia animum pulsat et considerationem perturbat. Primum ergo considerandum est quae ratione rerum faciendarum necessitas inducta eadem videatur ex praescientia et providentia et dis- ab ipso positione vel praedestinatione eorum quae facienda fuerant. Omnis enim scientia, praescientia, providentia et dispositio, praedestinatio ad aliquid esse videntur et alicuius esse videntur. Omnis quippe scientia sic alicuius est, quia in aliquo est, ita alicuius quia de aliquo est. Omnis enim qui scit aliquid scit, et qui aliquid non scit nihil scit. Scientia quippe quae de nullo est et ipsa nulla est. Omnis ergo scientia de aliquo est, quia si nihil esset de quo scientia esset, scientia nulla esset. Non ergo in Deo aeterna scientia esset vel praescientia nisi futurum esset aliquid de quo esset. Si ergo creaturum nihil vel creandum fuisset, nihil in creatore scitum vel praescitum fuisset. Ac per hoc scientia nulla vel praescientia nulla fuisset. Sicut in creatore scientia nulla fuisset, manifeste consequitur quando nec ipse creator fuisset, qui utique sine scientia esse non potuisset cum idem est esse quod scire. Ut ergo scientia vel praescientia in creatore esse potuisset, necesse erat aliquid esse vel futurum esse de quo esse potuisset. Cum sic dictum est, sine dubio

esset · nulla eet · Omis enī scia alic̄ ē scia · 7 de aliquo ē · Si ḡ ex cāturis pendet p̄scia cātoris causā
lēt p̄us eē̄ uidebit̄ qđ cātū est ipso qui cāuit illud · Quom̄ in eo ab eťno erant om̄ia p̄us
q̄̄ in semetipsis subsistēnt · 7 eox illic n̄ p̄scientia l' scientia erat ·

Is dicom̄ qr om̄ia incetattore ab eťno incāta fuer̄ q̄ ab ipso tēp̄ali cāta s̄ · 7 illic sciebant̄
n̄ hebant̄ · 7 eo m̄ sciebant̄ · q̄ habebant̄ · 7 n̄ cognouit aliq̄ eē̄ se d̄s · q̄a om̄ia habebat in se
nec io ibi fuer̄ qr h̄ futura fuer̄ · ne causa illox fuisse cēdat̄ extitis · neq̄ io huc uener̄
qua ibi fuer̄ · q̄i eē̄ n̄ potuissent illa sine istis · Nā 7 illa fuissent · 7 si ista exist̄ futura n̄ fuissent ·
tn̄ istorū causa n̄ fuissent · si ista futura n̄ fuissent ·

Siue futurē n̄ fuissent sapia di scia eē̄ l' p̄scia n̄ dicer̄ ·

Et fuisset q̄ scia eox que eēnt · p̄scia aut̄ n̄ fuisset eox q̄ futura n̄ eē̄ · Nec ideo minus aliq̄ in
cātore fuisset · l' p̄scia eox que n̄ eēnt futura n̄ fuisset · qr ipsa que p̄scia ē · scia n̄ fuisset · 7 si p̄scia
n̄ fuiss̄ · tam̄ futurū aliq̄ n̄ fuisset · Qm̄ in utroq̄ eťnū ē 7 p̄sentū ē 7 futurū esse ·

Nunc aut̄ q̄ ab eťno p̄sentū ē · ab eťno futum ē · 7 n̄ eťnū est ipsū q̄ futū ē · qr si eťnū eēt · futum
n̄ eēt · s; p̄sens · Et nc̄ p̄us p̄sentū fuit q̄ futū fuit · l' p̄ p̄sentū fuit · 7 p̄us futū fuit · q̄ fuit · Tam̄
q̄ fuit qñ adhuc futū fuit · potuit eē̄ secdm̄ ɔtingens · ut n̄ fieret · 7 h semp potuit eē̄ · q̄diu futū
fuit · ut n̄ fieret · sic semp futū fuit · ut n̄ fieret · Qđ futū fuit ad h spectabat · q̄ futū fuit · q̄ eē̄ po
tuit 7 futm̄ n̄ fuit · Et erbant simul ab eťno duob · q̄ futū fuit · 7 q̄ eē̄ potuit · q̄ futū n̄ fuit ·

Et si factū fuisset q̄ eē̄ potuit 7 tn̄ futū n̄ fuit · Qm̄ si rerū euentus mutaret̄ p̄scia tn̄ n̄ mutaret̄ ·
futū fuiss̄ · 7 p̄sentū q̄ futm̄ n̄ fuit · Nec p̄scia huī futū mutata fuiss̄ · l' n̄ḡ habita qr futm̄
n̄ fuisset · Qđ aut̄ p̄destinauit d̄s factm̄ se disposuit · nec p̄destinauit n̄ q̄ facturus fuit · p̄sciuit aū
queđā q̄ facturus n̄ fuit · qr p̄sciuit om̄e q̄ futm̄ fuit · in q̄ queđā futā fuer̄ q̄ factus fuit q̄đā q̄ p
missur̄ · pp h aliq̄đ ampli p̄destinatio h̄re uidet̄ · q̄ p̄scia · qr p̄scia 7 d alieno ē · p̄destō ā n̄ d̄ p̄o eē̄ n̄ potuit ·

Si aut̄ q̄s grat de puidentia dei nos recte dins qr puidentia · Si puidentia di 7 q̄a duplex ē di puidentia · in suis
ē cura eox que exhibenda s̄ subtis 7 que ɔmissis ɔuenit inpturi · Scptū ē · qm̄ ipsi cura ē de 7 in alienis ·
omib · Hec ē ḡ puidentia illa q̄ d̄s curat de omib que fecit 7 nich relinq̄ ex omib que fecit 7 p̄ti
nent ad ipsū · 7 que subta s̄ ipsi · s; puid; singlis ut h̄at unuq̄q; q̄ s̄ debet̄ 7 ɔuenit · Scdm̄ hanc itaq̄
uniu̇salē puidentiā cunctox n̄ solū suis que bona fecit · s; alienis q̄q; q̄ mala n̄ ipse fecit l' ɔmisit
q̄ debitū ē · dispensat ut nich in regno suo iustā ordinationē euadat · Nā 7 ipsa iniq̄tas ex hac
puidentia stipem h̄t · 7 n̄ potuit · t ipsa malitia in obliuionē uenire apud puisorē omiū · Vis
scire q̄ s̄ iniq̄tatis 7 pecci stipendia · Scptū ē · Stipendia enī pecci mors · grā aut̄ di uita eťna ·
Stipendia pecci mors · Stipendia iusticie uita · Peccato dat̄ mors · iusticie uita · Culpe pena iusticie
glā · Vnuq̄q; q̄ suū ē accipit, h ē puidentia · Vtroq; opat̄ in suo 7 in alieno · In suo q̄ fecit in alieno
q̄ ɔmisit · Cuncta illi subta s̄ · 7 puid; omib p̄sidens omib · Caře gubnatiō ē · Ínicie glificationē ma

Similit m̄ dispō diuina dupliciť ɔsidat̄ · De dispositione diuina · Aliter dāpnationē ·
Bonā q̄ppe dispōnē de sup h̄nt · 7 ut sint qr bona sunt · et ut sic sint qr ordinata s̄ · Mala u dis
pone supna n̄ h̄nt q̄ s̄ · qr mala s̄ · 7 tn̄ h̄nt q̄ sic s̄ qr ordinata s̄ · d̄s enī malū n̄ fecit · l' cū factū
ē · inordinatū eē̄ n̄ pmittit · qr malox auctor n̄ ē · s; ordinator · De p̄destinatione diuina ·

Predestinatio ē · grē p̄paratio · Apositū ḡ di in q̄ grā electis suis dare disposuit ipsū ē p̄destinatio ·
que ideo p̄destinatio uocat̄ · qm̄ in ea qr faciendū fuit · dispositū ē · p̄q̄ fuit · Erit aut̄ p̄
destinatio gnalit̄ intelligi aliqñ ipsa faciendox dispō ut dicat̄ d̄s q̄đq; factus fuit · ab eťno p̄destinasse ·

quod autem facturus non fuit. Sed promisisse non praedestinasse sed praescisse solum. **De potestate dei et quod dupliciter consideratur. potestas in deo esse et utrumque. in dominum omnipotentem esse.**

Sicut de sapientia dei quaedam secundum tempus diximus, ita et de potestate eius aliquid ad eruditionem legentium commemorare oportet. Potestas duplex est. alia ad aliquid faciendum, alia ad nihil patiendum. Secundum utramque deus omnipotens verissime affirmatur, quia nec aliquid est quod ei ad patiendum corruptionem possit inferre, nec aliquid ad faciendum impedimentum afferre. Omnia quippe facere potest praeter id solum quod sine eius laesione fieri non potest. In quo tamen non minus omnipotens est, quia si id posset omnipotens non esset. Dico ergo quia deus omnia potest et tamen se ipsum destruere non potest. Hoc enim posse, posse non esset sed non posse. Itaque omnia potest deus quae posse potentia est, et ideo vere omnipotens est quia impotens esse non potest. Errant ergo nunc et de suo sensu gloriantur qui opera divina ratione se putant discutere et eius potentiam sub mensura coartare. Cum enim dicunt hucusque potest et non amplius, quid hoc est aliud quam eius potentiam quae infinita est concludere et restringere ad mensuram. Aiunt enim: Non potest deus aliud facere quam facit, nec melius facere quam facit. Si enim potest facere aliud quam facit, potest facere quod non providit. Et si potest facere quod non providit, potest sine providentia operari deus, quia omne quod providit se facturum facit, nec facit aliquid quod non providit. Si ergo non potest providentia dei aut mutari ut aliud fiat quam provisum est, aut cassari ut hoc non fiat quod provisum est, necesse est tot fieri quod provisum est, et nihil fieri quod provisum non est. Porro quidquid fit provisum esse constat, et quidquid provisum est fieri dubium non est. Quod si praeter providentiam fieri aliquid impossibile est, omne autem quod provisum est esse fieri necesse est, aliud fieri quam fit nulla ratione possibile est. Amplius. Quidquid facit deus si melius potest facere quam facit, in hoc ipso non bene facit quod optime quod non facit quod facit. Melius enim faceret si quod facit melius faceret. Facere quippe et nolle melius facere, et bonum facientis malefacere est. Sed hoc pia mens in dominum dici non sustinet. Et ob hoc primum videtur et consequens quia melius facere non potest quam facit, quia sic facit ut non faciat male in eo quod sic facit. His nimirum causis atque rationibus quidam inducuntur ut dicant dominum suorum operum mensura ac lege ita astrictum atque alligatum ut praeter quam facit, quaeque nec aliud facere possit nec melius. ac per hoc plane infinitam illam atque immensam divinitatis potentiam sub termino ac mensura alligare conantur, qui usque ad aliquid quidem vel finem ipsius hic eam extendere volunt negant procedere. Certum est enim quod omne quod factum est in numero et pondere et mensura legitimum terminum et finem suum habet, et ideo si ad opus suum mensuram creatoris potentia modumque componit, ipsa procul dubio et fine et mensura terminari declaratur. Quapropter ne vel his quae videntur rationes sine causa assensum negare videamur, vel omnino credulitate sine consideratione falsum pro vero recipere, oportet pro compendio praesenti huiusmodi ad ea quae sunt respondere. Primum considerandum est si deus ulla ratione neque mutata neque cassata sua providentia aliud facere possit quam facit. Constat enim omne quod fit ab aeterno provisum esse futurum esse, quia ab aeterno futurum est quod ipsum tamen ab aeterno non est. Et dicimus quia possibile est non fieri quod futurum est. Et si non fieret quod fiet, et non fieri possibile est, numquam futurum esset nec provisum. Quod quia fiet et futurum semper est et provisum est. Nulla ergo mutatio hic aut cassatio providentiae apparet. Ita sic provisum est et fiet, sic si provisum non esset non fieret. Sed iam inquiunt provisum est, bene provisum est, quia futurum est et dicunt: Sed providentia mutari non potest nec cassari. Eventus autem impediri potest ut non fiat quod futurum est. Si autem impediretur eventus rei quod fieri potest, mutaretur vel cassaretur providentia, quod fieri omnino non potest. Sed nos adhuc respondemus quia si mutaretur eventus quod fieri potest, nec mutaretur nec cassaretur providentia, quia hoc omnino fieri non potest, sed potius numquam fuisset provisum quod numquam fuerat futurum, et constaret providentia in eo ut non fieret sicut modo in eo constitit ut fieret. Non mutata ut prius alia aliter esset, sed ut numquam alia esset. Ergo deus aliud facere potest quam facit, ut tamen ipse aliud faciendo alius non sit. Sed sive idem sive aliud faciat, ipse tamen semper sit idem. Nunc illud restat ut discutiamus utrum ne melius aliquid facere possit quam facit deus. Hic illi nostri scrutatores qui defecerunt scrutantes scrutationes novum aliquid

7 ut nouū · nec tā uerū q̄ nouū afferre se dic̄t · Et dic̄t singłas q̄dē creaturas p̄se cōsid̄ratas a p̄fecto
minus h̄re · In uisitatē aūt rerū omiū intimā cōsummatione boni ex p̄ssā · ut n̄ possit eē̄
melior q̄ ē · V̄ m̄ p̄mū respondi postulo · cū dic̄t uniūsitatē rerū omiū n̄ posse meliorē eē̄ q̄
ē · q̄lit̄ id accipiendū sit q̄d dic̄t eā meliorē eē̄ n̄ posse · Siue iō n̄ pot̄ eē̄ melior · q̄ sūme bona
ē · ita ut nulla omīno boni p̄fectio ei desit · siue iō n̄ pot̄ eē̄ melior · q̄ maius bonū q̄d de ē ei cape
ipsa non pot̄ · S; si ita summe bona dr̄ ut nulla ei p̄fectio desit boni · iā op̄ suū plane c̄atori eq̄
ē · 7 t̄ citra metā extendit̄ q̄d infra ē · t̄ infra uniūsitatē coartat̄ qđ summū ē · q̄d utrumq; pari
inguenientia inpossibile ē · Si ū n̄ pot̄ iō melior eē̄ · quia boni amplius q̇d ei d̄ē · cape ipsa n̄
pot̄ · 7 h̄ ipsiū n̄ posse defectionis est · n̄ cōsummationis · 7 pot̄ melior eē̄ · si fiat capax maioris bo-
-ni · quia 7 h̄ ipse q̄ fec̄ pot̄ · Ergo ipse n̄ pot̄ · indō p̄t · q̄ ipsa n̄ pot̄ · S; dš pot̄ · 7 q̄ntū ipse pot̄ di
ci n̄ pot̄ · E ipse melior eē̄ n̄ pot̄ · S; q̄d fecit omē melius eē̄ pot̄ · si tm̄ ipse uoluerit q̄ fecit ·
Et ipse q̄d fecit melius fac̄e pot̄ n̄ tm̄ corrigens malefactū · s; b̄n factū p̄mouens in melius · n̄
ut ipse q̄ntū ad se meli' faciat · s; ut q̄d fecit ipso identidem op̄ante 7 in eodē p̄seuerante
melius fiat · E sūme potens ē · q̄d pot̄ omē q̄d possibile ē · nec iō min' pot̄ · q̄a inpossibilia n̄
pot̄ · q̄ inpossibilia posse n̄ ē posse · S; n̄ posse · Itaq; omīa pot̄ dš q̄ posse potentia ē · 7 iō
n̄ ē omp̄s q̄ inpotens eē̄ n̄ pot̄ · Cū sint q̄ t̄a in deo sapiā · potentia · uoluntas · P̄mordiales
cause a uoluntate q̄dē diuina q̄si p̄ficiscunt̄ · p̄ sapiā diligunt̄ · p̄ potestatē p̄ducunt̄ · Vo
luntas ē̄ mouet · sapiā disponit · potestas explicat · h̄ s̄ p̄ma fundam̄ta causarū omiū 7 p̄ncipiū p̄mū ·
que ineffabilia et inc̄p̄hensibilia s̄ omī c̄ature · Sic eni eīnitatē dei n̄ c̄ap̄t tp̄s · nec immensitatē lo
cus · sic nec sapiam ei sensus · nec bonitatē ūtus · nec potentiā op̄ · De uoluntate di 7 puidentia
restant multa querenda · P̄mū si uim fac̄ reb' p̄scia 7 p̄uidentia dei · deq̄ iā multa dicta s̄t ·
Post de uoluntate di de qua quedā dicenda s̄ · ita tm̄ ut p' adipsū fidei oculū cōtemplandū

S respiciamus · q̄ntū possibile ē humane fragilitati · Q̄r a b initio dš agnit̄ ē · 7 q̄ dš uiī · r̄c ...
c̄ptura dic̄ · Dm̄ nemo uidit unq̄ · tm̄ fides q̄d n̄ uidit c̄dit · Ex hoc eni meritū fidi cōstat ·
n̄ uidisse 7 c̄dere · Nō pulcrū illud dictū ē · Nā fiudes n̄ ē fides · Credit q̄ fides q̄d n̄ ui
det · 7 n̄ uidit q̄ q̄d c̄dit 7 uidit tm̄ aliq̄ p̄ q̄d ammonita ē 7 excitata c̄dē q̄d n̄ uidit · Dš eni sic
ab initio notitiā suā ab hōie t̄pauit ut sic nūq̄ q̄d eēt totū potāt cōp̄hendi · sic q̄a eēt numq̄

P prorsus posset ignorari · Quare dš nec tot' sciri nec tot' ignorari potuit ·
ropt̄a quippe dš a p̄ncipio nec totus cōsciē humane manifestus eē̄ uoluit · nec tot'
absc̄ditus · ne si totus manifestus eēt · nitrū fides n̄ h̄ret · nec infidelitas locū · Infideli
tas eni de manifesto uincēt̄ · 7 fides de occulto n̄ exercēt̄ · Si ū absc̄ditus totus eēt · fides q̄d ad
sciam n̄ adiuuaret̄ · et infidelitas de ignorantia excusaret̄ · Ix̄ c̄a oportuit ut p̄dēt se occultū
dš ne totus celaret̄ · 7 p̄rsus nesciret̄ · 7 rursū ad aliq̄ p̄ditū se 7 agnitū occultaret · ne tot'
manifestaret̄ ut aliq̄ eēt · q̄d cor hominis enutriret agnitū · 7 rursū aliq̄ qđ absc̄ditū p̄uocaret ·

E t illud nē cōsidandū ē · q̄m dš p̄mū Q̄b' modis agnitio di ad hominē uenit ·
occultus 7 absc̄ditus 7 latens · intim a corde humano dep̄hensus ē ut sciri potuisset q̄ dš
ē · t̄ c̄ati quo erat · Modi s̄ duo 7 ui' due · ac manifestationes due · q̄b' a p̄ncipio cordi humano la
tens p̄ditus ē 7 indicatus occultus dš · partim s; rōne humana · parti reuelatione di
uina · 7 rō q̄d humana dupliei inuestigatione dep̄hendit · parti uidit in se · partim in his
que erant ext̄ se · Simili reuelatio diuina dupliei insinuatione eū q̄ nesciebat̄ ·

vel dubie credebantur et non cognitum indicavit, et partim creditum asseruit. Illa humanam ignorantiam
nunc abditius per aspirationem illuminans edocuit. Nunc vero foris vel per doctrine eruditionem instruxit
vel per miraculorum ostensionem confirmavit. Utrumque manifestationis divine modum quo et ratione huma
na deus ab homine cognitus est et revelatione divina manifestatus homini exponit apostolus dicens.
Quod notum dei erat manifestum est in illis. Deus enim illis revelavit. Deinde subiungit. Invisibilia enim
ipsius a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Cum enim dicit. Quod notum dei erat, id est
noscibile de deo, ostendit nec totum manifestum. Cum vero dicit manifestum est in illis, et non dicit manifestum
est illis, ostendit plane quoniam non solum revelatione divina quod factum illis fuerat sed etiam ratione humana quod in
illis erat, notum illis factum erat. Cum autem subiungit. Deus enim illis revelavit, ostendit quod ratio humana
ad hec sublimia et alta investiganda et intelliganda infirma et insufficiens omnino fuisset, nisi
divina revelatio illi in adiutorium et firmamentum cognoscende veritatis adiuncta fuisset. Pos
tea ostenso eo quod abditius erat investigationis vel revelationis modo, statim de illo quod foris fit utramque sen
tentiam simul subiungit dicens. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta
conspiciuntur. Invisibilia enim dei que intus erant et abscondita erant, per ea que foris erant et nota erant,
visibilia visa sunt vel in consideratione rerum a ratione humana vel in gubernatione et administratione visibilia fac
ta sunt revelatione divina.

Ita quod ab initio perditus est deus conscientie humane, et adiuta fidei indicium veritatis, confessa est deum esse et ipsum
unum deum et trinum esse. Et in unitate quidem confessa est eternitatem et immensitatem. In trinitate autem immutabili
tatem, communionem unitatis, equalitatem immensitatis, coeternitatem eternitatis, et communionem quidem unitatis sine
divisione, equalitatem immensitatis sine diminutione, coeternitatem eternitatis sine ordine vel successione.
Hoc est in singulis unitate totum, immensitate plenum, eternitate perfectum. Explicatio propositarum distinctionum.

Nunc oportet per singula que proposita sunt currentem considerare qualiter mens humana quod tam lon
ge adeo est, tanta de deo potuit comprehendere vel ratione propria directa vel revelatione divina adiuta.
Et primum usque quo ipsa humana ratio ex insito sibi lumine veritatis convaluerit, dignum est consideratione, ne si
vel totum homini detur, negare convincamur gratiam, aut si tollatur totum ignorantiam excusare. Itaque utrumque
modum humane investigationis ordine persequimur. Quo ratio hominis vel per se directa vel ab his que extra se
naturalia erant visibilia admonita, ad verum cognoscendum est evecta. De illo cognitionis genere quo mens rationalis in
se dm u … de p

Et primum quod intus erat, quoniam et hoc illi primum erat et principale speculum contemplande veritatis inspici
animus. In eo quoque primum et principaliter invisibilis deus, quantum ad manifestationem expositum est, videri poterat
quod illius imagini et similitudini primum et cognatum magis factum erat. Hec autem ipsa ratio erat et mens ratione
utens, que ad primam similitudinem dei facta est, ut per se invenire possit eum ad quem facta erat. Quod se ipsam

Non enim ut ita loquamur quod non primum occurrit, et scientibus nichil minus esse potest. videt esse mens rationalis.
se ipsam esse aliquid ignorare potest. Cum ex hiis omnibus que in se hec est in corpore suo visibilia videt, nichil
se esse vel esse posse videt. Sentit quoque et dividit semper se ab eo toto quod visibile videt in se, et invi
sibilem omnino se esse videt. In eo quod se videt, et tamen videri se non posse videt. Videt quoque invisibilia esse
que tamen visibilia non videt, quod se invisibilem esse videt et tamen visibilia non videt. Et quod se cepisse intellig

Cum ergo de se dubitare non possit quoniam est, quod se ignorare non potest, cogitur esse, et hoc credere quod aliquando
se cepisse meminit, quoniam non semper est, quod se nescire non potest cum est. Cum ergo per se et in se cepisse et in
itium habuisse se videat, nec ignorare potest quoniam cum non fuit sibi ipsi ut esset initium ac subsisten
tiam omnino dare non potuit. Quia deus est et quod sine principio est.

Ut ergo inciperet quod non erat, ab illo factum est quod erat. Quod ideo ipsum ab alio non cepisse necesse est, quoniam quod ab alio esse accepit, primus omnibus existendi auctor esse non potuit. Non ergo ab alio accipere esse potuit qui omnibus esse dedit. Quem preterea semper fuisse et numquam cepisse fateri oportet, quoniam omne quod aliquando esse incepit auctorem habuit per quem cepit. Constat ergo nec dubitari omnino potest quod ille per quem cepit quod non semper fuit numquam cepit sed semper fuit. Illum autem rerum auctorem et primum principium hic nimirum ratio investigat et inventum pietas venerandum et adorandum fidelis predicat deum.

Eiusdem rei argumentum foris in creaturis.

Hoc autem ratio inventum intus probat et in his quae videt extra se quia ortum et occasum habentia cuncta sine auctore nec originem habere possent nec reparationem. Quae in toto aliquando cepisse ideo dubium esse non potest quia in partibus suis sine cessatione cotidie et oriri videntur quod non est, et perire quod est. Omne autem quod mutabile est aliquando non fuisse necesse est, quia quod stare non potuit cum presens fuit, indicat se aliquando non fuisse priusquam fuit. Sic respondent ergo foris sensibus his quae intus videntur ad veritatem comprobandam, et auctorem suum natura clamat quae se ab illo factam ostendit.

Quod deus unus est et trinus.

Ita ratio per rationem deum invenit esse, et venit alia ratio quod non solum deum esse sed unum esse et trinum esse comprobaret. Et primum per se; deinde per ea quae erant extra se facta secundum se. Una pietas, una devotio, una cultura: deum unum et deum unum. Sic dixit ratio et comprobavit intus ne scisma interius fieret in pluralia principia et non esset certa salus. Et melius esse et consonum magis unitati et consentaneum naturae, principium unum et finem unum in quem habere possent conversionem quae ab illo existerent omnia. Alioquin dissipationem esse universitatis sine capite et principio et moderatore. Et clamavit illi natura foris et contestata est ad eandem unitatem et dixit opus unum, auctorem unum, et concordia una et consilium unum et una ammonitio, providentia una. Et manifestius est deus unus, creator unus, moderator unus et rector quod totum unum et ad totum unum.

Et probavit hic ratio et adiecit et dixit quod unus. Nec collectione diversorum **Quod vere et summe unus.** ne turbam faceret, nec compositione partium ne massam formaret, nec similitudine multorum ne pluralitas superflua vel singularitas imperfecta appareret. Omnis enim unitas in similitudine sola consistens plurimorum aut imperfectionem ostendit in parte si unum habet singulare, aut superfluam geminationem in toto si perfecta sit universa. Et non est in his omnibus unitas vera sed emulantur solum unitatem, quia quodammodo appropinquant ei sed non contingunt ad illam. Quoniam esse unum non est et quod vere unum non sunt sed unum tamen et accedunt ad se et fit ut simul esse et convenire in unum unum esse. Nec tamen idem unum sunt quoniam essentialiter non sunt nec est unum totum quod sunt. Deum autem vere unum oportet esse et essentialiter unum esse, immutabiliter unum esse et summe unum esse. Quod enim essentialiter unum est, vere unum est. Quod immutabiliter unum est summe unum est. Quod autem utrumque bonum est, melius est utrumque quam alterum tantum. Et bonum est essentialiter unum esse et immutabiliter unum esse, et utrumque esse melius est. Deus autem bonum est et non potest deesse summo bono bonum summum quod melius est. Et suadet ratio optimo dare quod melius est bonum. Et ideo fatetur deum suum et auctorem suum et principium suum unum esse quoniam hoc melius est, et vere unum esse quoniam substantiale est, et summe unum esse quoniam invariabile est.

Quod immutabilis est deus.

Et ascendit et insistit et probat quoniam ita est et quoniam variari et mutari non potest deus omnino. Non enim augeri potest quia immensus est, nec minui quia unus est, nec loco mutari quia ubique est, nec tempore quia eternus est, nec cogitatione quia sapientissimus est, nec affectu quia optimus est.

Quod ratione creatura recte considerata adiuvat ad cognoscendum deum.

Et clamat creatura foris et probat rationem hanc et commendat quod ita est. Et demonstrat summa pulchritudo operis perfectam esse sapientiam conditoris et apponit se presentantia decoris ipsius; et quia non invariatur quod institutum est primum bonum, et dicit quoniam eterna est sapientia eius et minui omnino non potest nec deficit aliquando plenitudo sensus illius a consummatione. Et exit ratio cum attestatione alia et videns quoniam

voluntas dei eterna est. et vera sentitur bonum. Et quando probat opus eius quod non mutatur. et ordo inusitatis idem
perseverans. et adveniet ipsa ratione. quoniam nichil novum deo est. ut illud tunc non amare incipiat quod prius non novit
aut oblivisci sicut homo dilectionis antique. ut in memoriam non veniat quod prius cognitum fuerat. aut
errare. bonum estimans quod malum est. ut diligat illud quod non oportet. et preterita quasi penitens et mutans
cor et affectum varians cum ceperit agnoscere errorem suum que hec deo digna non sunt. nec probat ratio ut ita
sentiamus de illo quod sapiens est. et bonus et perfectus. Et non invenitur in eo mutabilitas ulla cum omnia genera
mutabilitatis fuerint in considerationem adducta. sive que in corporibus inveniuntur sive que spiritui nata contingunt.

Quoniam omne corpus aut loco mutatur aut forma aut tempore. Et que **Quibus modis corpora mutantur.**
forma mutantur aut augmentum suscipiunt aut diminutionem aut alterationem. Et que alterationem
quippe suscipiunt non illis accedit quicquid videtur quod non erat aut quod erat recedit probatur. Sed quod erat tamen al-
teratur. et aliter habet. et non fit sine loco hoc quia partes locum insinuant in eo de consistente toto. Et non fit
quod non secundum locum. nec tamen dicitur secundum locum. quia totum quod locum non mutat. sed apparet tamen forma alia in
toto propter partes que locum mutaverunt. Et ideo hec mutatio secundum formam dicitur quoniam hec in toto
manifeste videtur. et non dicitur secundum locum. cum tamen in partibus secundum locum sit quoniam hec manifeste non videtur.
Et non est forma aliquid omnino nisi dispositio partium in toto et cum hec mutatur. quia partes locum mutant
mutatur forma in toto quod dispositio partium mutatur. que est forma totius et ita mutatio forme in
toto fieri non potest sine mutatione loci in partibus. sed non dicitur mutatio loci nisi cum totum locum mutat consis-
tentibus partibus in loco. Sic mutatio temporis sequitur mutationem loci et forme. et non est umquam sine ipsis in
corpore. quoniam secundum has solum ordo in eo et successio. que tempus vocatur. Item considerandum est. quoniam ex his tribus mu-
tationibus due extrinsecus fiunt quoniam non mutant esse rei sed circa rem aliquid. hec est mutatio temporis et loci. Item
prima mutatio secundam et terciam infert. quoniam causa illarum est. Secunda autem terciam quoniam causa est illius. Ter-
cia vero infertur tamen et non infert quoniam est effectus solum. Sola autem mutatio forme intrinseca vocatur. quoniam non
circa rem sed in ipsa re mutat aliquid. et ipsa tamen non fit sine mutatione loci et temporis. **Quibus modis spiritus mutantur.**

Post has mutationes corporum quibus subiacent que corporalia mutantur omnia. transimus ad spiritualem
creaturam. mutabilitatem illius considerantes si quid harum mutationum illi convenit. et si quid alia muta-
tio que extra naturam corporum fit in illam cadat. Et videmus quod spiritus omnino nec augmento partium crescere
potest. quoniam corpus non est. nec decrescere diminutione quoniam simplex est natura. et tamen affectu et cogitatione mutatur
spiritus. et transit de hoc in allud et variatur et vicissitudinem suscipit gaudii doloris et penitudinis et volun-
tatis et crescit scientia et oblivio in eum cadit. et variat cogitationes ac succedentem intelligit. Et est quasi
forme mutatio ista in eo mutatio scilicet et affectus. et sequitur istam temporalis mutatio. ac subiacet tempori
propter ista que variantur in eo. Hec ambiguum hic nulli est. de spiritu creato. quoniam tempore variatur secundum quod eadem
non permanent in ipso. De mutatione vero loci magna inter eos contentio et ambiguitas generatur. quoniam sunt qui dicunt
nullum spiritum mutari loco posse. quoniam locus proprie corporis sedes sit. ac capacitas corporis que determinatur
secundum corpus. Aliquando quod in illa est. aliquando in quo ipsa est. et non est corpus locus. quoniam locus non est aliud. nec ponitur
aliud locus. sed quasi inane et vacuum ubi corpus est. et esse potest. et non est corpus ipse. nec tamen vocatur locus nisi determi-
natus per corpus. et quod in ipso est secundum finem dimensionis ubi desinit corpus et ultra non est sive secundum corpus quod locum
continet secundum ipsius corporis circumscriptionem. quoniam ut ipsum corpus non est. Ita nichil esse posse in loco nisi quod dimensi-
onem habet corporalem. et circumscriptionem. quoniam locus secundum dimensionem corporis constat ac circumscriptionem.
Et non posse ullo modo hoc spiritui convenire. quod corporalis quantitatis expers est. Preterea corpus solum in loco esse. et loco
mutari et tempore. Spiritum autem creatum in loco non esse. quoniam corpus non est. nec loco mutari sed tempore.

Spiritum autem creatorem nec in loco esse, nec loco mutari, quia corpus non est, nec tempore, quia invariabilis omnino est. Apta soli corpori recte asignari et hoc aliquid esse quia diffinitum est, et hoc alicubi esse quia circumscriptum est, et nunc aliquando esse quia variabile est. Spiritui vero creato convenire et hoc aliquid esse quia diffinitus est, et nunc aliquando esse quia variabilis est, sed non hoc alicubi esse quia circumscriptus non est, quia dimensionis capax non est. Creatorem autem spiritum nec hoc aliquid esse quia diffinitus non est, nec hoc alicubi esse quia circumscriptus non est, nec nunc aliquando esse quia invariabilis est, presentem tamen veraciter et essentialiter omni quod hoc aliquid est, et omni quod hoc alicubi est, et omni quod nunc aliquando est, quia in omnibus est et ubique est et semper est. Semper sine tempore, ubique sine loco, in omnibus sine termino et diffinitione. Et nos quidem hanc considerationem sublimem neque quicquam falsitatis arguimus, verba tamen super capacitatem et possibilitatem minorum et simpliciorum intelligentie fortia nimis iudicamus.

Quod deus essentialiter est et vere in omni creatura sine natura, sine diffinitione, et in omni loco sine circumscriptione, et in omni tempore sine vicissitudine vel mutatione.

Censemus autem et omnino ita oportere approbari multo sanius et convenientius veraciter affirmandum quia deus substantialiter sive essentialiter et proprie et vere in omni re sine natura, sive essentia est, sine diffinitione, et in omni loco sine circumscriptione, et in omni tempore sine mutabilitate. Nam id quod quidam insipientes, immo solam carnem sapientes et que carnis sunt solum considerantes, estimant, quasi corporalium sordium et pollutionum inquinationes deum contingere possint si rebus omnibus essentialiter vel substantialiter inesse dicatur, tam frivolum est ut nec responsione sit dignum. Solum et ipse creatus corporeis sordibus inquinari non possit. Si enim spiritus corpore contingitur, dicant ipsi quomodo anima humana humana in carne posita inmaculata esse possit, cum carnis humane sordibus nulla inquinatio vel pollutio maior inveniri possit. Dicant de carne leprosi, cuius contactum tamen homo sine horrore sustinere non potest, quomodo animam sanctam et iustam non inquinet. Que utramque vitam sine pollutione vivit ut etiam a pollutione emundet. Postremo respondeant quid potius concedendum de deo estimant, vel quia nusquam sit deus, vel quia ubique sit. Hoc si absurdum omnino est confiteri quia deus nusquam est, cogantur necesse est ipsi suo iudicio id quod additum est convenientius et pulchrius suscipit confiteri, quia alibi est. Hoc enim vocibus servire elegerunt potius quam veritati, et id solum respuendum putant quod aures vulgares abhorrent. Nichil est ut vobis quoque a sententia sua non declinent. Dicant ergo si hoc auribus afferre presumunt quia deus nusquam est, et non statim e vero consequenter arbitrentur quia quod nusquam est ipsum omnino nichil est. Si ergo convenienter dici non potest quod deus nusquam est, quem esse et vivum omnibus que sunt esse necesse est credi, dicant ubi est. Si enim alicubi est et ubique non est, est ubi est, et est ubi non est, et localis fit deus et termino et fine concluditur, quod omnino impossibile est. Fatendum est itaque et sine dubitatione confitendum quia divina natura que pro immensitate sui nusquam deesse potest in omni loco veraciter et essentialiter est, nec tamen loco comprehenditur ullo, quia omnino incircumscriptibilis est. Ubique vero est totum quod continet et totum et penetrat totum, nec sine ea potest esse aliquid ex omnibus que facta sunt ab ea, que non pro sui simplicitate dividi nec pro sui puritate maculari nec pro sui immensitate ullo modo comprehendi potest.

Quomodo spiritus creati locales sunt et quomodo corpora.

Sane de spiritu creato hoc convenientius dictum ad intelligentiam hoc accomodari esse fatemur, ut non solum in loco esse, sed et localem esse sine dubitatione pronuntiemus. In loco quidem quia hoc alicubi presens cernitur, localem vero quia cum sit alicubi non vero ubique invenitur. Omne enim quod diffinitum est secundum aliquid locale est, quia in ipso quod finem et terminum habet locum habet et determinat locum, sic determinatum est in loco. Sed corpus quod dimensionem habet loco circumscribitur, quia ei secundum locum principium et medium et finis asignatur. Spiritus vero quia dimensionem non capit, sed diffinitione sola terminatur, circumscriptionem quidem non recipit loci, et tamen loco quodammodo concluditur, quia cum hoc alicubi presens sit totus alibi non invenitur. Itaque corpus locale est quia loco circum

scribitur. Spiritus autem quoniam in loco per presentiam nature et operationis concluditur, localis et ipse vere nominatur. Spiritus autem increatus quoniam omni loco presens est, nec tamen ullo in loco concludi aut circumscribi potest, ubique esse et in omni loco esse dicitur, nec tamen localis aliquando ulla ratione appellatur. Non ignoramus quosdam tamen ab omni spiritu locum invisibilem removere voluisse, quoniam secundum dimensionem solum et circumscriptionem corporalem locum constare probaverunt. Sed horum ut supra diximus consideratio nimis angustum estimatione et possibilitate recessit. Magis autem ea ponenda in usu loquendi que se sponte accommodant et nichil aliter ingerunt alienum a veritate.

Nunc dicimus quomodo ratio vera probat quoniam deus unus est. **Ratio quare deus non solum unus sed et trinus sit.**

Nec que ad unitatem dictaris spectant vera esse considerant. Deinde arguit et commendat, et arguit quoniam non solum unus sed et trinus est deus. Et habet huius quoque investigationis bone ad hoc exemplaria vera. Deus enim qui in se videri non potuit in opere suo manifestatus est. Et videt eum ratio humana non in se quia invisibilis fuit, sed in similitudine sua quoniam ad hoc facta est ut videret in ea deum. **De verbo intrinseco et extrinseco.**

Nam sicut sapientia hominis non videtur nec ab ipso homine donec exeat ut manifestetur per verbum, ita sapientia dei invisibilis fuit, et non potuit cognosci nec ab ipso solo cuius erat donec manifestata est per opus suum. Et erat ipsa sapientia verbum sed quasi verbum intrinsecum et absconditum quod omnino sciri non posset nisi per verbum extrinsecus manifestaretur. Quemadmodum et cogitatio hominis quasi intrinsecus verbum illius est quod latet et est absconditum donec reveletur per prolationem oris. Et est ipsa prolatio vocis verbum similiter ut verbum est cogitatio cordis, sed verbum quod manifestum est prodit et revelat verbum quod est occultum. Sic et in deo verbum intrinsecum et occultum et invisibile verbum fuit cordis eius. Et sapientia erat hoc verbum et invisibile donec manifestatum est per verbum extrinsecum quod visibile factum est quod erat opus eius. Sic per verbum oris manifestatum est cordis verbum. Sic loquitur omnis natura auctorem suum et indicat quod factum est opificem intelligendi sensum habentibus. **Quod imago dei in rationali creatura expressior est et vestigium trinitatis invenitur in ipsa.**

Est enim in nobis simulacra quedam quasi de longe significantia et vicina similitudinem proparte. Quedam vero ex ipsa imagine et perfecta emulatione consignata, claram demonstrationem efficiunt. In nobis quoque eius quod invisibile dei est agnoscitur in quibus evidentius manifesta declaratione demonstratur. Ea namque perfectius auctorem suum manifestant que illius similitudini vicinius appropinquant. Hec est ipsa rationalis creatura que excellenter et proprie ad illius similitudinem facta est, que tanto citius creatorem suum quem non videt agnoscit, cum se ipsam ad illius imaginem factam intelligit. In hac ergo primum trinitatis vestigium inventum est, cum agnoscere cepit ipsa quod erat in se. Et ex eo consideravit quod erat super se. Vidit enim quoniam ex ipsa nascitur sapientia que est in ipsa et diligit ipsa sapientiam suam. Et procedit amor ex ipsa et sapientia sua, quoniam amat eam genitam de se, et in se manentem non dividit a se. Et apparent quedam tria in uno: mens, sapientia et amor. Et est mens, et sapientia de mente, sapientia et amor de utroque. Et surgit trinitas quedam et unitas non recedit, et sunt simul trinitas et unitas secundum potestatem et imaginis (?) trinitatem. Et convertit mens ab istis per hoc illuminata et considerat creatorem suum sapientem esse et sapientiam habere et ex ipso esse sapientiam suam, nec fuisse umquam sine sapientia quoniam semper sapiens fuit. Et quia semper sapientiam suam ipse dilexit, et semper habuit amorem ad sapientiam suam, et erat coeternus amor eterno et coeterne sapientie illius. **Quomodo tres persone essentia una sine substantia.**

Et rursum considerat quod non potest in deo esse aliquid divisum ab ipso, et quia unum est totum quod est. Propterea ubi trinitas est et unitas manet. Ita enim ibi est qui a nullo est et est ibi qui ab illo est, et pariter cum utroque qui ab utroque est trinitas est. Neque enim qui a nullo est, esse potest ille qui ab alio est, et qui ab utroque est, vel ille qui a nullo est vel qui ab illo tantum est esse potest. Itaque trinitas vera est et unitas manet perfecta, quoniam in deo nichil esse potest quod deus non est. Natura siquidem indivisa et unitas vera cissionem perhibet, discretio vero et proprietas trinitatem docet. **De discretione nominum in trinitate.**

Et posuit nomina fidei quibus signaret quod credit. Et dictus est pater in trinitate qui ab ipso filius erat qui de sua substantia erat. Ille enim genuit de sua substantia genuit et id quod ipse est genuit. Et propterea aliquis erat qui cum ipso erat id quod ipse erat. Pater dictus est quia ab ipso erat filius. Qui autem ab utroque erat utriusque filius non erat, ne duo essent patres unius filii et pater quem filius diceret et confunderet trinitatis discretio. Sed spiritus sanctus patris et filii procedens a patre et filio. Et professa est fides catholica patrem et filium et spiritum sanctum. Et est pater qui filium habet. Et filius qui patrem. Spiritus sanctus qui est a patre et filio. Et est quidem pater spiritus quoniam deus est. Et est pater similiter sanctus quoniam deus est. Sed voluit fides unam in trinitate personam distinguere cum dicit spiritum sanctum. Ipse enim est qui ad significationem datur cum inspiratur signandus et non tamen venit sine patre et filio quoniam trinitas est indivisa. Quoniam spiritus sanctus a patre et filio mittitur eterna processione ab ipsis.

Sed inspirari a patre et filio hoc est illi venientem esse a patre et filio et temporali adventu ad nos. Quod eternum est illi nec nomen sit presumptionis. Quod datur ex tempore et accipitur quod temporale non est illi esse a patre et filio. Sed eternum post quam dari dicitur cum venit a patre et filio. Quia est a patre et filio quod eternum est et non temporale illi. Sic spiritus sanctus donum dei est qui donum est patris et filii. Et cum datur ex tempore datur et datur a patre et filio et dari a patre et filio non aliud est illi quam cum datur esse a patre et filio, ereo quod eternum est illi a patre et filio. Et est in trinitate pater et filius et spiritus sanctus. Pater a se ipso, filius a solo patre, spiritus sanctus a patre et filio. Et quia una ~~una~~ natura est et una substantia una trinitas est in una natura et una substantia. Et cum mens una quem discreta sunt et per trinitatem considerat tria invenit et tres personas fecit. Cum non quod idem est ibi attendere cepit unum ostendit. Quare tam ineffabilia in deitate persone tres dicuntur et tam in humanitate non dicuntur.

Et surgit rursum ex adverso alia dubietas et pulsat animum profundo rerum caligantium. Et exit questio et interrogat se ipsum ratio quare tam illa que in trinitate reperta sunt persone dicantur, cum in trinitate illa quam in semetipsa primum mens reperit tam similiter inventa sunt. Nec tamen tres personas in se mentem rationalem convenire aut tribus personis constare animum rationabilis consideratio patiatur. Et diligenter considerat ratio quare ita sit cum nec ita esse dubitare liceat nec quoniam sit facile sciri possit. Et tamen videt aliquid ex eo quod totum non videt nec ignorare permittitur quod non sinitur apprehendere. Videt enim quoniam que in mente sunt non vere idem sunt quod est ipsa mens. Separantur enim a mente hec aliquando et cum affuerint recedunt et redeunt iterum cum abierint et variantur circa ipsam nec vere idem sunt cum ipsa sed quasi affectiones quedam et forme ipsius quibus non sit hec aliquid esse sed adeo tamen ei quod est hec aliquid. Itaque cum hec sit ipsa persona, habet tamen affectiones quasdam adherentes sibi et circa ipsam existentes inveniuntur; non est omnino eius proprium esse persone sed persone inesse tamen. Cum autem que in deo sunt aliud ab ipso esse non possunt nec quasi accidentia aut affectiones extrinsecus mutabiles aut separabiles natura sui immutabili eminentie et cum idem sit totum esse quod est convenienter in eo vere predicantur et ibi unum esse et proprium idem esse et eternum et perfectum asseritur et dicuntur tamen tres persone non tres essentie quia in natura unitas est perfecta singulis et ibi indivisa. Et ideo dicuntur persone singule quia deus est et unus deus tres quia una deitas unitas. Quare potentia patri attribuitur, sapientia filio, bonitas spiritui sancto.

Et attribuitur patri potentia et filio sapientia et spiritui sancto bonitas et discernuntur quamquam communia sunt in quibus non dicitur quod quid non est tamen quod est tacetur ne credatur quod non est dicitur enim pater potens est et filius et spiritus sanctus. Et non tres potentes sed unus potens quia potentia una in natura una et substantia una. Et est filius sapiens sed non solus qui sapiens est pater et filius et spiritus sanctus et non tres sapientes sed unus sapiens quia sapientia una in natura una et substantia una et dicitur spiritus sanctus benignus et bonus et est quod benignus et bonus spiritus sanctus sed non solus benignus et bonus est spiritus sanctus sed bonus est et benignus est pater et filius et spiritus sanctus non tamen tres benigni et tres boni sed unus benignus et unus bonus quia benignitas una et bonitas una in natura una et substantia una. Sed cavit scriptura conscientie humane ne erraret in deo suo similia hominibus que non erant in ipso arbitrans. Quoniam

ab hominibus supposita erant vocabula quedam non ad similitudinem ad significanda que dei erant super ho-
mines. Et erat aliquid simile ibi ne imitatio aliena esset. sed non totum: ne idem crederetur. quod interim dif-
ferebat. et dictus est in trinitate pater. quoniam ibi erat a quo erat. quod de sua substantia erat. Sicut et gignit de sua
substantia gignit. et non est quod gignit ipse quem gignit. sed alter ab altero. et non altera natura gignentis et ge-
niti. Et erat ubi similitudo inter divina et humana. et propterea ex hoc dictus est pater et filius quia genuit
ille et iste genitus est. et non est qui genuit pater ille, qui genitus est filius. et tamen quia natura una est gignentis
et geniti. et substantia una. non aliud est gignens a genito quia deus est. deus unus gignens et genitus. et quia
deitas una gignentis et geniti: propterea unum inveniuntur in illo quia deus erant. quia unum erant totum
quod erant. sed non unum in uno: quia pater erat: qui a nullo erat. et filius: qui a patre erat. et spiritus sanctus qui ab utroque
erat. quod filius non erat: quoniam ab utroque erat et equaliter erat. Et dicte sunt tres persone tamen hec. quia unum
quodque tamen totum hic erat. et per se erat. Nec tamen una persona quia unum hic totum: sed tres persone quia tria in hiis uno
et hic unum totum. et hec tria tres persone. et hic unum unus deus. et hec tamen hic unum et tres persone unus deus pater et filius
et spiritus sanctus. Dictus est ergo pater quia de sua substantia filium genuit et erat ubi similitudo. sed ne putaretur pater
prior filio sicut semper in hominibus est. et numquam alter esse potest. non pater filium antecedat propterea potens pater dictus
est. non quia solus erat quia potens erat. et filius et spiritus sanctus. sed solus dicendus erat. potens quia de ipso solo magis
dubitari poterat quasi de priore et antiquo. et annorum numerositate defecto. Et dictus est filius sapiens
non quod solus erat. sed quia de ipso solo magis dubitari poterat quasi de posteriore. et etate adhuc im-
matura. et sensu imperfecto. Secundo dictus est pater potens ne putetur prior filio. et filius sapiens ne
pater posterior. et spiritus sanctus bonus sive benignus. ne crudelis existimaretur deus et consternaretur ad eum consci-
entia humana si spiritum hic diceretur deus. et non additum fuisset sanctus vel benignus. quoniam spiritus per se rigorem quendam
significare videtur. et crudelitatem denotare. Alia ratio quare illa que secundum substantiam dicuntur. et
communia sunt personaliter distincta.

P reta per simulachrum suum quod inventa est trinitas
summa et ipsum simul trinitatem preferebat quasi vestigium quoddam et imaginem ineffabilis trinitatis
et ubi ipso ita erat. quoniam in mente rationali quasi potentia quedam et vis quedam erat. Et ex ea natus
est intellectus. qui solum sapientia erat. et sine ipso mens sapientia non erat. et processit novissime amor sive
gaudium mentis ad sapientiam suam. et ipse solum dilectio erat. quia sine ipso mente et sapientia dilectio non erat.
Et posita sunt hec nomina ad proprietatem quia unumquodque per se erat. et distincta sunt tamen hec primum potentia.
a qua sapientia erat. deinde ipsa sapientia que de potentia nata fuerat. Novissime amor qui de potentia
simul et sapientia processerat. Et distinguebantur hec quia prius hec idem non erant. que separabantur ad invi-
cem et non constabant in uno propterea in mente rationali aliud potentia erat quia prior erat sine sapientia et ad-
huc sapientia non erat. et venit postea sapientia. et cum potentia esse cepit. quasi aliud in alio et erant iam duo
potentia et sapientia. et additum est tertium. et tamen esse ceperunt potentia. sapientia. et amor. et non erat potentia
de aliquo. et de ipsa sapientia erat. amor autem de ipsa sapientia et potentia processerat. et non erat potentia
sapientia quia potentia ante sapientiam erat. et de ipsa sapientia erat. Neque rursum amor potentia vel sapientia dici
poterat. quia processerat tantum ab ipsis et ipsa aliquando sine ipsa extiterant. Et erant tamen hec discreta
in anima et in hiis tribus trinitas anime inventa est. Et ascendit anima ab hiis ad summam trinitatem et in-
venit ibi patrem qui a nullo erat sicut in se potentia. et filium qui a patre erat: sicut in se sapientia. et spiritum
sanctum qui a patre et filio erat. sicut in se dilectio a potentia et sapientia processerat. Et ideo potentiam patri
tribuit quia in se similitudo fuerat illius. Et sapientiam filio quoniam hec in se imago illius erat. que a poten-
tia orta erat. Et dilectionem spiritui sancto tribuit quoniam in se a potentia et sapientia processit. sicut spiritus sanctus–

a patre et filio, quia dilectio patris et filii. Et sic quod distinximus in trinitate ad imaginem per quam invenimus in ea
esse, ut quod hic est inventum proprium assignatione, illic quasi singulare diceretur ad proprietatem. Et quia tamen deo totum
quod est unum est, et non potest diversum inveniri quod in simplici natura idem est, neque unius esse potest quod alterius non est, quia
idem est unus quod alter est. Cum enim potentia patris aliud non sit quam essentia eius, neque sapientia filii aliud quam essentia eius,
neque amor spiritus sancti aliud quam essentia, necesse est omnino ubi una est essentia, unam esse potentiam et unam sapientiam et dilec-
tionem unam, et communem esse et totam esse, et perfectam esse et aequalem esse. Itaque potentia patris est et filii est et spiritus sancti est, et perfecta
[Et sapientia filii est et spiritus sancti est et patris est et perfecta est et aequalis est]
est et aequalis est. Et amor sive bonitas spiritus sancti est et patris est et filii est et perfecta et aequalis est. Et quia deo hoc idem est quod esse
et omne quod in deo est aliud quam deus esse non potest, pater potentia est et filius potentia et spiritus sanctus potentia est, et una potentia quia essen-
tia una. Similiter pater sapientia est et filius sapientia est et spiritus sanctus sapientia est, et una sapientia quia essentia una. Et pater dilectio
est et filius dilectio est et spiritus sanctus dilectio aequaliter est, et dilectio una quia essentia una. Sed pater potentia est et nul-
lius est potentia, quia a nullo est. Similiter sapientia est pater et nullius sapientia est quia a nullo est. Dilectio est pater
et nullius dilectio est quia a nullo est. Filius autem potentia est et potentia est patris quia a patre est, et sapientia filius
est et sapientia patris est quia a patre est. Spiritus sanctus dilectio est et dilectio patris et filii est quia a patre et filio est. Ubi di-
ligenter cavendum est ne in communi confundatur quod distinguendum est, neque in singularitate distinguatur quod
proprium est. Hoc est cum personas in trinitate distinguere volumus, non attribuamus uni quod alteri commune est, neque cum sub-
stantiae unitatem demonstrare volumus, assignemus alteri quod uni proprium est. Quod vestigium trinitatis non in rationali creatura sed in cor-

Ecce demonstravimus vestigium aliquod trinitatis summae quantum valet ratio humana de porea inveniri.
modico quod suum est et datum est illi, et est nulla et modicum est ad perfectionem totum. Illa enim invenit in se,
et ex his trinitatem deprehendit quae erat super se, et contestata est illi natura foris. Sic de divinitatis unita-
te et apparuerunt illa foris signa trinitatis, sed non imago ut illa quae intus erant, et hoc ipsa imperfecta
similitudine erant. Erat enim potentia intus et sapientia et amor, et haec illa imago erant potentiae creatoris
et sapientiae et amoris, quia haec erant et ubi erant sibi haec in imagine ibi imitatio. Tamen utrobique erant et idem erant
quia hoc ibi erat quod ibi erat. Sed quod hic erat imago erat, quod ibi erat veritas erat. Foris autem potentia non erat,
sed signum tantum, neque sapientia sed signum tantum, neque amor vel bonitas sed signum tantum. Et ipsa signa nec poten-
tia erant nec sapientia nec amor sicut intus, sed signa tantum potentiae et scientiae et amoris. Potentiae enim sig-
num fuit rerum immensitas, sapientiae pulchritudo, bonitatis utilitas. Et non erant ipsa signa potentia vel sapientia
vel bonitas, sed tantum signa bonum attestantia his quae intus erant, propria et probata est trinitas vera in operibus suis. Nec
potuit ratio his adicere quicquam quae perfecta erant, neque tollere aliquid quae constabant discreta. Sunt enim
illa haec quae omne rationale perficiunt, nec sine his perfectum est aliquid. Similiter ad omnem effectum concurrunt
illa haec tria. Quorum si quid defuit nihil absolutum, et si adsunt pariter omnia consummantur. Haec est potentia, scientia et
voluntas. Quorum si tollas unum aliquid perfectionem imminuis. Si cuncta pariter constituas nihil deesse
confitebis. His ergo et ipse rerum conditor opera sua perficit et constat ipse perfectus, quia in ipso perfecta sunt,
quae nec in parte augeri possunt quia plena sunt, nec in toto consummari quia perfecta sunt, nec in unitate dividi.

Et quaecumque de deo dicuntur et creduntur veraciter in deo, ad ista re- Quod in illis tribus omnia. quia unum sunt.
feruntur, et constant in his tribus in ipso, quibus ut dictum est si quid tollas perfectum non erit, neque relinquitur si quid
adicere coneris maius non est quod explicari. Si enim forte dicis et incorruptibilem et invincibi-
lem et incommutabilem et cetera quae similia sunt his, totum hoc potentiae est. Si providum, si inspectorem,
si scrutantem occulta et intelligentem, hoc totum sapientiae est. Si pium, si mansuetum, si misericordem et
patientem, totum hoc bonitatis est. Et non potest his adici ulterius quicquam quia totum in his continetur quod perfec-
tum est et verum. Ideo illa haec trinitatem innotuerunt in simulacro perfecto et persuaserunt nihil adici

endum tribus quod perfectum est, et nichil tollendum, quoniam sic constat consummatum. Et tria hec in deo unum erant, et in deo
unum erant, sed distincta inventa sunt hic ubi non erant unum. Et propterea trinitatis imago facta sunt. Et secu-
ta est consideratio proprietatem inventam hic usque ad ineffabilem trinitatem, et distinxit ibi proprium quod prius hic
erat tamen et diffusum inventum est, ibi autem in uno erat totum et unum totum. **Recapitulatio supradictorum**

Nunc ergo dicimus quomodo ratio humana primum in se deum esse repperit et extra se approbavit, et quoniam adiudica-
vit quod unus est deus, et simplex natura, et immensus et eternus. Magnus et non quantitate, simplex et non par-
vitate; et quod trinus est sine divisione unitatis, et unus sine confusione trinitatis. Et quoniam trinitas summa inven-
ta est propterea quod erat imago illius in nobis. Et quoniam arguit non esse personas tres in nobis et in deo esse tres personas
quod deus est. Et quoniam tribus nichil addi potest, quia perfecta sunt nec demi aliquid quia discreta sunt. Et quoniam dicta sunt que in deo
sunt secundum ea que discreta sunt in nobis, quoniam imago sunt ad illa et demonstraverunt trinitatem. Et hoc quidem secundum rationis iudicium
convenit in unum quoniam ita veritatem approbavit. Si quid ergo additum est extra hoc quod supereminet rationi et non contingit
ad ea sufficiet quoniam secundum rationem formantur. Alia enim sunt ex ratione, alia secundum rationem, alia supra rationem. Et preter hec que sunt contra rationem.
Ex ratione sunt necessaria, secundum rationem sunt probabilia, supra rationem mirabilia, contra rationem incredibilia. Et duo quidem
extrema omnino fidem non capiunt. Que enim sunt ex ratione omnino nota sunt et credi non possunt, quoniam sciuntur. Que vero
contra rationem sunt nulla ratione similiter credi possunt, quoniam non suscipiunt ullam rationem nec adquiescit hiis ratio aliquando.
Ergo que sunt secundum rationem et que sunt supra rationem tantummodo suscipiunt fidem. Et in primo quidem genere fides ratione adiuvatur
et ratio fide perficitur, quoniam secundum rationem sunt que creduntur. Quorum veritatem si ratio non comprehendit fidei tamen illorum non contradicit.
In hiis que supra rationem sunt non adiuvatur fides ratione ulla, quoniam non capit illa ratio que fides credit, et tamen est aliquid
quo ratio ammonetur venerari fidem quam non comprehendit. Que dicta sunt ergo et secundum rationem fuerunt probabilia rationi
et sponte adquievit eis. Que vero supra rationem fuerunt ex divina revelatione prodita sunt, et non operata est in eis
ratio, sed castigata tamen ne ad illa contendit. Nec ergo sequitur demonstrare contrarium hiis que ratiocinando proposita sunt
et conducta probabiliter revelatio divina adiecit. Et que per inspirationem manifestata et que per doctri-
nam asserta sunt et quod per miraculum approbata sunt. Et extra hiis contrarium videbitur et possibile erit. **Brevis summa eorum que supra dicta sunt cum adiectione quorundam**

Ante omnem creaturam creator erat solus, sed tamen non solitarius,
[margin: Sa] quia cum ipso erat sapientia sua in qua omnia ab eterno per providentiam fuerunt que ab ipso in tempore per creationem
facta sunt. Solus ergo fuit quoniam preter ipsum nichil fuit, et tamen solitarius non fuit, quia aliena societate non eguit
qui sibi fuit sufficiens cui nichil defuit. Quoniam sicut dictum est totum in ipso per providentiam fuit quod ab ipso
per creationem faciendum fuit. Hec ergo duo diligenter et inter se distinguenda sunt et in se consideranda, creator scilicet et
creatura, ne vel creata eterna credantur vel creator temporalis. In hiis enim duobus omnis cognitio veritatis consistit. Primum
enim considerare oportet que de creatore dicenda sunt vel credenda. Creatorem ergo omnium rerum unum confitemur
et trinum: unum in essentia, trinum in personis. Quia essentia deitatis una est, et essentia una, persone tres: pater et filius et
spiritus sanctus. Pater a nullo est, filius a patre solo est, spiritus sanctus a patre et filio. Quemadmodum in una anima mens est et intel-
lectus et gaudium, et mens quidem a se est, intellectus vero de sola mente, de mente autem et intellectu gaudium, et hec
tria ad substantiam una est anima. Ita in corpore uno et figura est et forma et pulchritudo, hec tria, et videtur figura prima
esse ad substantiam, deinde forma, et ex utroque pulchritudo, et hec tria in uno corpore et unum corpus. Et in utroque creatura
imago creatoris elucet, in prima quidem ad similitudinem, in secunda autem ad similitudinis imitationem. Sic
ergo deum confitemur et in essentia unum et in personis trinum. Et in unitate quidem agnoscimus eternitatem et immensita-
tem, incommutabilitatem, immensitatem vel simplicitatem. Hec est eternitatem sine tempore, im- [margin: confitemur]
mensitatem sine quantitate. In trinitate communionem unitatis, equalitatem immensitatis, coeternitatem
eternitatis, et communionem quidem unitatis sine divisione, equalitatem immensitatis sine diminutione, coe-

unitate eternitatis sine ordine vel successione. Hic est singulis in unitate totum, in trinitate plenum, in tri-
nitate perfectum. Tres autem personas nichil aliud esse quam essentiam unam que tribus esse unum est. et una essentia est.
Qua propter tres unum sunt. sed tres unus non sunt. Quia si tres unum non essent, una essentia tamen non esset. et si tres unus essent
tres non essent. Ideo ergo tres unum sunt. ne substantia dividatur. et tres unus non sunt ne persone confundantur. Quod ergo pater quia una est natura
est filius est; quia alia persona patris et filii. Hec que de deo secundum substantiam dicuntur equaliter dicuntur de patre et filio et spiritu sancto. patris et filii. sed non quod
quoniam substantia patris et filii et spiritus sancti una est et equaliter est. Deus nomen est substantie et hoc deo esse est quod substantiam esse. Ideo pater deus pater est filius est
est et filius deus est et spiritus sanctus est deus. et non tres dii sed unus deus; quoniam una substantia. Hec simul et alia que de deo secundum
substantiam dicuntur equaliter dicuntur et de singulis singulariter et equaliter. Et de omnibus simul non pluraliter sed singulariter et
equaliter. et cum de singulis singulariter dicuntur non minus dicitur. Hec cum de omnibus communiter dicuntur non amplius pronuntiatur.
Cum enim dicitur pater est deus. non minus dicitur quam cum dicitur pater et filius et spiritus sanctus est deus. Tota enim deitas est in patre et tota
in filio et tota in spiritu sancto. Nec minor in patre solo quam simul in patre et filio et spiritu sancto. Simul et de filio et spiritu sancto
attendendum est. Unum nomen solum est quod de singulis singulariter dicitur. in summa tamen non singulariter sed pluraliter pronunti-
atur. cum tamen ad substantiam dicatur. Dicitur enim pater est persona. filius est persona. spiritus sanctus est persona. et tamen simul dici non potest pater
et filius et spiritus sanctus est persona sed persone tres. Hoc nomen solum ex hiis que ad substantiam dicuntur de singulis singulariter dicitur. in summa tamen non singula-
riter sed pluraliter pronuntiatur. Que autem secundum relationem dicuntur ad se dicuntur. et de singulis singulariter dicuntur.
In summa tamen nec singulariter nec pluraliter pronuntiantur quoniam ad se dicta sunt et ideo ad invicem dici non possunt. Item
esse patrem esse a se ipso est esse. quod est filium esse a patre est esse. Quod est spiritum sanctum esse ab utroque est esse. Filius nasci habet.
spiritus sanctus procedere. et solius filii nasci est. non spiritus sancti. Quod enim nasci est. de alio est esse. non tamen in aliud.
Quod autem procedere est ab aliquo est esse et aliquatenus in aliud. Quod enim spiratur. spiratur ab aliquo et spiratur in aliquid.
Ideo supra sunt vocabula ad significandum id quod dicendum erat de deo ut intelligi aliquatenus potuis-
set quod comprehendi non poterat. Hec sic ab initio suam noticiam deus temperavit ab homine ut nec totus
manifestus esset. nec totus absconditus. Si enim totus manifestus esset. fides non exerceretur et infidelitas
convinceretur. Si vero totus esset absconditus fides non iuvaretur et infidelitas non excusaretur. Item quatuor modis
invisibilis deus ad noticiam hominis egreditur. duobus intus. duobus foris. Intus per rationem et aspirationem. foris
per creaturam et doctrinam. Ex hiis duo ad naturam duo ad gratiam pertinent. Ratio et creatura ad naturam pertinent. aspi-
ratio et doctrina ad gratiam. Scriptura post hec in doctrina aspicienda est. que auctoritas probat. quia ratio humana
non verbo dei illuminata fuit una veritatis videre non potest. Explicit tractatus de cognitione deitatis.

Incipit quarta pars de voluntate dei que eterna est. et una. de signis voluntatis eius que temporalia
sunt et secundum figuram voluntas dicuntur quia sunt signa voluntatis.

Prima rerum omnium causa voluntas est creatoris. quam nulla precedens causa movit. quia eterna
est. nec subsequens aliqua confirmat quoniam ex semetipsa iusta est. Neque enim iuste ideo voluit quia futurum
iustum fuit quod voluit. Sed quod voluit ideo iustum fuit quia ipse voluit. Suum enim ac proprium volun-
tatis eius est iustum esse quod est. et ex eo quod in ea est iustum. iustum est quod extra est iustum. quoniam secundum eam est iustum quod
iustum est. Quod utique iustum non esset si secundum eam non esset. Cum ergo queritur quare ipsa voluntas dei iusta est.
hoc sanius respondetur quoniam prime cause nulla causa est. cui esse est esse quod est. Hec autem sola est unde
ortum est quicquid est. et ipsa non est orta sed eterna. Quot modis scriptura voluntatem dei accipiat.

Hic non pretereundum nobis est quod sacra scriptura de voluntate dei diversis quibusdam modis loqui consuevit
et non est voluntas diversa. sed locutio diversa est de voluntate que non est diversa. Nam voluntas
dei in sacro eloquio aliquando accipitur illa que vere est in ipso et idem cum ipso et eterna ipsa. Aliquando vero secundum quan-
dam dicendi figuram voluntas eius vocatur quod proprietate non est voluntas eius sed signum eius voluntatis et di-

signum voluntatis voluntas, cum voluntas non sit, sed signum tantum; quemadmodum et signa irae ira dicuntur, et dilectionis signa dilectio appellantur. Et dicitur iratus Deus, et non est ira in eo aliqua, sed signa tantum quae foris fiunt quibus iratus ostenditur, ira ipsius nominantur. Et est figurata dicenda locutio, quia non est falsum quod dicitur, sed quod dicitur verum similitudinis respectu obumbratur. Per istos modos figurarum quidam diversas voluntates Deo attribuunt, quia diversa sunt illa quae per figuram dicuntur voluntatis eius, cum tamen quae secundum proprietatem dicitur una sit voluntas ipsius. *Prima beneplaciti.* Ergo quae et primum et principaliter dicitur voluntas Dei est illa quae est vere voluntas eius, et haec una est, nec *certum dicitur* multiplicitatem recipit nec mutabilitatem. *ii operatio. tertia permissio.*

Deinde sequuntur duae voluntates, et duo quae dicuntur voluntates, et haec duo de Deo dicuntur, et Dei voluntates dicuntur, quia signa sunt voluntatis eius. Harum voluntatum una permittens vocatur, et alia faciens, scilicet permissio et operatio. Quia permissio eius dicitur voluntas eius, et operatio eius dicitur voluntas eius, quoniam secundum voluntatem eius fiunt, et signa sunt voluntatis eius. Et sunt duo ista quaedam consequentia voluntatis summae, et quaedam explicatio eius, et effectus illius, et paria illi, et non tamen coaeterna. Neque enim nulla semper est, nisi illa aliquando est, et quodque in his aliquando non est nulla numquam est. Omne enim quod est nulla semper est, et omne quod est in illis aliquando est, quia nec aliquid est praeter eius voluntatem nec aliquid fieri potest extra operationem ipsius sive permissionem. Et exequuntur duo ista, et una in ambobus invenitur, quoniam nec nolens operatur nec permittit non volens. Et cum sit aliquid dicitur haec voluntas Dei, quia voluntate Dei factum est ut hoc fieret, vel permissum; et voluntate fecit quod fecit, et benefecit, et bonum fecit quod fecit; et voluntate permisit quod permisit, et bene permisit, et bonum fuit quod permisit, etsi id bonum non fuit quod permisit. *Quod Deus bona fecit mala permisit.*

Bona enim fecit et benefecit, et mala permisit et non fecit, et benefecit, quoniam utrumque bonum fuit. Et ideo utrumque voluit, quia utrumque bonum fuit. Et fuerunt bona bona et mala mala, nec bona fuerunt mala nec mala bona, sed bonum fuit esse et bona et mala. Et voluit utrumque esse Deus, quia utrumque esse bonum fuit, etsi utrumque bonum non fuit, quia malum bonum non fuit. Et ideo non voluit Deus malum, cum voluit ut esset malum, quod tamen non fecit in eo quod fecit bonum, sed permisit ut esset, quia bonum fuit quod voluit. Neque id bonum malum fuit, sed ex malo bonum fuit; nec malum bonum fecit, sed ex malo bonum fecit, quia malis et bonis uti novit ad bonum. *Quare Deus mala permisit.*

Et fuit magis bonum esse bonum ex malo et bono quam ex solo bono, propterea voluit summum bonum ut esset hoc bonum, et quod voluit fuit bonum. Sic ergo aeternae sapientiae illius ignotum esse non potuit omne quod futurum fuit, sic coaeternae voluntati eius displicere non potuit omne quod bonum fuit. Et vidit totum quod futurum fuit, et bonum esse hoc totum ut esset totum, et voluit ut esset totum, quia bonum fuit ut esset totum. Et vidit mala per se quae futura erant cum bonis per se quae erant, et considerabat quia mala adiuncta bonis bona commendarent, et pulchriora fierent comparatione malorum, et bona essent mala iuncta bonis, quae non erant bona, quoniam ex eis ornarentur bona et commendarentur, et amplius bonum acciperent ad decorem et pulchritudinem universorum. Et respexit cuncta in ordine suo, et vidit bona ibi, et quae sunt bona non fuerunt, et voluit sic esse omnia, ut bonum fuit, quia ita bonum fuit ut vidit, et voluit quod futurum fuit. Et pensavit aequo iudicio universa quae vidit in complacito uno quod bonum fuit, et iustum totum esse, et nihil aliud esse, et voluit totum esse et aliud non esse. Et hac voluntate propterea fecit ut bona essent, quae esse bonum erat, sicut viderat et voluerat, et permisit ut mala essent, quae esse bonum erat, quae cum bonis futura esse providerat, et ut essent cum bonis voluerat, quia bonum erat. Et erat quod voluntas eius aeterna et de bonis et de malis quae voluit ut essent cum bonis, sed non erat notum hominibus donec complerentur et fierent de quibus bonis et malis voluntas eius erat ut essent.

Quare operatio et permissio Dei voluntates ejus dicantur.

Cum autem fecit bonum et permisit malum, apparuit nobis voluntas ejus de illo quod nunc esse vult, quod facit vel permittit ut fit; et non incipit tunc cum illo quod fit voluntas ejus, quae aeterna est, sed ostenditur ex illo quod fit, quae occulta erat. Et ideo ipsum quod fit dicitur voluntas ejus, quia signum est voluntatis ejus; et apparet quasi alia et alia voluntas, quae signa sunt unius voluntatis.

Quod duplex sit distinctio voluntatis, videlicet in beneplacito ejus et in signo beneplaciti ejus.

Et erit inde nobis distinctio cognoscendae voluntatis Dei in beneplacito ejus et in signo beneplaciti ipsius. Et dicimus quia beneplacitum ejus est voluntas ejus, et signum beneplaciti ejus vocamus voluntatem ejus. Et verum est utrumque, et utrumque voluntas dicitur. Sed beneplacitum ejus aeternum est, nec potest non esse quod in eo est, et quod in illo non est esse non potest. Nec contra ipsum nec erit nec sine ipso aliquid est in omni quod est; et constat ipsum et ratum est, nec cassari potest aliquando quod in ipso est. Omnia quaecumque voluit fecit, et improbatum est, quia non impeditur beneplacitum ipsius. Ita consonant rerum effectibus beneplacitum ipsius, et ipsi effectus rerum non discordant ab illo. Fit enim omne quod vult, et omne quod non vult non fit; et omne quod vult semper vult ut fiat, quod non semper est aliquando quod vult. Et hoc beneplacitum universitatis quod aeternum est, et omnia quae fiunt temporibus suis parent simplici nutu iustitiae suae approbat ut ad effectum procedant et fiant, perficit et consummat et manifestat duobus his quae subsequuntur in tempore, permissione et operatione divina, quae et ipsa rerum omnium quae effectum capiunt et subsistunt universitatem complectuntur, et respondent illi quod unum est in utroque, et indissimile ad dissimilia omnia beneplacitum creatoris. Et propterea ipsa duo voluntates dicuntur, et est voluntas Dei beneplacitum ejus, et voluntas ejus operatio ejus, et voluntas ejus permissio ejus.

Item est in praeceptione vel in prohibitione.

Est sequitur adhuc praeceptum et prohibitio ejus, et dicitur utrumque voluntas ejus, quia cum quid fieri praecipit monstrat se velle ut fiat. Et ideo dicuntur haec simul voluntas ejus, quia signa quaedam sunt voluntatis ejus, sicut operatio ejus et permissio ejus, sed dissimiliter et alio quodam significantia voluntatem ejus, et signa ex parte.

Non similia signa aeterni beneplaciti praeceptio et prohibitio sicut operatio et permissio.

Non enim sicut operatio ejus et permissio ejus per omnia extenduntur, quia sine his non fit aliquid, sic et praeceptum ejus et prohibitio ejus, sed ad rationalem creaturam diriguntur haec duo tantum, quae sola capax est praecepti et prohibitionis, cauta, sed instar rationis ad utrumque. Itaque signa sunt ex parte haec, quae non pertinent ad omnia, neque universali- summam voluntatem et quae in ea sunt omnia educunt ad manifestationem sicut operatio et permissio, sed ita tantum quae ad ipsos spectant quibus fiunt haec: hoc est praeceptum et prohibitio, significant quae nunc sunt in summa voluntate et beneplacito aeterno. Neque similia signa sunt haec quemadmodum operatio et permissio ejus et cetera haec, et vera signa beneplaciti aeterni. Haec autem, hoc est praeceptum et prohibitio, non omnino certum faciunt quid sit in beneplacito aeterno, ita fuit ut esset, ut factum est, sed quod voluntarie fecit sive permisit ut fieret quod factum est, quoniam ita bonum erat esse ut est. Cum autem fuit praeceptum vel prohibitum aliquid, nondum constat quid de ipso definitum sit in beneplacito aeterno, donec illud rerum effectus in evidentiam educat sive operatione sive permissione, non bonum est esse, et beneplacitum quod futurum est antequam est. Praeceptum autem et prohibitio innuunt tantum quoniam ita in voluntate est iubentis ut fiat sive non fiat, et demonstrationem faciunt quia iustum et pium est non aliud credere illum cui fit, et si aliud est nullo aequo fit. Et praecipit saepe ut fiat quod futurum non est nec fiet, et prohibet ut non fiat quod futurum est et fiet, et non est in beneplacito non hoc solum ut sit quod fiet, quoniam bonum ita est esse, et non aliud quam fiet sive operatione Dei quod bonum est, sive permissione quod malum est, quod totum esse bonum est. Et non respondet praeceptum ejus et prohibitio ejus beneplacito ejus sicut operatio ejus et permissio ejus, sed procedunt ex adverso et dissimiliter ordinantur et non consentiunt aliquotiens ei id quod futurum est et fiet.

Quomodo fallere videtur Deus praeceptione vel prohibitione aliud innuens quam sit in beneplacito suo.

∴ quod non cassatur voluntas ejus. Et voluntati ejus quis resistit? In his probatum est.

Et videantur precepta dei fallacie obnoxia et veritati devenire cum aliquid significant de voluntate eius, et affirmant nobis aliena quedam et extranea et que contraria non sunt, neque constant secundum beneplacitum ipsius qui verus est dominus de his que fiunt omnibus. Et quantum colluctatur conscientia humana in duobus adversantibus que non conveniunt, vel quare precepit deus quod noluit, vel quare factum non est quod voluit. Si enim veritas in precepto est, videtur omnino voluisse quod iussit. Et si omnipotentia est in beneplacito, videtur factum esse quod voluit. Non est autem factum quod iussit, et factum est quod prohibuit. Quid ergo consequitur ad hoc nisi vel non voluisse id quod precepit vel non potuisse quod voluit? Quod enim factum est ab eo factum est, et si factum non est tamen permissum est. Et si factum est voluntarie factum est, et si permissum est voluntarie permissum est, quia neque ad faciendum contra voluntatem suam compelli potuit, neque ad permittendum sine voluntate cogi. Sed quod factum est voluntate eius factum est, et si preter voluntatem eius factum non est, quoniam alia factum est voluntate que voluntati eius amica non est. Tamen omnino voluit quod factum est, quoniam bonum est sic factum esse ut factum est, et sic esse ut est. Verum ergo precepit ut aliter esset, et prohibuit ne sic esset, cum bonum sit ita esse, et ita futurum fuit priusquam fuit, et beneplacitum quia bonum fuit ita esse et aliter non esse.

Utrumque dissonare vel quod deus precipiat quod nolit vel quod nolit fieri permittat.

Tali questione coartamur et ducimur in ambiguum ut non facile audeamus hoc vel hoc aliquando affirmare, quia deus fieri precepit quod noluit, vel quod noluit permisit fieri. Et tamen ex duobus unum facilius approbamus, quod voluit quod precepit bonum, quam malum quod permisit. Licet tamen quod precepit factum non sit bonum, sed malum quod permisit. Leve enim est et sine conscientie scrupulo dicitur deus vult bonum, et cum dicitur bene sonat deus vult bonum. Si vero dicitur deus vult malum, grave est auditu, et non facile recipit hoc pia mens de bono quod malum vult. Videtur enim hoc solum dici cum dicitur deus vult malum, quia bonus diligit malum et approbat quod pravum est, et amicam sibi reputat iniquitatem, et gaudet quasi de consimili, et bonum putat quod malum est. Et ideo refutat hoc mens pia, non quia quod dicitur non bene dicitur, sed quia quod bene dicitur non bene intelligitur.

Quod non vult deus mala, quamvis vult ut mala sint, quia hoc bonum est.

Non enim hoc solum dicitur, sed in eo quod dicitur aliud intelligitur quod non dicitur, quoniam malum esse vult et malum non vult. Quod si hoc solum intelligendum est in eo quod dicitur deus vult malum, dicendum omnino non est, quoniam non approbat illud prorsus, neque estimat bonum, sed contrarium iudicat bono, malum et a suo alienum, et non desiderat illud quasi conveniens et concordiam habens cum eo quod ab ipso est, et cum eo quod sibi simile est, sed extraneum et longinquum et in dissimilitudine constitutum. Et vult tamen esse malum, et in eo non nisi bonum vult, quia bonum est esse malum, et non vult [illegible] ipsum malum, quia bonum non est ipsum malum. Sed vult bonum tantum et diligit et delectatur in eo quasi in suo et amicorum cognato et proximo. Et propterea hoc bene sonat et libenter accipimus cum dicitur deus vult bonum, quia illud tantum diligit et non malum, cuique participatio nulla est, neque similitudo huic his que sunt ab ipso et que habent similitudinem cum ipso. Itaque vult deus bonum et non vult deus malum, et vult omne bonum et non vult omne malum. Et hoc totum suscipimus et approbamus et dicimus quod verum est totum, hoc quoniam diligit quod suum est totum, et non diligit a se alienum, et non odit nisi quod suum non est, et totum suum diligit, et odit totum non suum. Et ideo voluit bonum quod precepit, et non voluit malum quod permittit, quia suum fuit bonum et de suo et amicum est et suo. Et dilexit suum et approbavit et concupivit ad se et amavit [illegible] desiderio suo eterno. Et malum quod suum non fuit non dilexit, neque ad se concupivit, sed reprobavit et removit animo dilectionis, et non suscepit consensu caritatis ut locum illi daret in beneplacitis suis.

Quod semper impletur voluntas dei.

Sed dicis michi: ergo si bonum voluit, immo quia voluit bonum quod precepit, et malum quod permisit non voluit, factum est quod noluit, et quod voluit factum non est, quia factum non est quod precepit, sed quod prohibuit factum est quod permisit. Ita factum quod voluit non est, sed quod non voluit factum est. Immo

factū ē q̄d uoluit · 7 n̄ factū n̄ q̄d uoluit · qm̄ sic uoluit fi̅ 7 sic esse ut factū ē · qm̄ bonū erat
sic fieri · 7 sic ēē ut fcm̄ ē · 7 n̄ alit̄ ēē · s; sic ēē bonū erat · 7 in eo qđ bonū erat · Et ipsū q̄d bo
nū n̄ erat n̄ uoluit · s; ēē ipsū uoluit qm̄ id bonū erat · Et cū fcm̄ ē · id fcm̄ ē · qđ uoluit qm̄
bonū erat · 7 h̄ uoluit · In utrisq; minus habuit uoluntas ei⁹ · 7 min⁹ adepta ē · 7 min⁹ impleta 7 imp
fecta remansit · quia fcm̄ n̄ ē bonū qđ uoluit · 7 q̄d noluit malū fcm̄ ē · Non ḡ 9sidas qm̄ sic
malū n̄ fit · q̄d factū, q̄d noluit ! ita nec bono caret · q̄d factū n̄ ē q̄d uoluit · Quod uult enī 7 dili
git fit · 7 qđ n̄ uult 7 odit n̄ fit · 7 qđ uult ēē adipiscit̄ · quia fit · 7 nūq̄ cassa ē uoluntas eius · a fit 7 q̄d uult n̄ ēē similit̄ 7 n̄ fit
ut n̄ fiat q̄d uult neq; infirma aliqn̄ ut fiat q̄d n̄ uult · Q'o n̄ mali excusabiles n̄ s̄ q̄uis
Sed fortassis etiam mali excusabiles uident̄ cū mala faci p̄ eos uoluntas di impleatur.
unt · qm̄ uoluntas di implet̄ · 7 inuitat quę faciunt · S; uoluntate sua mali iudicant̄ qua
uoluntati dei 9trarii s̄ · n̄ q̄de uoluntati ei⁹ resistendo ut fiat q̄d n̄ uult qr̄ n̄ possunt · s; resistere
uolendo qr̄ mali s̄ · 7 ipsa mala uoluntas culpa est · q̄r aliud uoluit facultas aut̄ iusta q̄r aliud non
possit · Et cū uolunt q̄d ds̄ uult n̄ ido boni s̄ · quia n̄ pp̄ h̄ uolunt qr̄ ds̄ uult 7 q̄d uolunt ipsū
ds̄ n̄ uult qm̄ malū uolt̄ · 7 malū ds̄ n̄ uult · Approbant enī 7 diligunt quę ds̄ odit · at
p̄h̄ do 9trarii s̄ 7 mali 7 peccores 7 rei · n̄ q̄de faciendo q̄d ds̄ fieri nolt · s; amando 7 approbando
q̄d ds̄ n̄ diligit · Non ḡ in eo quia fit q̄d fit uoluntatē dei impediunt · s; in ipso qđ fit a dilectione
di recedunt · 7 mali s̄ n̄ efficiendo 9trariū ipsius uoluntati s; amando 9trariū ei⁹ dilectioni 7 sic
q̄d uoluntas dei implet̄ · 7 n̄ excusant̄ mali ppr̄ea qm̄ in eis 7 p̄ eos uoluntas dei implet̄ qm̄
n̄ sua uoluntate adimplendā di uoluntatē diriguntur · s; occulta ipsius dispositione a q̄ aliud
n̄ possunt ! adimplendā ei⁹ uoluntatē 9ducuntur · S; dicis tu · Si deus uoluit ita ēē totū
ut factū ē qm̄ bonū ē ita ēē totū 7 n̄ alit̄ ēē q̄ fcm̄ ē · Cur ḡ p̄cepit q̄d factū n̄ ē · 7 p̄hi
buit q̄d factū ē · cū bonū sit utrūq; · 7 fcm̄ n̄ ēē q̄d factū n̄ ē · 7 factū ēē q̄d fcm̄ ē · Q̄re p̄
p̄cepit ut h̄ fieret solū q̄d ēē bonū erat · 7 ut h̄ solū n̄ fieret · q̄d n̄ ēē bonū erat similit̄.
Sed hic altius causā 7 modū p̄cepti 9sidare oportet 7 p̄hi Q̄re p̄cepit ds̄ om̄e q̄d p̄cep.
bitionis scd̄m eundē modū · Om̄e enī p̄ceptū t̄ p̄hibitio aut ppr̄ ipsū fit cui fit · aut ppr̄
ipsū a q̄ fit · aut ppr̄ aliū p̄ quo fit · tota aut̄ p̄cepti utilitas 7 bonū siue in eo q̄d faciendū p̄
cipit̄ siue in eo q̄d cauendū mandat̄ · ad eū solū refert̄ p̄ q̄ fit · siue idē sit ille siue
alius ab eo cui fit · t̄ ab eo a q̄ fit · finis aut̄ mandati fructus ē 7 utilitas · 7 causa 7 bonū · qđ
9sequitur p̄ 9summationē p̄cepti · 7 h̄ bonū · ad eū tm̄ refert̄ · p̄ q̄ fit p̄ceptū 7 illius bonū ē de
bet impletio legis · Om̄e qđ bonū dicit̄ t̄ f se t̄ ad aliq̄d bonū dicit̄.
Tam 9siderandū ē qm̄ om̄e q̄d bonū dr̄ · aut f se bonū dr̄ aut ad aliq̄d · q̄d scd̄m se bonū dr̄ · suba
lit̄ bonū dr̄ · qr̄ ipsū bonū ē · q̄d u° ad aliq̄d 7 n̄ f se bonū dr̄ · n̄ subalr̄ bonū dr̄ q̄a ipsū bonū
n̄ ē s; accidentalr̄ 7 denoīatiue qm̄ ex ipso bonū ē · Q'd dā ḡ bonū bonū ē · qm̄ ipsū bonū ē · aliud aūt
bonū ē · quia aliud bonū ē · 7 ipsū bonū n̄ ē · Q'd ḡ bonū ē · 7 s' bonū ē · 7 aliū bonū ē in toto bonū ē ·
Q'd aūt bonū ē · 7 s' bonū ē · 7 aliū bonū n̄ ē ex parte bonū · sic ut s' bonū ē 7 aliū bonū ē 7 sibi n̄ ē · ex parte bonū est.
Q'd scd̄m se bonū dicit̄ 7 uniūsalr̄ dr̄ uerū 7 summū bonū est.
Est adhuc aliud bonū 7 excellsius bonis aliis q̄ uē bonū ē · quia in se bonū ē · 7 uniūsalr̄ bonū
qr̄ ad om̄ia bonū ē · 7 om̄iū bonū ē · Q'd enī in se bonū ē · uere bonū ē · 7 qđ om̄iū bonū
ē uniūsale bonū ē · 7 omne bonū ipsū ē · qm̄ om̄iū bonū ipsū ē · nec tn̄ ipsū bonū ē · Q'd
aūt ad bonū n̄ ē · n̄ uē bonū ē · nec uerū bonū ē · s; bonū tantū dr̄ n̄ qr̄ ipsū bonū ē · s; qr̄ ex ipso
bonū ē · 7 p̄dest.

Est ergo summum bonum quod ipsum bonum est et ad omne bonum bonum est. **De tribus generibus boni.**
Medium vero bonum est quod et ipsum bonum est et ad aliquid bonum est. Bonum autem infimum et quasi extraneum et deviatum
solum et adductum et non proprium bonum quod ad aliquid bonum est et ipsum bonum non est. Quod enim ipsum est bonum non est. Sed quod
ex ipso est bonum est. Et ideo secundum aliquem modum et ipsum bonum est. quoniam ex ipso bonum est et procedit. Et ex eo bonum est
esse et quod bonum ipsum non est. Quia non ipsum quod bonum non est non esset quod ex ipso bonum est. Neque ideo bona praestant
mala quoniam ex ipsis bonum est. Sed serviunt praestanti et largienti quia per ipsa non est quod ex ipsis est. **Maius bonum**
Cum autem concurrunt duo ad unum quod bonum est et alicui bonum non est et quod bonum non est **esse illud ergo maius bonum est.**
et alicui bonum est et utrumque esse non potest, sed ex duobus alterum esse solum necesse est, bonum est maius sed esse quod bonum ali-
cui et si ipsum non est bonum quam quod bonum est solum et alicui bonum non est. Ex eo enim quod bonum non est et alicui bonum
est illud consequi necesse est quod bonum est et alicui bonum est quod magis omnino bonum est quam quod solum bonum est et alicui
bonum non est. Non enim bonum esset quod bonum non est et alicui bonum est nisi ex eo esset quod bonum est et alicui bonum est. Itaque quod
bonum est quoniam ipsum bonum est bonum non est alicui quoniam ex ipso bonum non est. Et quod bonum non est quoniam ipsum bonum non est
bonum est alicui quoniam ex ipso bonum est. Et contingit sed aliquando et in fine suo omnia iudicantur sive bona
sint sive mala quoniam scriptura manifeste ostendit quia bonum unum et bonum ipsum aliis est odor vite
in vitam, aliis odor mortis in mortem. quoniam ex bono malum et ex malo bonum et bonum malum ad
malum et malum bonum ad bonum. et quod bonum est in toto maius est quam quod in parte est solum. Et sed plerumque in
constat hunc modum. Omne enim universale bonum maius est quam id quod in parte et quod conducit magis et expedit
maius ipsum merito nominatur. Nunc autem congeremus in unum et colligamus que dicta sunt. quoniam impletio omnis
mandati bonum est illi propter quem factum est ipsum mandatum. et quoniam omne bonum aut per se bonum est aut
ad aliquid et quia per se bonum non est et alicui bonum est maius est bonum quam quod per se solum bonum est et alicui
non est bonum. Et quod magis conducit et expedit utile semper maius estimatur bonum. Quoniam in fructu suo
est omne bonum et est tamen omne quod non est bonum. **Quod deus propter se vel pro utilitate sua vel commodo nichil precipit.**
Nunc ergo videamus omne quod precipit deus si propter se precipit aut propter illum cui precipit, si propter se precipit
ad bonum ei est quod precipit et bonum illi est preceptum sive in dilectio. Sed quoniam precipit propter se quod profectu
non indiget, nisi neque bono alieno iuvari potest quod melior esse non potest. Clamat sed scriptura et perfector
mandati in scriptura. Deus meus es tu quoniam bonorum meorum non eges. Ergo propter se non precipit deus quod precipit, sed propter
illum cui precipit. quoniam bonum illi quod precipit cui bonum precipit. **Quod deus unicuique precipit quod bonum ipsi cui precipit et si bonum omnium non est.**
Ergo quoniam propter illum mandatum sit cui sit ipsum man-
datum bonum ipsius esse debet cui mandatur mandatum. Frustra enim mandatum fieret si illi propter
quem fieret bonum non esset. Maxime cum a bono mandatum esset. quod nichil preter bonum mandare de-
bet. Neque enim creature sue deus auctor mali esse debet. neque causationem ipsius assumere quasi docen-
do corrumpere quod creavit incorruptum. Non itaque sit aliud illi precipere nisi solum quod bonum est illi. atque sit illa
tota quod bonum sit et quod sit malum nichil. Quoniam ergo creator nulli creature sue auctor mali esse potest. Solum sed
illi precipere sit quod bonum est illi ut sincera sit ei instructio quemadmodum conditio incorrupta fuit.
Contingit autem quod bonum est alicui bonum **Quod bonum universitatis deus impedire non debet et si illud bonum alicuius non**
esse illius et non esse bonum ad omnia. Et tamen quod malum est alicui malum esse illi. et omnium bonum esse. quoniam ex eo
vel quod omnium bonum est et maius bonum est — bonum est omnium. et quod bonum est et alicui bonum est maius esse bonum quam quod malum est et alicui malum
est. quoniam ex eo ipso maius bonum est esse illud atque maius bonum est et cum illud alicui bonum, quoniam in toto bo-
num est. Non debet autem in compensatione minoris boni impediri. quod maius est bonum ab eo quod optimum
est. Et dicit quoniam maius bonum est ex malo et bono bonum esse quam solo bono. Fruitur itaque mala debu-
neque aliud mandari debet nisi quod bonum est illi cui mandatur mandatum.

esse ut essent quoniam ut essent id bonum erat cuius bonum futurum erat. Precepit itaque deus quod bonum erat singulis et permisit quod bonum erat universis quoniam et malum erat bonum universitatis quod impedire non debuit. Et quod bonum erat quod malum erat alicui cuius auctor esse non potuit. Et ideo precepit unicuique quod bonum erat et quod illi bonum erat. et precipiendo illud significavit se velle illud. Et sunt signa voluntatis eius precepta eius et vocantur voluntas eius quia signa sunt voluntatis eius quoniam vult et approbat et diligit et amicitias indicat bona que precipit. et mala que prohibet odit et detestatur et non invenit concordiam et amiciciam illius. et vult esse ipsa mala que non vult propter maius bonum quod exit et quod magis vult. Sed non pertinet ad nos neque exigitur a nobis nisi quod nostrum est. et quod bonum est nostrum tantum. ut faciamus et approbemus et diligamus in nobis. sicut et deus diligit et approbat bonum nostrum tantum in nobis. ut ei similes simus diligendo et faciendo bona. sicut et ipse bona tantum diligit et facit. Et cum precipit nobis quod bonum nostrum est. significat nobis quia deus hoc vult. et pertinet ad nos ita sentire et ita credere quoniam deus hoc vult et precipit nobis ut faciamus. Et non sit tamen nisi quod ipse vult fieri. sive faciamus sive non faciamus quod precipit nobis; Et si faciamus bonum. voluit hoc deus et voluit quia factum est. et approbat quod factum est. et quod factum est vult quia factum est et bonum est. Et si faciamus malum vult quod faciamus bonum et approbat illud quoniam bonum est. et non approbat malum quod fecimus. quoniam malum est. et tamen vult quod factum est quia factum est. quoniam id bonum est quia factum est. et vult ipse quod bonum est. Et constat omnipotens voluntas eius certa et firma in beneplacito suo approbans bona et permittens mala propter bona. que nec potest impediri ut non fiat quod in ipsa est neque infirmari aliquando ut fiat quod in ipsa non est. Quod operatio et permissio dei signa quod esse bonum sit et si illud non sit preceptio et prohibitio signa sunt quod bonum et si illud esse bonum non sit.

Et sequuntur per ipsam signa eius. et permissio eius. et operatio eius. et ostendit quod nulla est. quoniam in ipsis idem est. Et adduntur precepta et prohibitiones. et sunt ipsa quoque signa et demonstrationes voluntatis summe et complaciti eius enim per approbationem et dilectionem. non similia quidem signa prioribus. sed demonstrationes tamen et significationes approbationis. et complaciti in eo quod bonum sit. et non in eo quod esse bonum sit. sive bonum ipsum sive malum sit. et id significant ipsa non hoc quod in summa sit voluntate ut fiat. sed quod in complacito et approbatione sit si fiat. et tamen utrumque voluntatis est. et hoc bonum esse et si non fiat illud autem sic bonum esse ut fiat.

Quicumque quidem distinctionem et diffinitionem Beneplacitum dei aliquando esse ad rem. ad actum rei aliquando. facere voluit loquens de voluntate dei hoc dicere potest. Diligenter considerandum esse quoniam quidem deus in alio hoc vult quod ipsum est. in alio autem solum hoc quia ipsum est. Et in eo quod vult ipsum quod est. rem approbat. in eo vero quod vult ipsum quia est. actum rei. In eo autem quod approbat rem et non actum rei. vult aliquid et nondum adhuc esse vult quod vult. In eo autem quod approbat actum rei et non ipsam rem. aliquid esse vult. et nondum tamen vult ipsum. quod esse vult. Neque enim bonum est esse. omne quod ipsum bonum est. Quemadmodum aliquando quod malum est esse ipsum malum non est. Et non vult deus nisi quod bonum est. et cum ipsum bonum non est. Et cum vult aliquid quia bonum est. et ipsum esse non vult quia bonum non est. perficitur voluntas eius et non remanet sine effectu. et cum res non perficitur. quia sic vult et bonum est quod vult. et cum non vult aliquid quia malum est. et ipsum esse vult quia bonum est. perficitur voluntas cum res perficitur. quia sic vult et bonum est quod vult. et semper impletur voluntas eius et numquam cassum est beneplacitum illius. quia bonum est semper quod vult. et est semper ut vult. Et hec sunt quinque proposita. beneplacitum. permissio operatio et preceptio et prohibitio. Et distinguitur beneplacitum in eo quo res approbat et in eo quo approbat actus rei. et distinguitur operatio in eo quod operatur et in eo quod cooperatur quia alia facit deus operando que solus facit alia cooperando que solus non facit. Et distinguitur preceptio in ea que fit extrinsecus per sermonem. et in ea que fit intrinsecus per aspirationem. et constat in his omnibus quod de voluntate dei dicendum fuerat quod est beneplacitum eius et signum-

beneplaciti ipsius. Propterea quod multe dicuntur voluntates eius, cum sit una voluntas ipsius, quia multa signa sunt volun-
tatis ipsius, sicut scriptum est: Magna sunt opera domini exquisita in omnes voluntates eius. Propterea quod ex ipsa et in ipsa
sunt multa. Hec de voluntate dei diximus, quia ipsa est prima causa rerum omnium, sicut nobis propositum fuerat, et secundum
intelligentiam percursi sumus. Et sunt alia multa fortassis que comprehendi non possunt et fugiunt ab intelligentia.

Sic ergo constat ordo rerum ut post prima **De rerum ordine in primis et secundis et terciis.** [...]tia et sermone nostro
posteriora sequantur. Prima omnium est voluntas creatoris, quoniam ex ipsa sunt omnia. Post ipsam sequuntur que sunt
ex ipsa. Prima sunt que increata sunt. Secunda sunt que creata sunt. Que increata sunt, eterna sunt, nec gradum habent nec succes-
sionem, quoniam in unitate consistunt et in infinitate non transeunt. Que creata sunt, creata sunt per causam. Que causam super se
ex ipsa non subtraham in ipsa, quia divina natura subsistit esse non genuit, ergo causaliter creavit, quia non potuit naturaliter
idem esse quod fecit et quod factum est. Que ergo facta sunt unum non sunt, et in his quedam prima sunt, quedam sunt secunda, non prima
ad prima, sed ab secunda post prima. Que enim ad prima ante se secunda sunt, ad secunda a se sunt prima et secunda ab ipsis tercia
sunt ad prima. Que in voluntate dei eterna et invisibilia sunt prima omnium sunt; que ex voluntate dei temporalia
et invisibilia sunt secunda sunt post prima. Que temporalia et visibilia tercia post secunda. Et in ipsis visibilibus que ra-
tionalia sunt propinquiora sunt invisibilibus, quia in ipso invisibilia sunt quod rationalia sunt. Ponuntur ergo primo loco primordia-
les et invisibiles et increate cause conditorum omnium in unitate divina. Secundo loco angelica natura invisibilis
quidem creata. Tercio loco humana visibilis creata secundum aliquid visibilis et secundum aliquid invisibilis. Quarto loco creatura
corporea in toto visibilis et in toto temporalis. Post primas ergo causas increatas et invisibiles exhibita consideratio
procedet ad angelicam naturam rationalem et invisibilem, deinde ad humanam visibilem et rationalem, deinde
propositum primum fuit ut consumeret. Nam de visibilibus quidem que postrema sunt in ecclesia prima propositionem
fecimus, ut de his que apparent ad latentium cognitionem humanam mentem commodius duceremus.

Incipit V pars de creatione angelorum et de libero arbitrio et de ceteris que spectant ad naturam

De angelorum natura post alia que dicta sunt de mundi **angelica fuit officium et ordinationem.**
de exordio et ecclesia premissa sunt, ut de visibilibus ad invisibilia descendamus, questionem proponimus
quando creati sunt angeli et quales facti sunt dum conderentur primum. Ac deinde quales effecti sunt dum dividerentur aversione
et conversione. Et quomodo dispositi sunt cum iudicarentur damnatione et glorificatione, et de numero et de ordinibus
et de excellentia et differentia donorum, et de officiis et de nominibus et de moderatione et gubernatione dei in illis,
et multa alia que secuntur ad illa, et que continentur in illis. Propterea nos oportet de multitudine rerum la-
tentium secundum nostram possibilitatem doctrinam formare, et non promittere quod consequi non possumus. **Quod in principio creati sunt angeli.**

Scriptura dicit quia primo omnium creata est sapientia. Et sapientiam et intelligunt sapientiam creatam dici rationalem creatam,
quoniam et ipsa sapientia est, sicut lumen est lucens ex lumine, non lumen illuminans. Nam illa sapientia que sapit sapientia
ista creata non est nec creata est, nec aliunde esse habet, sicut aliunde sapere non habet. Ista autem que de semet-
ipsa sapere non habet, neque habet a semetipsa esse, et ipsa creata est et initium habet. Et dicit scriptura quod facta est sa-
pientia ista quoniam primo omnium facta est sapientia. Et rursum alia scriptura dicit: In principio creavit deus celum et terram.

Et videntur quedam contraria oriri ex assertionibus istis. Nam si primo omnium creata est sapientia, omnia post ipsam
facta sunt, et facta sunt post ipsam celum et terra, et ipsa facta est ante celum et terram. Iterum si in principio creavit deus
celum et terram, et nichil factum est ante celum et terram, nec facta est sapientia ante celum et terram. Quod simul stare non potest. Propterea hec divinarum
scripturarum testimonia esse videntur contraria, quod non omnino sentire fas est. Requirimus intelligentiam ve-
ritatis, quoniam in veritate non repugnat quod verum est. **Quod rationalis creatura primo omnium facta est dignitate**

quoniam ad ipsam refertur conditio ceterorum eloquio scriptum (?) ipsius conditio ad deum refertur ad similitudinem facta est sola
rerum quoniam rationalis creatura prior est facta, et post eam facta est corporea creatura, non tamen tempore sed

causa solum et respectu dignitatis. Nam ipsius creaturae corporeae conditio ad ipsam refertur creaturam rationalem, secundum ipsam perfecta est. Sic ipsius incorporeae conditio ad solum creatorem refertur quoniam secundum ipsum facta est sola. Sola quippe rationalis creatura ad similitudinem Dei facta legitur, et non dicitur quoniam alia creatura aliquid praeter rationalem ad similitudinem Dei facta fuerit. Haec omnis creatura in ratione divina et providentia aeterna ipsius causam et similitudinem habuit, et quod et secundum quod perfecta sit in subsistentia sua. Sed magna differentia est et distantia magna. Similitudinem in Deo habere et ipsum Deum habere similitudinem. Illa namque in Deo nihil esse possunt quasi minus aut diversum aut aliud ab eo, longe tamen aliud est factum esse aliquid ad similitudinem ipsius quod in Deo est et in ratione eius et providentia ipsius, et factum esse ad similitudinem Dei et Deo simile esse. Nam in Deo quod omnia erant antequam essent in se, secundum rationem et causam et providentiam erat quod futura erant. Sed quasi minus erant singula perfecta et unumquodque aliud, et non totum secundum rationem et distinctionem unicuique quae. Verum omnia continebat et maior erat in toto et quasi superabundabat singulis. Et ideo non erant singula hic toti sed in toto erant singula. Quoniam totum ad totum et ad singula singula. Et tamen Deo in parte nihil minus erat quam in toto. Quia pars et totum unum erat. Sed ratione et providentia una discreta sunt quae futura erant in parte quam in toto. Ideo et ipsa in ratione minus fuerunt quam in ratione minus futura fuerunt. Tamen Deus minus non habuit quam in toto totus fuit. Et perfectus in se. Propterea hic quod rationali creaturae non unum aliquod aut hoc aut illud in ratione divina exemplari sufficere potuit ad cuius similitudinem formaretur. Sed quasi totum assumpsit Deum ut eius ipsius imago fieret et expressa est ad totum emulans perfectionem. Ut sicut Deus spiritus erat et unus erat et in ipso totum erat secundum rationem et providentiam et praesentiam et causam, sic ipsa spiritualis esset capax in uno praesentiae et providentiae et rationis et intelligentiae omnium. Et eius imago perfecta imitans auctorem rei suae. Et apparuit quasi ipsum in alio et idem unum. Et inventa sunt in secundo quae et in primo secundum emulationem et imitationem et imaginem et similitudinem rationis causae similitudinis et formae et dispositionis et providentiae futurorum quae facienda fuerant. Et cum facta sunt illa quae facta sunt ad similitudinem horum, facta sunt quae erant in secundo facta sic facta sunt ad similitudinem illorum quae in principio erant non facta. Secundum hunc modum rationem et considerationem corporea creatura post secundam tertio loco est creatam rationalem, quoniam ad eam facta est. Sic ipsa rationalis ad primam facta est in aeternam naturam.

Quod in principio primo simul facta sunt et corpora omnia in materia et incorporea in angelica natura.

Quantum non ad monita temporum pertinet et item qualia et spatia. Sed interim commodius et utcunque perfectem. Quoniam simul in tempore uno et in principio temporis quoniam ipsa tempora cepere. Facta est sive creata partim rerum omnium visibilium materia et invisibilium. In creata angelica et spirituali natura. Nec fuisse in tempore nec cepisse in tempore. Alteram sine altera nec post unam quam alteram, sed utraque simul in tempore et cum tempore. Et tamen post fuisse ad quod facta est altera. Et in quo prius fuerunt exemplaria sapientiae quorum effectus sunt. Et hoc in primo omnium est creata sapientia. Quod autem dicitur ante [in margin: et ex prelatione visibilia facta sunt] [in margin: creatos] caelum et terram angelos, et subsistisse ante omnia quae mutabilia facta sunt et computant spatia et annos et secula quibus ante mundi constitutionem deo servierint asserunt quoniam cum mundo tempus cepit et non fuit tempus ante mundum. Illam mutabilitas non fuit et tamen fuisse angelos immutabiliter et impassibiliter priusquam mundus factus est. Et cum cepit mundus et primum cepisse tempus quoniam mutabilitas cepit et factum mundum in principio temporis. Sed nos interim magis approbamus quod dictum est praeceptu intelligentiae nostrae. Salva reverentia lectorum in quibus nec temere asserendum putamus et ad hunc modum interim diffinimus quoniam simul facta sunt omnia et invisibilia et visibilia sunt scripta dicitur. Qui vivit in aeternum creavit omnia simul.

Quod et corpora et incorporea natura secundum aliquid informis facta est et secundum aliquid formata.

Omnia quippe simul condita est quoniam uno et eodem tempore partim cepisse creditur et visibilium materiam omnium et invisibilium naturam utramque informem secundum aliquid et utramque secundum aliquid formatam. Sic

enim invisibilium et corporalium omnium materia in exordio illo conditionis primariae et formam confusionis habuit et non habuit formam dispositionis donec postea formaretur et ad ordinem conscenderet ac dispositionem: ita spiritualis et angelica natura in sua conditione per sapientiam et discretionem secundum habitum naturae formata fuit et tamen illam quam postea per amorem et conversionem ad creatorem suum acceptura erat formam non habuit sed erat informis sine illa formanda ab illa. Quales fuerunt angeli quando primum facti sunt.

Nam amplius adhuc pro quales facti sunt angeli diligentius investigata ratione proponimus. Illud dicimus quando facti sunt et quia facti sunt in principio et prima creata ante quae nichil factum est secundum quod factum est et quod factum est cum ipsa. Unde et secundum aliquid ante omnia facta est ipsaque forma est omnium et causa. Deinde autem oportet ostendere quales facti sunt angeli tunc in ipso primordio et prima subsistentia et initio conditionis suae in eo quod primum esse ceperunt et quale illud fuit quod primum fuit in eis conditum esse. Non facti sunt de materia praeiacente sicut corpora.

Non enim in materia praeiacente creata est spiritualis natura quemadmodum corporea dicimus condita fuisse. Quoniam non ita est. Neque simul ipsa cum simplici subsistente non aliud esse potuit id quod est et id de quo est, quia unum et simplex et individuum et immateriale est totum quod est. Sed facta est in sua natura et esse suo quantum ad substantiam spiritualem perfecta, non ut massa aut confusa materia aut rudis moles aut acervus aut congregatio cumulata aut et huius aliquid quod illam non contingit, sed personaliter distincta et expressa et consignata in suo spirituali et intelligibili discretionis ut multitudo rationalis et intelligibiles spiritus subsistentes habentes ingenitam rationem et formam sapientiae creatae et qualitatem spiritualem intelligentiae capaces secundum modum et mensuram conditionis perfectus sublimioris et illustrationis superventurae in ipsos. Liberum quoque arbitrium in ipso mox exordio institutum innatumque pariter possidentes quo poterant sine violentia ad utrumque libera propria voluntate deflecti: malo adiuti sine coactione, malo delicti sine oppressione. De quattuor proprietatibus naturae angelicae.

Si quis ergo quaerat qualis in exordio suo facta sit vel condita spiritualis natura, quattuor sunt illa quae proposuimus et diximus angelis in conditione sua attributa. Hoc est primum substantiam simplicem et immaterialem, et secundum discretionem personalem, et tertium formam sapientiae et intelligentiae rationalem, quartum vero sive ad bonum sive ad malum liberam inclinandae voluntatis et electionis propriae potestatem. Et sequitur post haec consideratio magna et necessaria ad intelligentiam veritatis de spirituali substantia eorum et de sapientia ipsorum et de libertate arbitrii et decretis quae circa ista consistunt. Si omnibus aequalia erant quae aequaliter omnibus inerant. Aequaliter enim omnibus inerant quae communia omnibus erant. De quibus nichil excipiebatur quod non erat in omnibus. Sed non dubium constat si aequale erat quod aequaliter inerat. Et hoc quaerendum est primum de substantia, postea de forma ac deinde de potestate. In personis enim substantia est, in sapientia forma, in arbitrio potestas. Et ad substantiam quidem pertinet naturae subtilitas, ad formam autem intelligentiae claritas, ad potestatem vero motus intelligibilis et appetitus et voluntatis rationalis habilitas. De differentia substantiae spiritualis.

Hoc ergo quaeritur si essentiae illae rationalesque spiritus erant et natura simplices et vita immortales unius subtilitatis vel puritatis sive vigoris eiusdem vel quolibet alio nomine significandum sit quibus essentia bona sive alia melior aut decentior forma iure appellatur creatae sunt. Sic enim corporum natura se demonstrat et secundum quaedam corpora solida magis et firma et alia puriora apparent et excelsa magis et munda et clara et quasi meliorem et digniorem substantiam vel essentiam vel formam habentia, et alia levia et coaptata et prompta et integra et incorrupta magis, et alia fragilia et corruptioni proxima et infirma et feculenta et vilia et ponderosa et incongrua. Et tamen est pulchritudo universitatis compage et ordine ista diversitas et in qua nihil bonum malum non est et differentius bonum magis bonum est. Adhuc ergo modum rationale est illas quoque spirituales naturas quae invisibiliter bene conditae sunt convenientes suae puritati

et excellentie non indignas et in essentia et in forma differentias et gradus. in ipso mox exordio conditionis
sue receperunt. quibus alii superiores alii inferiores positi constituti secundum modum sapientie cuncta bona
creantis et bene ordinantis dei. De difficultate cognitionis.

Qui enim natura subtiles magis et sapientia amplius perspicaces creati sunt. in merito dignitatis superiores
sunt constituti. Qui vero in natura minus subtiles et sapientia minus perspicaces conditi sunt. merito dignitatis
inferius sunt ordinati. Ita tamen ut et hi qui excelsiores constituti sunt. sine superbia prelati essent
et qui inferiores sunt positi sine miseria subiecti. De differentia liberi arbitrii.

Sed et ipsa arbitrii libertatem secundum differentiam nature virtutis et sapientie et cognitionis et intelligen
tie. ut si quis differentiam assignare voluit non est quod errorem occurrat. Nam sic differens vigor et sub
tilitas nature infirmitatem non adduxit. minor quoque cognitio sapientie ignorantiam non ingessit. sic libertas
inferior nullam arbitrio voluntatis necessitatem imponit. In quo similes conditi sunt et in quo dissimiles.

Quod quod spiritus erant. quod vita erant. quod indissolubiles et immortales erant. equaliter omnibus erat. Quod
autem natura potentes erant. quod essentia subtiles erant. quod intelligentia sapientes erant.
et libertate voluntatis promptilibet [adiutrium] habiles. non equaliter omnibus erat. et tamen sufficienter erat.
Istas discretiones invisibiles invisibilium et intellegibilium naturarum solus ponderare potuit et unius
cuiusque mensuram et modum et terminum sapientia sua comprehendere. cuius potentia conditum erat totum et prudentia
ordinatum. Nos vero caligante intelligentia timide incedimus ad illa et palpamus sensu cognitionis
infirme. que invenire non comprehendimus. Que quidem vis et quanta potentia fuerit invisibilium essentiarum
que sapientia qualisque libertas et quantum in his omnibus communiter omnibus et quod singulis proprium et singulare ac differen
ter datum sit. valde ineffabile et a sensu humano remotum. Sola enim divina potestas et sapientia divi
na nec termino nec mensura concluditur. et arbitrii libertas eius atque incommutabilis voluntatis complacitum nul
la umquam minoratione sive necessitatis angustia coartatur. sed absolutum est. et dominans et super excellens
et efficax et nutu suo libertate singulariter perfectum. ac propria potestate plenum. Omne autem quod creatum est ex parte
est et ex parte potens est. et sapiens et liberum ex parte quia nec effectus potestati creature subiectus. nec omne
occultum sapientie manifestatur. Nec omnis eventus electionem sequitur aut voluntati famulatur. sed secundum
aliquid tamen possunt et sapiunt et aliquid et liberi sunt. Et propterea determinanda est potestas eorum et determinanda est
sapientia. et determinanda est libertas. Potestas autem ad operationem pertinet. sapientia ad cognitionem. libertas ad vo

Et erat primum triplex discretio potestatis eorum quoniam alia De triplici potestate illorum. luntatem.
erat potestas quam acceperant ad se. alia quam acceperant ad ea que in conditione ordinata fuerant adinvicem inter se
sub se. Prima potestas virtutis erat. secunda dominationis. tertia administrationis. In ea potestate alia quam acceperant
quam acceperant in se omnes differentes erant in ea vero quam acceperant inter se quedam excellentis. In ea vero quam
acceperant sub se. differenter excellentes. In ea potestate quam in semetipsis singuli acceperant unicuique ad
effectum famulabatur natura propria. In ea vero quam ad se invicem habebant quedam subiecta erat obedientia ali
ena. In ea autem quam ab inferiora possidebant potestatem. unicuique secundum virtutem nature et dignitatem
officii. ministerium exhibebat subiecta creatura. Hec de potentia prima rationalis nature dicta sufficiant investi
gationis primam occasionem exponunt. De triplici cognitione.

De sapientia quoque illorum in prima consideratione triplex nobis discretio occurrit quoniam illuminabantur
tripliciter. ut ad ea simpliciter et erat tria cognitio in eis. ut agnoscerent quid facti erant. Similiter
et a quo facti erant et cum quo facti erant. In eo quod facti erant mali et boni cognitionem acceperant. ut in
telligerent quid appetendum illis foret. et quid respuendum per potentiam virtutis in se et libertatem voluntatis.

sed et ipsius a quo facti erant cognitionem acceperant ut intelligerent et scirent principium et finem suum a quo conditionem perceperant et ad ipsum debuerant intentione converti. Illius vero cum quo facti erant cognitionem acceperant ut scirent quid tam sibi invicem per divinam dispensationem et ordinationem deberent. vel quantum in his que conditione sunt subiecta fuerant pro concessa potestate divinitus sine presumptione valerent. Et in hunc modum sapientes conditi sunt et discernentes et intelligentes spirituales ille substantie. et tamen in his omnibus sapientes quantum incipienti nature congruum fuit vel primo virtutis adipiscendo necessarium. Si perfecti facti sunt angeli an imperfecti.

Multi enim nesciunt et ignorant estimantes superfluentem quandam sapientiam et eos quos ab [auc]tore non pervenire (?) cognitionem et prudentiam et perfectam fuisse (?) et eos que circa se ventura erant fuisse vult. et aliter imperfectos et ignorantes et non sic oportuit consummatos et plenos qualia facere omnipotentem non decuit. et perfectum et bonum. Sed non discernunt quia ad perfectionem aliquid facere ut perficiatur quod est imperfectum et ideo imperfectum ut sit primo imperfectum. Deinde autem perfectum et ut ab eo perficiatur a quo imperfectum factum est. Ut perficiatur non est imperfectio facientis. neque turpitudo facti. quoniam et aliter facere potuit quam fecit. et non aliter fieri debuit quam factum est. Sed et hoc dicendum quoniam perfectum secundum aliquid huius totum quod habere debet. et si non habet quod habiturum est totum. De tribus modis perfectum dicitur.

Nam modus huius perfectio. et nominatur convenienter perfectum. Est enim secundum tempus perfectum et est secundum naturam perfectum et universaliter perfectum. Primum perfectum est et quasi initium faciens perfectionis secundum tempus perfectum. Et sequitur quod maius secundum naturam perfectum. Et tertium est et maximum et super excellens universaliter perfectum.

Secundum tempus perfectum est quod habet quodque tempus requirit et convenit secundum tempus habet. Secundum tempus.

Secundum naturam perfectum est quod habet omne quod vel datum est nature sue vel debitum. Secundum naturam.

Universaliter perfectum est cui nichil deest. Universaliter. Prima perfectio est nature condite. Secunda perfectio est nature glorificate. tertia perfectio et vera est increate nature. Quod perfecti conditi sunt secundum primam perfectionem.

Et adhuc modum non mirabile est. neque in questionem adducendum quare non fuerint perfecti angeli conditi qua in prima perfectione creati sunt. et ad secundam substituta (?). Quoniam sic non possit ad tertiam pertingere. sic neque a secunda incipere debuerit. Alioquin perficiendi locum adtamque invenire non valuissent eundi in melius. non reliquum fuisset. Preter prima dona nature. quo crescere potuissent vel deficere. Si prescii fuerint futuri eventus sui.

Hic queritur si prescii fuerint eventus sui. et si in sapientia data agnoverint quod futurum esset super eos. Videtur enim utrumque aliquid inconvenientis occurrere. Si enim qui futuri erant mali. lapsum suum presciverunt penam que cognoverint que ruinam sequi debuerat, tanta sunt mala imminere videntes. aut vitare voluerunt sed non potuerunt. et erant miseri. aut potuerunt et noluerunt et erant stulti et maligni. Si autem nescierunt ceci erant. neque cognoverunt quo pergerent et ingruentis ac fortuitum miseri pedem. et ultra procedentem quo nesciebant. Et videtur quasi aliquid absurditatis afferre. Si hoc dicatur et melius sede et aptum esse magis ut scientes dicantur eorum que futura fuerant. Et repugnat tamen alia ratio quod quando possumus et potest facile in nobis infirmis scandalum nasci maturum non conveniat. Et si dicimus quod non erant prescii eventus sui. neque eis data est cognitio eorum que fuerunt futura super eos. quoniam oportuit ita. ut liberam haberent electionem voluntatis sue sine terrore et spe. utrumque enim contra monstrum est eis quod faciendum esset. non quod esset futurum ut nulla necessitate providentie impelli viderentur sed ratione dirigi et propria deflecti voluntate in ambobus et ita bonum fuit et conveniens. et non est sic reprehensione dignum opus dei quod ita fecit ut bonum fuit. Utrum conditi sunt boni vel mali vel iusti vel iniusti beati an miseri.

Sed et multa alia querunt de illa natura spirituali que curiositas humane mentis querenda esse non [illegible] interrogant si boni fuerint vel mali conditi angeli iusti an iniusti beati an miseri. Et fortassis alia quedam his similia. Et quia multa sunt alia que in questionem coarce-

et finiri non debuerat.

sint

uantur non possumus nos ad omnia plura responsione occurrere. Sed breuiter diffinimus quoniam tunc in nullo primo principio
et exordio inchoationis quod humana consideratio uel ratio ita breue et momentaneum simplexque et instantis sine mo
ra uel interuallo prime subsistentie de nichilo maliquid accipiat apparitionis. ut id quod primum omnium illis
erat intelligatur hoc solum inuenitur in conditis quod natura contulit conditionis. Quod enim acceperunt totum acce
perunt et non poterat inuitus exstitit quicquam esse. Quoniam omne quod exstitit est. preteritum est iam. Itaque omne quod facti sunt non fece
runt ipsi sed tamen facti sunt ex quo facti sunt boni. facti sunt totum. Si enim quod facti sunt mali facti sunt. culpa esset facti
entis non facti. quia aliquid esse non potuerunt neque facere ipsi cum facti sunt tunc. ut aliud essent quam facti sunt. Itaque
et facientes erant quoniam primum erant totum quod erant. et acceperant totum quod erant et a se nichil habebant
quia et hoc quod erant erant ex nichilo. et a creatore acceperant quod erant. Non potuit autem creator optimus
auctor mali esse. et id tamen bonum erat quod ex ipso illis erat et totum bonum erat. quoniam ex ipso totum
erat. Hoc in principio quoniam boni erant angeli qui primum facti sunt. et quod boni facti sunt omnes quoniam a bono
facti sunt omnes qui malum facere non potest. Sic itaque boni erant et non mali. et quemadmodum boni erant
ita et iusti erant et beati erant. sed ea bonitate et iusticia et beatitudine quam natura incipiens accep
pat non quam fecerat ipsa uel meruerat faciendo. Si enim boni dicuntur boni erant quemadmodum erat bonum
quod bonus fecerat totum. et si meliores erant sicut erant meliores erant pro eo quod facti erant non pro eo quod
fecerant ipsi uel faciebant. Similiter et quod iusti dicuntur solum hoc illis erat iniustos non fuisse. et quod beati non mi
seros extitisse. Verum tamen neque iusti ad meritum neque iniusti ad culpam quemadmodum neque ad glorificationem
uel consummationem beati uel ad tormentum aut penam miseri uerissime affirmantur. Et forte expressius et ad
intelligentiam euidentius fit. nec bonos nec malos. nec iustos nec iniustos. nec [illegible] nec [illegible]
nec beatos nec miseros conditos asserimus. Nam quod bonos dicimus significat innocentiam quod iustos meritum [illegible]
dilectionem. quod beatos glorificationem. De libero arbitrio illorum in primo conditionis principio quando sub
Illis autem quod erat primum incipere uelle non erat. aut facere. qui ad uolendum sistere ceperunt.
et faciendum tamen facti erant. non uolentes aut facientes. Velle autem aut facere. motum sit. et de hoc
in illud et successum et moram. Quod incipientis principium esse non potest. quod incipit tamen et amplius non est adhuc
sed primum est. et non deinceps. Velle autem uoluntate est uelle. cum mouetur uoluntas et operatur iam aliquid. et est
ibi hoc et illud. et de hoc in illud quod precessit uoluntas ex qua uelle erat. cum adhuc uelle non erat. Sed uoluntas erat
tamen ut ex ea uelle esset quod incipientis non erat aut facere. Non quia sic intelligendum est simplex principium
et prima origo nascentis nature. sed unum ipsum. et hoc tamen. et non amplius sine spatio et motu et mora. quam omnia
subsequuntur postea in quibus uelle constat et facere. et processus motuum et actionum post primum principium. Ex quo autem
uoluntas mouebatur uelle erat. et a uoluntate erat. que libere mouebatur quia per se mouebatur. et non in
pulsu alieno. et hoc ipsum meritum erat et uocabatur bonum uel malum. quod liberum erat et ex se erat. Et ex tunc
mereri ceperunt. ex quo uoluntate moueri ceperunt. et hoc post primum principium erat et a primo principio erat
et non in ipso. quoniam ab ipso tamen erat. Ex quo autem uoluntas erat libertas erat. quia uoluntatis est libertas quoniam
potens erat per se moueri ut ultra uel citra hic uel illuc. sine coactione uel adducta uel delicta. quoniam libertas est
uoluntatis ex quo est uoluntas ipsa in ipso primo principio. Nam hoc liberum arbitrium illis erat quoniam uoluntas
illis erat potens moueri et ferri suo appetitu in utrumque. Quid sit liberum arbitrium.

Quoniam spontaneus motus uel uoluntarius appetitus. liberum arbitrium est. liberum in illo quod est uoluntarius
arbitrium [illegible] quod est appetitus. Sed et ipsa potestas et habilitas uoluntatis libertas est. quia mouetur
ad utrumque. et liberum arbitrium dicitur uoluntatis. Voluntarie autem moueri et ferri spontaneo appetitu hoc
est potestate eligere et libertate iudicare. in quo constat liberum arbitrium. Et [illegible] facti sunt liberi arbitrii ut

uoluntario appetitu moueretur per electionem uoluntatis et inclinationem desiderii sine sui coactione.
Veruntamen quod primum erat uelle incipere, moueri non erat, neque eligere neque concupiscere, quoniam simplex erat et principium primum, et tamen liberum arbitrium iam tunc erat, quoniam uoluntas erat cui inerat hoc et ex quo hoc subsequebatur, quoniam ex hoc mota est statim et spontaneo appetitu ducta in electionem propriam. Quod semper liberum arbitrium non ad praesens spectat sed ad futurum nec ad omne sed ad contingens tantum.

Sed hoc sciendum quoniam liberum arbitrium quod diximus primi principii esse propter uoluntatem que erat in primo principio, hoc ipsum ad primum principium non tantum, quoniam liberum arbitrium ad praesens tempus refertur sed ad ea que futura sunt contingentia. Omne enim quod est determinatum est, nec potest aliud esse quam est, dum ipsum est. Et si aliquid potest esse, potest aliud esse postea, et non aliud esse simul quam est hoc quod est, sed postea ut desinat hoc esse quod est et incipiat aliud esse quod non est. Quod enim potest in praesenti quod potest, sed de praesenti non potest. Et si de praesenti potest, tamen non nisi ad futurum potest. Quod ergo primum facti sunt ipsi non esse non potuerunt, quia facti sunt hoc totum et non fecerunt ipsi et non potuerunt non esse hoc cum primum erant, quoniam tunc ipsum erant et esse ceperunt solummodo. Et si potestas illis erat ut aliud essent, quia liberum arbitrium erat, non tamen potestas erat illis ut tunc aliud essent quam hoc erant, sed ut hoc esse desinerent quod tunc erant et tunc aliud esse inciperent quod non erant. Non enim esse potuerant quod non erant nisi prius esse desinerent quod erant, et tunc demum esse inciperent quod non erant, quia liberum arbitrium de praesenti esse non potest, et si ipsum in praesenti est, sed spectat semper ad futuros euentus et eos solummodo qui in contingenti materia consistunt; futura quippe que ex necessitate futura sunt liberum arbitrium non sequuntur, sed constant immobiliter ad unum tamen, nec recipiunt utrumlibet contingentis. Sic ergo liberum arbitrium tunc uelle erat, non quod ut tunc aliud essent quam erant, sed potestate quam habebant in eo quod erant ut hoc esse desinerent, et aliud esse inciperent quod non erant. Et sic quod studiosus inquirentibus res occurrit de statu primo angelorum et de primordio existentie illorum, quales facti sunt primum, et de natura et de sapientia et de arbitrii libertate proposita. De auersione et lapsu malorum.

Post hanc considerationem adducere inquirere quales effecti sunt deinde. Dicit de conuersione et confirmatione bonorum.
Inciderunt auersione et conuersione. Qui enim primum erant secundum aliquid unum erant, quia omnes boni erant. Et quod boni erant non facientes sed facti erant. In hoc ergo unum erant quod boni facti erant, et nondum aliud adhuc erant quam facti erant, quia tunc primum facti erant, et non ante quicquam fecerant. Ceperunt autem diuidi ab eo quod facti erant, ut aliud iam essent, uel proficientes super illud ut boni essent, uel sub illo deficientes ut mali essent. Hec est conuersio et auersio qua diuisi sunt qui unum erant et boni nata ut sunt alii super illud bonum per iusticiam, alii sub illo mali per culpam. Conuersio enim iustos fecit, et auersio iniustos. Utraque enim uoluntatis fuit, et uoluntas utrinque libertatis, et propterea merito imputatur utraque, et utraque merito iudicatur siue de bono merito ad gloriam siue pro malo merito ad penam.

Quomodo insistentibus culpa gratiam auertit, instantibus gratia meritum adiuuit.

Qui autem ad bonum conuertebantur uoluntarie mouebantur, gratia cooperante sine coactione. Qui autem a bono auertebantur sponte precipitabantur, gratia deserente sine compulsione; et qui conuertebantur in eo quo bene mouebantur quia gratiam cooperantem habuerunt. Sed in eo quo auertebantur non in eo precipitabantur quia gratiam cooperantem non habuerunt, sed in eo deserebantur a gratia quia auertebantur et precipitabantur. Et qui auertebantur non prius auertebantur et postea deserebantur, quia cum gratia non caderent; et qui conuertebantur non prius conuertebantur et postea assumebantur, quia sine gratia non proficerent. Sed qui auertebantur in eo ipso deserebantur, et qui conuertebantur in eo ipso assumebantur, per auersionem destituti et ad conuersionem assumpti.

Quoniam in motu uoluntatis rationalis. Quod in sola uoluntate est et iustitia et iniustitia.

Iusticia parata et culpa inuenta est, quia motu uoluntatis factum est ut mali fierent auersi a bono in quo erant, et simulter motu uoluntatis factum est ut boni essent conuersi a bono in quo erant ad bonum in quo nondum erant. Propterea in motu rationalis uoluntatis omne meritum constabat quo uel boni uel mali erant. Illuc ergo et malum et bonum querendum est, ubi iusticia et culpa est, quoniam iusticia

bonū ē · 7 culpa malū · 7 ipsa culpa nec uoluntas erat · qm̄ uoluntas malū n̄ erat · qm̄ adeo data erat · nec motu uoluntatis malū erat · qm̄ ex uoluntate erat 7 uoluntatis erat · 7 motū adō uoluntas acceperat · nec id aq̄ motus uoluntatis erat malū erat · qm̄ aliq̄ 7 om̄e q̄ aliq̄ erat

Q adeo erat 7 bonū erat. Q̄d peccm̄ nec subā ē nec de substantia · s̄ puatio boni. uid ḡ illic malū erat · n̄ q̄a motus uoluntatis n̄ erat ad q̄ eē debuerat · 7 id n̄ erat q̄ ad aliud erat · ad qd̄ eē debuerat · nec tn̄ adh̄ eē s̄ ad illud n̄ eē · peccm̄ erat · quia si illud n̄ eēt · et si h̄ eēt peccm̄ n̄ eēt · Mens itaq̄ r̄onal sic̄ uoluntate acceperat · 7 motū uoluntate acceperat · sic 7 ad q̄ licite uoluntate motū posset acceperat · 7 ad illa motū · erat s̄ m̄surā motū · 7 motū s̄ m̄surā · erat motū s̄ iusticiam · Et si ad illa tm̄ mota fuisset s̄ iusticiā mota fuisset · 7 fuiss̄ iusta uoluntas qm̄ scd̄ iusticiā mota fuisset. Nū aut̄ adea mota ē · q̄ ꝯcessa n̄ fuerant · ext̄ m̄surā mota ē · 7 i eo s̄ m̄surā mota n̄ ē · 7 ibi malū illi erat s̄ m̄suram n̄ motū · neq̄ illi malū erat motū ad q̄ mota ē · s̄ scd̄m m̄surā n̄ motū ad q̄ mota n̄ ē · qua si scd̄m m̄surā mota fuisset · 7 adh̄ mota peccm̄ n̄ fuiss̄. Cetera aut̄ m̄surā motū uoluntate erat · appetere q̄ ꝯcessū n̄ erat · in q̄ scd̄m m̄surā n̄ motū erat 7 id malū n̄ erat ipsū aut̄ occasio mali · Et tm̄ ext̄ m̄surā uoluntas mota ē · s̄ m̄surā mota n̄ est nec tn̄ illi malū erat motū ad qd̄ mota ē · s̄ scd̄m m̄suram n̄ motū s̄ q̄ mota n̄ ē · Et h̄ si n̄ fuisset malū nullū fuiss̄ · h̄ itaq̄ · malū factū ē · uoluntati attentus s̄ · 7 t̄nsgrediens m̄suram qd̄ turpis facta ē · 7 p̄ua 7 inordinata effluens · 7 n̄ tenens modū 7 legē pulcritudinis sue. Illa aut̄ recte mouebat̄ · 7 scd̄m c̄atoris uoluntate ꝯformabat̄ · ꝯuertebat̄ adeū aq̄ regebat̄ · 7 illi bonū erat ext̄ illā

C uoluntate n̄ motū aq̄ erat. Q̄m̄ ds̄ omnino uoluntate 7 potestate anglor̄ adsuā uo onsidandū ē ꝯ h̄ qm̄ inuisibiles illas 7 sp̄uales uoluntatis ordine 7 dispone̅ ꝯtorquet. ues natās modāt̄ ds̄ · si eni ubi arbiti s̄ faciunt q̄ uolunt · Et faciunt qd̄ uolunt qm̄ ex sen tentia eī pendet · q̄ faciunt · Nā si d̄ns qm̄ ideo h̄ faciunt qd̄ uult ds̄ q̄ n̄ aliud uolunt aut uelle possunt q̄ qd̄ uult ds̄ · q̄ 7 ipsū uelle tribuit sic̄ posse ꝯcedit · h̄ 7 si de bonis aliq̄ m̄ concedat̄ de malis nulla r̄one approbat̄ · Mat sic̄ ds̄ potestate tribuit sola n̄ uoluntate quia lic 7 ex ipsius p̄missi one sit qd̄ malū poss̄t ex inspir̄one tn̄ eī n̄ ē · q̄ malū uolunt · Maloꝝ eni uoluntatū ds̄ ordinator ē · 7 n̄ c̄ator. Q̄m̄ ḡ n̄ faciunt n̄ q̄ ds̄ uult q̄ nq̄ uolunt n̄ q̄ ds̄ n̄ uult · q̄ semp̄ malū uolunt q̄ ds̄ nunq̄ uult · Si eni faciunt q̄ uolunt · 7 uolt̄ qd̄ ds̄ n̄ uult · qm̄ faciunt qd̄ ds̄ uult · Rursū si ds̄ n̄ uult q̄ faciunt · q̄re p̄mittit ut faciant qd̄ n̄ uult · cū fieri n̄ possit n̄ eo p̄mittente · nec p̄mitti n̄ eo uolente; hinc certam diligenti inuestigare qm̄ r̄onale natam p̄cipue illā que uoluntate in iusta adiuina uoluntate discordat · iusta eī modāmo gubnat; hinc ꝯsidam̄ · iiii · g̅nales modos gubnationis diuine inipsis · qb̄ disponunt̄ 7 ordinant̄ inom̄ib̄ que agunt ut 7 ipsa mala q̄ ꝯt eī uoluntate s̄ q̄s · qua n̄ approbant̄ ad ō q̄ mala s̄ ext̄ eī dispone̅ n̄ effluunt · inquib̄ h̄ bonū ē · 7 placet qd̄ ordinata s̄ · Modat̄ur ḡ ds̄ 7 regit scd̄m suā uoluntate eps q̄ p̄ua 7 iusta uolun tate ꝯt suā nituntur uoluntate ut ꝯducant̄ 7 disponant̄ s̄ ipsā q̄ surgunt ꝯt ipsā adp̄ficien

H dū q̄ illi fieri placet uoluntate q̄ illi displicet. Q̄d · iiii · modis coheret ds̄ uoluntate 7 oc aut̄ modām · iiii · modis ut diximus p̄ficit · aut t̄mino potestate maloꝝ anglorū. natali collate potestatis · aut miraculo t̄palit̄ illate possibilitatis · aut obstaculo extrinsecus adhibite difficultatis · aut iudicio intrinsecus opantis dispōnis · Terminū natalit̄ colla te potestatis ē q̄tū natalit̄ posse ꝯcedit̄ · Miraclm̄ t̄palit̄ illate impossibilitatis ē · qm̄ id ipm̄ na tale posse subita 7 occulta uirtute diuine p̄sentie · sine exteriori impedimento c̄opmit̄ · Obstaclm̄

exterius adhibitae difficultatis est, quando nutu divino pravas potestates exterius obviantes aliarum voluntates ne ad effectum venire possint impediunt. Judicium interioris operationis dispositionis est, quando ipsa virtus divina quae ab intus omnem creaturam praesidet illas etiam voluntates quae contra suam voluntatem ortae sunt ad perficiendum suam voluntatem intorquet. His igitur modis pravas voluntates angelorum et hominum Deus ad imperium suae voluntatis disponit, ut in eo etiam in quo displicet id quod est quia malum est, placeat quia est coordinatum est.

De occulta dispositione Dei qua malas etiam voluntates ad suam voluntatem intorquet et disponit. Et sua

De illo modo divinae moderationis quo malas etiam voluntates praesidens occulta et invisibili voluntate operatione ad suum arbitrium temperat et inclinat, hoc sciendum est ut credatur Deus malis voluntatibus non dare corruptionem sed ordinem. Omnis enim voluntas prius est quam velle. Et velle quidem semper ad aliquid est, quia omnis qui vult aliquid vult. Voluntas autem non semper ad aliquid est donec velle est. Quia non omnis qui voluntatem habet ad aliquid habet donec ipsa voluntate velle incipit et aliquid velle. Sicut non omnis qui visionem habet statim ad aliquid habet donec ipsa visione videre incipit et aliquid videt. Visionem enim habere aliquis et in tenebris potest quando non videt. Videre autem non potest in luce quando aliquid videt. Sic et voluntatem habere potest aliquis et non dum ad aliquid velle autem non potest nisi ad aliquid. Omnis igitur voluntas alicuius est, sed non semper ad aliquid est donec velle incipiat. Velle autem omne alicuius est quia malum quidem est et aliquid est, quod dicit aliquid est. Omnis autem voluntas aut bona est, scilicet ex natura et ex justitia, aut mala est, scilicet praeter naturam est et contra justitiam. Voluntatis igitur malae vitium est ex ipsa quae mala est. Ordo autem eorum est quod procedere sive ad hoc sive ad aliud est. In voluntate igitur vitium inest et ipsum malum est, et ex ipso voluntas mala est. In velle autem et vitium est, in quantum velle ex voluntate mala est, et ordo est in quantum ad hoc vel ad hoc ex disponente est. Et cum ipsum velle ad hoc aliquid est malum est quod ad hoc est, quia mala voluntate est. Ad aut potius ad hoc quam ad illud bonum est, quia ordo est et ex bono disponente est. Potest igitur voluntas mala in se corrumpi et resolvi per proprium vitium contra eam alium ordo non datur. Sed non potest procedere extra se per ipsum ... non quia ei aperit. Et quod praecipitari quidem vult ad ruinam viam aperit; quodammodo ipsum inclinat, non tamen impellendo sed permittendo, non tenendo, nec auctor illi est ruendi sed incedendi ordinator. Dominus inquit David praecepit ei ut malediceret. Et ego ait vocavi servum meum Nabuchodonosor ut dispergat terram. Et in die illa sibilabit Dominus muscae quae est in extremo fluminum Aegypti et api quae est in terra Assur, et venient et requiescent omnes in torrentibus vallium et cavernis petrarum. In quibus omnibus manifeste ostenditur Deus ad judicia sua justa complenda malas voluntates hominum sive daemonum quibus ipse modis et actionibus sive intus sive foris excitare ad volendum et dirigere ad perficiendum et ordinare ad subsistendum. In quibus quod est male de inde est sed quod sunt ordinate. Haec autem interna dispositio invisibiliter praesidentis tam occulta est ut etiam ipsas voluntates malas in quibus sic lateat quae putant suo se arbitrio dirigi quia se sentiunt praeter coactionem pro appetitu moveri. Illa enim non impelluntur neque intelligunt quod diriguntur et nesciunt se habere coram praecedentem ut ordinentur quia non sentiunt retrorsum impellentem ut praecipitentur. De aliis modis divinae gubernationis non multa hic disputare volumus quia per se magis patet nec tantam quaestionem

De ordinibus angelorum haec auctoritas. De ordinibus angelorum et quod in principio a Deo conditi sunt. Sunt qui adducunt. Dignitas promulgavit novem in principio a Deo conditos ordines angelorum, id est angelos, archangelos, principatus et potestates, virtutes, dominationes, thronos, cherubim et seraphim, ut addito homine denarius consummaretur perfectionis celestis. Non vero ut quidam putant conditio hominis ita ad restaurationem angelorum provisa est, quasi homo factus non fuisset si angelus non cecidisset; sed in eo ad restaurandum et supplendum lapsorum angelorum numerum factus homo dicitur, quia cum homo postmodum creatus illuc tantum unde illi ceciderunt ductus est, illius societatis numerus quem incidentibus diminutus fuerat per

hominem repararet. Nouem quoque ordines angelorum ab initio conditi sunt, et ex illis quidam ceciderunt qui a natura simul malitia consenserunt quam in unum esse preter societatis ordinem efficerent. Sed autem creditur ex singulis aliquos ordinibus cecidisse. Unde apostolus paulus cum de malignorum spirituum tractaret ratione, facit principatus et potestates tenebrarum nominauit, ut uidelicet ostenderet quia idem nunc quisque in malo ministerium exquisitum exerceret quod ad bonum perficiendum in conditione accepit. Nusquam tamen scripturarum neque spiritus seraphin appellatos inuenio quia licet cetera dona per ruinam adhuc in malo possideant, caritatem tamen et dilectionem dei nequaquam habere potuerunt. **Si plures remanserunt quam ceciderunt.**

De numero autem lapsorum certa auctoritas nulla inuenitur. Omnino tamen probabile uidetur plures remansisse quam cecidisse. Propheta enim cum demonstraret currus igneos consolans ait: Plures sunt qui nobiscum sunt quam qui cum illis. Huic concinit plures esse electos angelos reprobis. Sed quod dicit tot electos ex hominibus ad numerum angelorum ascensuros quot ibi constat remansisse electos angelos, per scripturam que ait Statuit terminos populorum iuxta numerum angelorum dei; Quod si uerum est, cum multo plures sint in hominibus reprobi quam electi, plures inueniuntur homines reprobi quam electi angeli. Si autem homines reprobi plures sunt quam electi angeli, cum electi angeli plures sint quam reprobi, plures erant homines reprobi quam reprobi angeli. Nam quod uerum est quod dicitur unumquemque hominum duos angelos habere deputatos, unum malum ad impugnationem, et unum bonum ad defensionem, cum numerus hominum transcendat numerum angelorum. Si enim in hominibus plures mali sunt quam boni, in angelis plures boni quam mali, cum positum sit tot electos futuros homines quot sunt angeli boni, constat sine ulla dubitatione plures esse homines bonos quam sunt angeli mali. Multoque plures homines malos quam angelos malos, quia plures sunt homines mali quam boni, cum plures sint homines boni quam mali angeli. Nisi forte dicatur ideo quia simul non subsistit genus humanum, sed per ipsum successionem alii post alios subsequuntur, posse eos qui hominibus simul subsistunt angelis compari numero licet inusitate precellant. Sed tamen quia certum esse non potest, melius inter occulta deputatur, ubi ignorantia non culpatur presumptio arguitur. **De discreta cognominatione angelorum.**

De cognominatione spirituum hoc breuiter precipue commemorandum putamus quia nomina illa non propter se sed propter nos data sunt. Illis enim sunt noti sunt contemplatione; nobis innotescunt cognominatione. Illa quoque dona gratiarum in singulis denotantur ex nomine, non que singulariter sed que excellenter data sunt in participatione. Nulla enim celestis patria ubi plenitudo boni est. Licet quedam data sunt excellenter, nichil possidetur singulariter. Omnia enim in omnibus sunt, non quidem equaliter, quia alii aliis quedam sublimius possident, sed communiter quia omnes omnia habent. Item sciendum quia omnia dona gratiarum superiores ordines sublimius et perfectius perceperunt, et tamen excepcius tamen nomina sortiendo cetera sequentibus post se ordinibus ad cognominationem relinquunt. Ut ubi gratia seraphin quidem ordo excellentissimus omnium estimatur tam dilectionem quam cognitionem diuinitatis, et cetera in[illegible] tum dona ceteris omnibus sublimius percepit et tamen ab excellentiori dono, id est cognitione, uocabulum trahens cetera sequentibus post se ordinibus ad denominationem relinquit. A primo post hunc a primo dono, id est cognitione ueritatis cherubin appellatus est, quod plenitudo scientie interpretatur. Sic seraphin propter ignem dilectionis ardens uel succendens dicitur. Ad hunc modum et de sequentibus ordinibus intelligendum est. **Utrum omnes celestes angeli mittantur.**

Queritur etiam utrum omnes illi celestes spiritus ad exteriora nuncianda mittantur. Quidam putant alios esse in illa multitudine qui foras pro officio ad exteriora nuncianda exeunt, alios qui intus semper assistunt. Sicut scriptum est: Ministrabant ei milia milium et decies milies centena milia assistebant ei. Apostolus autem excellentiam filii commendans super angelos administratorios spiritus esse in ministerium missos propter eos qui hereditatem capiunt salutis confirmat. Hinc questio nascitur quomodo omnes mittuntur si quidam semper assistunt. Et si omnes nuntii sunt quomodo quidam semper

assistere dicitur. Si enim omnes nuntii sunt omnes angeli sunt. Et si omnes angeli quomodo unus tantum vel .ix.mus ordo hoc nomine censetur? Quidam putant in illa curia celesti omnes quidem mitti, sed alios ex officio qui proprie angeli siue archangeli nominantur. Alios excipere et tamen extra communem dispensationem oborta que et ipsi quoque cum angelorum ministerium excipere suscipiunt, nomen ministerio assumunt. Sicut scriptum est: Qui facit angelos suos spiritus. Quia videlicet que semper nata spiritus sunt propter officium aliquando angeli, id est nuntii sunt. Alii dicunt tres ordines supremos, id est seraphin et cherubin et thronos ad sola divina et intima visione habere semperque creatori assistere. Inferiores autem tres ad exteriora agenda et nuntianda mitti. Tres autem medios non solum dignitate vel loco sed officio quoque inter utrosque consistere, qui preceptum divinum a superioribus accipiunt et deferunt ad inferiores, ac per hoc cum supremi mediis et medii imis, atque hi nobis preceptum divinum nuntiant, omnes merito angeli nominantur.

Ministeria angelorum et officia quidam ita interpretantur ut totum mundum vel **De ministeriis angelorum.** non solum vitam humanam sed omnia que ad humanam vitam pertinent secundum dispensationem ab angelis administrari putant sub deo, id est secundum deum. Malos autem ex officio potestatem non habere, sed aliquando ex permissione potestatem accipere. **Incipit VI. pars quare deus hominem ex corpore et anima fecit.**

VI Que in prima parte huius operis descriptione primi hominis consequenda distinximus, ordine nunc suscipimus explananda. Quatuor enim erant in principio proposita: primum quare creatus sit homo. Secundo qualiter creatus sit et qualiter institutus. Tertium qualiter lapsus sit. Quartum qualiter sit reparatus. Horum quidem quod primum positum est, id est causa creationis humane, supra iam secundum possibilitatem nostram tractavimus, et nunc superest ut ad secundam partem ubi propositum est qualiter creatus sit homo et qualiter dispositus discutiendam transeamus. Deus omnipotens cuius beatitudo nec augeri potest omnino quoniam perfecta est, nec minui quoniam eterna est, sola caritate nulla sui necessitate rationalem spiritum creavit, ut eum illius boni quo ipse erat et quo ipse beatus erat participem faceret. Verum quia hoc ad felicitatis illius augmentum pertinuit ut gratiam conditoris sui per quod glorificandus erat agnosceret, voluit ipse conditor prius ei in sua conditione ostendere quod per modum in ipso factus erat ex dignatione. Creaturam quoque rationalem quam fecerat iussit partim in sua puritate persistere, partim eam corporeis indumentis et terrenis mansionibus copulans. Luteam materiam fecit ad vite sensum vegetare, hoc scilicet eidem exemplo future societatis que inter ipsum et spiritum rationalem in glorificatione eidem perficienda fuerat proposito, ut videlicet ostenderet quod sicut tunc erat in conditione corporis et spiritus, hoc scilicet et aliquid postmodum futurus erat ex dignatione assumpti spiritus. Copulavit quoque deus potentiam suam et gratiam ostendens primum fingendo hominem, que postea retributurus erat homini glorificando, ut sciret homo quia si potuit deus tam disparem naturam corporis et anime ad unam confederationem atque amicitiam coniungere, nequaquam ei impossibile futurum rationalis creature humilitatem, licet longe inferiorem, ad sue glorie participationem sublimare. Rursum si tantum gaudium est et tanta iocunditas vita ista mortalis que constat ex presentia spiritus in corpore corruptibili, quanta iocunditas foret et quantum gaudium vita illa inmortalis ex presentia divinitatis in spiritu rationali. Quia quoque in parte per exemplum invisibilitatis humiliatus est rationalis spiritus usque ad consortium terreni corporis, ne forte hoc ipsum ad depressionem eius pertinere videretur, adiunxit providentia dei ut per modum cum eodem corpore glorificatus ad consortium illorum qui in sua puritate persisterant sublimaretur, ut quod minus ex dispensatione creatoris sui acceperat conditus, per gratiam eiusdem postmodum acciperet glorificandus. Sic ergo condidit deus rationales spiritus quos fecerat varia sorte pro arbitrio omnipotentis voluntatis sue disposuit. Illis quos in sua puritate reliquerat sursum in mansione celo constituens, illos vero quos corporibus terrenis sociaverat infima deorsum habitatione dispensans. Utrisque regulam proponens obedientie, quatinus et illi ab eo ubi erant non caderent, et isti ab eo ubi erant ad id ubi non erant ascenderent. Ut cum isti pervenissent et illi non discessissent, supra id quod facti erant ad id ad quod facti erant pertingerent, ut cum eo essent a quo facti erant. Fecit itaque deus

Fecit hominem ex duplici substantia. corpus de materia de terra sumens. animam vero sine materia de nichilo fingens. Factus est homo ad imaginem et similitudinem **Quare homo ad imaginem et similitudinem dei factus sit.** dei. quia in anima que potior pars hominis fuit. vel potius ipse homo erat. fuit imago et similitudo dei. Imago secundum rationem. Similitudo secundum dilectionem. Imago secundum cognitionem veritatis. Similitudo secundum amorem virtutis. Vel imago secundum scientiam. Similitudo secundum substantiam. Imago quia omnia in ipsa secundum sapientiam. Similitudo quia una et simplex ipsa secundum essentiam. Imago quia rationalis. similitudo quia spiritualis. Imago enim pertinet ad figuram. Similitudo ad naturam. Hec autem in anima facta sunt sola quia corporea natura similitudinem divinitatis capere non potuit que ab eius excellentia et similitudine in hoc ipso longe fuit quod corporea fuit. **De creatione et origine anime.**

Quesiverunt et queritur plurima de origine anime. quando creata fuit. et unde creata fuit et qualis creata fuit. Nos vero in presenti adbreviatione tam multiplices opiniones prosequi supervacuum et infructuosum estimamus. et hoc solum nobis sufficere putamus si ea tantum que sentienda et asserenda sunt proponimus. Inter que fides catholica hoc potius elegit et veritati magis consentaneum iudicavit. ut credamus animam primi hominis quando facta est non de preiacenti aliqua materia factam de nichilo creatam. Neque factam a principio quando angeli facti sunt. sed postea cum corpus ipsum cui infundenda fuerat formatum est. ab ipso creatore simul et factam et corpori sociatam. Verum utrum incorporea vel extra corpus creata sit quanto difficilius scire est. tanto minus est periculosum ignorare. Neque enim hoc ingenium hominis approbandum estimet. si in his que difficilia sunt pertinacius insistit. sed potius que scienda sunt prudenter discernit. Consilii enim stultitie est. presumere in his que non posset scire et deficere in his que non deberet ignorare. Propterea quod tamen sane fidei satis est. gratanter agnoscere et ea que curiositas sola scrutari suadet desistamus investigare. Creavit deus animam primi hominis de nichilo et inspiravit eam corpori de terra preiacenti materia sumpto et formato dans ei sensum et discretionem boni et mali. ut corpus ipsum sibi sociatum per sensum vivificaret per rationem regeret. et in ipso homine sensus esset subtus rationem. et creatori ratio. ut secundum rationem corpus moveretur per sensum. ratio autem libero arbitrio moveretur secundum deum. **De libero arbitrio.**

Porro tres sunt motus in homine. motus mentis. motus corporis. motus sensualitatis. Motus mentis in voluntate est. motus corporis in opere. Motus sensualitatis medius. in delectatione. In motu mentis solum liberum arbitrium est. In motu corporis et sensualitatis illa sunt que sequuntur liberum arbitrium. Sic enim fuit prima dispositio nature. nam motus mentis voluntarius est appetitus. in voluntario liberum in appetitu arbitrium. Mens quidem per se movetur. et est primus voluntatis motus. Motus voluntatis sequitur motus corporis. Mens itaque sic data per se moveri habet. sed secundum se moveri non debet. immo secundum voluntatem creatoris sui que forma illi est et exemplar. et proposita regula quam sequatur. Cum ergo hoc secundum deum movetur. hoc est iusticia. Si preter deum movetur vel contra deum hoc est iniusticia. Ergo mentis motus iusticia semper est vel iniusticia. Motus autem corporis semper est obedientia. Quod enim movetur mens libertate movetur quia voluntarie movetur. et per se movetur. et ei est quod movetur. vel admittitur libere vel similiter a culpa. Quod autem corpus movetur necessitate movetur quia ab alio movetur. hoc est a mente nec suum est quod movetur sed illius a quo movetur. sive admittitur libere sive a culpa similiter. Ita motus mentis dominatur motui corporis lege nature subiecto. et quando abutitur illo vicium est imparitis debitum obedientis. Nec culpatur quod ducitur quia necessitate ducitur. sed culpatur quod ducit quia in subiectum libertate abutitur. Porro voluntas si iusticiam tenuisset haberet non solum motum corporis obedientem sed motum sensualitatis consentientem. Nunc vero quoniam rectitudinem suam ipsa non tenuit. habet quidem adhuc ex indulgentia creatoris motum corporis obedientem ex vindicta autem motum sensualitatis contraeuntem. Cuius violentiam aliquando infirmata sequitur. aliquando autem corroborata cohercet et moderatur. Si autem motus sensualitatis dominatur motui mentis. dominatur et motui corporis qui subiectus est illi. et tunc peccatum regnare in

capite intimo mortali corpori. Si autem non dimittat, intus mens servitio corporis sui, et exhibet membra sua arma iniustitie. Et sic simul motus mentis et motus corporis seorsum motus sensualitatis, et perficit vitia et iniquitas cohibet[?].

De duplici sensu anime

Anima autem rationalis ideo duplici sensu instructa est, ut et visibilia foris caperet per carnem, et invisibilia intus perciperet per rationem, quatinus et visibilia et invisibilia ad laudem creatoris illam excitarent. Alioquin enim in omnibus operibus suis deus a rationali creatura laudaretur, si non omnia opera dei a rationali creatura cognoscerentur. Ut igitur perfecta esset laus dei, monstrata sunt rationali creature opera dei ut que intus et foris mirarentur, et per admirationem proficeret ad dilectionem. Facta est creatura una cuius sensus totus erat intus, et creatura alia facta cuius sensus totus foris erat. Sensus angelorum intus erat, et sensus brutorum animalium foris erat. Angeli quorum sensus intus erat contemplabantur que intus erant, et preterea que foris erant. Bruta animalia quorum sensus foris erat contingebant visibilia que foris erant, sed non preterea similiter invisibilia que intus erant. Quoniam qui invisibilia vident, multo plus visibilia videre; quoniam visibilia invisibilibus cognoscuntur. Sed non e contrario qui visibilia vident, mox et invisibilia videre, quia sensus qui invisibilia percipiunt infimum infima comprehendit. Sed sensus qui visibilia contingit infimus summa non capit. Sic itaque una creatura erat cuius sensus totus intus erat. Et alia creatura erat cuius sensus totus foris erat. Et positus est in medio homo ut intus et foris sensum haberet. Intus ad invisibilia, foris ad visibilia. Intus per sensum rationis, foris per sensum carnis. Ut ingrederetur et contemplaretur, et egrederetur et contemplaretur. Intus sapientiam, foris opera sapientie, ut utrumque contemplaretur et utroque reficeretur, videret et gauderet et amaret et laudaret. Sapientia pascua intus erat, et opus sapientie pascua foris erat. Et aditus est sensus hominis ut ad utrumque iret et utrumque refectionem inveniret. Iret per cognitionem, reficeretur per dilectionem. Sapientia liber erat scriptus intus, opus sapientie liber erat scriptus foris. Voluit autem postea adhuc alterum foris scribi sapientiam ut manifestius videretur et perfectius cognosceretur, ut oculos illuminaret ad scripturam secundam quos caligaverat ad primam. Fecit igitur opus secundum primum, et illud evidentius erat, quoniam non solum demonstravit sed et illuminavit. Assumpsit carnem non amittens divinitatem, et propositus est liber scriptus intus et foris. Foris est in humanitate, intus in divinitate, ut foris legeretur per imitationem, intus per contemplationem. Foris ad sanitatem, intus ad felicitatem. Foris ad meritum, intus ad gaudium. Intus in principio erat verbum, foris verbum caro factum est. Et b. i. n. liber igitur unus erat. Semel intus erat scriptus, et bis foris; primum visibilium conditione, secundo foris per carnis assumptionem. Primum ad iocunditatem, secundo ad sanitatem. Primo ad naturam, secundo contra culpam. Primo ut natura foveretur, secundo ut vitium sanaretur et natura beatificaretur.

De duobus bonis hominis

Quia vero homo ex duplici natura compactus fuerat ut totus beatificaretur, duo illi conditor bona sua a principio preparabat. Unum visibile, alterum invisibile. Unum temporale, alterum eternum. Unum corporale, alterum spirituale. Utrumque plenum et utrumque in suo genere perfectum. Unum carni, alterum spiritui, ut in uno sensus carnis ad iocunditatem foveretur, in altero sensus mentis ad felicitatem repleretur. Carni visibilia, spiritui invisibilia. Carni ad solatium, spiritui ad gaudium. Ex his bonis unum dedit, aliud promisit. Unum ut gratis possideretur, alterum ut per meritum quereretur. Quod visibile erat bonum gratis dedit. Quod autem invisibile erat in merito ei querendum proposuit, et ex dono gratuito probaretur et excellentia promissionis et fides promittentis. Si enim tale et tantum est quod gratis dedit, quale et quantum esse putandum est illud pro quo servitium querit. Rursum si tanta bonitas illi inerat ut nichil meritis tam multa daret, quanto magis ei inesse poterit ut servientes ei non remuneraret. Ad hoc spectabat quod visibilia omnia gratis data sunt homini et omnium creaturarum dominus rerum constitutus est. Postea vero obedientia iniuncta est illi et preceptum datum ut primum mereretur, deinde remuneraretur. Non remuneraretur in his que iam data fuerant in dono, sed in his que proposita fuerant in premio. Neque vero ideo servitium ab homine exactum est quod omnipotens conditor hominis ad

se facti indigeret sed ut ipse homo vitam bonam merito acquisitam gloriosius possideret. Et quia plus erat summe
bonitati et meritum dare et premium quam sine merito solum premium. Pretemporalibus autem et transitoriis homo servi-
re non debuit ne dignitas humane conditionis adulterata deduceretur si plus que subiecta illi
fuerant servire cogeretur. Propterea invisibilia quasi vera bona et fruentia merito promittuntur. Ista autem
quasi modica et transitoria gratis interim merendum adiciuntur. Ista interim ad solatium. Illa postea ad gau-
dium. Ista ad sustentationem. Illa ad glorificationem. Sine illis non potest homo beatificari in patria. Sine
istis non potest sustentari in via. Propterea quasi et talis factus est homo ut utrumque ne ad tempus istis indigeret.
quatenus per istam indigentiam suam intus agnosceret et ut intelligeret quia qui ipse erat sibi sufficiens non
erat. Non et illud quoque mereretur habere bonum a quo erat. Sed autem bonum illi fuit quod ipse sibi sufficiens non fuit.
Magna quippe dignitas fuit humane conditionis quod talis facta est ut nullum ei bonum preter summum suffi-
ceret. Et rursum magna libertas quod interim arbitrio suo dimissa est ut ad ipsum bonum summum cogi non posset
quando sola voluntate adiuvanda erat quod sola dilectione possidere debebat. Ut ergo interioris vite bonum quereret
addisceret exterior vita ei talis facta est ut ad tempus per se stare non sufficiens alio preter se et extra se bono sustan-
Bonum hominis a deo vel datum vel promissum **De duobus preceptis nature et discipline.** tari indigeret.
Non profuisset nisi et ad illud quod datum fuerat apponeretur custodia ne amitteretur. et ad illud quod promissum
fuerat aperiretur via ut quereretur et inveniretur. Propterea ad bonum datum posita est custodia preceptum na-
ture et ad bonum promissum via aperta est preceptum discipline. Duo ista precepta sunt hominum. preceptum nature
et preceptum discipline. Preceptum nature fuit quod intus aspiratum per naturam. Preceptum vero discipline quod foris
appositum est ad disciplinam. Intus per sensum. foris per verbum. In his duobus mandatum totum continetur quod homini
vel faciendum vel cavendum precipitur. In precepto nature tria sunt. preceptio. prohibitio. concessio. Preceptum autem na-
ture nos nichil aliud intelligimus quam ipsam discretionem naturalem que intrinsecus aspirata est ut per eam homo
erudiretur de his que sibi appetenda vel fugienda fuerant. Illi ergo preceptum quoddam preceptum dare erat discretio-
nem et intelligentiam agendi cordibus hominum aspirare. Illa ergo cognitio faciendorum fuit nihil quoddam ad cor
hominis facta preceptio. Et quod rursus cognitio vitandorum fuit nihil quoddam prohibitio. Illa ergo cognitio
eorum que media fuerunt estimanda est nihil quedam concessio ut illic homo suo arbitrio relinqueretur ut quamcumque
partem elegisset non lederetur. Docere igitur precipere erat docere hominem que sibi forent necessaria. Prohibere autem
demonstrare noxia. Concedere vero insinuare ad utrumlibet se habentia. **De tribus generibus rerum.**
In rebus enim visibilibus que propter inferiorem vitam hominis condite sunt tria rerum genera certa invenim-
untur. Quedam scilicet ad usum ipsius vite necessaria interim ut ledatur si eis non utatur. Quedam vero noxia
quibus si utatur leditur. Alia autem media sunt quibus uti et non uti sine lesione potest. Nam quia vita ista infe-
rior superioris vite imago est. congruum erat et in illis que ad hanc vitam facta sunt eorum que ad superiorem vitam
spectant documentum homini proponeretur. Sunt autem que per ista foris demonstrari debuerunt quedam
intus noxia vite spiritualis quibus ipsa simul et uti sine lesione non potest ut sunt vitia omnia que anime
corruptionem adducunt. Sunt rursum intus quedam salubria et necessaria quibus sine lesione carere non
potest. Qualis est cognitio dei et cognitio sui et virtutes omnes que sanitatem anime operantur et tuitionem
prestant. Sunt rursum alia que adesse sine lesione possunt et hec ad utrumlibet se habent quia nec impediunt
salutem quasi noxia nec velud necessaria operantur. Qualis est cognitio rerum extrinsecarum et alia que
dicuntur eiusmodi. Ad necessaria ergo et salubria pertinet preceptio. ad noxia prohibitio. ad media concessio. **De gemina**
Data homini ratio est et prudentia per quam hanc vitam suam inferiorem custo- **custodia vite inferioris.**
diret. Et eadem prudentia naturali fugiendo noxia salubria appetendo.. medius ab

in rebus utens. Haec ergo custodia munitus negligentiam vitare potuit, sed violentiam non potuit repellere. Itaque rationi humanae adjuncta est providentia divina, quatenus ratio humana in parte una vigilaret contra negligentiam, providentia divina in altera parte staret contra violentiam. Hac igitur gemina custodia munita civitas vitae humanae nullis adversis laederetur, quia si ratio humana non repulisset adversus negligentiam, providentia divina nunquam in homine violentiae locum dedisset. Quia vero ratio primum per negligentiam locum suum deseruit, divina postmodum providentia juste se a custodia subtraxit, ut iam munita homo non nunquam violata praevaleat, et ratio ipsa iam nunc et munita cogatur sustinere quod prius sponte cavere neglexit.

De tribus statibus hominis.

Sed fortassis alicui quaerendum videatur quomodo homo ante peccatum violentiam aliquam pati potuisset, qui si non peccasset, sicut videtur pati omnino non potuisset. Si ergo omnino pati non potuit, violentia ei nocere non potuit, neque opus habere potuit custodia ne violentiam pateretur, quia quodcumque illatum fuisset nihil omnino pateretur. Illam si violentiam pati potuit quomodo et mori non potuit? Si autem mori potuit quomodo immortalis fuit? Propter hujusmodi rationes solvendas quas ab his qui diligentius secreta scrutari solent obiciuntur. Tres status vitae humanae prima consideratione distinguimus, ut inde quid homo fuit sive incorruptibile sive in anima quomodocumque ab eo quod primum est factus mutatus sit, aut nunquam idem perstiterit, nec eo determinandum putamus. Primus status hominis fuit ante peccatum in eo quod fuit conditus. Secundus status est post peccatum, si tamen status dicendus est, et non potius ruina, in qua per peccatum et per poenam peccati post peccatum sequitur est lapsus. Tertius status erit hominis post resurrectionem a mortuis quando plene et perfecte tam a peccato quam a poena peccati liberabitur, et non solum in id in quo conditus fuit, sed super id et usque ad illud ad quod conditus fuit restituetur. In primo statu divisit deus et homo. In secundo statu divisit diabolus et homo. In tertio statu totum deus accipiet. In primo statu dei erat et aliquid praeter laudem, nihil tamen contra laudem dei. In secundo statu nihil ad laudem sed totum contra laudem dei. In tertio statu totum ad laudem, nihil praeter laudem nec contra laudem dei. Ad laudem dei caritas, praeter laudem dei necessitas, contra laudem iniquitas. In primo statu caritas et necessitas. In secundo statu necessitas et iniquitas, In tertio sola caritas.

De primo statu ante peccatum.

Quaerunt autem plurima de primo statu hominis ante peccatum, qualis fuit homo priusquam peccaret, et qualis futurus fuisset si non peccasset, et incorruptibilis et immortalis, mortalis an immortalis, passibilis an impassibilis. De termino inferioris vitae et de transitu ad superiorem dignitatem, et modo vivendi, de propagatione filiorum, de qualitate nascentium ab ipso et sequentium post ipsum, et multa alia quae licet aliquando curiositate quaerantur, utiliter tamen sciuntur si cum discretione discutiantur. Nos vero inter multis perpiciuntur quae a nostra intelligentia et capacitate remota sunt responsionem nostram modari oportet, et ab his quae dubia non sunt ea quae probabiliter dicuntur tamen distinguere. Ita periculum diligentis inquisitionis nullum erit si praesumptio temerariae assertionis non fuerit.

De scientia hominis ante peccatum.

Si ergo quaeritur de primo homine quid ante peccatum fuerit secundum animam, quia rationalis fuit habens discretionem boni et mali. Sciam rerum quae non ad principium conditionis pertinent perfecta. Illa sic quomodo tamen pertinet ad perfectionem staturae et aetatis humani corporis primum hominem perfectum credimus, ita quoque quantum ad animam cognitionem veritatis et sciam eam dum taxat quae primae perfectioni congrua fuit perfectam mox conditum accepisse putamus, et ad illam non studio aut disciplina aliqua particulatim temporis perfecisse, sed simul et semel ab ipso suae conditionis exordio una ac simplici divinae aspirationis illuminatione illam percepisse. Triplici autem cognitione primum hominem eruditum constat: scilicet creatoris sui ut agnosceret a quo factus erat, et quid sibi faciendum erat; deinde cognitione quae

illius quod iam factum erat, et quod adhuc de illo et in illo faciendum erat.

De cognitione rerum visibilium.

Rerum autem visibilium omnium que et propter hominem et pro homine facte erant perfectam cognitionem hominem accepisse nulli dubium esse debet, quarum notitia sive ad anime eruditionem sive ad corporalis usus necessitudinem pertinere videbatur. Illam idcirco ipse creator non a se aut ab angelo aliquo singulis quibusque animalibus sed ab homine nomina formari voluit, ut manifeste ostenderet quod singularum naturarum et usum et officia eruditus ab illo homo ratione agnovit. Que enim propter illum creata erant, ab illo regenda et disponenda erant, et idcirco horum omnium deus illi et scientiam et providentiam reliquit. Dicit namque apostolus: Nunquid cura est deo de bobus? Curam enim et providentiam boum ceterorumque animalium deus homini reliquit, ut que ratione illi subiecta sunt et ratione illius regerentur, ut a quibus debuerat obsequium accipere sciret et illis necessaria providere. Hanc autem scientiam quemadmodum et illam que carnis sue commoda et necessaria providere debuerat, quia homo peccando non perdidit, idcirco deus postmodum illum per scripturas suas de his minime erudire curavit. De scientia vero anime sola idcirco homo cum reparabatur erudiendus fuit, quoniam solam illam prius peccando amisit.

De cognitione creatoris.

Cognitionem creatoris sui primum hominem habuisse dubium non est, quoniam si providentia temporalis conservanda in rebus transitoriis tam magnam scientiam accepit, multo magis providentia eterna adipiscenda excellentiorem et habundantiorem in celestibus cognitionem habere debuit. Cognovit ergo homo creatorem suum non ea cognitione que foris ex auditu solo percipitur, sed ea potius que intus per aspirationem ministratur. Non ea qua deus modo a credentibus absens fide queritur, sed ea qua tunc per presentiam contemplationis scienti manifestius cernebatur. Sciendum tamen est quod illam primam [illegible] cognitionem hominis quam de creatore suo habuit sicut maiorem et certiorem illa cognitione que nunc in sola fide constat videtur, dicimus ita et illa que postmodum in excellentia contemplationis divine manifeste revelabitur minorem necesse est confiteamur. Cognovit ergo creatorem suum homo, non tamen ita excellenter sicut postea cognoscere debuisset si perstitisset. Sic ergo inobedientia hominis per subsequentem ignorantiam prime cognitioni multum abstulit. Hoc itidem cognitionis quod primus ille homo habuisse creditur explicare difficile est, excepto eo quod dicimus quia interna aspiratione invisibiliter edoctus nullatenus de ipso creatore suo dubitare potuit.

De cognitione sui.

Porro cognitionem sui eiusdem hominem a prima conditione sua talem accepisse credimus, ut et debitum obedientie sue quam superiori agnosceret, et debitum providentie sue quam inferiori non ignoraret. Hoc siquidem erat semetipsum cognoscere, conditionem et ordinem et debitum suum sive supra se sive in se sive sub se non ignorare. Intelligere qualis factus esset et qualiter incedere deberet, quod agere quid cavere. Similiter hoc totum erat semetipsum agnoscere. Si horum cognitionem et discretionem homo non habuisset, semetipsum non cognovisset, neque prevaricationis horum postmodum extitisset reus si prius ad eorum cognitionem non fuisset illuminatus. Sicut queritur utrum homo iam tunc a principio cognitionem eorum que circa ipsum futura fuerant habuerit, id est lapsum suum et ruinam prescierit et cetera mala omnia que primum in ipsum postea per ipsum in omnes qui futuri erant ex ipso transierunt, et similiter si prescierit bona que habiturus fuisset si in obedientia perstitisset. Illud omnino probabile et consensui esse videtur quod ad institutionem et formam recte vivendi magis spectabat ut ea facienda iudicemus potius quam ut futura predicemus. Illud namque et arbitrii libertatem et obedientie puritatem minuere videtur si ipse homo ante meritum futurorum prescius dicatur, qui neque bona sperare cum prescientia malorum potuisset, neque cum prescientia bonorum mala futura timuisset. Propterea hoc quod magis conveniens iudicatur primum hominem eorum quidem que facienda erant scientiam et preceptum accepisse, sed eorum que futura erant prescientiam non habuisse, ut liber ad utramque partem arbitrium staret. Et hec quidem de scientia hominis quantum ad primum statum prius dixisse sufficiat.

De arbitrii ū libtate qntū ad iiii dē statū **De q̃litate liberi arbitrii p̃ces status.**
D[e] spectat in p̄senti id dicim̄ lib̄ū arbit̄ū hominē ante peccatū huisse nullaten̄ ābigen
dū ē. ea sana libtate q̄ potuit siue ad bonū siue ad malū uoluntatis s̄ue appetitū inclina
re. Ad bonū q̄dē grā adiuuante. Ad malū ū solū p̄mittente ñ cogente. Prima ḡ libtas arbi
trii fuit posse peccare. 7 ñ posse peccare. Sic ultima erit libtas p̄t se ñ peccare. 7 ñ p̄t se
peccare. Prima libtas ad bonū q̄dē adiutoriū hũit. s̄ ad malū infirmitatē ñ huit. sic
tñ ut nec ad bonū cogēt nec ēē malū teneret. Ultima libertas in bono grām habebit. in
malo infirmitatē ñ habebit. nec solū grām in bono adiuuantē. s̄ ēē ɔ malū cõfirmantē. Adiuuan
tē! ut sit posse ñ peccare. Confirmantē ut sit ñ posse peccare. Media libtas p̄ peccatū q̄dē ante
repationē! grām ñ h̄t in bono. s̄ infirmitatē in malo. 7 ic̄co in ea ē p̄t se peccare. ñ posse ñ pec
care. Posse peccare q̄ libtatē h̄t sine grā ɔfirmante. ñ posse ñ peccare q̄ infirmitatē h̄t sine
grā adiuuante. Media libtas p̄ repatione ante ɔfirmationē h̄t gratiā in bono infirmitatē
in malo. Grām in bono adiuuantē p̄ libtatē. 7 grām ēē malū adiuuantē p̄ infirmitatē. ut
sit in ea posse peccare p̄ libertatē 7 infirmitatē 7 posse ñ peccare p̄ libtatē 7 grām adiuuan
tem. ñ tñ dū ñ posse peccare p̄ infirmitatē adhuc p̄fecte ñ ablatā 7 p̄ grām ɔfirmantē adhuc p̄
fecte ñ ɔsūmatā. cū aūt infirmitas tota emēdio sublata fuerit. 7 grā ɔsummas fuerit ɔsū
mata erit ñ posse peccare. ñ q̄ t̄ō aut arbitri libtas aut nature habilitas destruat. s̄ q̄ grā
ɔfirmans q̄ p̄sente peccm neq̄q̄ inee pot amplius ñ auferat. **De uirtute hōis ante peccm.**
S i aūt q̄r an uirtutes aliq̄ in ipso p̄mo hōie ante peccatū fuerit utrū in eis aliq̄ meru
erunt. cū ēēe uideant uirtutes sine m̄ito ēē ñ posse. Nos q̄ uirtutes dupliciť h̄ri respon
demus. f natam. s. 7 grām. Virtus naq̄ nich aliud ē q̄ affectus m̄tis. f ronē ordinatus. q̄ f ua
rias eidē m̄tis applicationes plimi ēē dr̄. Vnā tñ radicē 7 originē h̄ntes uoluntatē. Vna eni
uoluntas. f q̄ se ad uaria t̄ appetendo t̄ fugiendo inclinat. uarios format affectus 7 diuer
sa sedm̄ affectus nōia sortit. cū tñ omia in una sint uoluntate 7 una uoluntas. Voluntas aūt
aliqn̄ p̄ natam surḡ 7 aliqndo excitat p̄ grām. 7 est q̄dē ipsa nata p̄ grām. s̄ alia ē grā cātr
alia saluatr. P grām cātricē facta s̄ que ñ erant. p grām saluatricē repant que pierant. Grā
cātrix p̄mū natē ɔdit quedā bona inseruit. Grā saluatrix 7 bona q̄ nata p̄mū corrupta
p̄didit restaurat. 7 que inp̄fecta ñ dū accepit aspirat. P p̄ma bonū lib̄m arbit̄ū repat
p̄ sedā bona lib̄m arbit̄ū opat. In p̄mis bonis ds̄ in hōie opat. In sedis bonis ds̄ hōi coopat. P ma bo
na donū di s̄ ñ m̄itū hominis. Sedā bona 7 di s̄ p̄ donū hōisq̄ p̄m̄itū. Prima bona grā s̄. Sedā
bona grā p grā. Qñ q̄ uoluntas hōis. f natam solā mouet. erit natam ñ mouet. Qñ ū. f dīn mo
uet sup̄ natura m̄etur. qm̄ illū m̄et p̄ q̄ 7 p̄ que mouet. Vnus eni q̄ uult aliq̄ uult. 7 p̄
aliq̄ uult q̄ uult. Q̄ utiq̄ q̄ uult aliq̄ 7 p̄pea solūm uult q̄ uult q̄ nata h̄ uult uelle h̄t
ex natā. Q̄ aūt aliq̄ uult 7 p̄pea uult q̄ uult q̄ ds̄ h̄ uult. uelle h̄t ex grā 7 in h̄ m̄itū hōis ē.
q̄ p̄ dīn uult q̄ uult! 7 p̄ dīn facit q̄ facit. h̄ naq̄ ds̄ reddē h̄t q̄ p̄ ipsū sit. sine uolunta
te sola in uolendo. siue in uoluntate 7 ope faciendo. Bona q̄ nature 7 affectus ordinati f na
tuā uirtutes s̄ natales que 7 si laudabiles sunt q̄ bone 7 a nata s̄. ñ ēē m̄
digne merito illo q̄ ē sup̄ natā q̄ nich inse h̄t p̄t natā. Nich tñ m̄eri
ɔ h̄ modi uirtutes ñ m̄ ɔueniunt dici posse uidi. q̄uis ēē bona h̄
q̄ p̄ natam 7 data s̄ nich m̄eant. q̄ ex sola nata s̄. Virtutes aūt q̄s

gratia reparatrix naturae superaddita format, quia in initio aliquid supra naturam acceperunt, in primo et supra naturam remunerari digni sunt, ut quibus amor Dei causa est in operatione, praesentia Dei praemium sit in retributione. Sed in his virtutibus quae per gratiam reparatricem sunt, primum Spiritus sanctus bonam voluntatem operatur, deinde bonae voluntati moventi se et operanti cooperatur. Primum bonam voluntatem aspirat ut sit, deinde bonae voluntati inspirat ut moveatur et operetur ut vacua non sit. Primum operatur eam, deinde operatur per eam. Bona voluntas enim instrumentum est, Spiritus sanctus artifex. Quemadmodum autem artifex primum instrumentum operatur, deinde per instrumentum operatur, et cum instrumentum operatur, primum solum operatur. Cum vero postea per instrumentum operatur, non solum ipse operatur, sed instrumentum etiam ipsum per quod ipse operatur: sic Spiritus sanctus quando primum bonam voluntatem in homine operatur, solus ipse operatur. Quando vero postea per bonam voluntatem operatur, non solus ipse operatur, sed voluntas et per quam operatur. Tamen opus bonum ex Spiritu est, quia operatur, non ex voluntate hominis per quam operatur. In ipsa quidem est bonum, sed ex ipsa non est. Ex ipsa non est, quoniam aliunde accepit; in ipsa tamen est, quoniam habet quod accepit. Et idem ipsum et suum est, in quantum habet, et non suum in quantum a semetipsa non habet. Tali ergo distinctione facta, quod scilicet quaedam virtutes ex sola natura sunt, quaedam ex gratia, si quaeritur an primus homo in illo primo conditionis suae statu virtutes aliquas habuit, nullatenus ambigendo putamus affectus bonos et secundum iustitiam ordinatos naturae illius a prima sua origine insitos, per quos ad bonitatem et iustitiam exsequendam naturali appetitu trahebatur. Et in his quidem affectibus bonis naturales virtutes exstitisse quibus a principio natura hominis formata est et instructa. De illis autem virtutibus quas voluntate bona ex amore divino mota perficiunt, nihil temere contra ipsum quantum ad primum statum pertinet diffinire volumus. Praecipue cum de opere caritatis illius nullum sive ex auctoritate sive ex ratione argumentum certum habeamus. Et si quidem amare creatorem suum coepit, hoc tamen omnino laudabile non fuit, quia non perseveraverit; quia motus incipientis virtutis exstinctus est et abolitus per corruptionem culpae subsequentis.

Nunc superest ut consideremus qualis primus homo secundum corpus **Qualiter primus homo creatus sit secundum corpus.** factus sit. Hoc est mortalis an immortalis, passibilis aut impassibilis, et cetera quae de statu corporis humani quaerenda videntur. Primus ergo homo quantum ad naturam corporis terreni, et immortalis factus est secundum aliquid quia potuit non mori, et secundum aliquid mortalis quia potuit mori. Sicut enim in illo primo statu habuit posse peccare et posse non peccare, quae fuit prima arbitrii libertas, ita et in eodem statu habuit posse mori et posse non mori, quae ita fuit prima corporis humani immortalitas. In secundo statu habet posse mori et non posse non mori, sicut et posse peccare et non posse non peccare habet, quoniam in illo statu est et moriendi et peccandi necessitas. Moriendi necessitas quamdiu adest vita; peccandi necessitas quamdiu abest gratia. In tertio statu habebit posse non mori et non posse mori, sicut et posse non peccare et non posse peccare, quoniam ad hunc statum pertinet et moriendi et peccandi impossibilitas. Utrumque tamen ex gratia, non ex natura, quia si gratia non adesset, in illo moriendi, in illo peccandi naturae possibilitas non deesset. Si ergo ultima immortalitas ex gratia erit, ubi moriendi possibilitas non erit, quanto magis prima immortalitas ex natura non fuit, ubi moriendi possibilitas fuit? Sed primus homo ante peccatum immortalis fuit, quoniam in corpore eius corruptio et infirmitas nulla fuit; et extrinsecus praeter cetera fomenta ciborum quibus corporalem vitam nutrire et sustentare debuit, specialem in ligno vitae medicinam acceperat, qua eandem vitam esse mortis defectu sanam atque incorruptam potuit conservare, donec ad veram immortalitatem ubi iam mori non posset transferretur et translatus confirmaretur. Sicut ergo immortalem non dicimus primum hominem fuisse ante peccatum ut omnino mori non posset, sic et neque impassibilem fuisse credere debemus, quasi nec omnino pati potuisset, quia natura ipse passibilis fuit. Sed tamen si non peccasset, sicut non mortuus, ita et sive ad molestiam voluntatis inimice sive ad corruptionem integritatis in corpore passus omnino aliquid non fuisset. Nam quod primus ille homo non secundum qualitatem corporis terreni sed ex beneficio

uital eduliū n̄ potuit mori scr̄ptā manifeste ostendit. Vt eñ ab eo ligno uetitū ne uitā
ipsā ꝑpetuā ɔseruare posset testat̄ dicens. Ecce adā q̄si unus ex nob̄ factus ē. sciens bonū
7 malū. Nunc ḡ ne forte mittat manū suā. 7 sumat de ligno uite 7 uiuat in ęternū. Eiecit
dñs d̄s adā de loco uoluptatis. Qđ ḡ de ligno uitę uetitus ne semꝑ uiuet manifeste ostendit
ex ipsius ligni b̄n̄ficio h̄ habitꝰ si semꝑ uiuet. Sic itaq; p̄mus homo ante pecc̄m natā morta
lis 7 passibil̄ fuit. q̄ tñ ex b̄n̄ficio c̄ditoris p̄cedente 7 ꝑ ꝓprio studio subseq̄nte facile potuisset. ut nec
moreret̄ nec inuita corruptionē pateret̄. Ita ḡ natam hō passibilē fuit et passionē ei c̄todia
necessaria fuit. Vt uidł̄ ꝑ bonē ꝓpam eē negligentiā cauendā excitaret̄ 7 ꝑ prudentiā di
uinā cont̄ uiolentiā om̄ē illesus fuaret̄. 7 sic uiri q; inuitus nec moreret̄ nec pateret̄.

Quandiu aut̄ in hac uita t̄rrena Quādiu si hō peccasset in hac uita t̄rrena manere debuisset.
hō manere debuisset argumtū aliud h̄ri n̄ pot̄ n̄ q; ꝓbabile oīō ē. q̄ p̄ pactā obedi
entiā si in ipsa ꝑstetisset statī ad p̄mū ipsius obedientię t̄nsferri debuisset. Ccētinus sine mortis
int̄positione de p̄mo statu ū fuit posse n̄ mori ad aliū statū t̄nsiret ū amplius mori iā oīo n̄ posset.

Interim ū uitā et̄nā fructib; t̄renis nutriret donec ad uitā illā t̄nsferret̄ De alimento eius.
ū nullꝰ ꝑrsus alimtis indiget. Sic sc̄ptū ē. Fact̄ ē hō p̄mus in aīā uiuentē. scđs in sp̄m uiui
ficantē. Ita eñ q̄d uiuit uitā h̄t. q̄ aut̄ uiuificat uitā dat. plus ē omnino uiuificare q̄ uiue
re. P̄t q̄ quia uita p̄ma ꝑstare n̄ potuit. uita aut̄ nouissima aliunde sustentari op̄ n̄ ha
bebit. p̄mus hō in aīā uiuentē factus dr̄. q̄ uitā in se fuit. s; corpi ꝑse solā uitā dare n̄ po

tuit. Scđs aut̄ in sp̄m uiuificantē q̄ 7 uitā habebit in se 7 corpi dabit ꝑse. De studio.
Si aut̄ q̄rit̄ q̄ studio humana si hō n̄ peccasset colenda 7 exc̄enda fuisset n̄ inqueni
ent̄ dr̄ p̄t interna 7 sp̄ualia studia 7 sapię 7 diuine ɔt̄platiōnis. foris ē uitę culturis. siue
in arando. siue in seminando siue in plantando 7 ceteris h̄mōi opib; q̄b; nata bona exculta ꝑfectū
capit in melius. Ĥmōi bōie n̄ ad laborē s; ad delectationē 7 exc̄endū ut 7 op̄ eēt ad delectatio
nē 7 exemplū ad eruditionē. Sic naq; exterior hō exc̄endus erat ut ab ipso studio exterioris opis
forma sumet̄ studiū interioris. 7 inter q̄ foris facet̄ agnosceret q̄d intus faciendū eēt. Nam 7
intus similit̄ q̄dā t̄ra erat q̄ bona q̄dē erat c̄ata 7 tñ si bn̄ excoleret̄ adhuc melior eē potat.
que culta fructus bonos daret. neglecta ū mala 7 noxia ḡmina ꝑferret.

Post ista que iā dicta s̄. 7 illud querendū uidet̄ Si n̄ peccasset hō q̄les filios genuisset.
q̄lit̄ hō filios ꝓcreare potuisset si n̄ peccasset q̄lesq; futuri eēnt q̄ ex eo nascitū eēnt. In
eiusmodi sic̄ iam sepe diximus diligent̄ ɔsidāre oportet ut ab his que dubia n̄ s̄ ea que
ꝓbabilit̄ tantū dīr discernamus. Illę eñ nec auctoritas ꝓbat nec rō arguit manifesti
ut dubia relinquunt. tñ ē ista n̄ inutilit̄ aliqñ in questionē admittunt ut ul inueniat̄

quod uerū ē. t̄ late qđ falsū ē n̄ c̄dat̄. Vtrum iusti an iniusti nascerent̄.
Quia ḡ ɔiugiū int̄ masculū 7 feminā ante pecc̄m a d̄o institutū. eisq; ut c̄scerent 7 mul
tiplicarent̄ dono b̄ndictionis ɔcessū atq; iniunctū legimus. ɔmixtionē carnis in p̄lis ḡnatiōe
sine turpitudine 7 ɔcupiscentia futam nullatenus dubitare debem̄. Qđ ḡ sine pecc̄o ḡnā
rent̄. ɔsequens omīo ē qđ etiā sine peccato nascerent̄. q̄admodū h̄n̄ q̄ in ḡnant̄ ɔcupiscentia.
q̄si ex ipso radicis suę uicio corruptionē t̄hentes nascunt̄ cū culpa. Si paterne iustitie
Illud dignū in q̄stione uidr̄ si patnę obedientię meritū ꝑ incorruptā originē heredes eēnt.
ad posteros omīs t̄nsire deburat. q̄admodū nc̄ inobedientię illi culpa ꝑ eādē originē

viciatam in universos se effundendo dilatat. Nunc si iam est, sicut non inveniuntur in eisdem de solo parentum
transgressionis reatu originalis culpe. ita tunc in nascentibus foret ex merito parentum originalis iusticia.
Securo tamen temere asserendum non est. quia non similiter videtur quod quemadmodum nunc natura per inobedientiam ad corrup-
tionem mutata est, ita et tunc per obedientiam observatam, nondum usque ad tempus prefinitum adeo servata fuis-
set ad incorruptionem mutaretur. Semel enim transgressi plena inobedientia fuit. sed non similiter perfec-
ta obedientia fuisset, si ipsa obedientia homo usque in finem non protraxisset. Perfecta sic inobedientia
uno tempore consummata naturam ad corruptionem mutavit. ita et obedientia naturam ad incorrupti-
onem non mutasset. donec tempore suo usque in finem servata, perfecta fuisset. Qui autem interim generarent, ana-
ta nondum adhuc ad eternam incorruptionem transformata seminarent. neque nascendo originalem ius-
ticie meritum acciperent. quoniam et ipsi ex quibus nascerentur nondum adhuc perfecte obedientie iusticiam tenerent. Illam
non potuit natura nascentibus dare quod ingenerantibus nondum adhuc possideat. Quemadmodum et hii qui nunc in
peccato generantur. non aliud nascendo contrahunt quam vicium quod a natura aqua seminantur accipiunt. Sic itaque
primus homo tempore obedientie sue casto coniugio ad propagationem posteritatis institutioni deserviens di-
vine filios generaret. sine peccato quidem quoniam ex natura ab omni vicio libera. sed non similiter patrie iusticie heredes
quoniam ipsa natura nondum foret ad incorruptionis premium. quod non nisi post peractam obedientiam dandum. nondum erat trans-
formata. Postquam autem a vita terrena ad spiritualem et celestem statum transformatus fuisset, amplius generare non
deberet. sicut modo per inobedientiam mortalitati subiectus. a carnis tamen propagatione non cessat. Propterea
quod non videtur una esse utrobique conditio. quamvis ratio eadem utrimque non appareat. Sed tamen quod [?] asserendum quod
primus homo si non peccasset nullos nisi bonos filios genuisset. et nemo omnium qui ex carne eius nasceretur dampna-
retur. Tamen illud mitto querere si sola primi hominis obedientia probata omnibus postis ex eo nascentu-
ris ad meritum sufficere debuisset. aut si singuli quique post eum temporibus suis quemadmodum ipse primus probatus est
sive eadem sive alterius cuiuslibet mandati observantia probandi fuissent. Hoc potest fortassis non absurde
credi, quia idem mandatum quod primo parenti datum est, posteri quoque illius observare deberent. ut singuli
propria obedientia placerent et singuli pro suis meritis digna remuneratione glorificarentur. Prima tamen obe-
dientiam observatam causam fore generaliter ad iusticiam omnes sequentes et ipsam obedientiam obediendo imitantes.
De termino autem huius vite inferioris inquiritur. Utrum simul transferendi fuissent an per successiones.
Usque ad tempus diffinitum homo manere debuisset donec celesti ac spirituali [vel potiori] immortali vita superinduceretur.
et post peractam obedientiam ad premium obedientie sine morte transferretur. Sed magis consentaneum et fide-
dignum videtur quod sicut in hac vita mortali aliis per mortem decedentibus alii per nativitatem vicissim
succedunt. ita quoque tunc precedentibus post terminum huius vite temporalis ad vitam eternam translatis hii qui ex eis nati
fuissent decedentibus succederent. et ipsi quoque tempora sua implerent et obedientiam servarent. donec tandem
numerus ad vitam predestinatorum impleretur. et tempus huic inferiori vite in genere humano deputatum consummaretur.
Si igitur queritur quales homo filios generare debuisset si non peccasset. Utrum perfecti nascerentur statura et sensu.
Utrum videlicet quemadmodum ipse primus homo et statura corporis et sensu perfectus mox conditus est,
ita quoque qui ex eo nascituri fuissent tam corpore quam sensu in ipso mox nativitatis sue exordio perfecti
esse deberent. Nos ex estimatione nostra id magis approbamus ut quidem homo sicut dicimus et corpore et sensu perfectus
mox factus fuisse credatur. illos vero qui ex ipso nascerentur eadem lege qua et nunc nativitatem humanam ordinatam
cernimus parvos nascituros. ac deinde per spacia temporum tam in sensu animi quam in statura corporis incrementa ac-
cepturos. Sic enim in omni genere rerum aliam legem prima conditionem habuisse cernimus. atque aliam subsequentem
propagationem. Prima enim omnino perfecta sunt. Cetera autem omnia que oriuntur ex ipsis et post ipsa sequuntur non per

intervalla temporum crescendo ad perfectionem venire non posse. Sicut in arboribus et plantis et germinibus cunctis. Sicut in bestiis et
ceteris viventibus cernimus quae a modico initio universa incipiunt. ac deinde paulatim per incrementa ordine ad perfec
tionem evadunt. Quocirca neque prejudicio humanae naturae deputandum est. si in principio suo a perfecto inchoata
per subsequentem propagationem a modico ad maiora et meliora proficiat. Et de corpore quidem humano fortassis diffi
cile non erit neque inconveniens videbitur hanc in estimationem recipere. Verum de sensu et cognitione veritatis for
tasse minus probabile estimabitur. quod scilicet hii qui sine peccato nascerentur sensu et intelligentia minus imperfecti nas
cerentur. propterea quod omnis ignorantia in rationali creatura non nisi ex pena peccati esse videtur. Sed si qui hoc dicunt non satis
diligenter considerant quod non omnis qui aliquid nescit, aliquid minus perfecte scit, statim ignorantiam habere sive in
ignorantia esse dicendus est. quia ignorantia non dicitur nisi tunc solum cum id quod ignorari non debuisset nescitur.
Talis itaque ignorantia non nisi ex pena peccati inesse cognoscitur. cum mens a lumine veritatis excecata nec ea
que scire debet cognoscere valet. proprio vitio obscurata. Illam vero que innascentibus cunctis et nunc a prin
cipio inesse videtur. et tunc quoque inesse debuisse creditur. sensus scilicet cognitionis imperfectionem nature esse non culpe. ex
hoc manifeste liquet. quod dominus in evangelio cum sub typo anime samaritanam de occultis suis conveniret. primum
eam quinque viros habuisse. ac deinde illum quem nunc haberet virum ei non esse dicens testatus est. Quinque viros habuisti et quem nunc
habes non est tuus vir. Quinque enim viri quibus anima rationalis primum legitime copulata dicitur nisi quinque sensus corporis
sunt quibus prima etas vite humane sine rationis discretione gubernatur. Sed quoque scilicet sensuum affectus incedere. si illi
etati non nata sed nocivum esset. Neque ipsi sensus viri sed adulteri potius appellati fuissent. Porro cum postea
subiunctum est. quia ille quem habebat vir ei non esset. manifeste demonstratum est. quia hi quos prius habuit quinque ei
hoc est legitimi et non alieni fuissent. Naturale siquidem humane nature est in prima etate sed solos sensuum af
fectus moveri atque incedere. Cum quando ad annos discretionis pervenit si relicta veritate errorem sequitur ipse
error tunc non maritus sed adulter appellatur. Quod autem prius sed solum motum sensuum incedens operatur. nec ma
lum ei ad culpam nec bonum ad meritum reputatur. Non ergo infantibus quoque in peccato natis nocivum est nasci sine
cognitione. sed hoc eis nocivum est cum tali scilicet vitio nasci. Unde postmodum cum ad annos discretionis pervenerint
contingat eos si gratia adiuvante habuerint a cognitione veritatis illa dumtaxat que ad salutem pertinet p
pediri. Quod si verum est neque nocivum fuisset illis qui sine peccato nascerentur sine cognitione quoque nasci. quia nihil
minus nascendo haberent. Unde postea cum ad tempus cognoscendi pervenissent. potuissent ad cognitionem
veritatis expediri. Et nos quidem haec secundum hunc modum in rebus occultis ea que magis probabilia nobis videbantur
elegimus. ita tamen ut in nulla parte dubia pertinaciter asserere presumamus. Ceterum autem quod propositum fuit no
bis tractare. qualis primus homo conditus est. in presenti absolutione sufficere volumus. Nunc restat ut id
quod sequitur hoc est scilicet qualiter institutus sit a deo. quantum ut in animo occurrit et proposito nostro convenire videbitur ex

Qualiter primus homo institutus sit a deo. **De institutione primi hominis.** plicemus.

Quia ad recte vivendum informatur ut plenius valeamus agnoscere quedam nos oportet supra iam
dicta ad medium revocare. Diximus namque supra duo bona a principio homini a deo preparata. Unum corporale
aliud spirituale. Unum visibile aliud invisibile. Unum transitorium aliud eternum. Unum corporis aliud
spiritus. Unum vite superiori. aliud vite inferiori. ut utraque vita iocunditatem suam haberet. Alia ad fomen
tum. alia ad gaudium. alia ad necessitatem. alia ad felicitatem. alia ad usum temporis. alia ad fruc
tum eternitatis. Horum itaque bonorum que ad utramque vitam pertinebant. spiritui qui ipsi carni in homine preside
bat cura commissa est. Alterum scilicet aliud hoc est corporale bonum ad usum inferioris vite per providentiam dispo
neret. alterum vero hoc est spirituale bonum ad fructum vite superioris per obedientiam quereret. Utrumque
vero ad spiritum rationalem pertinuit ut et carni sue provideret. Carni quidem sue in bono quod sibi ad usum

eadem carnis erat subditum. Si autem in bono illo quod solum non carni sed ipsi quoque qui in carne superior fuit creatur dignitate praelatum. Illud per adiutorium quidem bonum conservandum prudentia pertinuit. Ad superius autem bonum obtinendum obedientia necessaria fuit. Prudentia ex ratione, obedientia ex praeceptione. Prudentia in praecepto naturae, obedientia in praecepto disciplinae. Sic itaque primus homo institutus est, ut vitae inferioris bonum per prudentiam custodiret, vitae superioris bonum per obedientiam quaereret. Si ergo secundum hanc institutionem incessisset, perfectam iustitiam tenuisset, et sic alienus fuisset a culpa, ita et liber et immunis permansisset a poena. Ut autem huius institutionis modum utrumque perfecte agnoscamus, utriusque vitae rationem et formam et ea quae ad utramque vitam spectare videntur bona eorumque usum diligentius nos considerare oportet.

De institutione hominis secundum inferiorem vitam.

Quod ergo bona quae supra distinximus Deus homini ab initio praeparaverat, alterum temporale, alterum aeternum, utrumque plenum et perfectum: alterum, id est temporale, bonum plenum statim conditio apposuit; alterum, id est aeternum, plenum post meritum dandum proposuit. Illi cum de custodia apposuit cum prudentia sua praeceptum naturae, ad aliud quod proposuerat viam aperuit cum gratia sua praeceptum disciplinae. Praeceptum autem naturae tria continet: praeceptionem, prohibitionem et concessionem. Praeceptio naturalis est discretio naturalis per quam inspiratum est homini quae secundum naturam sunt necessaria. Prohibitio vero est per quam insinuatum est illi quae sunt noxia. Concessio autem est discretio illorum quae media sunt, id est quibus uti vel non uti sine periculo vel incommodo potuit. Si ergo homo per naturale praeceptum instructus negligentiam cavere voluisset, divina prudentia nulla eum violentia opprimi vel noceri permitteret.

De institutione hominis secundum superiorem vitam.

Poterat itaque homo praecepto naturae conservare bonum naturale quod habuit, sed per illud non potuit aeternum bonum quod necdum habuit adipisci. Neque enim ad vitam superiorem obtinendam meritum illi foret, si autem vitaret quae huic vitae noxia, aut quae saluba sunt appeteret, sive adiaphoris mediis uteretur, quoniam in his omnibus non tam praecipientis affectum quam commodum obedientiae ostenderet. Itaque ut homo super hanc vitam aliquid mereretur, necessarium fuit ut praecepto naturae praeceptum disciplinae adderetur, et ut in ipsius praecepti exsecutione homo non tam praecepti utilitatem quam praecipientis dilectionem amplecti probaretur. Et si quid erit amplius quam ad exprimendam obedientiam hominis illius praeciperetur, cum totum quod ad vitam pertinet humanam in praecepto naturae continetur. Quaecunque enim propter hominem facta sunt, aut necessaria vitae humanae sunt et pertinent ad praeceptionem, aut noxia et pertinent ad prohibitionem, aut media et pertinent ad concessionem. Mandatum autem disciplinae neque de praeceptione neque de prohibitione naturali sumi poterat, ne si eadem praeciperet Deus aut prohiberet quae prius praeceperat et prohibuerat, minime ut dictum est ad vitam obedientia non esset. Si vero in adiaphoris mutaret mandatum, ut vel necessaria prohiberet vel noxia praeciperet, naturam a se factam iniuste laederet, et in repugnantia mandatorum suorum quaecunque pars ad effectum duceretur hominem in necessitatem praevaricationis praecipitaret, cum ex duobus contrariis alterum sine alterius transgressione impleri non posset. Oportuit ergo ut de concessione naturali praeceptum disciplinae sumeretur, quia solum mutari esse potuit, quod liberum arbitrium fuit, et in quo homo ad utrumlibet se pro voto inclinare potuit. Sic tamen oportebat ut de ipsa concessione praeceptum disciplinae sumeretur, quatenus per praeceptum concessio ipsa non mutaretur, id est ut praeceptum naturam rei de qua fieri debebat non corrumperet, neque contra primum institutum vitae humanae noxiam faceret, quatenus sola inobedientia praevaricatori, non ipsius usus quam praevaricabat natura rei noceret. Cum autem de concessione naturali praeceptum disciplinae formandum fuisset, congruum fuit magis ut secundum prohibitionem fieret, non secundum praeceptionem, ne diabolus posset obedientiam hominis calumniari, et in uno tamen non implebat ne inobedientia ipsa valeret ab homine excusari. Si enim dixisset Deus homini ut de ligno scientiae boni et mali manducaret, haberet diabolus adversus hominem aliquid quod dicere posset, quia videlicet in exsecutione mandati magis commodum suum quam praeceptum creatoris

probacio

sui respexisset ⁊ ad pficiendū id q̊d ē̄ pceptū fuāt n̄ amore di s; dilectione cibi adductus fu
isset. Rursū si [illegible] ita debis q̄ naturalr ɔcessa fuāt ds hōi ꝓhibuisset ⁊ pauca ɔcessiss; ꝑuaricationi
sue hō adusus dm̄ excusatione h̄re uid'et. pro q̄ necessitate mag̃ q̄ uoluntate ad ꝑuaricationē
impulsus demonstrret. Ita ds hoīē ad expiendā obedientiā mandato informans multa ɔcessit
sit ⁊ pauca ꝓhibuit. ut ipsa obedientia eēt libā ⁊ que ꝓhibuit ideo pot⁹ ꝓhibuit q̄ pcepit
ut ipsa obedientia pura eēt. de omī inq̄t ligno paradisi comede. De ligno aūt scie boni ⁊
mali ne comedas. Ut s; ꝑus infirmitatē sensus humani ɔcessionē ɔsolarēt. ne forte postea
ad ꝓhibitionē trerēt. Si ḡ hō in hac obedientia ꝑstitisset. Post tps diffinitū adō ad illud bo
nū q̄ ei incet ꝑpatū fuāt sine mortis dolore tnsferri debuiss; cū omī ꝓle sua post ipsū sub
secutē in sortio beator angloꝶ uita celesti sine fine uictur⁹. De loco in q̊ posit⁹ ē ꝑm⁹ hō.

Plantauit aūt dns ds sic dic̄ scpta paradisū uoluptatis a ꝑncipio in q̊ posuit hoīē q̄
formauerat. Est aūt paradisus fuit ū hō ꝓband⁹ ⁊ excendus positus ē. sub seq̄t scpta ⁊ dic̄.
Produxitq; dns ds de humo omē lignū pulchrū uisu ⁊ ad uescendū suaue lignū ē uite in
medio paradisi. [illegible] lignūq; scie boni ⁊ mali ⁊ fluuius egrediebat̄
de loco uoluptatis ad irrigandū ꝑadisū q̄ inde diuidit̄ in q̄tuor capita. Patet ḡ q̄re ameni
tatis locus ille fuit in q̊ nata hoīs adhuc a corruptione aliena foueri ac nutri debuit. q̄ fonti
b; ac fluminib; irriguus arborib; omigen⁹ frondosus ⁊ nemorosus fructū tā pulc̊ ad uidendū
Vquā suaui ad uescendū refert [illegible] De ligno uite.
b; int' cetā dona di ad iocunditatē uite humane ꝑparata ē illud mirandū ɔmemo
ratur q̄ lignū ibi uite eē dr̄. cui ūtus tam mirabil' eē ꝑhibet' ut ętas tpib; sūptu uitā
corpalē in hoīe q̄diu ipse hō illo utēt' n̄ solū amorte s; ab oī etiā defectu illesā custodire potuiss;.
Lignū ē scie boni ⁊ mali ibi fuisse narrat' qd n̄ simili' q̊dē ex natā sua sciā boni ⁊ mali hoī
dare potuit q̄admodū lignū uite uitā in hoīe corpalē ex natā sua ⁊ ūtute ḡ indita
adō potuit ɔseruare. sed ideo tm̄ lignū. s. b. ⁊ mali dr̄. De ligno scie boni ⁊ mali.
q̄ ad pbandā hoīs obedientiā siue inobedientiā expiendā ꝑabat'. Erant. n. quedā bona
que nec dū hō p experientiā cognouat. ⁊ erant simil' quedā mala que nec dū hō p exp
rientiā scierat. Positū ē ḡ q̄si in medio lignū. s. b. ⁊ m. ut p illud hō t' obediendo ad bona gustan
da t' ɔgnoscenda tnsiret t' n̄ obediendo ad mala facienda ⁊ ꝑcipienda ꝑtingēt. Sic ḡ
in loco isto siue boni siue. m. ɔgnoscendi occasionē accipe debuit n̄ tn̄ ex natā ligni q̄ b'
hoī ea se dare n̄ potuit. s; quia in eo t' obediendo boni t' n̄ obediendo mali ꝑ debita remu
nerationē occasionē accepit. Siū alit' ueri b' noīs int̄ptari uoluerim⁹ dr̄e poterim⁹ q̄ adā
ante peccatū boni ⁊ mali. sciuit bonū q̊dē ꝑ sciā ⁊ experientiā mali ū ꝑ solā sciā. postq̄
aūt lignū uetitū tetigit malū ē p experientiā cognoscē cepit. atq; p experientiā ipsius
mali bonū q̄ stetē fuerat tenendū cognouit. Sic ḡ lignū istud ꝑ uirtutē obedientie ut
ꝑ inobedientie culpā ꝑdesse aūt nocē hoī potuit. Quantū aūt spectabit ad natām ipsius
tale fuisse cdit' ut siue ederet siue n̄ ualet hō fructu ei n̄ lederet. Inuenim⁹ aūt lignū
uite ex sua natā ūtutē tribuit. Lignū ū. s. b. ⁊ m. uirtutis tm̄ occasionē ꝑstitit q̄a
Sbona inferioris uite ex natā ē bona ū superioris uite ex grā. Ad hō in paradiso [illegible]
tali loco ⁊ talib; deliciis referto positus ē hō n̄ ętatus quatin⁹ b'n̄ficiū dī n̄ nature
imputaret s; grē. Sic scptū ē. Tulit dn̄s ds hoīē et posuit eū in paradiso uoluptatis.

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
BLB
Baden-Württemberg

Quare enim tulisse, et postea in paradiso posuisse dicitur, quoniam alibi creatus sit et ut hic poneretur aliunde

Creavit deus primum hominem unum, ut **Quare primum creatus est.** ſ assumptus manifeste demonstrat.
unum esset generis humani principium. Itemque ut in his et diaboli superbia confunderetur, et humane nature
humilitas divine imaginis similitudine glorificaretur. Diabolus namque aliud a deo principium esse concu-
piverat, et idcirco ut maior eius superbia confunderetur, hoc homo in dono accepit quod ille presumpsit rapere voluit, quod opti-
nere non potuit, ut in hoc enim imago dei in homine appareret, quod sicut deus omnibus rebus creationis extitit principium,
ita iste omnibus hominibus principium generationis esset, et omnes homines dum se ab uno et unum esse cognoscerent, omnes se
quasi unum amarent. **Quare mulier de viro facta est, et quare de latere.**

Postea vero in adiutorium generationis de ipso viro mulier facta est, quoniam si aliunde fieret, unum perfec-
to omnium hominum principium non esset. Facta est autem de latere viri, ut ostenderetur quia in consortium crea-
tur dilectionis, ne forte si fuisset de capite facta, preferenda videretur viro ad dominationem, aut si
de pedibus subicienda ad servitutem. Quia igitur viro nec domina nec ancilla parabatur sed socia, nec de capi-
te nec de pedibus sed de latere fuerat producenda, ut iuxta se ponendam cognosceret quam de iuxta se

Sane dormienti viro potius quam **Quare dormienti costa abstracta est.** ſ supra di dixisset.
vigilanti costa de qua mulieris corpus fabricaretur subtracta est, ne in eo penam aliquam sensisse pu-
taretur, et divine simul potentie opus mirabile preberetur, que hominis dormientis latus aperuit et eum
tamen a quiete soporis sui minime suscitavit. Misticum vero pertinet ad spiritalem intelligentiam, idcirco primum
Adam dormiendo materiam unde illi sponsa crearetur de latere suo prestitit, quoniam secundus Adam pro ea meruit
somno mortis sopitus, ut sponsa illius ecclesia formaretur, sanguinem cum aqua de latere fundendo
sacramenta ministravit. Porro quod de costa viri mulieris corpus factum dicitur, ita intelligendum est ut de
sola ipsius coste substantia sine omni extrinseco additamento per divinam potentiam in semetipsa multiplicata idem
corpus factum credatur, eo sane miraculo quo postea de quinque panibus in manibus Ihesu celesti benedictione multi-
plicatis quinque milia hominum saciata.

Sane sex sunt opera quibus omnia **De sex modis operandi.**
que sunt ad effectum producuntur. Primum opus est de nichilo aliquid facere. Secundum opus est de aliquo aliquid facere
secundum substantiam et quantitatem maius. Tertium opus est de aliquibus aliquid facere secundum substantiam et quantitatem minus.
Quartum opus est de aliquo aliquid facere non tamen secundum substantiam et quantitatem maius. Quintum opus est de aliquibus aliquid facere
non tamen secundum substantiam et quantitatem minus. Sextum opus est de aliquo nichil facere. Horum sex operum quatuor soli deo
possibilia sunt, duo reliqua etiam creature possibilitati conveniunt. De nichilo enim aliquid facere, et de aliquo
aliquid maius, et de aliquibus aliquid minus solus deus potest. Duo reliqua, id est de aliquo aliquid
non maius, ut cum totum in partes dividitur, vel de aliquibus aliquid non minus, quemadmodum cum partes in
toto uniuntur, creatura facere potest. Sextum opus recte ipsa nichil esse dicitur. Ita per opus creature rerum sunt
in coniungendo divisa sive in dividendo coniuncta, nichil tollitur vel confertur. Ubi autem de nichilo aliquid fit,
aliquid fit, quia hoc ipsum aliquid, ut sit, in eo fit. Quod si non fieret, id ipsum quod est aliquid non esset. Rursum cum aliquid plus
fit, aliquid fit, quia si non in eo tantum aliquid est aliquid fieret, ipsum quod postea plus ibi est non esset. Rursum cum aliquibus
aliquid fit, aliquid fit, quia si non illud quod prius ibi plus fuit aliquid factum esset, in eo quod minus in est illud omnino
non esset. De nichilo aliquid factum est quando id quod prius nichil erat ut aliquid esset factum est. Cum autem postea id quod
prius fuerat parvum maius factum est, de aliquo aliquid maius factum est. Cum vero quod magnum factum est mi-
nus aliquid fit, de aliquo aliquid minus fit. Primum est opus creationis. Secundum est opus multiplicationis.
Tertium est opus unionis sive collectionis. In primo opere fit aliquid et de nichilo. In secundo opere fit aliquid
et de aliquo. In tertio opere fit aliquid quod scilicet non de nichilo, quia quod fit habet materiam, neque de aliquo, quia cum fit

ipsum habent in materia formam. Sed cum duo fiunt unum fit aliud et transit in illud ut sit illud. et desinit
quod esse quod est. et tamen non desinit esse, quia incipit esse quod non est. et cum fit illud quod esse incipit aliquid fit, quia illud
aliquid est quod esse incipit. et quod fit. et tamen non de nichilo fit illud quod fit. quia prius quoque hoc fieret aliquid fuit. Nec rur-
sum de aliquo fit illud quod fit. quia desinit esse quod prius fuit, quando esse incipit hoc quod prius non fuit. quod clarius p
exemplo in aliquo exprimamus. Omne quod est unum est. et omne quod unum esse desinit. in ipso quod esse desinit
quod unum esse desinit. Ita sine unitate nichil subsistere potest. Verum cernimus que sunt et unum sunt. alia uni-
tatem suam ex multis colligunt. qualia sunt composita et ex partibus consistentia. Hec unum quidem esse habent. sed ex
uno non habent quia constant ex pluribus. Alia unitatem suam ex uno habent et in uno habent. quia unum et idem est ipsum
ex quo sunt et ipsum quod sunt. Talia sunt simplicia omnia et ex partibus non consistentia. Compositis quidem unum esse aliud
non est quam unita esse. et ideo vere unum esse non est. quia in multis et ex multis est. Simplex autem simplex esse est vere
unum esse est. quia unum est totum ex quo est et quod est. Sed cernimus rursum que simplicitate unum sunt. alia unita-
tem suam ex multis non colligunt. quia non sunt composita. nec unitatem suam in multa effundunt quia multiplica-
ri non possunt. neque materia esse. quales sunt incorporei spiritus. qui neque ex materia sunt quia simplices sunt neque materia
esse possunt quia corpora non sunt. Alia quidem unitatem suam simul ex multis non colligunt quia sunt simplicia. sed tamen uni-
tatem suam in multa effundunt. quia multiplicantur et fiunt materia. quia sunt corpora simplicia que athomos
dicunt. quibus quod ex materia non sunt. quia simplicia sunt. sed tamen materia fiunt. quia in semetipsis multiplicantur et in
augmentum excrescunt. Sicut ergo simplex materia siue athomus simplex est factus de nichilo aliquid factum
est. quando vero idipsum simplex corpus in semetipso multiplicatur et in plura excrescit fit aliquid de aliquo in ma-
ius. Quod licet mirabile videatur tamen maius est de nichilo aliquid facere quam de aliquo plus facere. hoc modo operandi
de substantia coste insita divina virtute absque extrinseco additamento multiplicata corpus mulieris fac-
tum est. Neque enim convenit ut costam illam extrinsecus additamentum accepisse dicamus quantum in ea quantita-
tem excresceret que corpori mulieris formando sufficere potuisset. Alioquin si hoc verum esset. non de costa que
sed de illo quod preter costam additum est quod utique multo magis fuit corpus mulieris factum esse convenientius
dici debuisset. Sed sic quidem in materia maius et principale fuisset et principale materia vocari debuisset. Non ergo
coste illi extrinsecus aliquid additum est. sed ipsa ex semetipsa divina virtute operante multiplicata est.
Quemadmodum postea naturam humanam a primis parentibus in subsequente generatione seminatam a modi-
co iam in tantum multiplicatam cernimus ut multa hominum milia ex ea iam excrevisse videamus et hoc totum
ad secundum opus pertinet quando de aliquo aliquid fiunt in maius. Sicut autem per collectionem et unionem multa in sim-
plicem essentiam redeunt. sic prius descendendo per multiplicationem a simplici essentia plurima proveniunt.
Tertium opus est. quod utrum in occulto nature sinu circa aliquas essentias divina potentia operetur ut scilicet aliquid
a multiplicitate ad simplicitatem reducat. que prius a simplicitate ad multiplicitatem perduxerat.
sicut scire non possumus ita omnino pertinaciter negare non debemus. Sed tamen considerandum est. quia aliud opus est simplex
essentiam multiplicare. aliud est multiplex in simplicitatem reducere. Post ista tria opera que soli deo pos-
sibilia sunt. sequitur quartum et quintum opus que et creature conveniunt. in quibus nichil aliud est facere quam vel coniuncta
disiungere vel separata coniungere. Sextum opus hoc est aliquid in nichilum redigere soli deo possibile est. Quod siue
aliquando faciat siue non faciat deus. hoc tamen omnino certum est. quia qui potuit de nichilo omnia creare. posset etiam
si vellet creata in nichilum redigere. Post senarium operibus deputatum, septenarius sequitur cui non opus sed
quies debetur. Hec opera ideo distinximus propter eos qui mirari solent vel potius dubitare quomodo de costa viri
mulier facta sit et quomodo de modico parvo semine tam numerosa proles existere possit.

Incipit VII pars de lapsu primi hominis

Domino quippe mundi homine providentia divina in loco deliciarum quasi in parte potiori constituto

et ad servanda bona quae habebat eadem Dei providentia custodiae humanae adiuncta munitio atque ad illa quae habiturus erat quaerenda et obtinenda praecepto obedientiae cum gratia cooperante instructio. Vidit diabolus et invidit quod homo per obedientiam illuc ascenderet unde ipse per superbiam corruisset.

Quare diabolus in forma aliena ad hominem venit.

Quia vero illi per violentiam nocere non potuit ad fraudem quaesivit ut dolo hominem supplantaret quem virtute superare non posset. Ne autem fraus illius omnino nulla esset si nimis manifestaretur, in propria forma venire non debuit ne manifeste cognosceretur et nullatenus reciperetur. Iterum ne nimis violenta esset fraus eius si prorsus occultaretur, et homo simul si Deus cum tali fraude quem creavit non decipi posse permitteret iniuriam pati videretur, in aliena quidem forma venire permissus est, sed tali in qua eius malitia prorsus non celaretur. Ut ergo in propria forma non veniret sua voluntate factum est. Ut autem aliam formam non talem quam malitiae suae conveniret habere non posset divina ordinatione dispositum est. Venit ergo ad hominem in serpente callidus hostis, qui fortassis si permissus fuisset in forma columbae venire maluisset. Sed hoc vas spiritui spiritus sanctus sibi reservavit, quia profecto dignum non erat ut spiritus malignus illam formam homini odiosam faceret in qua postmodum et eidem spiritus sanctus apparere debuisset.

Quare prius ad feminam venit.

Sed libet considerare quam timida fuerit in principio ad temptandam virtutem hostis malitia. Accedens parum de suis viribus praesumens humanam naturam in ea parte ubi debilior videbatur aggressus est, ut si forte illic aliquatenus praevalere potuisset postmodum cum maiori fiducia ad alteram quae robustior fuit pulsandam aut potius subvertendam accederet. Sciens quod quia verum esset quod quamvis adhuc dictum non esset: Vae soli, quia cum ceciderit non habet sublevantem. Et si quispiam praevaluerit adversus unum, duo resistunt ei. Primum diligenter solitariam feminam exploravit et iuxta primum omnem suae temptationis conatum experiri disposuit.

Quare ab interrogatione exorsus est.

Videte autem quanta est diffusio et timiditas nequitiae in spiritu iniquitatis. Stans coram ... feminam hostis superbus ex sola malitia cogitata nondum dicta confunditur, et quasi se iam prius quam loqueretur deprehensum metuens non audet exire in vola persuasionis donec animum temptatae interrogatione praetemptat. Cur inquit praecepit Deus vobis ut non comederetis de omni ligno paradisi? Cui respondit mulier: De lignorum fructu quae sunt in paradiso vescimur; de fructu vero ligni quod est in medio paradisi praecepit nobis Deus ne comederemus et ne tangeremus illud ne forte moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Considerate incrementa perditionis. Primum dixerat Deus: In quocumque die comederis ex eo morte morieris. Deinde mulier dixit: Ne forte moriamur. Novissime serpens dixit: Nequaquam morte moriemini. Deus affirmavit. Mulier dubitavit. Diabolus negavit. Nequaquam autem diabolus coram muliere verba Dei praesumpsisset negare si non prius ipsam mulierem dubitantem invenisset. Illa ergo dubitavit, ab affirmante recessit et neganti appropinquavit. Ipsa enim quasi aliquid inchoavit malitiae quae temptatori suae persuasionis dedit audaciam.

Quod non soli viro praeceptum datum est.

Sane hic considerandum quod ut quemadmodum superius videtur soli viro praeceptum datum est. Ipsa enim mulier hoc testatur quae quasi mandatum ut lignum scientiae boni et mali non tangeret. Sed voluit scriptura ostendere quia mulier quae viro subiecta fuit divinum mandatum non nisi mediante viro accipere debuit, ut sermo Dei quasi primum immediate ad virum fieret deinde mediante viro ad mulierem, quae quia subiecta viro fuit et consilio viri instituenda pervenit.

De modo temptationis.

Hoc autem diligenter considerandum quod callide hostis primum quod mulier timuit malum negando removit, ac deinde quod ipse intendit malum libere persuasit. Novissime autem ad ipsam persuasionem suffulciendam promissionem adiunxit, ut eadem persuasio citius reciperetur

promissione duplicauit. Nam et unam temptationem commestione suasit, pro uno duo reponens, in primo similitudinem
dei scientiamque boni et mali spopondit. In persuasione quoque cibi hominem temptauit gula, in promissione deitatis et
cognitionis uana gloria et auaritia. Immoderata namque edendi concupiscentia gula est. Desiderium autem
inordinatum excellendi uana gloria. Nimius uero appetitus habendi uel possidendi auaritia. Quot uicia fuerunt in ori-
In originali peccato tria uicia fuerunt. Inobedientie due, et peccatum unum. Tria uicia fuerunt: superbia, aua- ginali peccato
ritia, gula. Due inobedientie. Una in precepto nature, alia in precepto discipline. Et hec omnia li peccato
que in uno actu impleta sunt unum peccatum dicuntur. In quibus prima fuit superbia. Secunda auaritia. Tercia gula.
In superbia et auaricia inobedientia fuit de precepto nature. In gula sola inobedientia fuit de pre-
cepto discipline. Nusquam legitur deus prohibuisse homini ne similitudinem diuinitatis uel scientiam boni et mali
concupisceret. Illa tamen inordinate hec concupiscens contra rationem suam fecit quoddam naturalis precepti preuaricatrix
extitit. De solo scientie ligno boni et mali legimus. Illa prohibuit dominus homini ne illud contingeret, et ideo dum mulier
illud appetendo tetigit de precepto discipline inobedientie reatum incurrit. Quomodo mulier delectatione
Ideo autem superbiam et auaritiam in originali peccato prius quam gule promissionis persuasioni assensum dedit
uicium nostre hominis decepta optinuisse dicimus, quia non prius mulier id quod promittebatur appeteret, neque
primodum in eo quod suadebat assensum prebuisset. Sed quia prius per se delectata est in promissione primo
dum stulte assensum prebuit in persuasione. Primum enim promissam excellentiam per superbiam appetiuit. De-
inde promissam habundantiam et quod talem excellentiam decebat per auaritiam concupiuit. Postremo ut
hec duo prouoto obtineret, mitteret cibum uetitum gule uicio corrupta consensit gustare. Primum quod consensit
per alia que dixerat. Postea respiciens et concupiscibile uidens, tamen in concupiscentia exarsit. Ut iam etiam
si premium nullum esset propter se tamen placeret quod uidebat. Primum ergo quasi pretio conducta est ad consensum. Postea propria
delectatione adiecta descendit ad actum. In superbia et auaritia pretium cupiditate allecta se uendi-
dit. In gula autem postea delectata libenter iam gratis seruire cepit. Illa namque amore promissionis prius nisi stulta
flecteretur. Uidit inquit scriptura mulier lignum quod esset pulchrum uisu et aduescendum suaue et tulit
de fructu eius et comedit. Primum per superbiam et auaritiam uidere consensit. Postea in uisu speciem cognouit.
Deinde in specie suauitatem deprehendit. Per suauitatem autem in concupiscentiam gule exarsit. Nouissime
autem per concupiscentiam gule deuicta accepit et comedit. Sic ergo pretio ad seruiendum peccato se uendi-
dit. Postea propria delectatione uicta libenter iam et gratis seruire cepit. Ita non numquam mens iusta in sua in-
fectione primum quoddam proposito premio ad seruiendum deo excitatur. Deinde tum in amore bonitatis
exercere cepit. Ubi eius seruitutem sola uoluntaria dilectione tenetur. De duobus generibus temptationum.
Porro sciendum est duo esse temptationum genera. Unum uidelicet interius, alterum exterius. Exterior temptatio est que
nobis extrinsecus malum siue uisibiliter siue inuisibiliter faciendum suggerit. Interior temptatio est
que ex motu praue delectationis intus animum ad peccatum sollicitat. Hec autem temptatio diffici-
lius uincitur, quia intus oppugnans deinde contra nos roborat. Propterea diabolus ueniam non meruit quia sine ulla
temptatione peccauit. Homo uero quia soli exteriori temptatione pulsatus cecidit, tanto grauius plecten-
dus erat, quanto leuiori impulsu prostratus fuerat. Et tamen quia aliquam quamuis modicam ad cadendum oc-
casionem habuit, ideo hic tandem dei gratia ad ueniam rediit. Nos uero quanto grauiorem in peccando tempta-
tionis uiolentiam patimur tanto leuiori piaculo ad gratiam reuocamur amissam. Quis plus peccauit
Queritur etiam quoddam quis plus peccauit adam an eua. Sed sicut dicit apostolus mulier seduc- adam an eua.
ta est non uir. Eua quippe seducta est. Illa uerum esse credidit quod diabolus dixit. Et ideo non solum in-
ordinate similitudinem dei cum scientia boni et mali appetiit. Sed in constantiam etiam prolapsa ad diuinitatem

veri similem putaret, ut deum de invidia ligni scientie boni et mali homini vetuisse crederet ne ipse homo ex eo gustando adequitatem ipsius perfectionis potuisset. Hec est enim illa perversa similitudo que creature non convenit que commutatione non querit sed usurpatione. Hanc ergo mulier in superbiam elevata petiit et ne hanc habere potuisset ipsum creatorem invidia tetigisse lignum sibi vetitum se putavit. Voluntaria ergo malitia se esse creatorem suum credere perversa enim esse ipsum volendo et impie de ipso sentiendo. Adam vero seductus non est quia quod diabolus promisit falsum esse sciebat neque ideo pomum vetitum comedit quasi per illam comestionem deo parificari se posse crederet et parificari vellet. Sed tamen ne mulieris animum que per affectum dilectionis sociata fuerat ei petitioni et voluntati resistendo contristaret. Maxime quia putavit et mulieri morem gerere et postea per penitentiam et venie postulationem creatori posse placere. Vere ergo dictum est quia minus peccavit qui de penitentia et misericordia cogitavit. Peccavit tamen quia peccanti consensit et peccantem non corripuit. Ideo que in peccato originali est culpa quamvis dissimiliter ad utrumque tamen tota redundat. Nullam quidem quia peccavit iniusti vero quia peccanti consensit et peccatum illi consentiendo fecit suum. Licet hic in quidem prius homo a diabolo seductus est ut peccaret. Si autem interius considerare volumus quomodo peccatum intus vivit aut quid sit ipsum peccatum quod naturam bonam viciat et tollit pulchritudinem integritatemque illius, quedam devotioris hominis conditione que adhuc ad considerationem necessaria videbantur in medium proponere oportet.

De appetitu iusti et appetitu commodi.

Duo quedam posuerat deus a principio in homine quibus natura illius tota regeretur et conduceretur ad consummationem finis sui. Duo hec erant appetitus iusti et appetitus commodi. Unum appetitum iusti dedit ut inesset ad voluntatem. Alium id est appetitum commodi ut inesset per necessitatem. Unum voluntarium alium necessarium. Appetitum iusti propterea voluntarium esse voluit ut inde promereretur homo sibi bonum si vellet eum retinere cum posset deserere, sive malum si eum desereret cum posset retinere. Appetitum vero commodi propterea necessarium voluit esse deus quatinus inde remuneraretur homo sive ad penam si alium id est appetitum iusti desereret sive ad gloriam si eundem scilicet appetitum iusti teneret. In appetitu ergo iusti deus meritum hominis constituit in appetitu vero commodi premium. Propterea appetitum iusti soli voluntati hominis subiecit quia non in voluntate et libero arbitrio meritum esse non potuit. Post hos duos appetitus duo effectus illorum sequebantur iusti et commodi dissimiliter tamen et ordine certo. Appetitus quippe iusti sive affectus separabilis est quia per voluntatem inest. Sed effectus illius id est iusti sine iusticia inseparabiliter ab illo est quia appetitus iusti sine iusticia esse non potest. Ipsum enim iusticiam appetere per aliquam iusticiam habere est. Affectus ergo iusti a voluntate separari potest sed effectus eius id est iusticia ab affectu ipso separari non potest. Rursum appetitus commodi separabilis est illa per necessitatem inest et a voluntate rationali numquam separari potest. Affectus eius id est commodum ab eo separabilis est quia desiderari commodum et cum habere potest. Licet enim in illa summa constat pena cum creatura pene addicta neque commodum suum fastidire potest propter immutabilem naturam nec habere potest propter irremissibilem culpam. Propterea ergo deus affectum iusticie homini dedit separabilem et ipsi affectui cum inesset effectum suum hoc est iusticiam inseparabiliter adherere instituit. Affectum commodi inseparabilem tribuit et effectum illius hoc est commodum non eque inseparabiliter adherere precepit. Quatinus homo in illo solo scilicet appetitu iusti amisso bonum et illius effectum perderet in illo solo retento unum et alterius effectum retineret. Sed hoc solum quod potuit [homo] fecit et quia appetitum iusti sponte dereliquit ideo meritum et iusticiam et commodum perdidit. Solum appetitum commodi ad augmentum infelicitatis retinuit. Sicut enim augmentum glorie fuisset in iusticia perseveranti non posse ab amore et desiderio habiti boni tepescere, ita miserie cumulus est ab appetitu boni non posse sese quamvis adipisci illud nequeat cohibere.

Utrum homo volens aut nolens appetitum iusti perdidit.

Secundum quod videtur si homo prius appetitum iusticie habuit quam postea illum amisit. Utrum velit nolens

aut volens illud deseruit. Si illud nolens deseruit vel perdidit, si volens perdidit necessitatem passus est. iniquitatem non fecit neque violentia patientis culpa dicenda est, sed infirmitas. Si autem voluntas in eo peccasse dicitur quod iusticie affectum spontanea quadam deliberatione abiecit. iam ipsa desertio iusticie primum peccatum fuisse negatur. Sed voluntas mala illa precessit per quam facta est. Nec potest inveniri. Unde voluntas talis homini adveniret quod vellet bonum quod habuit deserere quando neque a semetipso habere velle potuit, neque a deo quoque preter commodum et iustum velle accepit. Sed considerandum est quia cum iustum appetere nichil aliud sit quam velle. appetitum iusti deserere, idem est quod iusticiam velle deserere. Quod autem velle desinit non volendo velle desinit sed a voluntate cessando. Quemadmodum ille qui aliquid facere desinit non faciendo desinit sed cessando tantum et quiescendo ab eo quod facit. Ita ergo homo appetitum iusti deserens non velle cepit quod prius voluit sed tantum quod prius voluit velle desiit. non necesse est ut hoc aut volens aut nolens fecisse dicatur. Voluit tamen aliquid quod quia cum isto velle non potuit, desiit illud velle quod voluit. Nec ideo illud voluit quia istud velle desiit sed potius ideo istud velle desiit quia illud voluit. peccatum tamen et iniquitas eius propterea non ex eo pendet quia illud voluit sed quia istud velle desiit. Nam si hoc velle non desineret sive illud sive aliud volendo numquam peccare potuisset. Quod autem illud fuisse dicitur quod volendo iusti velle desiit. non quia aliquid extra mensuram voluit nisi quod sola iusticia fuit. Quod quia enim extra mensuram est, iusti esse non potest. Sed que fuit ista mensura intra quam voluntas hominis esse debuit ut bona esset et extra malum non esset. hoc diligenter considerare oportet. **Quod iusticia sit mensura.**

Duo bona preparaverat deus homini. unum temporale, et aliud eternum ut temporali uteretur, eterno frueretur. Sed quia bonis uti aut frui laudabile non est nisi bene utaris et fruaris. Definita est homini mensura per quam bonis suis temporalibus bene uteretur. eternis bene frueretur. **De mensura inferiori.**

Modus autem mensure in usu inferioris boni quadripertitus constabat. Primo ut uteretur his tantum quibus deberet. Secundo ut quantum deberet. Tercio ut quomodo. Quarto ut quando. Horum quodcumque homo preteriret mensuram amitteret. **De mensura superiori.**

Modus autem mensure in fructu superioris boni bipertitus tantum inveniebatur. Primo ut sciret homo quantum illo bono frui deberet. Secundo ut et quando cum illo bono frui conveniret, agnosceret. Nam quantum bono ibi fruendum esset secundo querendum non erat quando non nisi unum bonum solum ibi erat. Simul et quantum illo bono fruendum esset omnino querendum non erat. cum sine dubitatione constaret quia quanto magis illo frueretur tanto utique felicior esset. Illic autem sola mensura temporis querenda est. Non parum aut nimium esse potest. fructus autem huius boni ita se habet ut in eo qui minus possidet. plenus sit et qui amplius. non sit superfluum. Ideo ergo solo mensura constabat ut agnosceret quando illo bono frui deberet. ne inordinate illud non quidem admiratione sic capere conveniret sed ad equalitatem quod capture possibilitatem transcendit possidere concupisceret. Similiter ut attenderet ne illud ante tempus preripere festinaret. cum illud priusquam obedientiam consumasset accipere non deberet. Sic ergo in his bonis commodum hominis constitutum erat. sic in mensura utendi vel fruendi bonis his iusticia eius esse debuerat. Et quemadmodum voluntas ei data fuerat que bona sua in bonis suis commodum suum appeteret. ita etiam voluntati eius institutum fuerat ut ipsa in mensura per quam eisdem bonis suis uti vel frui deberet et non displiceret. In eo ergo quod bona sua amavit consideramus appetitum commodi. In eo autem quod mensuram in bonis suis dilexit intelligimus appetitum iusti. Si ergo mensuram homo dilexisset semper, appetitum iusti non amisisset. Mensuram autem semper dilexisset si extra mensuram nichil voluisset. Postquam autem extra mensuram aliquid velle cepit. mensuram velle cessavit. Postquam autem cessavit velle mensuram, desiit amare iusticiam et in ipso iusticiam perdidit quia ipsum iusticie amisit amorem. Sicut enim iusticia amatori suo non deesse potest, ita illi qui non amat nullatenus

ad esse potuit. Inde quod iniusticia hominis fuit quod appetitum suum extra [illegible] mensuram extendit et secundum qualitatem creatori suo parificari voluit. et scientiam [illegible] cum ante tempus spiritum properare festinavit. Sic quod summum bonum appetiit. bonum appetiit [illegible] sed non bene appetiit quia illud inmoderate et intempestive apprehendere concupivit. Quod ma[illegible]lum fuit in homine.

Videte quod et malum ubi fuit. Nam bonum quod appetebat malum [illegible] non fuit et voluntas qua appetebat similiter. similiter in quantum voluntas fuit et in quantum ad bonum fuit. malum non fuit. Sed quod sine mensura appetebat hoc solum malum erat. Sed voluntati hominis nec hoc malum est quod voluntas est quia aliquid est et omne quod aliquid est bonum est. Non hoc malum est additum est quod similiter aliquid est. et omne quod aliquid est bonum est. Sed eum esse non est aliquid esse. Sed est aliquid non esse quod esse debet. et ideo malum nichil est. Cum quod esse debet non est. hoc quod malum. non esse quod esse debet cum alibi vel pena sit vel ad penam sit in rationabili voluntate culpa est quia quicquid in ipsa est. ex ipsa et per ipsam est. Sed ipsa quod quia libero arbitrio per ipsam ipsius factum est. Inquantum quod a similitudine dei per ipsa quadam mutatione recedit ex quo et per quod et inquantum omne est quod est. quia cum prava efficitur ex ipsa et per ipsam et in ipsa hoc solum est quod nichil est. Et hoc illi peccatum est et iniusticia et culpa ex quo turpis ei apparet et reprehensibilis et digna reprobatione quia non habet formam suam nec decorem nec pulchritudinem per quam amari debuisset et adduci in gloriam. Quod homo in appetitu iusti[ciae] peccavit in appetitu commodi punitus est.

Quia quod homo appetitum iusticiae deserens peccavit in retento appetitu commodi punitus est. Nam et ille propterea sic datus est. ut inseparabiliter rationali voluntati adesset. quatinus in eo vel puniretur si iusticia recederet vel remuneraretur si iniusticia permaneret. Sic itaque pena omnino pati non posset si commodum nullum appeteret. In commodo quippe nichil aliud esse constat non quod voluntati sive appetitui contrarium esse probatur. Quia quod homo appetitum iusticie deseruit. appetitus commodi solus illi ad penam remansit. In quo quidem dupliciter punitur sive cum ab his quae ordinate appetiit restringitur. sive cum ad alia commoda quae ordinate appetere non possit appetenda relaxatur. In altero est pena. in altero et pena et culpa. Mensura enim superioris appetitus in libero arbitrio posita fuerat. Mensura vero inferioris appetitus concessa modo. Sed propter illam tenere velle contemptus fuisset. Istam autem retinere posse felicitatis. Unde sic culpa fuit illam non tenuisse. ita pena facta est istam amisisse. In quo tamen pena contra culpa fuit. quia et hoc quoque mensuram non tenere esse iusticiam fuit. Hoc autem culpa precedentis culpe pena fuit. quia non spiritus in appetitu suo mensuram deseruisset. caro subiecta spiritui ad usus ipsum spiritum in suo appetitu terminum mensure constitueret. Quare inferior ap[illegible] tus mensura [illegible]

Deus enim primi hominis corpus sanum et integrum condiderat sanum quia nichil inerat illi ad corruptionem. Integrum quia nichil illi deerat ad perfectionem. Sed in utroque talem conditionem posuerat ut nec integritas nec sanitas sine adminiculo posset conservari. Itaque in rebus creatis forinsecus quaedam ordinavit. quae ad conservandam atque tuendam incolomitatem sive integritatem eius valere potuissent.

Haec autem providendique curam et officium spiritui qui corpori presidebat iniunxit. Nam sicut deus presidebat spiritui. ita et spiritus presidebat carni et ipsa caro iumentum spiritus erat. propterea adsessorem pertinebat ut iumento suo pabulum provideret ne deficeret. Et hoc solum fortassis tunc sufficere potuisset. Nunc modo preter pabulum et freno et calcaribus necesse habet. Freno quidem ut furientem quidem et precipitem a malo cohibeat. Calcaribus autem ut ad bonum faciendum excitet pigram. Tunc quoque solum pabulum ministrans sine freno et calcaribus suaviter portaretur et si forte frenum ibi esset quod per se nescia recte regeret nec pungi tamen opus haberet quia non esset pigra nec cohiberi quia non esset impetuosa. Illa quoque spiritus sessor erat iniunctum est illi officium ut iumento suo pabulum provideret. Ille vero in illo exequendo si sola hac preceptione non

Quod spiritui car[nis] iniuncta est c[ura]

etiam ex amore impleret [...] conditione servili premeret. dedit ei deus affectum quo corpus
suum amaret. ut sicut ei [...] integritate et sanitate diligeret. sic et omnia que ad illam
conservandam valerent [...] berent prudenter. Rursum ne esset vel in querendis laboratis
vel in sumendis periculum [...] indigentiam simul et appetitum carnalem certa mensura regi
ut. scilicet et ad fomitum et [...] pauca sufficere potuissent et ad satietatem modica. Itaque pru
dentia carnis non tam labor quam oblectamentum et exercitatio futura foret. si homo iustitiam tenuisset. Sed
quia spe sua super se elatus appetitum suum intra mensuram cohibere noluit. ideo ad laborem et miseriam
illius factum est. ut iam in appetitu carnis sue mensuram tenere non posset. Post peccatum enim spe puni
endum? fregit deus mortalitate integritatem corporis humani et obnoxium pluribus iam fomitis indigere quam pro
iam ad reparandam voluntatem quantum periit quam ad servandam quantum remansit. hinc illa dura necessi
tas gignitur ut extra ordinem prime dispositionis nec appetitum extendat. quatenus scilicet non solum naturam
custodiat? sed ut ipsius nature vitium et corruptionem expellat. Sic enim sic ei naturale datum est.
commodum carnis sue diligere. sic naturale est hoc ut eius incommodum non possit amare. De necessitate concupis

Scendi non est. quoniam hec necessitas concupiscendi non ideo culpa non est scendi non excusat quia voluntarie ven[it]
quia necessitas est. Illa vero ex eo est hec necessitas non necessitas causa fuit sed voluntas. Sed quod dicimus.
Si hoc naturale habet homo ut incommodum suum amare non possit. neque commodum suum fastidire. quid ergo.
appetit commodum illius est. et non appetit incommodum suum umquam. Hoc si verum est. quare reprehenditur aliquando vel accu
satur pro eo quod appetit. cum non appetat umquam nisi commodum suum et hoc ei appetere naturale datum sit. Itemque ut
ipsa natura in eo quod facta est immobiliter consistente? aliud omnino preter commodum suum appetere non possit.

Sed aliud est id quod aliquid non commodum est appetere eo modo De commodo et ordinato et appetendi
quod commodum non est. atque aliud id quod commodum est. desiderare eo modo quo commodum est. Bonum quod commodum est
aliquid non commodum est et simulatur omne quod incommodum non est. aliquid modo incommodum et non universaliter. Ille qui ap
petit quod aliquid non commodum est. et non appetit eo modo quo commodum est. tamen putans commodum esse eo modo quo
appetit iste non nisi commodum appetit. quamvis commodum non sit quod appetit. quia pro commodo appetit quod appetit
et putat semper commodum esse in illo quod appetit. Non ergo decipitur in eo quod commodum suum appetit quia scit commodum
suum esse quod appetit. sed decipitur in eo quod commodum suum esse putat ubi non est. in illo videlicet quod pro commodo
suum appetit. Illum autem appetit quod commodum est. et eo modo appetit quo commodum est. ordinatum tamen non est.
non in eo malum constat quod appetit quod commodum est. sed in eo quod ordinatum non est. Sicut enim illicitum est. quod commo
dum est appetere. ita et prohibitum illi est appetere quod inordinatum est. Sed ergo numquam concurrit quod aliquid non
commodum est et quod ordinatum non est. si appetitus est admodum in effectu quia nature est instinctus. refrenandus
tamen est ab effectu propter debitum rationis cui ad inordinata ire non est concessum. Inde enim pulchritudo apparet
et dignitas rationis quod effectum suum ab inordinatis cohibet quando ideo pro illa commoda esse deberent. ad quod
dum ratio presidens affectum quantum ipse erat effluentem refugere quanta foret dignitas et excellen

Si ergo dicimus quod nichil omnino natura De nichil appetitur nisi commodum. [...]tia illius appareret.
appetere potest non commodum non ideo falsum existimandum est. quia quedam appetit in quibus commodum eius non est
quando decipitur. et quia quedam appetit in quibus aliquid commodum est. sed ordinatum non est. quando prevaricatur.
Videmus quoniam infirmi potionem appetit. vel sectionem non tamen amaritudinem ap
petit vel dolorem? sed sanitatem et sunt quedam dulcia que appetuntur et male
appetuntur quia inordinata sunt. nec tamen mala sunt quia dulcia sunt? sed quia inordinata

sunt. Et rursum sunt quaedam amara quae appetuntur, et bene appetuntur quia ordinata sunt. nec tamen bona sunt quia
amara sunt, sed quia ordinata sunt. Et fit nonnumquam ut ea quae dulcia sunt aliquid in se boni habebant, et mul-
tum mali continent esse. et fit bonum parvum uitt' et magnum malum euitt'. Et rursum fit ut ea quae ama-
ra sunt aliquid mali habeant in se, et multum boni continent esse. et fit parvum malum uitt' et mag-
num bonum recipi. Et propterea imprudentes qui praesentia vident, futura non providentes, parva mala fugiunt et
magna incurrunt. Et similiter parva bona eligunt, ut magna perdant. et in omnibus his tamen non nisi commod-
um appetit. Bene ordinate quando bene, quando inordinate male. nec tamen ideo male quia commodum, sed ideo male
Si autem excusabit inde homo **Quod enim necessitas ex voluntate venit.** quia inordinatum.
pro eo quod natura infirmitate mortalitatis corrupta effectum suum iam ex necessitate ultra mensuram
effluentem per se cohibere non potest: considerandum est quia non potest illam excusare necessitas quam praecedens operata est
voluntas. Culpa enim voluntaria poenam meruit. poena autem operata est infirmitatem. Infirmitas autem
induxit necessitatem. Et ideo quia necessitatem operata est voluntas, ipsam voluntatem excusare non
potest necessitas. Transgressionem quae superioris appetitus quae solum fuit culpa, subsecuta est transgressio in-
ferioris quae est et poena et culpa. In spiritu sola culpa. In carne poena et culpa. Et concupiscentia spiritus inordinata
culpa. Concupiscentia carnis: poena et culpa. Poena praecedentis culpae, et culpa subsequentis poenae.

Quoniam quod caro mortalis per coitum ad generandum prolem seminat **Quod generati transmittunt quod regenerati amiserunt.**
in concupiscentiam adnatam prolem in carne per concupiscentiam transit poena et culpa. Nam
per placitum redemptionis regenerantur qui regenerati sunt a culpa et poena emundandi per spiritum re-
generationis in ipso originali vitio tollitur non poena sed culpa. Culpa quippe ideo tollitur ut iustifi-
centur, poena vero ideo remanet ut exerceantur. **De originali peccato.**

De originali peccato multae ac difficiles oriuntur quaestiones, quae utrum tacendo melius
quam discutiendo, si tamen aliquam discussionem admittunt, quae plenam solutionem breviter non posse
retineri ignoro. Primum quaeritur quid sit originale peccatum. Deinde quomodo a parentibus perpetuo [illegible]
ab his in quibus per placitum regenerationis solutum est in filios transducatur. Utrum per solam animam,
sive per solam carnem, vel per animam simul et carnem; et si per solam animam: utrum per creationem vel per productionem. Si
autem per solam carnem: quomodo in animam redundat quod non est in anima. **Quot modis dicitur originale peccatum.**

Originale peccatum dupliciter intelligi potest: sive videlicet prima illa inobedientia hominis quae
prima omnium peccatorum fuit et subsequentium omnium origo exstitit, sive vitium illud
cum quo ab illo transducto universi oriuntur qui ab illo per carnis propagationem transducuntur. Hoc autem
vitium originis humanae duplici corruptione naturam inficit: ignorantia scilicet mentis et concupiscen-
tia carnis. Haec duo mala in primo quidem parente poena fuerunt praecedentis culpae, et culpa simul actual.
In nobis autem culpa subsequentis poenae et culpa simul et poena originalis. Non quod originale peccatum
quantum ad hominem primum dicimus, intelligimus primam culpam inobedientiae illius, quae illi quidem originalis esse non dicitur
a qua illa vel cum illa originem accepit natura ille, sed quia ex illa quasi prima omnium peccatorum quodammodo orta sunt et ex
ierunt subsequentia mala omnia illius. Illi autem nullum a prima origine nullum peccatum descendit. In illo
enim peccatum quod in illo originale dicitur actuale illi fuit, quia profecto quod nascendo peccatum non traxit, pec-
catum non habuit nisi quod agendo perpetravit. **Quod in primo homine actuale, in nobis originale.**

Nos autem quod ab illo nascendo originem trahimus, quod illi actuale fuit originale habemus. Illa in
nos per solam nativitatem descendit quod in illo per actionem fuit. Nata enim una corruptione quae

in illo per illius ceptam actionem per iram solam ad nos nativitatem transducit. Et ideo nos nascendo peccatum concepimus quod ille non nascendo sed agendo habuit atque per nativitatem vitium. In illo quippe spiritus per superbiam esse creatorem tumens obedientiam non tenuit. Et ideo creator adulciscendam iniuriam suam spiritum quidem ignorantia, carnem vero concupiscentia dampnavit. Ut se bonum agendo non videat. In carne sua autem malum agere concupiscat. Et hec duo vitia ad puniendam superbiam hominis iuste in ipso confirmarentur. Ignorantia quidem dum ab animo subtrahit lumen veritatis. Concupiscentia vero dum caro percutitur pena mortalitatis. Hanc ergo originalem corruptionem natura primum viciata ad posteritatem transducit. Ignorantiam animae, carni vero concupiscentiam ad corruptionem ministrans. Quid sit originale peccatum

Sic ergo quid sit originale peccatum in nobis intelligitur, corruptio sive vitium quod nascendo contrahimus per ignorantiam in mente, per concupiscentiam in carne. Quomodo originale peccatum a parentibus in filios transeat

Postquam ergo demonstratum est quid sit originale peccatum, consequens est ut intelligamus qualiter a parentibus transducatur ad filios, id est sive solam animam sive carnem solam sive utrumque. Quidam originale peccatum non solum per carnem sed etiam per animam a parentibus in filios descendere putaverunt, qui non solum carnem sed animam quoque ex traduce esse crediderunt. Sicut enim in generatione, ut de carne patris sola caro trahitur, ita et de gignentis anima animam genitam essentialiter deduci absolute existimant. Et sicut de corrupta carne caro corrupta seminatur, ita et de anima peccatrice anima peccatrix corruptione originali infecta trahitur. Quod anima sit ex traduce;

His autem quedam doctorum hinc inde rationes multas et auctoritates opposuisse invenimus, quibus non animam sed solam carnem ex traduce esse astruere conati sunt. Et hec quidem ratio prima est, quod spiritualis natura non convenit neque ex materia esse, quoniam essentialiter simplex est, sed neque materiam esse, quoniam in unitatis sue simplicitate individua semper consistens augeri vel multiplicari omnino non potest. Simplex enim natura partitionem non facit. Ubi ad id quod propagandum est, ex eo atque propagandum est, pars sumi non potest, non totum transierit. Quod ergo unum est inter duo, si totum transierit, nichil ex eo remanet illi a quo est. Si autem totum permanet, nichil confertur illi ad quod est. Si ergo anima gignitur ex anima sicut caro ex carne, dicant quomodo illa simplex substantia aut tota in gignente remaneat, si in genitum transierit, aut tota in genitum transeat, si in gignente remansit. Nisi forte duas animas consubstantiales dicere velint, et illam materiam simpliciter in propagatione filiorum personaliter quidem multiplicari sed essentialiter non dividi. Non attendentes quanta inconvenientia hanc assertionem sequatur, si una et eadem essentia simul beatitudini et dampnationi, glorie et pene addicta credatur. Postremo cum dicat auctoritas: Revertatur pulvis in terram unde sumptus est, et spiritus redeat ad dominum qui dedit illum, manifeste ostenditur quod non spiritus de spiritu sicut caro de carne materialiter transducatur. Quamvis enim nostra corpora a primo loco materialiter de terra sumpta non fuerint, ideo tamen non inconvenienter de terra sumpta esse dicuntur, quia prima hominis corpora atque nostra corpora materialiter descenderunt de materia terre, per materiam sumptum est. Quod licet sub eodem intellectu de spiritibus quoque nostris et si de traduce esse crederentur dici posset, quod a domino dati sunt, immo quod a domino datus est ille primus spiritus atque per materiam descenderunt. Tamen ubi probabilius constat animas ex traduce non esse, quod sicut in primo homine corpus de terra sumptum, spiritus vero a domino datus legitur, ita et ratio expostulat ut in sequentibus quoque omnibus caro quidem descendere, spiritus autem a domino credatur venire. Verumtamen cum spiritum rationalem a domino datum sive inspiratum legimus, nequaquam eum quasi materialiter deductam essentiam sive substantiam sumptam credere debemus. Sed quod corpus per materiam de terra venit, spiritus autem sine preiacente materia per solam creato

de carne

ris potentia est accepit! sic corp' ab illo e. ex q̄ ma̅ria̅ cepit. sic sp̄s ab illo ē. p q̄ 7 aq̄ eē accep.
ꝑ illū uiuit cū fit. ab illo aut̄ ēdidit. Dic rursū psalmista. Q̄ finxit singillati̅ 7 c̄. Corda q̄ppe i.
roiūs sp̄s siue aīas d̄s singillatim finge dr̄ qr ea ñ alia ex aliis q̄admodū incorpali na̅ta ap
paret. s̄ singla p̄se d̄ nichilo cæ̅t ꝑhibetur. Ite̅ cū in lege scriptū sit. Siq̄s pcusserit mulierē
p̄gnantē. 7 illa abortiuū fecit. si ñ fuerit formatū mulcte̅ pecunia. Si aut̄ formatū fuerit red
dat aīam p aīa. Apte declarat qr cū caro ex carne seminat. aīa simul cū ex aīa ñ t̄hit. Si eñ cū
carne aīa seminaret. qr̄e inabortiuo 7 ñ formato aīa p aīa ñ reddet. Cū g̃ inabortiuo tm̄ for
mato aīa p aīa reddi iubet. q̄ ñ ineo q̄ nec dū formatū ē aīam adhuc eē ostendit. ut ui
det q̄admodū ip̄mo hoīe p̄us corpus formatr̄. deinde anima̅ infusa̅ legim̄. ita 7 insubseq̄nti
b' omib' p̄us inutulua corp' humanū formari. deinde aīam infundi c̄dam. Q̄ si cui forte
mirū uideat q̄m partum̄ sem̄ inuulua ante aīationē ↄ c̄sce possit ↄ uegetari ↄ 7 usq; ad ip̄a̅
humani corpis effigie̅ p̄moui. Videat q̄m arbusta 7 plante 7 g̃mina uniu̅sa eiđm animā.
ñ h̄ntia sola uiriditate uegetant̄ 7 c̄scunt 7 motu suo informa̅ ppo gn̄i ↄuenientē pducunt
ur g̃ 7 h̄ sentu̅ roīb' pbabile factū ē. aīam ex traduce ñ eē. s̄ nouas de nichilo c̄atas nouis cottí
die corpib' de paterno semine inuulua formatis ad uiuificationē infundi. In q̄b' tm̄ omib' nul
la ung̃ ro siue auctoritas uitim̄ p̄ualere potuit ut dubietatē tolleret q̄stionis. excepto
eo solo q̄d fides catholica mag̃ c̄dendū elegit. animas cottidie corpib' uiuificandis sociandas
de nichilo fieri. Q̄ s̄ corpis na̅tam 7 carnis humane p̄etatē. deduce ppagari. Si aut̄ aīe ex
traduce eē dicent̄ ñ tanta q̄stio ect. qr manifestior iusticia eēt. in eo q̄d peccm̄ originale apa
tib' in filios t̄nsire dr̄. S; nos si occulta di̅ iudicia rone ↄphende ñ possumus! tm̄ p soluendis
dubiis dubia alia asserere ñ debem̄. Querit tm̄ si aīe ex traduce ñ s̄ q̄m peccō parentū filii
obnoxii efficiunt̄. Q̄d eñ in parente peccm̄ ē. p illā utiq; na̅tam solā in filium descendit q̄
sola p̄gnatione apatre in filium t̄nsit. Si g̃ sola caro seminat p solā utiq; carnē origina
le peccm̄ t̄nsducit̄. Q̄d si uerū ē. duo nob' querenda occurrunt. Vnū scil̄ q̄m p solā carnē
sine aīa peccm̄ apatre in filium t̄nseat. Alt̄m q̄m aīa ill' peccati q̄d p solā carnē 7 in sola car
ne descendit particeps fiat. Illa caro sine anima q̄m peccm̄ h̄re pot̄! q̄ sine anima om̄io
peccare ñ pot̄! Si g̃ in carne sine aīa peccm̄ ñ fuit. q̄m p carnē aut in carne ad aīa̅ peccm̄
t̄nsire potuit! Q̄ ñ. aliq̄n in carne ñ fuit ex carne illud p̄terimo aīa ñ accepit.

D uo uicia humana na̅ta a p̄ma sui cor Q̄m p carnē peccm̄ t̄nsit ad animā.
ruptionē ↄcepit a q̄b' subsequentiū maloꝝ om̄i ppago p̄modū pullulauit. h̄ aut̄
erant ignorantia boni 7 ↄcupiscentia mali. Quoꝝ unū. ↄ ignorantia mentē infecit.
Alt̄m. ↄ ↄcupiscentia carnē maculauit. Ignorantia pena fuit elationis. ↄcupiscentia
effectus mortalitatis. Ita q̄tuor mala in hoīe apparent. Sup̄bia. ignorantia. mortalitas.
ↄcupiscentia. Sup̄bia m̄tis culpa tm̄. mortalitas carnis pena tm̄. Ignorantia culpa
7 pena mentis. Concupiscentia culpa 7 pena in carne. P̄ elationem animus obscu
ratus ē p ignorantia̅. p mortalitatem caro emollita ē p ↄcupiscentia̅. Q̄a eñ aīus eē
dm̄ p elationē tumuit! ignorantia pcussus lum̄ ueritatis amisit. Q̄a ū caro mortali
tate pcussa ē! ipsa sui langoris infirmitate dissoluta. ext̄ mensurā p̄me disponis! desi
dia sua extendit. h̄ ē eñ ipsa que carnis ↄcupiscentia uocat̄. na̅tas s̄. appetitus siue
affectus! ordinē t̄nsgdiens. 7 mensura̅ t̄nscendens. Ordinē t̄nsgdiens q̄n mouet̄ ad ea q̄n

debet. in mensuram transcendens, quando movetur aliter quam debet. Ordinem enim appetitus transgreditur, quando ea
appetit quae appetere non debebat. Mensuram autem appetitus non tenet, quando ea etiam quae appetenda sunt aliter ap
petit quam debebat. Sic ergo culpa prima et pena ultima. Duo media sunt orta. Culpa et pena. Ignoran
tia boni culpa et pena in mente. Concupiscentia mali culpa et pena in carne. In quibus peccati origina
lis radix consistit. Nam quia caro humana a parentibus cum mortalitate seminatur, in eo ipso quod seminata subiacet
mortalitati, vivificata quodammodo concupiscentiae carnalis subiecta invenitur necessitati, quia ipsa morta
litatis infirmitas causa est quam sequitur concupiscendi necessitas. Caro ergo quae in concupiscentia seminatur
cum mortalitate concipitur. Cum necessitate concupiscendi nascitur. In eo quod seminatur culpam habet et actum
culpae. In eo quod seminatur nec culpam habet nec actum culpae sed causam. In eo quod nascitur causam culpae et culpam
habet, sed actum non habet. Causa culpae corruptio mortalitatis est. Culpa concupiscentia est. Actus culpae concupis
cere est. Causa culpae radix est. Culpa ipsa arbor est. Actus culpae fructus. In eo itaque quod seminatur
corruptio mortalitatis est. In eo autem quod nascitur vitium concupiscentiae est. In eo autem quod movetur per concupiscen
tiam actus, qui motu voluntatis inchoatur, motu operis perficitur. Illi itaque nascentes propterea sine vitio non
existunt, quia non concupiscunt quando radicitus vitium concupiscentiae impressum est, per quod postea cum operantur concupiscunt.
Ignorantia autem non propterea vitium mentis est, quia cum nascuntur veritatem non cognoscunt quam non debent,
sed quia tunc cum nascuntur vitium mentis est quo postea impediuntur **Quomodo ignorantia vitium sit.**
ne veritatem agnoscant quam debent. Nasci quippe sine cognitione natura est non culpa, sed incon
vitio nasci quo postea cognitione veritatis impediantur culpa est non natura. Hoc autem vitium in corrupti
one carnis est ——— et in corruptione sensus carnalis. Nam sensus si integritatem
suam haberet, purior et exercitatus iudicium veritatis per ea quae videntur admonitus sine labore conci
peret. Nunc vero ex carne corrupta integritate sua privatus est, puram sine confusione erroris veritatem
haurire non potest. **Quod angeli facti sunt ut abintus erudirentur.**

Angeli quippe qui perfecti facti sunt abintus eruditi sunt. Homines autem excepto duntaxat primo
illo qui sic suo in perfectus factus, et ita quoque ipse abintus eruditus est, qui per intervalla temporum
ad cognitionem promovendi debuerunt, per species rerum temporalium et visibilium foris ad cognitionem veritatis excitan
di et erudiendi fuerunt. Quae tamen excitatio et eruditio naturalis et sine labore homini adesset, si sensus hominis
in carne mortali per peccatum corruptus non fuisset, ut tunc plenum ac perfectum constaret quod ait apostolus:
Invisibilia ei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. **Unde concupiscentia nascitur.**
In carne ergo mortali ex sensualitate corrupta nascitur vitium concupiscentiae. **Unde ignorantia.**
te. Ex sensu corrupto vitium ignorantiae. Ibi quia appetitus quaerendae necessitatis ultra mensu
ram se extendit. Hic autem quia instrumenta concipiendae veritatis ab integritatis vigore defecit. Hoc
autem difficultatem quaestionis maximam adducit, quod originale peccatum non nisi in solo carnalis corrup
tionis vitio assignare videmur. Hoc tamen usque ad participationem animae rationalis extendi necesse est. Con

Quomodo autem anima quae munda ac sine **Quomodo anima peccati originalis particeps fit** fuerat con
vitio creatur, particeps fiat illius vitii quod per solam carnem adducitur, dignum inquisitione erat
si aliquid hic diligentia investigari potuisset. Nunc autem quia scire humanae expositum
non est, ad cognitionem fidei amplius credendum est, non curiositate inquirendum. Nam si dixerimus animam quando
corpori commiscetur voluntate quadam ad delectationem culpae inclinari, iam non originali tantum sed actua
li quoque peccato obnoxiam esse monstravimus. Si vero necessitate aliqua ad consortium corporis et ad contagium
vitii corporalis destrusam confitemur, ex ipsa necessitate a reatu absolutam esse ostendimus. Hoc enim

omnino necessitatis est imputabile non est. Quod autem voluntatis est non originale sed proprium est. Constat igitur quia rationalis
anima corpori humano infusa nec voluntate corrumpitur ne peccatum sit actuale, nec necessitate
corrumpitur ne vitium sit imputabile. Non itaque malum illi est aut voluntas que nec deum vellet ac
cepit aut opus malum quia non deum bonum vel male agere potuit. Sed malum illi est quod talis est que nec per gratiam adiu
vetur, neque cognitionem veritatis percipere, neque concupiscentie carnis sue resistere possit. Hoc autem illi inest non
de integritate conditionis sed de societate carnis corruptibilis. Que videlicet corruptio que a primo parente
nomine pravitate per carnis propaginem transducitur, peccati originalis macula, in vitio ignorantie et concupis
centie, ad universos dilatatur. Quod si queritur qua iusticia anime imputetur quod neque ex creatione accepit neque
ex voluntate perpetravit, sed ex sola carnis societate contraxit. Quam tamen societatem non ipsa suo arbitrio vendi
cavit sed precepto et dispositione creatoris sui suscepit. Nos tandem id quod verum est proponere oportet. Iusticiam
divinam nobis irreprehensibilem quidem esse sed comprehensibilem non esse. Ratio quorundam de animabus incorporandis.

Nam hii quidam dicunt deum a principio proposuisse animas corporibus vivificandis sociare, et corpus quidem
generandi homini officium commisisse, animarum autem creandarum potestatem sibi retinuisse. Ut homo
iustus corpora munda generaret, deus iustus mundas animas crearet et corporibus sociaret. Et si homo opus suum
corrupit deus tamen propositum suum mutare non debuit. Propterea dominus secundum propositum bonum animas mundas creat et
corporibus sociare, in quibus diu corruptionem inveniunt et corruptionem contrahunt. Non hoc ex deo est qui sine
corruptione illas fecit, sed ex homine qui naturam bonam corrupit. Hoc dicunt qui hii rationem divine iusticie
non exponunt, que sicut ad divinam bonitatem non pertinet ut tales malas faceret, sic nec convenire vide
batur ut preponeret ubi collocare ubi malas fieri necesse esset. Non igitur magno opere insistendum est ut
ratione investigetur quod fide magis quam ratione scrutari oportet. Quomodo a patribus iustis peccatores nascantur.

Queritur tamen quomodo originale peccatum contrahunt qui generantur ab hiis quorum originalia peccata sive per sacramen
tum fidei sive sola fide remissionem acceperunt. Quomodo enim a patribus in filios transire potest quod in
ipsis patribus non est. Sciendum igitur est quod originale peccatum quod a patribus per carnis generationem ad fi
lios transducitur. Quamvis hiis qui generant quantum ad culpam remissum sit, quantum ad penam tamen remansit. Quantum
ad culpam amissum que non imputatur, quantum ad penam retentum, que non tollitur. Hoc enim est quod ait apostolus. Iam
nichil dampnationis est in hiis qui sunt in christo ihesu. ut videlicet ostenderet quia hiis qui sunt renati in christo ihesu quamvis
infirmitas originalis corruptionis non tollitur, interveniente tamen regenerationis sacramento ad dampna
tionem non imputatur. Quibus fomes quidem peccati inesse potest sed peccatum dominari non potest. Quamdiu libertatem suam
custodiunt et spiritum adoptionis voluntarie peccando non amittunt. Liberati enim a servitute
peccati sub corruptione quidem mortalitatis necessitate tenentur, sed dominio peccati non nisi volunta
rie subiciuntur. Propter quod idem apostolus dicit. Non regnat peccatum in vestro mortali corpore. Corpus quippe nostrum
necessitate mortale, in ipsa corruptionis radice fomitem peccati portat. Sed in spe libertatis est
peccatum ipsum ad regnandum surgere non potest. Sic itaque originale peccatum quod in patribus per regenerationem
deletum est quantum ad culpam, quia tamen ad penam remanet, ad eos qui generantur transiens, non solum ad penam contra
hitur sed et imputatur ad culpam donec per ceptum lavacrum regenerationis in ipsis quoque culpa deleatur, et si pena re
manet.

Utrum omnia peccata patrum precedentium ad filios transeant.

Queritur autem utrum omnia peccata
precedentium patrum ad filios transeant sicut illud primi parentis delictum in omnes qui ex ipso nati sunt
redundasse videmus. Quod si verum est, quanto posteriores tanto utique sunt miserabiliores.
Nec equa videtur conditio temporis preiudicet veritati, nisi forte natura quanto magis corrumpitur tanto
deterior seminatur. Cum enim dicat scriptura. Reddam peccatum patrum in filios usque in tertiam et quartam

generationem manifeste ostenditur quod a filiis peccata patrum vindicantur. Sed quare usque in tertiam et quartam
generationem et non usquequaque non facile est demonstrare. Nisi forte ea quae per iustitiam in omnem generatio
nem extendi potuerunt per misericordiam in tertia et quarta generatione terminantur, ne forte iudicium impor
tabile fieret si cuncta praecedentium peccata in subsequentibus ultio divina puniret. Quod autem
in alio loco dicitur filius non portabit iniquitatem patris nec pater portabit iniquitatem filii. De illa
iniquitate intelligitur quam personaliter discreti et essentialiter ab invicem divisi pater et filius
operantur. Sicut enim filius a patre et pater a filio alius in persona effectus est, sic utique proprio arbi
trio operari incipit. Sic quod alter facit, deinceps alteri imputari non debet. Quod ergo dictum est reddam
peccata patrum in filios. De illis peccatis intelligi oportet quae patres commiserunt, priusquam de
ipsis nascerentur hi ad quos peccata eorum redundare deberent. Vere quod usque in tertiam et quartam genera
tionem non quod primam rigor iustitiae transeat. Ut per tertiam et quartam generationem omnis generatio intelligatur.
Vel quod magis videtur plausibile eo usque peccata patrum in filios puniri dicuntur quo ipsi filii eorundem
patrum peccata videntes imitantur. Ut intelligamus nunquam filios in peccatis parentum fieri parti
cipes nisi prius fuerint peccando effecti imitatores. Ut suo quisque peccato non alieno damnetur
dum alienum sibi facit quod amando et sequendo imitatur. Si enim generaliter dictum est convenienter intel
ligitur. Filius non portabit iniquitatem patris et pater non portabit iniquitatem filii, ut nunquam pec
cata aliena noceant nisi his qui ea peccando imitantur. Sed cum ecce id quod dictum fuerat patres
comederunt uvam acerbam et filiorum dentes obstupescunt. Oppositum sit illud: filius non portabit
iniquitatem patris et pater non portabit iniquitatem filii. Anima quae peccaverit ipsa morietur. Necesse est ut si in priori sen
tentia praecedentium patrum peccata ad subsequentes filios transire significatum accipimus in
subsequenti assertione suo quemque peccato reum, neque praecedentia peccata patrum ad subsequentes
filios redundare intelligamus. Quod si verum esse constat, patens est quod peccata patrum actualia
ad filios non transeunt, sed originale solum quod ceteris omnibus tanto maius fuit quanto praeteritis omnibus naturam
ipsam mutare potuit. Quia quod in eadem corruptione seminatum ad posteriora transiit quod in prima ra
dice naturam humanam corruptam infecit. Incipit VIII pars de eo quod tandem considerandum

Prima culpa hominis fuit superbia quam triplex pe da circa reparationem hominis.
na subsecuta est. Una quae pena est tantum, id est mortalitas corporis. Duae reliquae quae et pe
nae sunt et culpae, quarum una est concupiscentia carnis, altera est ignorantia mentis. Ut quod homo tali
pena percussus est, per quam culpa non purgaretur sed augeretur nisi per gratiam praemodum liberatus fuisset,
per penam temporalem ad penam eternam descenderet. Ille autem damnandus inveniretur si statim iudi
care voluisset dilatum est iudicium eius. Sed quia eum divina misericordia ad salutem praeordinavit, vivit tempus ex
pectationis et dilatationis. Locum ei penitentiae et correctionis assignavit, quatenus eum interim
per gratiam suam talem efficeret, quem tandem non solum misericordia sed et veritate ad salutem iudicare valeret.
Tria ergo in reparatione hominis primo loco consideranda occurrunt: tempus, locus, remedium. Tempus praesens
est vita ab initio mundi usque ad finem saeculi. Locus est mundus iste. Remedium in tribus constat:
in fide, in sacramentis, in operibus bonis. Tempus longum ne imparatum praeoccupet. Locus asper ut prae
varicatorem castiget. Remedium efficax ut infirmum sanet. De quinque locis.

Quinque sunt loca. Summus est in quo est summum bonum et solum bonum. Imus est in quo est solum malum
et summum malum. Post haec alia duo: alter sub summo in quo est solum bonum sed non summum. Alter sup
imum in quo est solum malum sed non summum. In medio unus in quo est et bonum et malum.

utrumque summum. In celo est solum bonum et summum. In inferno solum malum et summum. In paradiso est solum bonum non summum. In igne purgatorio solum malum non summum. In mundo bonum et malum neutrum summum. Paradisus est locus inchoantium et in melius proficientium. et ideo ibi solum bonum esse debuit. quia causa a malo mutanda non fuit. non tamen summum esse debuit. quia si summum esset ubi bonum illic positus proficere non posset. Celum locus est confirmatorum bonorum et per disciplinam ad summum perfectum pervenientium. Unde solum summumque bonum in eo collocatum est. Infernus locus est confirmatorum malorum et disciplinam iure culpabiliter deserentium. et ideo ibi solum et summum malum positum est. Purgatorius ignis locus est in prima correctione minus correctorum et inserta proficiendorum. et ideo solum malum habere debuit ut pro re peior esset. ubi et malum et bonum simul consistunt. mundus est locus errantium et reparandorum. et ideo simul et bonum et malum in eo ordinatum est. ut per bonum quidem consolationem accipiant. per malum vero correctionem. Non tamen summum bonum aut summum malum. id est ut sit quo et persistentes in malo deficere. et recedentes a malo proficere possint. Sic ergo celum in summo est. Post celum paradisus. post paradisum mundus. post mundum ignis purgatorius. Post ignem purgatorium infernus. Diabolus ergo qui a summo cecidit in imo detrusus est. propterea quia reparabilis non erat. homo autem quia a summo non corruit non est positus in imo sed in medio collocatus. ut ei locus esset quo ascendere posset per meritum iusticie vel descendere per reatum culpe. Quomodo dispositus est homo ad penitentiam.

Positus est ergo homo in mundo isto in loco penitentie. spacio penitendi in dubio ut mala corrigeret. bona repararet ut tandem correctus ad iudicium veniens non pro culpa penam sed pro iusticia gloriam sibi preparatam acciperet. Restat ergo ut dum tempus est et consilium requirat et auxilium reperiat correctionis et liberationis sue. Sed quia ipse ad inveniendum sufficiens inveniri nequit necesse est ut ille qui per gratiam suam differt iudicium. interim per eandem gratiam ostendat evadendi consilium. et post consilium conferat auxilium. Sic itaque oportet ut interim deponat personam iudicis et assumat personam prius consiliatoris postea auxiliatoris. ita dum tamen ut primo hominem totum sibi dimittat. quatenus ipse homo ignorantiam suam experiatur et intelligat se indigere consilio. Deinde et defectum suum sentiat et agnoscat se opus habere auxilio. Tali ergo ratione tempore naturalis legis totus homo dimissus est sibi. Sed postea tempore scripte legis cognoscenti ignorantiam suam datum est consilium. Postremo tempore gratie confitenti defectum suum prestitum est auxilium. Consilium erat in ratione satisfactionis. auxilium erat in effectu redemptionis. Ut ergo rationem satisfactionis quam pro peccato suo homo creatori suo persolvere debuit evidentius cognoscere possimus. causam hominis prius necesse est paulisper attendere et considerare. Causa vero hec inter tres personas agenda formatur. id est deum hominem et diabolum. De causa hominis adversus deum et hominem.

Si ergo tres in causa veniunt homo deus et diabolus. diabolus deo iniuriam fecisse convincitur. quia servum eius hominem et fraudulenter abduxit et violenter tenuit. homo similiter deo iniuriam fecisse convincitur quia et preceptum eius contempsit et se sub manu aliena ponens sue servitutis dampnum illi intulit. Item diabolus homini iniuriam fecisse convincitur. quia illum et prius bona promittendo decepit et postea mala inferendo nocuit. Iniuste ergo diabolus tenet hominem sed homo iuste tenetur. quia diabolus numquam meruit ut hominem sibi subiectum premeret. sed homo meruit pro culpa sua ut ab eo premi permitteretur. licet enim ignoraret falsum esse quod diabolus promisit non tamen ignoravit quod et si verum esset contra creatoris voluntatem concupiscere non debuit. Iuste ergo subditus est homo diabolo quantum ad culpam suam. iniuste autem quantum pertinet ad diaboli fraudulentiam. Si ergo homo talem patronum haberet cuius potentia diabolus in causam adduci posset iuste dominio eius homo [illegible] quia diabolus nullam iustam habuit quare sibi ius in homine vindicare deberet. Patronus autem nullus talis inveniri poterat nisi deus. Sed deus causam hominis suscipere noluit. quia homini adhuc pro culpa sua iratus fuit. Oportuit

ergo ut prius homo deum placaret. et sic deinde deo patrocinante cum diabolo causam iniret. Sed deum rationa
biliter placare non poterat nisi et dampnum quod intulerat restauraret et de contemptu satisfaceret. Homo uero nichil
habuit quod digne deo pro ablato dampno rependeret. quia sicut de rationali creatura reddere pro rationali sub
lata subiecta creatura minus esset. Sed nec hominem pro homine reddere potuit quia iustum et innocentem abstulerat.
et neminem nisi peccatorem inueniat. Nichil ergo homo inuenit unde deum placare posset quia sine sua siue
seipsum daret. digna recompensatio non esset. Videns ergo deus hominem sua uirtute iugum dominationis euadere
non posse. misertus est ei et primum contritio peruenit cum misericordia solam ut deinde liberaret per iusticiam. Hoc est quia
homo esse iusticiam euadendi non habuit. deus homini per misericordiam iusticiam dedit. Neque enim ereptio hominis perfec
ta rationabiliter esset nisi ex utraque parte iusta fieret. Hoc est. sic deus iusticiam habuit hominem requirendi. ita homo
iusticiam haberet euadendi. Sed hanc iusticiam homo numquam habere potuisset nisi deus per misericordiam suam illi tribueret.
Ut ergo deus ab homine placari posset dedit deus gratis homini quod homo deo ex debito redderet. Dedit ergo homini
hominem quem homo pro homine redderet. quod ut digna compensatio fieret priori non solum equalis sed maior esset. Ut ergo pro homine
redderetur homo. maior homine effectus est deus homo pro homine et dedit se homo homini ut se assumeret ab homine. Incar
natus est deus dei filius et datus est hominibus deus homo Christus sicut ysaias ait. Puer natus est nobis et filius datus est nobis et cetera. Illud ergo homini
datum est Christus. dei fuit misericordia quod ab homine redditur est Christus fuit hominis iusticia. In natiuitate enim Christi iuste placatus
est deus homini quia talis homo inuentus est pro homine qui non solum ut dictum est par sed et maior esset homine. Ideo in na
tiuitate Christi angeli pacem mundo nuntiant dicentes. Gloria in excelsis deo et in terra pax hominibus bone uoluntatis. Sed adhuc super
erat homini ut sicut restaurando dampnum placauerat iram. ita quoque per contemptu satisfaciendo dignus
fieret euadere penam. Sed hoc conuenienter fieri non poterat nisi ut penam quam non debebat sponte et obedienter
susciperet. ut de pena quam per inobedientiam meruerat eripi dignus fieret. Hanc autem penam homo pecca
tor soluere non poterat quia quamcumque penam susciperet. non nisi digne et iuste propter contemptum primi reatum sustineret.
Ut ergo homo iuste debitam penam euaderet. necesse fuit ut talis homo pro homine penam susciperet qui penam non debu
isset. sed talis nullus inueniri poterat nisi Christus. Christus ergo nascendo debitum hominis patri soluit et moriendo rea
tum hominis expiauit. ut cum ipse mortem pro homine quam non debuerat sustineret. iuste propter ipsum homo mortem
quam debebat euaderet. et iam locum calumpniandi diabolus non inueniret. quia et ipse homini dominari non debuit
et homo liberari dignus fuit. Inde namque et iudicium nostrum et causam nostram fecit sicut scriptum est. Illum fecisti iu
dicium meum et causam meam. Causam nostram fecit quia debitum patri pro nobis soluit et moriendo reatum expi
auit. Iudicium uero quia descendens ad inferos et portas mortis frangens captiuitatem que detine
batur liberauit. Iudicium ergo diaboli aduersus deum factum est statim ab initio seculi. Iudicium hominis aduersus
diabolum in passione Christi. Iudicium hominis aduersus deum differtur usque in consummationem seculi. et ideo homo si

De discretione iudiciorum

Quia prius per peccatum deo reconciliari uoluit post iudicium suum sine timore dampnationis expectabat.
Quatuor sunt iudicia. secundum prescientiam. secundum causam. secundum operationem. secundum retributionem. Secundum pre
scientiam iudicati sumus priusquam essemus. Secundum causam iudicamur ex quo esse incipimus qui mali
uel boni sumus. Secundum operationem iudicamur quando operibus foris ostendimus quales intus apud nos sumus. Secundum retributio
nem iudicamur quando in percipienda mercede operum cognoscemus quales ab eterno apud deum prouisi fuimus. Ex
his quatuor iudiciis duo sunt occulta. iudicium secundum prescientiam et iudicium secundum causam. quod in eis iudicium humanum non recipitur.
Duo manifesta. id est iudicium secundum operationem et iudicium secundum retributionem. In quorum altero. id est iudicio secundum operationem
hominibus a deo in presenti iudicandi potestas datur. In altero uero hoc est iudicium secundum retributionem non ab hominibus
sed a deo coram hominibus iudicabitur. Sed iudicium secundum prescientiam occultum est et immutabile. Iudicium secundum causam
occultum et mutabile. Iudicium secundum operationem manifestum et mutabile. Iudicium secundum retributionem manu

festum et immutabile iudicium secundum operationem imago quaedam et sacramentum est iudicii secundum retributionem quod illud manifestat causam conscientiam innuit. hoc vero manifestabit causam et confirmabit conscientiam. Hoc etiam considerandum est quod iudicium aliter fit vel sententia dictatur, aliter vel profertur. Iudicianda quidem sententia omnis iudicii iudicat simul pater et filius et spiritus sanctus. Suspendenda autem iudicat solus filius qui in divinitate sua est pater et filius et spiritus sanctus. omnis iudicii sententiam dictare habuit in humanitate sua omnis iudicii sententiam proferre solum accepit. Humanitas enim quae sententiam dictare non habet, quam vel adiudicandum sententiam dixit: Ego non iudico quemquam et tamen quod proferre habet secundum hoc quod dicta est: subdit sicut audio iudico. Quod enim intus audit vel sententia dictatur foris iudicat vel profertur. His itaque de discretione iudiciorum breviter propositis nunc ad ipsam narrationis nostrae seriem revertamur. Cur deus homo.

Factus est itaque homo ut homines quos fecerat liberaret, ut idem esset creator et redemptor hominis. Missus est filius ut in adoptione paterna ascensum suum demonstraret. Venit sapientia ut vinceret malitiam, ut hostis quem astutia vicerat prudentia vinceretur. Quid ad nos pertinuit passio Christi.

Suscepit de natura hostiam pro natura, ut de nostro esset holocaustum offerendum pro nobis, ut in ipso ad nos pertineret redemptio, quod de nostro sumpta erat immolatio. Sed quidem redemptionis participes efficimur, si ipsi redemptori per carnem nobis sociato per fidem iungimur. Natura quidem humana tota per peccatum corrupta fuerat et tota propter peccatum damnationi debita erat, et ideo si tota damnata fuisset iniustitia non fuisset. Venit autem gratia et elegit quosdam de massa universitatis per misericordiam ad salutem; quosdam autem per iustitiam deserit ad damnationem, et quos per misericordiam salvavit non sine iustitia salvavit, quia in eius potestate erat ut hoc iuste facere posset. Quos tamen si non salvasset iuste fecisset quia in eorum merito erat.

Iustitia enim alia est secundum debitum facientis, alia De iustitia potestatis et equitatis ut sibi facere iniustum non esset, secundum meritum patientis. Iustitia secundum debitum facientis est potestatis, iustitia secundum meritum patientis est equitatis. Iustitia est potestatis quasi non iniustitia licet facienti si velit quod ei potestati debetur. Iustitia equitatis est quod retribuitur patienti etsi nolit quod ei merito debetur. Cum ergo deus punit peccatorem iuste facit quia ei potestati debetur ut possit si velit, et iuste punitur qui patitur quod secundum meritum suum ei retribuitur quod ei merito debetur. Et est illic potestas iusta quod deus iuste facit et ipse iustus est. Hoc retributio equitatis quod peccator iuste patitur quamvis tamen ipse non est iustus. Sed pena eius iusta est. Cum vero deus iustificat peccatorem iuste agit et iustus est iustitia potestatis quod ei hoc licet. Qui vero iustificatur iustus est iustitia quam accepit, sed non in eo quod esset meritum suum accepit. Sed tamen iniustus non est quia non facit ipse quod accipit quia per se non accipit, sed patitur tamen quod accipit. Hic iustus est quia facit quod facit iustitia quam facit, et est iustus quia accipit iustitiam quam accipit non tamen quia accipit, quia sine sua iustitia per solam gratiam iustitiam accipit.

Item sciendum quod iustitia alia patiens est, alia cogens. Iustitia patiens est De iustitia patiente et cogente. quasi fiat aliquid iustum est, si non fiat iniustum non est. Iustitia cogens est quod sic fit aliquid quod iuste fit ut si non fieret iniustum esset. Item quod iustitia patiens dispensationem habet, iustitia cogens necessitatem. Sic ergo deus de massa generis humana quosdam ad salvationem assumens iustitia utitur debite potestatis, quosdam vero ad perditionem deserens iustitia utitur licite equitatis. Illud debito suo, hoc demerito nostro. Si vero eos quos nunc ad salvationem assumit desereret, iniustitia non esset quoniam secundum merita sua reciperent iustitiam equitatis. Si autem eos quos nunc deserit assumeret, similiter iniustitia non esset, quia in eorum salvatione uteretur iustitia potestatis. Sive ergo isti qui salvantur sive illi qui damnantur iustitia patiens est, per quam illud quod fit sic iustum est, ut et si aliter fieret iniustum non esset. Nam et hii qui secundum merita sua iuste damnantur per gratiam dei iuste salvari potuissent, si deus eos salvari voluisset. Et rursum qui per gratiam iuste salvantur secundum merita sua iuste damnari potuissent

si deus homines salvari noluisset. Sic ergo quod deus voluit utrumque iustum fuit, ut et si aliter voluisset iniustum non
fuisset, quia potestas est in voluntate eius, quod sine iniustitia facit illud quod cuique voluerit. **Ad aliter deus rede-**
Propter quod clarius profitemur quod redemptionem generis humani alio modo deus per **misse potuisset hominem si voluisset**
ficere potuisset si voluisset. Sed quia istud nostrae infirmitati convenientius fuit ut deus homo fieret. **Set.**
et per hominis mortalitatem hominis assumens, ad spem suae immortalitatis hominem reformaret, ut non
diffidat iam homo se ad bona ipsius posse ascendere quem ad sua mala toleranda videt descendisse. et ut
in deo humanitas glorificata exemplum esset glorificationis hominibus, ut in eo quod passus est videant quid ei debe-
ant retribuere, in eo autem quod glorificatus est considerent quod ab eo debeant exspectare. Ut ipse via sit in ex-
emplo, et veritas in promisso, et vita in praemio. **Qua ratione instituta sunt sacramenta.**
Postquam primus parens generis humani per inobedientiae culpam a paradiso exulans in hunc mundum
venit, diabolus in illo tyrannicum exercens, sicut eum prius fraudulenter seduxerat, ita post-
modum violenter possidebat. Sed dei providentia quae hominem ad salutem disponebat sic iustitiae rigorem
per misericordiam temperavit, ut et eum ad tempus quidem ab illo premi permitteret, et tamen ne ab illo in aeternum premeretur ex ipsa ei
poena remedium praepararet. Itaque iam tunc ab ipso mundi exordio sacramenta salutis suae homini proposuit,
quibus eum sub exspectatione futurae sanctificationis consignaret, quatenus ea quisquis fide recta et spe firma per obe-
dientiam institutionis divinae perciperet, etiam sub iugo positus ad consortium libertatis pertineret. Proposuit itaque
edictum informans et hominem erudiens, ut quicumque eum salvatorem ac liberatorem exspectare eligerent,
evidens suae electionis votum in perceptione sacramentorum eius approbare debuissent. Proposuit et diabolus sacramenta
sua quibus suos sibi alligaret, quatenus ab illo quem ei impium devotabat, quanto manifestius discerneret tanto se-
curius possideret. Cepit ergo genus humanum mox in partes contrarias dividi, aliis sacramenta suscipientibus diabo-
li, aliis vero suscipientibus sacramenta Christi. Et factae sunt duae familiae. Una Christi, altera diaboli. Illud enim quod ante in-
carnatum dicerem non regem qui hunc mundum intravit per assumptam humanitatem cum diabolo pugnaturus
et bellaturus, et eum exinde quasi tyrannum et violentum in alieno dominatu expulsurus; et quidam omnes priores sanctos
qui ante incarnationem ab initio fuerunt electi appellaverunt non milites quosdam optimos regem ven-
turum in acie praecedentes, ipsius quibus tunc sanctificabantur sacramentis quasi quibusdam armis muniti atque praecincti.
Illud tamen eos qui post incarnationem usque ad finem electi subsequuntur non alios milites, non tamen alium sed ipsum
regem suum praecedentem unanimiter atque alacriter sequentes, habentes et ipsi arma nova, nova tamen ab eodem
armati et contra eundem pugnati. Sunt ergo praecedentes sive subsequentes, unius regis sacramenta portan-
tes, uni regi militantes, unumque tyrannum superantes. Illi venientem praecedentes, isti praecedentem
subsequentes. Unde patet quod ab initio et sine nomine re tamen Christiani fuerunt. Tria enim sunt tempora per quae praesen-
tis saeculi spatium decurrit. Primum est tempus naturalis legis. Secundum tempus scriptae legis. Tertium tempus gratiae.
Primum est ab Adam usque ad Moysen. Secundum a Moyse usque ad Christum. Tertium a Christo usque ad finem saeculi. Sunt
et tria genera hominum, id est homines naturalis legis, homines scriptae legis, homines gratiae. Homines naturalis legis dici pos-
sunt qui sola naturali ratione vitam suam dirigunt. Vel potius homines naturalis legis dicuntur qui secundum concupis-
centiam in qua nati sunt ambulant. Homines scriptae legis sunt illi qui exterioribus praeceptis ad bene vivendum
informantur. Homines gratiae sunt illi qui per aspirationem spiritus sancti afflati et illuminantur ut bonum quod fa-
ciendum est agnoscant, et inflammantur ut diligant, et corroborantur ut perficiant. Et ut idem
manifestiori distinctione sequamur: homines naturalis legis sunt aperte mali, homines scriptae legis sunt
ficte boni, homines gratiae vere boni. Ficte boni sunt tecti, aperte mali sunt detecti, qui per Gog et Magog

significatum est quod in spiritu tecte et decenter et in persecutione dei ipsi venienti predicantur. quia hi duo
genera hominum semper uti bonos persecuntur. In primo genere continentur pagani. In secundo genere iudei.
In tercio christiani. Ista tamen genera hominum ab initio numquam uno tempore fuerunt. Tunc tempus natalis legis ad malos spe-
ctare pertinet! quia illi tunc et numero plures et statu excellentiores fuerunt. Tempus septem ad fictile bonos
quia tunc homines in timore fluentes opere mundabat non animum. Tempus gratie adventum bonos pertinet
quia in mundo et si numero plures non sunt! tamen statu sunt excellentiores! et dei gratia publice amplectuntur. Et ab
his qui eis moribus concedunt. Scias autem quod quocumque tempore ab initio mundi usque ad finem nullum fuisse
et esse vel bonum vel iustificatum per gratiam christianum aut numquam aliquem adipisci potuisse! nisi per
ea omnes sive precedentes sive subsequentes uno sanctificationis remedio salvatos agnoscas. Aspice
ergo causam regis nostri et acies exercitus eius in armis spiritalibus fulgentes. et quanta precedentium subse-
quentiumque populorum multitudine stipatus incedat. De tempore institutionis sacramentorum.

Tempus institutionis sacramentorum ab eo cepisse dicitur quo primus parens merito inobedientie a gau-
diis paradisi expulsus in huius vite mortalitatem exsilium cum tota posteritate usque in finem eius
corruptioni obnoxius tenetur. Ex quo enim homo a statu prime incorruptionis lapsus in corpore
per mortalitatem et in anima per iniquitatem egrotare cepit continuo deus eius reparando in sacramentis suis medi-
cinam preparavit. quam quidem pro ratione prout ipse considerabat et causa. diversis temporibus et locis ad curationem illius exhibuit. Alia
ante legem. alia sub lege. alia sub gratia. Diversa quidem in specie! unum tamen similiter effectum et unam sanitatem
perficientia. Si quis autem querat tempus institutionis sacramentorum. sciat quia quamdiu morbus est! tempus medici
necesse est. Presens autem vita a principio seculi usque in finem per mortalitatem decurrens! tempus est morbi et tempus
remedii. In ipsa et pro ipsa instituta sunt sacramenta. et quedam a principio ipsius quod suo tempore cucurrerunt et ad
sanitatem quorundam ipsius data erant! et per ipsa dandum erat restituendam valuerunt. Et ista sacramenta suo
tempore expleto cessaverunt. et alia postea ad eandem sanitatem perficiendam successerunt. Et rursum post
illa alia que novissime adiuncta sunt! quibus alia succedere non debuerunt. Velud medicamenta perfecta
que morbum ipsum consumerent et perfectam sanitatem plene restaurarent. Et hec omnia facta sunt secundum iudi-
cium et dispensationem medici qui morbum ipsum vidit et qualia ei remedia singulis temporibus adhibenda
erant. agnovit. Porro unum sacramentum etiam ante peccatum hominis institutum invenitur. Coniugium namque prius
etiam quam homo peccaret sacramentum legitur. Ut teste scriptura mulier facta viro in adiutorium sociata me-
moratur. Cuius tamen institutionis causa tunc ad remedium non fuit. sed ad officium quia morbus in homine non fuit quod
sanaret. Sed vero quod exerceret. Hec de eo tribus causis institutionis sacramentorum! duas tamen hic invenimus erudi-
tionem. sed et exercitationem; humiliatio autem ibi necessaria non fuit vel nulla superbia fuit. Sed ideo quod eru-
diret ad maiorem cognitionem. et virtus quod promoveret ad maiorem perfectionem. Invenitur itaque hoc sacra-
mentum singulare sua lege quemadmodum singulare habet institutionem. Et ubi dicitur ordo postula-
re prius quam ad ea que de ceteris dicenda sunt sacramentis discutienda accedam. de isto singulari quedam
que ad primam institutionem spectare videbuntur premittere. his quod ad secundam eius institutionem pertinent
sequenti narratione reservatis. Hoc enim hoc sacramentum duplicem institutionem. unam ante preceptum ad officium!
aliam post peccatum ad remedium. et secundum illam quidem quod singulare institutum est! singulariter tractari debet. ut precta
secundum illam quod ceteris tempore coniungitur a ceteris in narratione non separetur. De institutione coniugii ante

Sacramentum coniugii solum ex omnibus sacramentis que ad remedium hominis instituta sunt ante peccatum.
peccatum hominis institutum. non tamen propter peccatum sacramentum solum. sed et ad officium. Ad sacramentum! propter

eruditionem. Ad officium propter exercitationem. Erant enim duo in coniugio ipso, coniugium ipsum et coniu-
gii officium. et utrumque sacramentum erat. Coniugium constabat in consensu federis socialis. Officium coniugii
constabat in copula carnis. Coniugium sacramentum fuit eiusdem societatis spiritualis quae per dilectionem erat
inter deum et animam in qua societate anima sponsa erat et sponsus deus. Officium coniugii sacramentum fuit eiusdem
societatis quae futura erat per carnem assumptam inter Christum et ecclesiam. In qua societate Christus sponsus futurus erat
et sponsa ecclesia. Et quia sponsus erat utrobique superior erat et ei dilectio pro pietate debebatur ad inferi-
orem. Quia autem sponsa erat utrobique inferior erat. quia sufficiens sibi non erat et per se stare
non poterat. et propterea ei dilectio necessitatis magis conveniebat ad superiorem. Superior diligendo
ꝯ accep̄ beneficium praestitit. Inferior diligendo beneficium; hoc quia societatis quae utrinque dilectione mutua
constabat. sacramentum formatum est quando coniugium institutum est. Alterius societatis sacramentum in coniu-
gii officio. Itaque natura humana duplici qualitate distincta est. ut in viro quidem robustior. in
femina vero infirmior et aliena ope egens appareret; Ut iuncti sint duo in unum. una dilectione et so-
cietate una. Sicut una dilectione erant. et per dilectionem unam in una societate manerent. et ut
quidem ut imago dei fieret in hoc sacramento pietatis ad dilectionem inclinaretur. Feminam vero infor-
mam autem rationalem exprimeret. necessitate magis et quasi respectu commoditatis eiusdem amare persuadetur
est sic tamen ut utrique voluntaria esset dilectio. Alioquin si voluntaria non esset. nec vera dilectio
nec verae dilectionis sacramentum esse posset. Item ut aliud sacramentum in hac societate formare-
tur praecepit deus ut masculus et femina in una carne iungerentur. Ut sicut prius in sacramento coniugii per
dilectionem unum erant. ita postmodum in officio coniugii unum fierent per carnis commixtionem. ut os-
tenderet quia prius in divinitate per dilectionem iunctus erat animae. postmodum per assumptam carnem iunc-
tus est ecclesiae. Item ne otiosa esset societas coniugalis inter masculum et feminam. Propterea post sacramentum coniugii
additum est coniugii officium quod in commixtione carnis expleri debuerat. Ut in eo coniuncti et exerce-
rent per obedientiam ad virtutem et fructificarent propter generationem. In quo officio masculo quidem qui superior erat
datum est. ut propagandum fuisset de suo semine. Feminae autem concipere et parere. ut in ea divinae simi-
litudinem demonstraret quoniam in illa invisibili societate. anima rationalis nullatenus fructifica-
re posset. nisi prius semen virtutis a deo conciperet. Erat adhuc illud in natura humana quod per societatem
coniugii ministrari debuisset. Sic quippe conditus est homo ut quoddam in eo supremum esset. et in homine nihil
altius esset. Post illud autem aliud sub illo esset. et subditum illi. Deinde autem aliud novissimum et
in imo constitutum. et ceteris duobus subditum. Erat quippe in homine ratio supremo loco constituta solis divi-
nis et invisibilibus intendens et divinae voluntati se conformans. Post hanc alia quaedam ratio ad cor-
poralia et visibilia respiciens quae superiori subiciebatur et ab illa informata subiectae sibi
sensualitati dominabatur quae tertio et imo loco constituta fuerat. Sic itaque tria inveniuntur in homine
sapientia prudentia et sensualitas. Sapientia scilicet haec est ratio ad divina. Prudentia autem haec est ratio ad hu-
mana. Sensualitas vero haec est affectus sive appetitus ad terrena. Quibus prima ratio regebat tantum et non
regebatur. Sensualitas ultima regebatur. media vero ratio et a superiori regebatur. et inferius regebat.
Ad hanc similitudinem tria animalia formata sunt. Unum rationale quod dominabatur. Aliud irrationa-
le quod subiciebatur. Tertium rationale similiter quod a superiori quidem regebatur. et cum superiore inferiori
dominabatur. Erat quidem vir imago sapientiae. femina forma prudentiae. Bestia autem similitudo sen-
sualitatis et concupiscentiae. Itaque serpens feminam peccatum suadendo decepit. Femina vero

utrum decepta ad consensum inclinaretur, quia concupiscentia carnis primum delectationem peccati sug
gessit. Deinde prudentia carnis per delectationem peccati decepta rationem ad consensum iniquitatis traxit.
Post has et secundum rationis discreta est humana natura, ut in altera parte robustior [illegible] esset, in altera
vero infirmior demonstraretur, ut in una unum inveniretur quod regeret, et aliud quod [illegible] regeretur. Ad hunc
ta est. Deinde foris in carne est distinctio sensuum. Quare? quod genitum adiuvante sacramentum coniugio necta
non fuit, sed quia sine ea in officio coniugii ministerium generandi impleri non potuit. Sic quoque ante pec
catum institutum fuit coniugium, et coniugii officium utrumque ad sacramentum, ut coniugium quidem significaret pura
mentis dilectionem, officium quoque coniugii impleretur sine carnis pollutione. Nunc vero quia propter peccatum hominis caro
humana corrupta est, iam post peccatum carnis commixtio sine carnali copula fieri non potest. Fortassis
autem aliquis movere potest quare post peccatum homo hoc potissimum opus sine peccato explere non potest. Sed diligen
ter considerantibus ratio manifeste occurrit. Quamdiu enim spiritus rationalis creatori suo subditus fuit, nullam in
carne sua contradictionem invenit. Sic erant membra corporis ipsi anime subiecta, ut nec preter ipsam
aliquid moverentur neque ad aliquid contra ipsam. Postquam autem spiritus adversus creatorem suum per superbiam intumuit,
merito in suo inferiori ius antique dominationis amisit, ut membra corporis iam ei imperio ad iniuriam
creatoris ulciscendam excitaret, que illi nisi per creatorem subiecta esse non debebant. Illa vero una bruta nullatenus
subsistere posset, si in membris corporis sui nullam spiritus rationalis potestatem haberet; vindictam suam Deus in parte
per iustitiam exercuit, et in parte misericordiam temperavit, quatenus simul et culpa plecteretur et natura forma
retur. Ut quoque inobedientia manifesta fieret, unum in corpore humano membrum anime subtractum est, per quod pos
teritas in carne seminanda fuit, ut omnes qui per illud generantur se filios inobedientie esse intelligant
et ex sua origine quales et ex quibus generantur agnoscant. Illa quoque in illo membro post hominem propago transi
re debuit, signum inobedientie positum est, ceteris per illud transeuntibus manifeste ostendit quam
culpa inobedientie generantur. Sicut enim in ipso titulo quod porte inscriptum est per quam transeunt agnoscunt
unde veniunt et quo vadant. Nam hec cetera membra corporis que imperium rationis sequuntur sine culpa operari
possunt. Hoc vero membrum in quo concupiscentia precipue regnat, quia motum voluntatis non sequitur, sine culpa
non operatur. Interim enim hoc membrum corporis imperium anime non sequitur, ut sic aliquando non moveatur quando vult, et se
pe et quando non vult movetur. Hinc inde enim carnale commercium ab homine exerceri non debuit, et quoque illud
sine tali concupiscentia et carnis libidine exerceri non potuit. Ipse enim sic hoc illicitum fecit, et quod se
talem fecit quod illud licite implere non posset. Sed quia carnis humane infirmitas tempus ab omne
concupiscentiam effluet si non in parte aliquid licite reciperet, concessum est postea ad remedium, quod prius
ad officium solum fuerat institutum, ut dum per indulgentiam pro maiori malo evitando agitur, ipsum
quod ei inest malum infirmitatis per pudicitiam coniugalem excuset. Et de una quidem institutione coniugii hec
in presenti loco dicta sufficere possunt. Incipit ix pars. Quatuor esse consideranda in institutione
Tractare volentibus de sacramentis iiii primum consideranda occurrunt. Primum videlicet quid sit sacramentum.
sacramentum. Secundum quare instituta sunt sacramenta. Tertium quid sit uniuscuiusque sacramenti materia in qua conficitur
et sanctificatur. Quartum quot sint genera sacramentorum. Hec est diffinitio, causa, materia, divisio. Hec enim iiii si diligen
ti perscrutatione discussa fuerint, intelligentiam facere poterunt de his que proposita sunt. Primum quod primo
Quid sit sacramentum breviter doctores descripti Quid sit sacramentum. tractandum suscepimus.
one assignaverunt. Sacramentum est sacre rei signum. Quemadmodum enim in homine duo sunt
corpus et anima, et in una scriptura duo similiter littera et sensus, sic in omni sacramento aliud

est quod visibiliter foris tractatur et cernitur, aliud quod invisibiliter intus creditur et percipitur. Quod foris est visibile et
materiale sacramentum est. Quod intus invisibile et spirituale, res seu virtus sacramenti. Semper tamen sacramentum quod fo
ris tractatur et sanctificatur signum est spiritualis gratiae, quae res sacramenti est et invisibiliter percipitur. Sed quia non
omne signum sacrae rei sacramentum eiusdem convenienter dici potest. Alioquin et litterae sacrarum sensuum et for
mae sive picturae sacra rerum signa sunt, quorum tamen sacramenta rationabiliter dici non possunt. Ideo supra memo
rata descriptio ad interpretationem sive expositionem vocis magis quam ad diffinitionem referenda videtur. Siquis
autem plenius et perfectius quid sit sacramentum diffinire voluerit, dicere potest quia sacramentum est corporale vel materi
Diffinitio ale elementum foris sensibiliter propositum ex similitudine repraesentans, ex institutione significans
sacramenti et ex sanctificatione continens aliquam invisibilem et spiritualem gratiam. Haec diffinitio ita propria ac perfecta esse cogno
scitur, ut omni sacramento soli convenire inveniatur. Omne enim quod haec tria habet sacramentum est. Et omne quod his tribus caret
sacramentum dici non potest. Debet enim sacramentum similitudinem quandam habere ad ipsam rem cuius sacramentum est, secundum quam
capabile sit ad eandem rem suam repraesentandam. Institutionem quoque per quam ordinatum sit ad illam sig
nificandam. Postremo sanctificationem per quam illam contineat et efficax sit ad eandem sanctificandis conferendam. Sed
autem inde esse videtur quod omne sacramentum similitudinem quam habet ex prima conditione, institutionem ex superaddi
ta dispensatione, sanctificationem ex apposita verbi vel signi benedictione. Ut ergo in uno sacramento ea quae de
omnibus dicta sunt tria haec qualiter sint agnoscamus, aquam baptismi pro exemplo assumimus. Ibi namque aqua visibile
elementum quod est sacramentum, et inveniuntur haec tria in uno. Repraesentatio ex similitudine, significatio ex institutione,
virtus ex sanctificatione. Et ipsa similitudo ex creatione. Ipsa institutio ex dispensatione. Ipsa sanctificatio
ex benedictione. Prima indita per creatorem. Secunda adiuncta per salvatorem. Tertia ministrata per dispensatorem.
Est ergo aqua visibile sacramentum, et gratia invisibilis res sive virtus sacramenti. Habet autem omnis aqua ex naturali qua
litate similitudinem quandam cum gratia spiritus sancti, quia sicut haec abluit sordes corporum, ita illa mundat
inquinamenta animarum. Et ex hac quidem ingenita qualitate omnis aqua spiritualem repraesentare habuit gratiam prius quam
et illam ex superaddita institutione significaret. Venit autem salvator et instituit visibilem per aquam
ablutionem corporum ad significandam invisibilem per spiritualem gratiam emundationem animarum. Et ecce iam
aqua non ex sola naturali similitudine repraesentat, sed ex superaddita etiam institutione significat gratiam
spiritualem. Sed quia haec duo sicut diximus nondum adhuc ad perfectum sufficiunt, accedit verbum sanctificans
ad elementum et fit sacramentum. Ut sit sacramentum aqua visibilis ex similitudine repraesentans, ex institutione signifi
cans, ex sanctificatione continens gratiam spiritualem. Ad hunc modum in ceteris quoque sacramentis tria haec considerare oportet.

Prima igitur propositionis parte exposita ad[illegible]. Triplici ex **Quare instituta sint sacramenta.**
causa sacramenta instituta esse noscuntur. Propter humiliationem. Propter eruditionem. Propter exercitationem.
Propter humiliationem quidem, ut dum homo rationalis creatura insensibilibus elementis quae natura infra ipsum facta fuerunt ex
praecepto creatoris sui subicitur, ex hac ipsa sua humiliatione creatori suo reconciliari mereatur.
Homo namque ita factus erat ut bonum eius solus ille esset a quo erat. Cetera omnia sub ipso facta sunt non ut in
eis esset bonum eius, sed ex his esset illius obsequium. Omne enim bonum maius est illo cuius est bonum, quia ut bonum non est
bonus est, quia sine ipso bonus non est. Si ergo bonum hominis super hominem erat, solus ille bonum hominis erat qui super
hominem erat. Hinc ergo bono homo quamdiu in ordine conditionis suae per statum immediatae coniungebatur
et eo libere fruebatur, quia et voluntate ad illud ibat et subiectae nullo constabat. Postquam autem per concu
piscentiam abstractus a superiori avertebatur, ad inferiora conversus per [...] et illi se subiciebat

quod bonum suum faciebat. Iusta quippe recompensatione qui suo superiori per obedientiam subiectus esse noluit, per concupiscentiam suo se inferiori subiecit, ut iam ipsum inter se et deum medium inveniat divisionis, non mediatorem reconciliationis. Hoc itaque medio dividente, humana mens obnubilatur ne creatorem suum agnoscere valeat, et refrigescit ne ipsum per dilectionem requirat. Iustum quippe est ut homo qui prius deum superbiendo deserens creaturis se per concupiscentiam subdidit, nunc per humilitatem deum requirens ut plenius affectum suae devotionis insinuet, eisdem se propter praeceptum dei per obedientiam inclinet. Sicut enim prima omnium fuit elatio superiori nolle subici, sic laudabilis et fructuosa devotio est propter superiorem et inferioribus inclinari; et quemadmodum damnabilis fuit superbia praesentem despicere, sic laudabilis humilitas absentem quaerere et perseveranti amore usque ad inventionem ab inquisitione non cessare. Ut sit et devotio in humilitate et humilitas in devotione. Nemo sanus est qui nesciat hominem rationalem mutis et insensibilibus elementis conditione superiorem existere; et tamen cum iste homo inde salutem quaerere iubetur, ad recipiendam obedientiam ipsis invitatur, quid aliud quam suo inferiori superior subicitur? Hoc est quod infidelium oculi quia insibilia solum vident, sacramenta salutis venerari despiciunt, quia in eis quod foris est contemptibile in specie visibili cernentes, invisibilem virtutem intus et fructum obedientiae non agnoscunt. Non enim sciunt quod fideles ex istis elementis salutem non quaerunt, etsi in istis quaerunt, sed ex illo et ab illo quaerunt in istis, a quo iubentur quaerere, et credunt se percipere in istis. Non enim ista tribuunt quod tribuitur per ista, sed ille per ista salutem praebet qui in istis salutem quaerere iubet. Hoc modo intelligendum est quod visibilia sacramenta propter humiliationem hominis dicimus instituta.

Propter eruditionem quoque instituta sunt sacramenta, ut per id quod foris in sacramento in specie visibili cernitur ad invisibilem virtutem quae intus in sacramento constat agnoscendam mens humana erudiatur. Homo namque qui visibilia noverat, invisibilia non noverat, divina agnoscere nullatenus posset nisi humanis excitaretur; et ideo deus ei invisibile bonum quod amiserat reddidit foris, ei eidem significatio per species visibiles adhibuit, ut foris excitaret et intus repararet. Ut in eo quod tractat et videt agnoscat quale sit quod percipit et non videt. Dona enim gratiae spiritualia quasi quaedam antidota invisibilia sunt quae deus in sacramentis visibilibus quasi quibusdam vasculis homini porrigit; quid aliud quam extra patenti specie intus occulta ostendit? Aeger namque medicamentum videre non potest, sed vas in quo medicamentum datur videre potest. Et propterea in ipsa vasis specie intus ei exprimitur medicinae ut agnoscat quod accepit, et per ipsam agnitionem proficiat ad dilectionem. Sic itaque intelligendum est quod dicimus propter eruditionem sacramenta instituta.

Propter exercitationem similiter instituta sunt sacramenta, ut dum mens humana per varias operum species foris exercitata colitur, ad multiplicem interius fructum virtutis fecundetur. Bonum quod homini unum erat, et quamdiu homo illi per dilectionem adhaesit, hac multiplicitate non eguit. Postquam autem inter sua per concupiscentiam ad multiplicia et transitoria dividi praesumpsit, stabilis esse non potuit. Ita sicut multa diligens in his per affectum dividitur, sic mutabilia sequens variatur. Nec quidem enim in his omnibus ad requiem ad consolationem appetit, ipsa ei mutabilitatis conditio ad laborem et dolorem convertitur. Unde fit ut sic ad actus ne deficiat iterum compellitur, sic ab his quodammodo ut requiescat exire rogatur. Ut appareat alternatim vagus et profugus super terram vagatur, inveniens quaerens consolationem et fugiens inventam, hoc declinans afflictionem. Ambulat homo; si semper ambulaverit, deficit. Sedet vel stat ne deficiat; et tamen si semper sederit, deficit. Esurimus et deficimus; manducamus ne deficiamus; et tamen si semper manducaremus, deficeremus. Et vertitur ad dolorem quod quaesitum est ad consolationem. Sic omnis mutabilitas hominis defectum habet, non profectum; et deficimus quia mutamur, et tamen numquam mutari cessamus ne deficiamus. Ita quippe vita hominis sine

mutabilitate esse non potest illam que defectum generat mutabilitatem. alia est mutabilitas
que profectui parti opponitur. ut que stare non potest ut semper idem sit: moveatur et promoveatur semper ut
melior fiat. Primum enim bonum erat in summo stare. Secundum est bonum ad superiora ascendere et ideo vita
mutabilis ne sua mutabilitate dissoluta ad deteriora semper deficeret talibus studiis intendenda fu
erat in quibus et rerum varietate foris excitata: et emulatione intrinsecus virtutis accensa: proficiendi
occasionem inveniret. Divisa sunt tempora et distincta loca proposite species corporales iniuncta studia et opera
exercenda ut medicinam vitiosis hominis exterior homo preberet et ei subesse et prodesse addisceret. Nam cum
prius vita humana per duo exercitationum genera cucurrisset: in alio ad necessitatem. in alio ad volup
tatem. in alio ad usum in alio ad vitium. Ad usum per naturam. ad vitium per culpam. alterum ad sustentationem
alterum ad subversionem. Congruum erat ut tertium quoddam exercitationis genus adiungeretur ut per illud unum
ex duobus primis evacuaret quod erat nocens. alterum perficeret quod non erat sufficiens. Proposita sunt que hominis fo
ris opera virtutum ad edificationem interioris exercenda. ut illis occupatus numquam vacaret ad opera ini
quitatis nec semper ad opera necessitatis. In his autem virtutum studiis mirabili dispensatione deus et
multiplicitatem providit et varietatem et continuationem ut humana mens et in multiplicitate exer
citationum et in varietate delectationem et in continuatione recreationem inveniat. Facta sunt quedam loca
edificare basilice et determinata tempora certa quibus populus fidelium in unum conveniret. ut invicem commende
tur ut gratias reddat. preces offerat: vota persolvat. Illic deus nunc in silentio suppliciter exoratur. nunc so
nis vocibus devote collaudatur ut vicissim fidelium corda nunc componantur ad requiem. nunc excitentur ad de
votionem. In ipsis divinis preconiis non eadem semper exhibetur forma collaudationis. Nunc psalmodie ad devo
tionem accendunt. Nunc hymni cantica ad divinam excitant iocunditatem. nunc lectiones instruunt ad for
mam morum et vite bone instructionem. Ipse quoque actiones nostre in divinis obsequiis non eadem semper institutio
nis forma procedunt. Nunc erecti: nunc prostrati: nunc inclinatione. nunc genuflexione. ex gestu corporis statum mentis
exprimimus. Sic et in ipsis quibus se operando exercet et divinum cultum adornat fidelium devotio: multa
et multifaria simili ratione provisa sunt. ut sit plurima et sacra et sacramenta quibus fides mentis et materiam exercita
tionis et causam recreationis perfectam inveniat. Sic enim fidelis animus dum foris ad varia sancte exercitationis stu
dia ducitur magis semper ac magis intus ex ipsa devotione sua ad sanctitatem innovatur; et ad hunc modum quod intelli
gendum putamus quod dictum est sacramentum propter exercitationem institutum. De distinctione inter opus et inter operantium.

Est igitur triplex causa huius institutionis sacramentorum. omnium humiliatio eruditio et exercitatio hominis.
Que cause si non essent sacramenta omnino et sacrum signantia instrumenta. elementa per se esse non possent. Quod enim
elementa sacramenta sunt non natura prima facit sed apposita institutio. apta dispositio per dispensationem et gratia
infusa per benedictionem. Que duo si elementa per primam naturam non accepissent. sacramenta per se esse non potuissent
dedit primum natura habilitatem ut hoc possent adiunxit secunda institutio auctoritatem ut hoc fierent. superaddidit
tertia benedictio sanctitatem ut hoc essent. Prima facta per creatorem. Secunda proposita per salvatorem. Tertia
administrata per dispensationem. Primum creator per maiestatem vasa formavit. Postea salvator per institutionem
eadem proposuit. Postremo dispensator per benedictionem hoc ipsa mundavit et gratia implevit. Et apparet
mirabile quia quod maior fuit quod minus erat fecit et quod minus erat fecit quod maius fuit. Plus enim sanctificatio con
tulit quam creatio. quoniam in creatione naturam acceperunt ut essent. in sanctificatione gratiam acceperunt ut bona et
sancta essent. Si igitur deus creat. sacerdos sanctificat. plus homo facere videtur quam deus. quod omnino absurdum et inconveniens esset.
si non quod homo facit hoc ipsum faceret et deus. Deus enim sine homine creat. Sed homo sine deo non sanctificat. ut gratiam quidam a summo

incipiat et in imo consummatur et in ipso descensus gratiae nobis significet quod non gratia descenderet
iacentes non elevaret. Creavit Deus per munus per se et in suo, hic est solus in maiestate constitutus. Postea
salvator per se et in suo, hic est solus in humanitate. Sanctificat postremo sacerdos neque per se neque in suo
quia nec ipse solus est qui operatur nec virtus ipsius est quae ad sanctificationem tribuitur. Ipse enim ministrando
cooperatur et virtute per ministerium ministrans quod sanctificandum est sanctificat. Ut sit quasi una virtus per unum
opus ad unum effectum. Quae tamen quidem virtus in duobus simul operantibus sic discernitur quia per alterum datur per
alterum ministratur. Alter est a quo datur, alter per quem mittitur. Et cum venit ipsa gratia ad nos per illum venit
a quo venit quia ministrum cooperatur auctor muneris, sed non similiter ab illo venit per quem venit, quia auctor
muneris esse non potest qui solum est minister dispensationis. Nemo ergo dicat quia homo non sanctificat
quia Deus per hominem sanctificat, quia ubi verius homo facit quod Deus per eum facit. Bene quod ipse facit et in suo facit homo
vere non facit quia virtute non facit quia per se et in suo non nisi malum facit. Sicut ergo Deus solus mirabilia
facit quia de ipso scriptura dicit qui facit mirabilia solus, quia sine ipso nullus facit, et omnis qui
facit per ipsum facit, et per omnem qui facit ipse facit, idoque solus facit quia ipsius solius est quod omnis facit
qui facit, et tamen de suo dicitur scriptum est fecit enim mirabilia in vita sua quia ex Deo fecit et per eum Deus fecit
nec veritas ulla verbis perdit. Sic Deus solus benedicit et sanctificat quia ab ipso omnis sanctificatio et benedic
tio est; et tamen sacerdos Dei sanctificat et benedicit quia per ipsum quaedam sanctificatio et benedictio est, quae ipsa quoque a Deo est
qui est auctor in dono, et per Deum qui cooperator est in ministerio. Tali consideratione rationabiliter distinguitur quod in sa
cramentis omnibus singulariter vel creatio quantum ad naturam elementi vel institutio et sanctificatio quantum ad virtutem
sacramenti operatur. Et in ipsa sanctificatione quantum ex illo est qui est dator muneris, et quantum ex ipso vel per ipsum
qui solum minister est dispensationis. Possimus quoque discreta et distincta ab invicem ad cognitionem p
cedit. Deus medicus, homo aegrotus, sacerdos minister vel nuncius, gratia antidotum, vas sacramentum. Medicus
donat, minister dispensat, vas servat quod sanat percipientem aegrotum gratiam spiritualem. Si ergo vasa
sunt spiritualis gratiae sacramenta, non ex sua sanant quia vasa aegrotum non curant sed medicina. Non ergo ad hoc in
stituta sunt sacramenta ut ex eis esset quod in eis esset, sed ut peritiam suam medicus ostenderet, in illo remedium praepara
vit a quo languidus occasionem morbi accepit. Illa enim homo visibilia concupiscens corruptus fue
rat, congruum reparandus in eisdem visibilibus salutis occasionem recipere debebat ut per eandem resur
geret per quae corruerat. De institutione sacramentorum quantum ad Deum dispensationis esse, quantum ad hominem necessi
tatis.

Institutio ergo sacramentorum quantum ad Deum auctorem dispensationis est, quantum ad hominem vero obedi
entiae necessitatis. Quoniam in potestate Dei est praeter ista hominem salvare, sed in potestate hominis non est
sine istis ad salutem pervenire. Potuit enim Deus hominem salvare etiam si ista non instituisset, sed homo nullatenus
salvari posset si ista contemneret. Dicit scriptura non potest salvari qui baptizatus non fuerit. Qui hoc vel hoc non fecerit
salvari non potest, et confitemur quod verum est, et quod salvari non potest homo qui caret his quae ab homine salus haberi non
potest. Homo namque sine his salvari non potest, sed Deus sine his salvare potest hominem. Quippe sine his salvari possit
si sine his salvari in potestate hominis esset. Et si posset homo pro arbitrio suo ista quae ad salutem obtinendam
proposita sunt relinquere et per suam electionem alia ad salutem via pervenire. Hoc autem quia homini omnino impossibile
est, ista rectissime dicitur quia homo sine his omnino salvari non potest. Deus autem sine his hominem salvare potest
qui virtutem suam et sanctificationem et salutem cuicumque ipse voluerit homini hominem largiri potest. Ille namque spiritum
qui daret homini sine verbo iustificare et valet si voluit sine sacramento quia virtus Dei ex necessitate
elementis non subditur. Et si gratia Dei ex dispensatione per sacramenta donetur, hic est quod quosdam et sine his in sac

ritus iustificatos legimus. et eundem salvatos quemadmodum Ieremias in utero sanctificatus legitur et Iohannes
baptista ex utero matris spiritu sancto impletus prophetavit. Et qui sub naturali lege iusti deo placuerunt et
sacramenta habuisse non legimus. de quorum tamen salute nequaquam dubitamus. Constat illos sacramenta illa post iusti
ficationem suscepisse. signa magis iustitie sue habuerunt iustis quam causam existis. Sed non propterea dicimus
quod conferre iustis. sine illis percipiunt. dampnabiliter illis non caruerunt. quia ut ista non perciperent vel ratio
temporis non poposcit vel necessitas non permisit nunquam contemptus religionis effecit. Nullus ergo in eternitatis sic
legem iustitie divine constituat ut dicat hominem non iustificari posse si non habuerit et si gratiam iustificantem habuerit
nec salvari posse sine his. et si iustus fuit cum absens percipientis articulus necessitatis excluderet
sic dictum ad haec percipienda ratio temporis non constringit. Quemadmodum hi qui sub naturali lege erant iusti
eiusmodi sacramentis non imbuebantur. sic et preceptis eiusmodi non tenebantur. Hec quicumque ergo recte sacramenta in fide rec
ta et caritate vera habuerunt. sacramentis illis dampnabiliter non caruerunt quia ea vel tempore suscipere non de
buerunt vel perimminente necessitate suscipere non potuerunt. Quid ergo tibi videtur tu quicumque sacramenta dei
veneraris et cum te sacramenta dei honorare putas deum inhonoras. Sacramentis iudicis necessitatem
et auctori sacramentorum tollis potestatem et negas pietatem. Dicis mihi quia qui non habet sacramenta dei salva
ri non potest. et ego dico tibi quod habens virtutem sacramentorum dei perire non potest. Aut nega virtutem pos
se esse ubi sacramentum non est. aut si concedis virtutem nega dampnationem. Quid est maius sacramentum aut virtus
sacramenti? Unde est maius aqua vel fides? Si vis dicere verum dic fides. Si ergo sacramentum aque quod minus est
salvat quosdam non habentes fidem et non imputatur eis quod fidem non habent quia eam habere non possunt. quomodo fides que ma
ior est non liberabit habentes fidem et sacramentum aque non habentes? Et non multo magis patebit eis pro quo sa
cramentum aque non habent quod habere voluerunt sed non potuerunt. Sed dicis quomodo ergo intelligimus quod scriptum est nisi
quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non intrabit in regnum celorum. Et ego te interrogo quomodo intelligendum putas
quod scriptum est qui credit in me mortem non videbit in eternum. Tu dicis quia qui hoc non fecerit non salvatur et ego di
co quia qui fecit non dampnatur. Ubi ergo medius locus erit eiusmodi homines capiens nec salvandos quia aquam
non habent nec dampnandos quia habent fidem? Ecce homo qui habet fidem et cum fide dilectionem aquam non habet. non tamen aquam
contempnens sed aquam habere volens et non valens. Hic ergo aqua absens dampnabit et non potius fides et devotio
presens salvabit? Quid ergo mihi est cum sacramentis? habeo fidem et dilectionem et virtutes alias
bonorum ero et sufficiet mihi. Videto si dilectionem dei habere potes et precepta eius contemnis. Si ergo dilec
tionem dei habes. stude. satage. conare quantum potes perficere mandata eius et si incidis in necessita
tem quere pietatem. Si enim necessitas non est que prendat contemptus non excusat. Vide ergo quia sacramenta
dei medicine sunt spirituales que foris corporibus adhibentur per visibiles species sed intus sanant animas per
invisibilem virtutem. Quorum quidem institutio quantum ad percipientem dispensationis est. susceptio vero quantum ad obe
dientem necessitatis. Vis scire quia iustis visibilibus speciebus ad curandos morbos spirituales remedi
um deus non sumit sed solum sacramentum constituit. Accipe sacramentum de sacramento. Egrotavit Ezechias et mis
sus est ad eum Ysaias propheta qui ei mortem imminentem predicaret. Quo audito tristitia et timore compunc
tus lacrimas cum prece fudit et misericordiam impetravit. Remittitur continuo Ysaias ut xv annos adi
ciendos vite illius annunciaret. et adiunctum sacramentum amplius commendandum. iubetur ei curando
vulneri novo modo medicinam preparare. Apposita est medicina foris ut virtus occulta intus
operaretur. et non erat sanitas ex medicina quoniam secundum se contraria sanitati erat medicina. Ut
aperte monstraretur quoniam ex illa non erat quod per illam erat. Magnum de sacramentis sacramentum commendatur.

eger est genus humanum quod languet et intus per iniquitatem et foris per mortalitatem ad quem sermo prophe-
ticus mittitur ut ei mortis imminentis non solum presentis sed et future annunciet ut trementes conterriti plorant et
orant et misericordiam impetrant. Remittitur sermo prophetie quod nos de longioris vite spacio indulto certos
efficiat quia eadem nos scriptura de eterne vite promissione consolatur penitentes. que de perpetue mortis
dampnatione terret in peccato persistentes. Apponitur medicina curandis vulneribus corporibus nostris que cum
ex sua qualitate morbo contraria ostendit in curatione egroti non medicine sed medentis virtus eviden-
tissime declaratur. Ista medicina ipsa sunt sacramenta que dum foris nobis per ministros sacre dispensationis
corporaliter adhibentur vulnera animarum nostrarum invisibiliter curant. Ut curati et sanati ad perpetue vite
repromissionem pertingere possimus. Que vita quindecim annorum numero significata est quia et in presenti per requiem
mentis septenario inchoatur et in futuro per immortalitatem carnis octonario perficitur. Que cum medici-
na quantum ad suam naturam spectat morbum augere potius quam curare. quia terrena omnia quantum ad illorum
qualitatem et naturam infirmitatem pertinet corruptionem animarum operari solent potius quam curationem
propterea tamen deus cum naturam sanitatem perficit quid aliud quam sue virtutis potentiam evidenter ostendit.
Cum in eo deinde nostrum percipimus remedium a quo infirmitatis et corruptionis contraximus morbum. Non itaque istis
ascribatur quod per ista nobis ministratur. Neque enim visibile venerimus speciem ut invisibile eis subiecte
conveniamus utilitatem. Ac consideratione diligenter intuentibus manifestum sit quantum et illi debeat
quod foris in specie sacramenti visibiliter cernitur et illi qui instituit sacramenti virtus invisibiliter operatur. Et hec
que omnia ad hoc spectant quod propositum erat investigandum quare videlicet instituta sint sacramenta.
Restat nunc tercia pars que proposita fuerat discucienda. De materia sacramentorum.
In triplici materia omnia divina sacramenta conficiuntur. scilicet aut in rebus aut in factis aut in verbis.
Quia enim totus homo corruptus erat totum quod hominis foris ad sacramentum sumendum erat ut totum in sacramento foris sancti-
ficaretur in toto intus sacramenti virtus remedium operetur. Itaque in rebus sacramenta sanctificanda erant ut sanctificarentur
hominis materia in factis ut opera in dictis ut verba. ut totum videlicet sanctum sit et quod homo est et quod hominis est. In rebus conficiuntur
sacramenta sicut videlicet sacramentum baptismi in aqua. sacramentum unctionis in oleo. sacramentum corporis et sanguinis christi in pa-
ne et vino et quecumque sunt alie corporales species in quibus sacramenta divina constituuntur. In factis quoque inveniuntur sacramenta
quemadmodum videlicet cum signum crucis per imminentes contra adversas potestates opponentes vel per sanctificationem
quibus rebus sanctificandis imprimentes. facimus vel cum et expansis manibus sive elevatis in oratione inclinatione
sive erectione sive conversione. sive alio quocumque gestu vel motu vel actu sacrum aliquid et sacre rei sacra-
mentum exprimimus. In dictis sacramenta inveniuntur quemadmodum est invocatio trinitatis et cetera huiusmodi quecum-
que cum verborum prolatione sacrum aliquid et sacratum significamus et exprimimus. Porro sciendum est quod cum his
tribus modis sacramenta conficiantur illa tamen magis proprie et principaliter sacramenta dicuntur in quibus in usu est sanctifica-
tione et effectus salutis operatione. Hic hactenus de materia sacramentorum pauca breviter adsequentia transeamus.
Tria genera sacramentorum in prima consideratione discernenda. Que sunt genera sacramentorum.
occurrunt. Sunt enim quedam sacramenta in quibus principaliter salus constat et percipitur. Sicut aqua baptismatis et percep-
tio corporis et sanguinis christi. Alia sunt que etsi necessaria non sunt ad salutem quia sine his salus haberi potest profi-
ciunt tamen ad sanctificationem quia virtus ... exerceri et gratia amplior acquiri potest. ut aqua aspersionis
et susceptio cineris et similia. Sunt rursus alia sacramenta que ad hoc solum instituta esse videntur ut
per ipsa ea que ceteris sacramentis sanctificandis et instituendis necessaria sunt quodammodo prepararentur et sancti-
ficarentur vel circa personas in sacris ordinibus perficiendis vel in his que ad habitum sacrum ordinem pertinent

imitandis et ceteris huiusmodi. Prima quae ad salutem. Secunda ad exercitationem. Tertia ad praeparationem constituta sunt. His quae pro tempore prolatare videbatur percurrens, ad ea quae restant explicanda transeamus.

Quod tria necessaria sunt ad salutem.

Tria sane sunt quae ab initio sive ante adventum Christi sive post ad salutem obtinendam necessaria fuerunt: fides et sacramenta fidei et opera bona. Quae tamen ita cohaerent ut salutis effectum habere non possint si simul non fuerint. Fides enim sine operibus teste scriptura mortua est, et rursum ubi fides non est bonum opus esse non potest. Item qui fidem operantem habent, si sacramenta Dei suscipere renuunt, salvari non possunt, quia dilectionem Dei non habent, cuius praecepta in sacramentis eius contempnunt. Veruntamen ubi fides cum dilectione est, sicut non meritum minuitur et si opus quod in voto proposito devotionis est certius non perficitur, sic salutis effectus non impeditur, et si sacramentum quod in vera voluntate et desiderio est articulo necessitatis excludit. Ubi autem ita simul haberi possunt, sine periculo salutis nullatenus abesse possunt. Illa nec fides meritum habebit si dum potest operari negligit, nec opus bonum est aliquid si sine fide sit. Et rursus fides operans hominem sanctificare non sufficit, si ea quae in sacramentis Dei constat sanctificationem suscipere contempnit. Tria quae simul sunt: fides, sacramentum et opus. In una fide fortitudo tribuitur, in sacramentis arma, in operibus vero bonis tela contra diabolum pugnaturo. **Incipit x pars.**

De fide vii esse inquirenda. Quid sit fides. Quae sunt in quibus fides constat. **De fide septem esse inquirenda.** De incremento fidei. De his quae ad fidem pertinent. Si secundum mutationes temporum mutata sit fides. Quid sit quod nichil minus unumquemque fidem habere potuit. Recapitulatio supradictorum. De sacramento fidei.

De fide tractare volentibus vii inquirenda proponimus. Quid sit fides. In quibus consistit fides. De incremento fidei. De his quae pertinent ad fidem. Si ab initio et mutationem temporum mutata sit fides eadem tamen. Quid sit quod nichil minus unumquemque fidem habere potuit. De sacramento fidei et virtute ipsius singula ordine suo prosequamur. **Quid sit fides.**

Fides est ut ait apostolus substantia rerum sperandarum argumentum non apparentium. Si per fidem ea quae creduntur fide significata intelligimus, sicut per visionem non unquam non ea quae videmus sed quae videmus accipimus, convenienter fides substantia rerum sperandarum dicitur, quia fide ea quae vere subsistunt omnia sperantibus et expectantibus illa ventura creduntur. Secundum quam acceptionem irrationabiliter argumentum non apparentium dicitur, quia quae ratione humana non comprehenduntur sola fide nobis credibilia esse et vera persuadent. Quod si hanc diffinitionem alio modo exponimus possumus dicere quia fides non in eo quid sit sed quid faciat diffinitur, ut sit sensus: fides est substantia vel subsistentia rerum sperandarum vel futurorum bonorum quae ventura sperantur a nobis et quae sola digna sunt spe et expectatione nostra, quoniam in ipsis constat bonum nostrum. Item quod fides substantia rerum sit, quia bona invisibilia quae per se tamen non dum presentia sunt iam per fidem in cordibus nostris subsistunt et ipsa fides eorum in nobis est subsistentia eorum. Tribus enim modis quaelibet res apud nos subsistunt: vel per actum, quando illa praesentes sensu comprehenduntur; vel per intellectum, quando ab sensibus et quae non evidentes in similitudine sua et imaginatione per intellectum capiuntur; vel per presentiam, quando ea quae in nobis sunt sentiuntur a nobis, ut est gaudium, tristitia, timor et amor, quae subsistunt in nobis et sentiuntur a nobis. Nullo horum modorum invisibilia Dei comprehenduntur a nobis, quae credi solum a nobis possunt, comprehendi omnino non possunt. Neque enim actu presentia sunt ut sensu comprehendantur, quia nec corpora sunt nec in corporibus subsistunt. Neque in similitudine aliqua imaginabiliter ab animo comprehendi possunt, quia longe omnem similitudinem corporum et corporalium sue divinitatis et puritatis excellentia transcendit; neque quemadmodum illa quae in nobis sunt et sentiuntur a nobis, quoniam nec de substantia animi sunt neque de his quae in animo subsistunt. Ergo sola fide subsistunt in nobis, et subsistentia eorum est fides eorum quae creduntur quia sunt, scilicet non quia sunt comprehendendo.

dimitte. Quomodo deus cogitari potest, comprehendi vero non potest. Dicis mihi: Quid dicam? Quid est deus? Ego tibi respondeo quia indi-
cibile omnino est quod deus est. Salvem tamen. Quid cogitabo quando cogitare volo quid est deus? Amplius dico quia incogita-
bile est deus. Quidquid dicitur vel cogitatur, si aliquid dicitur vel cogitatur, quod non est aliquid dici vel cogitari non potest, dici omnino et
cogitari non potest. Quid quod dicis et cogitabis, cum id quod deus est dicere vel cogitare volueris. [...] Si terram
cogitas, si celum cogitas, nichil horum est deus. Denique si spiritum cogitas, si animam cogitas, hoc non [...] est deus.
Scio tamen quia deus hoc non est, tamen hoc simile est deo, et in similitudine sua deus demonstrari potest. [...] Vide quale
simile. Si spiritum demonstrare velles et corpus ostenderes, quanta similitudo hec esset, et tamen plus longe est deus
a spiritu quam spiritus a corpore. Omne enim quod creatum est minus ab invicem distat quam ab illo qui fecit. Non potest cogitari fecit
deus quid est, et si cogitari potest quia est, non quid est comprehendi. Unde inquid apostolus: nec oculus vidit nec auris audivit nec in
cor hominis ascendit. Hoc est illud quod dicere volumus, si tamen dicere possimus quod cogitare non possumus. Unde nec oculus vid(it)
nec auris a(udivit), quia sensu non percipitur, nec in cor hominis a(scendit), quia cogitatione non comprehenditur. Erant nempe quedam tria: corpus, spiritus et deus.
Corpus quod erat mundus, anima spiritus, et in ipsa anima que in medio quedam erat, foris habens mundum, intus habens deum.
Et acceperat oculum quo extra se videret mundum, intra se deum. Et acceperat oculum quo extra se mundum videret et ea
que in mundo erant, et hic erat oculus carnis. Alium oculum acceperat quo se ipsam videret et ea que in ipsa erant, hic
est oculus rationis. Alium rursum oculum acceperat quo intra se deum videret et ea que in deo erant, et hic est oculus contemplatio-
nis. Hos ergo oculos quamdiu anima apertos et revelatos habebat, clare videbat et recte discernebat. Postquam autem te-
nebre peccati in illam intraverunt, oculus quidem contemplationis extinctus est ut nichil videret. Oculus autem rationis lippus effectus
est ut dubie videret. Solus ille oculus qui carnis extinctus fuit in sua claritate permansit, quia quamdiu lumen clarum
habet iudicium dubium non habet. Oculus autem rationis quamdiu lumen eius nubilum est iudicium certum habere non potest, quia quod clare
non videt discernit ambigue. Hinc est quod corda hominum facilius consentiunt in his que oculo carnis percipiunt
quam in his que aut intus vel sensu rationis attingunt. Illa ubi videndo non caligant, iudicando non discrepant.
Videmus ergo quia oculum carnis habet, mundum videre potest et ea que in mundo sunt. Habet quia oculum rationis ex parte habet, animum
similiter ex parte videt et ea que in animo sunt. Quia vero oculum contemplationis non habet, deum et que in deo sunt videre non valet.
Fides ergo necessaria est qua credantur que non videntur, et subsistant in nobis per fidem que nondum presentia nobis sunt
per speciem. Sic itaque substantia illorum est fides, que per solam fidem nunc subsistunt in nobis, et argumentum illorum simi-
liter est fides, quia per solam fidem probantur a nobis. Non enim aliud argumentum maius de illis dubitantibus profer-
re possumus quam quod illa creduntur fide que ratione non comprehenduntur. Unde non aliud argumentum ad illa esse potest
quod simile et comparabile nichil esse potest. Cum utique argumentum nullatenus esse posset nisi aliquid cum illo ab
quo argumentum esset et similitudinem haberet. Unde ergo omnem similitudinem et comparationem transcendant que
similitudine argui et comprobari possunt, nisi quia ex fide et devotione precedentium sanctorum colliguntur, quam ad illa
que futura predicantur bona incredula esse non debemus. Magna vero res est hec et omnino fide digna, quia neque
quod sancti et iusti omnes presentis vite desiderio tanta constantia presentem vitam despicerent, si non amplius
aliquid ultra nostram intelligentiam de illius veritate presumpsissent. Sic itaque fides substantia est rerum
sperandarum, quia per eam iam quodammodo que futura sunt subsistunt in nobis, et argumentum non apparentium, quia per eam
que occulta sunt probantur a nobis. Sed quia in hac descriptione non quid sit fides, sed quid faciat fides osten-
ditur, nec ea quam depravatis vel desperantibus habet fides diffinitur, si quis plenam ac generalem diffinitionem
fidei assignare voluerit, dicere potest fidem esse certitudinem quandam animi de rebus absentibus supra opi- 240·
nionem et infra scientiam constitutam. Sunt enim quidam qui audita statim animo repellunt et contradicunt his
que dicuntur, et hi sunt negantes. Alii in his que audiunt alteram quamcumque partem eligunt ad esti-

mationem. sed non applicant ad assertionem vel affirmationem. Huius enim unum e duobus magis probabile in-
telligitur. utrum tamen adhuc id ipsum verum sit asserere non praesumunt. hi sunt aestimantes. Alii sic al-
teram partem approbant. ut eius approbationem in assertionem assumant. hi sunt credentes. Post ista
gradus cogitationis illud perfecti sequitur cum res non ex auditu solo sed per suam praesentiam notifica-
tur per fecti enim agnoscunt quod ipsam rem ut est in sua praesentia comprehendunt. hi sunt scientes.
Primi ergo sunt negantes. Secundi dubitantes. Tertii aestimantes. Quarti credentes. Quinti scientes.
Ex his quod convenit potest aperte fidem certitudinem appellavimus. Quoniam ubi est adhuc dubitatio fides non est.
patet quomodo certe ipsam certitudinem quam fidem appellavimus. super opinionem vel aestimationem et infra
scientiam dicimus esse constitutam. Plus nimirum credere aliquid sic minus est quam scire. sic credere plus est quam aestima-
re. Minus dico non quantum ad meritum sed quantum ad cognitionem. Nisi enim credere aliquid quantum ad meritum plus
esset quam ea videre. nequaquam visio subtraheretur ut fides mereretur. Nec dictum fuisset beati qui non vide-
runt et crediderunt. Propterea dicimus credere aliquid plus esse quam videre. sed quantum ad meritum non quantum ad gaudium.
Aliquid quantum ad cumulum felicitatis et perfectionem veritatis plus est praesentem videre quam absen-
tem credere. sic et plus est fide stare quam nutare aestimatione. Recte ergo dictum est fides est certitudo /no
rerum absentium super opinionem et infra scientiam constituta. Huius enim nunquam et ipsa quae ex praesenti
contemplatione nascitur certitudo absolute fides appelletur. de illa autem quae proprie appellatur fides dictum.

Duo sunt in quibus fides constat cognitio et **Quae sint in quibus fides constat.** est. nam si vides non est fides.
affectus id est constantia vel firmitas credendi. In altero constat quia ipsa illud est. In altero constat
quia et ipsa in illo est. In affectu enim substantia fidei invenitur. In cognitione materia. Aliud est
enim fides qua creditur aliud quod fide creditur. In affectu invenitur fides. In cognitione id quod credi-
tur fide. Propterea fides quae in affectu habet substantiam. quia affectus ipse fides est. in cognitione habet ma-
teriam quia de illo et ad illud quod in cognitione est fides est. Credere ergo in affectu est. quod vero creditur in cog-
nitione. Cognitionem autem hic intelligimus scientiam rerum non illam quae ex praesentia ipsarum comprehenditur.
sed illam quae auditu solo percipitur et ex verborum significatione manifestatur. Cum id quod dicitur et ab illo qui au-
dit intelligitur quod dicitur et si utrum sit vel non sit ita ut dicitur. Scientia tamen est in quantum intelligitur et scit quid est quod
dicitur. Haec autem scientia cognitio est. quae sic sine illa scientia esse non potest quomodo esse vel non esse scitur. ita sine
fide esse potest quomodo esse vel non esse creditur. Ad hanc cognitionem si fides accedat ut credatur quod audie-
batur et intelligebatur est credulitas in cognitione et invenitur in credulitate substantia in cognitione
materia. Potest autem cognitio huiusmodi sine omni fide esse. Fides autem sine cognitione esse non potest. Quoniam
qui aliquid audit et intelligit non semper credit. Qui autem nihil intelligit nihil credit quamvis aliquid credere
possit quod non intelligit. Nam et fides est et de fide quod credit quod nescit. quia scienti et credenti creditur.
Ille enim qui credenti credit non incongruenter credere dicitur quod ille credit cui credit. et si nesciat quid illud quod
credit. et scit cui credit. Tales sunt simplices in sancta ecclesia qui perfectioribus credentibus et cognoscen-
tibus credunt. quos nimirum in sua simplicitate salvantur. nec ab illorum merito alieni sunt quamvis ad
cognitionem illorum non pertingunt. Scriptum est boves arabant et asinae pascebantur iuxta illos. Simpli-
ces quippe in sancta ecclesia quamvis cum perfectis occulta sacramentorum dei rimari non valent. quia tamen se
ab illorum societate non dividunt. qui iuxta eos positi in eadem fide et spe bene operando se pas-
cunt. Sic ergo fides aliquando cum cognitione quae scitur quod creditur. aliquando sine cognitione quae
scienti tamen et credenti creditur. Necesse est tamen semper aliquid esse cognitionem cum fide. quae ipsa

fide p intentione dirigat · q si nec h[...] exitus que credenda s cognoscent n b[...]et fides
q se p intentione in bono ope dirigat neq aliq bn opando spe sua excitaret · S; aliub e in
quibda cogitione fide tenende aliud illa q nq ignoranda s credenda nescire · Illis min
fidesl · u q cogitione n discutit · H q a cogitione omino destituut cadit ipsa · 7 fides e defistit ·

Duo s q que fides efficit, cognitio 7 affectus · v [con]stantiat firmitas credendi ·
Scdm cogitione fides efficit · q erudit ad sciam Scdm affectu efficit q in
ad deuotione excitat 7 roborat ad [con]stantia; Q uida fides cognitione magna e
affectu parua · Q uida u affectu magna cognitione parua · Aliu fide 7 cognitione 7 affectu
magna ht · Aliu 7 cognitione 7 affectu parua · Verutn affectu magnu in fide magis laudabi
le e q cognitione magna · dns manifeste ostendit · u fide gno synapis [com]pauit q [com]minta
re q paruu e s n inferiore ; hinc mulieri cananee paru q adhuc scientia multu [con]fi
denti dictu e · Mulier magna e f · t · Illa nq apud dnm fides magna reputat q 7 si mi
n uigeat scia p [con]stantia tn fortis ostendit · Cu q fides cognitione efficit · adiuuat · cu u
affectu efficit pficit · hec s incitamta fidi ta gna credituri inueniunt · Q uida eni fideles s q sola
pietate credere eligit · q tn utru credendu t n credendu rone n [com]phendit · Alii rone ex pro
bant q fide credit · Alii puritate cordis 7 munda [con]scia interi ia gustare incipiunt
q credunt fide · In pmis sola pietas facit electione · In scdis ro adiungit approbatione · In
tertiis puritas intelligentie apphendit certitudine · Verum gen hominu e q b crede e solu
fida n [con]tulere · Q [con]suetudine uiuendi mag q itute credendi fideles nominant · Sed n
insuetis uitiis nuq iute ad futura cogitanda subleuant · 7 q uis fidi xane sacramta
cu ceteris fidelib usu pcipiunt · q re tn xanus sit ho t que spes xano sit in expectatione
futurorum bonorum n attendit · hi q uis noie fideles dicant · re tn 7 uitate longe s a fide · Hu
iusmodi aliqndo diuina gra uisitant · 7 ad sui [con]sideratione excitant · ut q re ho nat sit ·
7 si alia p hanc uita sequitur inquirant · si pmia iustis 7 peccatorib tormta reposita sint · 7
si p fine opis seqt pmiu iuste retributionis · Tali q [con]sideratione in corde oborta magno mox
trepidationis motu de dubio uite mutat [con]scia ipsa [con]cutit 7 q anto mag s erranti piculu
imminere cnit · tanto mag ad cognitione uitatis puenire satagit · Considat in h mundo ta
diuisas ee hoiu estimationes sup his in q b salus hois [con]stat · Paganis inplies unitate diuinitatis
scindit · Iudei creatore [con]fitent saluatore n cognoscit · Et in his omib mens fluctuat · 7 n pietate
in suo tenet · Fortassis aberta uitate falsitate sequeret · decedit ad h spu sco suggerente ro
q in multis dubiis si unu aliq relinqt ut unu aliud eligat · dubietas n tollit s mutat ·
decedit ad hanc alia ro magis melius ee [con]fiti unu pncipiu q multa · Cu ubi multi
tudo e, plurtas supflua est · aut unitas inpfecta · Adhuc amplius · Melius e creatore parit
[con]fiti 7 saluatore q creatore solu · Cu q creatore dic maiestate [con]fitet · Q saluatore in
telligit pietate ueneat · Et mai bonu hois ee · ut in deo suo 7 maiestate inueniat q oculo
cordis [con]templet · 7 humanitate q oculo carnis speculet ut totus ho in deo beatificet · His
ronib alius [con]fortat ad ampliore religionis diuine deuotione excitat · deuotione aut
mundat · 7 purificat · ut mundo corde ia q da m pgustare incipiat · id ad q fide 7 deuo
tione agnoscendu festinat · Ita munda [con]scia inuisibilib documtis 7 secreta 7 familiari in

sitatione credendo suo cor adhuc eruditur et certificatur intantum ut iam quodammodo in eum per contemplationem presentem habere incipiat et nulla iam ratione ab eius fide et dilectione etiam si totus mundus immutaculatus (?) iuratur avelli queat. Isti sunt quasi tres gradus promotionis fidei quibus fides crescens ad perfectum conscendit. Primus per pietatem eligere. Secundus per rationem approbare. Tertius per veritatem apprehendere.

Querendum est que res ad fidem pertineant quas credere **De his que ad fidem pertinent.** oportet eum qui fidelis iure nominatur. Non enim fides illa que aliquid credit sed in id ut qui credit fide illa fidelis non dicatur presentis propositi non est. Sine fide enim etiam infideles non vivere cuilibet manifestatum est. quoniam omnis homo in hac vita vivens sicut habet quedam que per experientiam sentiat ita quedam etiam habet que non visa nec experta sola fide credat. Fidem tamen que in idem est neque habere dicitur nisi qui illa credit que credendo et amando deum homo pervenit. Hec sunt quasi que ad fidem pertinere dicuntur que credendo homo fidelis nominatur. Que vero ista sunt si diligenter inquirimus in duobus his principaliter constare invenimus. Sunt enim quedam duo et hec duo unum sunt et unum sunt duo hec. Creator et salvator duo sunt nomina et res una. Tamen aliud notat creator aliud salvator. Creator quia fecit nos. Salvator quia redemit nos. Primum non eramus et facti sumus. Postea perieramus et redempti sumus. et ab uno utrumque factum est ut bonum nostrum totum esset ab uno et totum in uno et unum. Creatori debemus quod sumus. Salvatori quod reparati sumus. Hec sunt quasi duo que fidei proposita sunt credenda. creator et salvator et que pertinent ad creatorem et que pertinent ad salvatorem similiter. Creator et que pertinent ad creatorem hec una pars fidei. Salvator et que pertinent ad salvatorem hec altera. In prima parte discernit fides inter creatorem et opera sua. In secunda parte discernit fides inter salvatorem et sacramenta sua. Ad creatorem pertinent opera conditionis que sex diebus facta sunt. Ad salvatorem pertinent opera restaurationis que completa sunt in sex etatibus. In prima parte ad fidem pertinet confiteri unum creatorem et ab eo facta esse omnia que facta sunt. In secunda parte ad fidem pertinet venerari unum salvatorem et ab eo reparata esse perdita. quibus dimissum est vel dandum est beatum esse. In prima parte recta fides inter creatorem et creaturam ita discernere debet ut unicuique horum quod suum est tribuat et vicissim alterius proprietate in altero non confundat. id est ut nec creature attribuat creatoris maiestatem nec creatori ascribat creature infirmitatem nec deum concludat tempore nec creaturam extendat eternitate. Ita fides si unicuique quod suum est tribuit recte offert. si et utrumque bene discernit recte dividit et non peccat. Si vero in quolibet horum delinquit fides sana necesse est deinceps non pateat. Nam illi qui creaturam pro deo colentes gemino errore decepti et creaturam eternam et deum temporalem esse crediderunt quid isti aliud fecisse dicendi sunt quam excellentiam factoris operi et infirmitatem facture tribuisse creatori. Rursus pro gentilium qui inter creatorem et opus suum recte discernunt neque tamen fideles appellandi sunt quia fidem de salvatore non habuerunt. Sequitur quod deinde ea que in secunda parte possumus ut primum in salvatore agnoscamus redemptionem. in sacramentis eius redemptionis preparationem. Prima pars fidei spectat ad debitum nature. Secunda pars fidei spectat ad debitum gratie. Illa credere debemus quia per naturam conditi sumus. ista corde quia per gratiam reparati sumus. **Si secundum mutationes temporum mutata sit fides.**

Sequitur debuit duo illa que in prima distinctione huius tractationis proposuimus. Primo videlicet loco post unum ista de quibus actum tractatum est persequenda. Quorum unum est si secundum mutationem temporum ab initio fides credentium mutata sit. sive una eademque fidei forma omnes qui ab initio fuerunt et qui usque in finem credentes futuri sunt simul consistat. Alterum vero quid sit quod ab initio nemo minus umquam recte fidem habere potuit. id est quod sit illud cui nemo umquam deesse potuit. ut

credentes in promissione fidelem, sperantes certissimum redditorem. In hac fide et expectatione salvati sunt licet quando et qualiter et quo ordine salus repromissa fieret ignorarent. Nam et ipsis apostolis quos iustos fuisse nemo est qui ambigat, presentem salvatorem et regnum celorum manifesta iam luce predicantem mysterium passionis eius adhuc ignotum fuisse atque occultum legimus, ut ipso hoc domino predicante et predicente aperte illi nec intelligere possent que dicebantur. Duo quoque illi discipuli quibus euntibus et dubitantibus in via Jesus apparuit ad ipsius interrogationem pulsati inter cetera dixisse referuntur: Nos sperabamus quia ipse redempturus esset Israel. In quo aperte ostenditur quod redemptionem Israel per passionem Christi venturam non crediderant, qui in ipsa passione de redemptione resurrectionemque desperabant. Propterea et illis ibidem dicitur: O stulti et tardi corde ad credendum. Nonne oportuit Christum pati et resurgere a mortuis et sic intrare in gloriam suam. Hoc itaque est mysterium a seculis absconditum. Et ne forte putetur solummodo absconditum, subiecit: novissimis temporibus sanctis revelatum. Si omnes hoc boni cognoverunt ab initio, quomodo mali hoc ignorare potuerunt? Maxime cum ab ipsis bonis qui hoc perceperant, qui vel boni vel mali essent quibus hoc revelandum vel celandum foret, discerni non potuisset. Atque in hunc modum consequens esset manifeste agnoscimus ut si bonis omnibus hoc revelata constiterint, malis quoque non ignorata fuisse non dubitemus. Porro si hoc stare debebit, quis non videat quod ineffabiliter potiora illa tempora prioribus sanctis preferenda sunt, cum fides quod hoc solo foris auditu verborum percipit, illic contemplatione per supplicem aspirationem intus ab omnibus plena et manifesta veritatis luce legitur. Sed fides nostra comparatione fidei illorum non ut ita dicam non fides sed opinio quedam dicenda est, quos veritatis cognitionem agnoscimus fuisse defuncto quod nos deprivato, quoniam illi quod intus non viderunt agnoverunt per spiritum, nos quod non vidimus auditu solo percipimus per verbum. Sed si verum est, quis non videat quoniam adventus Christi fidelibus non solum illuminationem non attulit, sed clariorem et meliorem agnitionem abstulit. Sed hoc circa fidem rectam consulentes commodiora saluti et propinquiora veritati consideramus, et cognitionem eorum qui ad fidem pertinent sic in uno eodemque tempore secundum capacitatem diversorum differentem agnoscimus. Itaque per successionem temporum ab initio incrementis quibusdam aucta in ipsis fidelibus non dubitemus, ita tamen ut eandem fuisse fidem precedentium et subsequentium in quibus tamen eadem cognitio non fuit. Sic indubitanter consitemus, quemadmodum ubi hos qui in uniis temporibus fideles extiterunt eandem fidem et tamen non eandem fidei cognitionem invenimus. Crevit itaque per tempora fides ut maior esset, sed mutata non est ut alia esset. Ante legem Deus credebatur creator, et ab eo salus et redemptio expectabatur, per quem vero et quando eadem salus implenda ac perficienda foret exceptis paucis quibus hoc scire singulariter in munere datum erat, ceteris in fidelibus non cognoscebatur. Sub lege autem persona redemptoris mittenda predicebatur et ventura expectabatur. Que autem ipsa persona foret, hoc est homo vel angelus vel Deus non manifestabatur. Soli hoc cognoverunt qui spiritu singulariter illuminati fuerunt. Sub gratia autem manifeste ab omnibus iam predicatur et creditur et modus redemptionis et qualitas persone redemptoris. Semper tamen in ecclesia Dei ab initio fidem et cognitionem fuisse credimus incarnationis et passionis Christi, quia ab initio numquam defuerunt qui hoc cognoverunt. Alii salvabantur quia horum perfectiori fide simplici iungebantur et eos bene operando sequebantur. Sed sciendum quod nec hi minimi

Hec sunt quibus ab initio nec hi minimi umquam recta fides haberi potuit. umquam fides haberi potuit.

Credere videlicet unum esse Deum creatorem omnium Deum et rectorem universorum. Ipsum quoque non esse malorum auctorem, eum tamen qui in malis suis eius misericordiam quererent et expectarent futurum redemptorem. Hoc simpliciter in fidei initio suffecisse credimus quibus et si nihil amplius additum est ad cognitionem, meritum tamen collatum est ad devotionem. Ista quoque venturum in carne redemptorem et in eadem carne moriturum et resurrecturum et ascensurum sive alia quedam que illis temporibus abscondita fuerunt manifeste non cognoverunt, et tamen fidem nativitatis et passionis sive resurrectionis et ascensionis eius in his eos vivisse fuisse credimus qui credentibus et scientibus hec fide et devotione subsunt et expectatione eiusdem redemptionis sue adheserunt. Quoniam modum eiusdem redemptionis

credimus

sunt similiter non cognoverunt. Sic quoque intelligendum esse putamus quod dicit Augustinus quia eadem fidei mediatoris salvos faciebat iustos antiquos pusillos cum magnis. Alii quidem quae ventura erant sic ventura erant credentes et cognoscentes. Alii non quidem cognoscentes sed credendo et consentiendo cognoscentibus et credentibus adherentes. Quod vero subiungit quoniam sic nos credimus in carne venisse sicut illi venturum, sic nos mortuum ita illi moriturum et cetera, vel non ad omnes referendum est sed ad eos tantum quibus hec venturam percipere singulariter datum est, ut omnes quidem eandem sed non eandem fidei cognitionem habuisse dicantur. Aut si de omnibus hoc dictum intelligatur omnes quoque futuram redemptionem credidisse, hec et in quibus redemptio constabat credidisse non inconvenienter affirmantur. Inquantum in ipsa quoque omnia hec continebat redemptionem venturam crediderunt. Hec crediderunt quamvis eandem de ipsis omnes credendo cognitionem non haberent. Hoc modo quoque sano intellectu dici potest omnes ab initio iustos fidem salvatoris habuisse et omnes in fide redemptionis venture iustificatos fuisse quia eandem redemptionem vel venturam cognoverunt vel cognoscentibus et credentibus crediderunt, et cum hac fide sacramenta ipsius redemptionis que ab initio instituta sunt ad sanctificationem susceperunt et in ipsis iam eandem redemptionem suam quasi in umbra et figura portaverunt. Lectum (?) duo viri significaverunt qui botrum in vecte suspensum de terra promissionis ad filios Israel in deserto portaverunt. Botrus siquidem in vecte Christus est in cruce. Cum mittitur in sacramento duo pueri portant. Qui precessit portavit quem tamen non vidit. Quia precedentes adventum Christi sacramenta passionis eius omnes quod portaverunt per fidem vel in omni per cognitionem quod portaverunt intueri meruerunt. Sequentes autem et portant et vident quia fide vel qui post adventum eius in carne subsequuntur sacramentum passionis eius et per fidem susceperunt et per revelatam iam cognitionem agnoscunt. Unde Beda in eandem questionem: Unum inquit idemque dominice crucis tropheum et prophete et Moyses quod apostoli nobilitant (?) et predicabant, sed prophete hoc aliquotiens figuratis velatisque sermonibus, apostoli autem apostolorumque successores patefacta luce evangelii semper aperte predicabant, ita ut nunc omnis populus christianus scire et confiteri debeat fidem quam eo tempore pauci admodum et perfectiores quique noverunt, quamvis omnis Dei populus et eadem misteria fidei in legalibus cerimoniis typice portaret. **Recapitulatio superdictorum.**

Duo quedam sunt in quibus constat vera fides: creator et redemptor. Unum tantum sine altero non sufficit. Utrumque agnosce. Utrumque confitere. Si creatorem credis, agnoscis quod factus es. Si redemptorem confiteris, agnoscis quod redemptus es. Unus est creator et redemptor. In suo te fecit, in tuo te refecit, et utrumque unus fecit. Si ipse te fecisset et alter te refecisset, deberes illi quod factus es et deberes alteri quod refectus es; et esset divisa intentio tua et dilectio tua et obedientia tua et non uni totus, et ex duobus illum plus diligens a quo plus haberes. Qui creavit te dedit ut esses, qui redemit te dedit ut beatus esses. Propterea ne plus alterum diligeres alter quam redemptor quam creator, voluit ipse creator esse redemptor et sustinuit tuam passionem ut emeret tuam dilectionem. Missus est natus filius propter adoptandos, quia sine ipso alieni non fiebant in inducendi in hereditatem. Venit sapientia ut hostis non potestate sed ratione vinceretur; et nobis omnibus fides tua in uno constat et adunum et una cum duo nominantur unus significatur quoniam unus est creator et redemptor. Creator ad naturam, salvator ad gratiam. In his duobus totum est, et unum hoc est in quo ab initio fides credentium una est. Quamvis in eadem fide alius maior alius minor. Diversa cognitio fuit secundum diversitatem temporum, sic uno et eodem tempore alius maior alius minor invenitur cognitio de ipsis secundum capacitatem personarum. Huius quoque fidei crevit ut aliquando in aliquibus maior esset, non tamen mutata est ut alia esset. Sed omnes una fide unum crediderunt et omnes una fide iustificati sunt qui iustificari meruerunt. Sine fide enim ut ait apostolus impossibile est placere Deo, et sicut dicit beatus Augustinus ubi fides non erat bonum opus non erat. **De sacramento fidei et virtute.**

Sacramentum fidei dupliciter intelligi potest. Sacramentum enim fidei vel ipsa fides intelligitur que sacramentum est, vel sacramenta fidei intelliguntur que cum fide percipienda sunt et ad sanctificationem fidelium preparata.

Nam et quedam sacramenta militaria dicuntur quibus milites in sua conditione imperatori suo ad fidem conservan-
dam obligantur. Et infideles quoque sacramenta quedam habent que sacramenta dicuntur, quamvis nec sacra sint nec sacre rei signa, sed
execrationes potius et abhominationes quibus non sanctificantur homines sed polluuntur. Tamen ad horum differentiam sacramenta
fidei dicta intelligi possunt que a fidelibus tractantur et cum fide ad sanctificationem suscipiuntur. Primum ergo sic
dicimus qua ratione ipsa fides sacramentum dicitur et cuius rei sacramentum esse intelligatur. Apostolus dicit: Videmus nunc per specu-
lum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc quando per fidem videmus, per speculum id est videmus; tunc autem quando per contemplationem vi-
debimus, videbimus facie ad faciem. Quid est per speculum videre? Imaginem videre. Quid est faciem ad faciem videre? Rem
videre. Puta aliquem esse retro te vel super te, aversus es ab illo. Nec vides faciem ad faciem; facies tua ad faciem illius con-
versa est, non facies tua ab illo. Et si forte ille respicit ad te, non tu similiter ad illum. Quomodo ergo sic eris ut possis illum
videre facie ad faciem? Accipe speculum et pone ante te, statim videbis in eo imaginem illius qui est ad dorsum tuum vel
super verticem tuum, et dices: Video te. Quid vides? Iam aliquid vides, sed imaginem solam. Vides illum, sed in imagine sua,
nondum in facie sua. Nondum cognoscis sicut cognosceris, nondum vides sicut videris. Vidisti intra? Vides in imagine. Ille
ad te respicit qui te videt; tu autem aversus es ab illo. Converte ad illum et pone faciem ad faciem, et videbis iam non in ima-
gine sed ipsam rem. Prius vidisti illum sed in imagine sua; nunc vides illum in facie sua. Tamen cum ipsam rem videre in-
cipis, cognoscis quod aliquid similitudinis fuit illi quod visum est in imagine ad id quod videtur intra. Quod videtur in im-
agine sacramentum est; quod videtur intra sacramenti res. Quod ergo videmus nunc per speculum in enigmate sacramentum est ad illud
quod videbimus facie ad faciem in manifesta contemplatione. Sed quid est enigma et quid speculum, ubi videtur imago donec
ipsa res videri possit? Enigma est scriptura sacra. Quare? Quia obscura in significatione. Speculum est cor tuum, si
tamen cor tuum mundum fuerit et tersum et clarificatum. Imago in speculo fides in corde tuo. Ipsa enim fides imago
est et sacramentum. Contemplatio autem futura res et virtus sacramenti. Qui fidem non habent nichil vident; qui fidem habent iam aliquid
videre inceperunt, sed imaginem solam. Si enim fideles nichil viderent ex fide, illuminatio non esset, nec dicerentur
illuminati fideles. Si autem iam ipsam rem viderent, et non amplius videndum aliquid expectarent, non per speculum in
enigmate sed facie ad faciem viderent. Ergo qui per fidem vident imaginem vident; qui per contemplationem videt rem videt.
Qui fidem habent sacramentum habent; qui contemplationem habent rem habent. Fides ergo sacramentum est future contemplationis, et ipsa contem-
platio res et virtus sacramenti. Et accipimus nunc interim sacramentum sanctificandi ut perfecte sanctificati ipsam rem capere
possimus. Si ergo summum bonum hominis contemplatio creatoris sui, merito creditur non inconveniens fides per quam absentem
quodammodo videre incipit initium boni et principium restaurationis eius memoratur. Cum videlicet restauratio sua in vita sibi
crescit, dum hoc per rationem apostoli illuminatur ut plenius agnoscat et inflammatur per dilectionem ut ardentius
diligat. Sic ergo iustus quamdiu in hoc corpore existens peregrinatur a Domino, vivit interim ex fide; quemadmodum cum eductus
de ergastulo fuerit et introductus in gaudium Domini sui, vivere habebit ex contemplatione. Sed mira dispen-
satione agitur quod nunc interim malitia hostis antiqui ad impugnandos et persequendos fideles relaxatur, quam
videlicet homo reparatus per meritum si nunc per fidem ambulans in vera virtute impugnantem non deserit, quia per visionem presen-
tis Dei roboratur, sola persuasione prostratus erat. Ut autem ibi pro invicem stare possit et bonum suum illesum custodi-
re, datur ei in auxilium et in sacramentis arma quibus se muniat in operibus bonis, tela quibus perimat hostem, videlicet
fidei caritate et spe adiuncta virtutis partem roboret et iuvat.

Incipit undecima pars de sacramentis naturalis legis.

Post fidem de sacramentis fidei tractare debemus. Sacramenta ab initio ad restau-
rationem et eruditionem instituta sunt. Alia sub naturali lege, alia sub scripta lege, alia sub gratia. Et in his semper
que in tempore posteriora fuerunt effectu gratie spiritualis digniora inveniuntur. Illa enim superioris temporis
sacramenta sive sub naturali lege sive sub scripta signa quedam fuerunt et figure eorum que nunc sub gratia
exhibita sunt sacramentorum, et ibi effectum spiritualem quem suo tempore operabantur ergo ab istis. Si quis

subsequentium sacramentorum

[Q]uod sacramenta priora effectum sanctificationis habuisse negavit nihil sentire videtur. De prima differentia praecedentium et
in hoc tamen dignitate sequentium indubitanter praeeminent quod illa et visibilia et signa invisibilium fuerunt. Ista vero cum
sint ipsa quoque visibilia, tamen invisibilis gratiae signa et sacramenta existunt. Ideo sacramenta gratiae primum per
benedictionem virtutem invisibilis sanctificationis suscipiunt, ac deinde quod continent invisibilis sanctificationem conferunt. Unde
sanctificatione sunt sanctificantia atque ideo ex sua scilicet virtute inclita sanctificationem conferant, quod illa prius ex sola hominum
significatione conferre consueverant. Passio namque salvatoris quae primo loco sacramenta gratiae ad effectum salutis sancti-
ficat, mediantibus istis et illa prioris temporis sacramenta sanctificabat, ut eadem esset salus et his qui recta fide
signa futurorum vult venerati sunt, et his qui effectum salutis mutis perceperunt. Alia differentia.

[I]llud quoque inter ipsa primi temporis sacramenta quae sub naturali lege erant et ea quae vel sub lege scripta vel sub gratia
instituta sunt sacramenta interesse perspicimus, quod illa voluntatis magis esse videntur, ista necessitatis. Illa ex
voto celebrata sunt, ista ex praecepto. Neque existimandum est illa prima naturalis legis sacramenta, sive decimas
videlicet sive sacrificia sive oblationes, ita homini ex necessitate indicta ut qui ea non exsecutus fuisset re-
atum praevaricationis incurreret, quemadmodum ille qui fideliter ea coleret meritum devotionis suae inveniret. Nus-
quam enim legimus quod ante legem scriptam deus homini dixerat: quia decimas non dedit, quia sacrificia non obtulit. Sicut postea per le-
gem dixit: Masculus cuius caro praeputii circumcisa non fuerit peribit anima illa de populo. Et sic sub gratia tribuitur
intonuit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest introire in regnum dei. Unde conicimus quod sacramenta illa prima magis
ad exercendam devotionem proposita fuerant quam ad operandam salutem indicta. Nam qui nihil possidebat
unde decimas offerre debebat, et qui nihil habebat quod sacrificia et quod oblationes offerre potuit. Votum vovit
Iacob deo dicens: De universis quae dederis mihi decimas et oblationes offeram tibi. Vide quod ex voto se facturum spopondit quod

[P]... ex necessitate mandati non debebat, patenter ostendit. Quod homo instructus a deo ad decimas offeren-
[P]robabile tamen est omnino hominem ad haec exercenda a principio a deo instructum et eruditum fuisse das.
ut primi praecepti culpam subsequentis devotionis studio aboleret, et qui in semetipso contumax extiterat,
in suis promodum obtemperare consuesceret. Unde et homo rerum suarum decimam potius quam nonam et octavam et aliam
quamcumque partem offerendam esse scire potuisset, nisi a deo doctus fuisset. Et quod conicimus quod deus quidem hominem
a principio ad haec exercenda consilio erudivit sed praecepto non obligavit, donec postea illa veniret
ipsis praeceptis capax homo obedientiam exhiberet et praevaricationem cavere addisceret. Primum quidem ante legem par-
vulos consilio nutrivit, postea sub lege exercitatos praecepto temptavit, novissime sub gratia perfectos
in libertate spiritus ambulare permittit. Ut quod breviter supradicta ad memoriam reducentes quae sit differentia
inter sacramenta novi testamenti et illa quae vel sub naturali lege vel sub scripta lege sacramenta fuerunt atten-

[P]rima quidem differentia est quod sacramenta novi primo loco Prima differentia. denda consideremus.
[S]piritualis gratiae signa sunt et ad ipsam gratiam sanctificandis conferendam infusa sunt benedictione principaliter
instituta. Illa vero signa tantum erant, et mediantibus his quorum signa fuerunt non sine salute erant
quae tempus redemptionis praecesserunt, gratiam invisibilis ... contulerunt. Secunda differentia.

[S]ecunda differentia est quod qui illis sacramentis imbuebantur antiquis tamen nondum adhuc regni caelestis ianu-
am intrare poterant, donec salvator per carnem assumptam caelos ascendit et omnibus in se credentibus ac se sequen-

[T]ertia differentia est quod sacramenta naturalis legis non ex praecepto Tertia differentia. tibus ianuam aperuit.
indicta videntur sed ex consilio ad votum proposita. Sacramenta vero scriptae legis quaedam necessitatem quandam
exsecutionis inducere, postea quae non tantum ex consilio sed ex praecepto instituta noscuntur.

[S]ed oboritur hic contemplanda quaestio quae videtur si eundem salutis effectum tam per praeceden-
tia quam per subsequentia gratia contulit divina, ideo rerum antiquarum per institutionem suc-

donec aboleretur. Hæc si eadem intus multi sacramentis fuit quod necesse erat ut illa cessarent et ista succederent. Sed sciendum quod divinæ dispensationis ordo et ratio hoc poposcit ut sicut abeuntibus procurrentibus temporibus magis semper ac magis adventus salvatoris appropinquavit, sic semper magis ac magis effectus salutis esset et cognitio veritatis. Propterea quod et ipsa signa salutis per successionem temporum alia post alia mutari debuerunt, ut cum effectus gratiæ divinæ in salute esset, simulque et ipsa significatio in ipsis signis visibilibus evidentior appareret. Erat quippe idem salvator, eadem gratia, eadem fides, illic venturi, hic exhibiti. Sed quia ipse per quem salus dabatur longe erat, eadem salutis signa obscura esse debuerunt. Postea vero paulatim eius adventu appropinquante oportebat ut eodem ordine et fides in cognitione et gratia in salute esset, et eadem gratia in sacramentis foris et signis suis se evidentius manifestaret. Et propterea primum per oblationem et postea per circumcisionem ad ultimum per baptismum expiationis et iustificationis sacramentum formari institutum est, quia eadem mundationis forma et similitudo in oblatione quidem occulte, in circumcisione vero evidentius expressa, per baptismum autem manifeste declaratur. Prima namque institutione accepit homo ut pro remedio suæ salutis exterioris substantiæ partem offerret deo, partem ad usum proprium retineret, quatinus in hoc facto disceret ea quæ extrinsecus bona erant deo tribuere, quæ vero mala sibi imputare. Denarius quippe qui perfectus numerus est signum est bonitatis et virtutis quod deo tribuitur et in homine a deo esse cognoscitur. Novenarius autem quia minus a perfecto habet defectum et vitium et corruptionem significat quod misero homini deputatur. Decima ergo homo decimam dare deo, novem sibi retinere praecepit, ut quod bonum est in se a deo esse, quod vero malum est a se esse confiteatur. Sed hoc signum quasi de longe suppositum magis docuit hominem quid esset quam quid fieret. Igitur cum tempus adventus eius in quo veritas declarari debuerat, datum est remedium per circumcisionis sacramentum, ubi de intimo substantiæ hominis pars non quæ naturaliter superflua sed ei quod superfluum est figura præciditur. Iam manifestius illa præcisione circumcisio quid in interiori homine gratia perficit demonstratur. Illa autem circumcisio exteriores sordes et enormitates quæ foris sunt resecat, ablutio autem maculas interiores mundat. Convenienter iam manifesta veritate in adventu circumcisio cessare debuit, ut illud sacramentum succederet quod perfectam hominis emundationem et interiorem candorem quem in ipso et per ipsum sacramentum adipiscitur pleniter declararet. Amplius autem quia circumcisio quæ sordes aufert et dolores infert, ablutio vero ignatos sine dolore emundat, ideo priori populo timore servienti et sub lege laboranti circumcisio ad emundationem data est, novo autem populo in gratia per caritatem ambulanti ablutio. Videtur quod prima illa sacramenta quæ sub naturali lege processerunt quasi umbra veritatis, illa vero quæ postea sub scripta lege secuta sunt quasi quædam imago et figura veritatis. Ista autem quæ sub gratia novissime consecuta sunt non iam umbra vel imago sed corpus veritatis, in quibus salutis effectum quem perfecte dant et evidenter ostendunt quasi spiritus in corpore vivente exteriori motione producit. Sic itaque in visibilibus gratiæ vita clarissime demonstratur. Prima quæ sacramenta fuerunt, secunda imago, tertia corpus, post quæ quarto loco sequitur veritas spiritus. Sed hæc in præsentiarum de sacramentis naturalis legis dicta sufficere posse putamus. Quoniam etiam quod sicut supra iam commemoratum est ita fidei iustificantium iuncta fuisse credimus ut in eis esset exercitatio devotionis, non necessitatis obtinendæ salutis. Sola enim fide operante per dilectionem illic iustificabantur qui per gratiam participationem futuræ redemptionis servabant. Sed quia de primis iam sacramentis quibus devotio fidelium exercebatur iam quædam perstrinximus, de operibus aliqua dicenda putamus. De tribus generibus operum.

Tria sunt genera operum. Quædam ita bona sunt ut numquam licite prætermitti possint, quædam ita mala ut numquam licite possint committi. Quædam autem media sunt quæ pro tempore et loco et agi possunt et prætermitti. Sola igitur illa quæ sic se habent ut numquam fieri licite possint lex naturalis prohibuit. Illa vero quæ numquam licite prætermitti possunt sola accepit. Media omnia ad utrumque relinquens. Prohibendis unum præceptum in corde hominis scripsit: Quod tibi non vis alii ne feceris. Percipiendis similiter unum: Quæcumque vultis ut vobis faciant

homines. et vos similiter facite illis; ut videlicet homo ex sua consideratione disceret qualem se erga proximum exhibere deberet. Sed postea cum lex subintraret et disciplinam vivendi artiorem proponeret, ex his que fuerant media quedam excepit, et ex eis alia per preceptionem, alia per prohibitionem in alteram partem deflexit: ut quemadmodum primo homini in paradiso deus de concessione naturali unam precepto discipline prohibitionem accepit, ita modo filiis eius in una unitate stantibus sed per varios errores dissipatis, non unum de concessione naturali preceptum discipline quasi probandis sed quasi corrigendis et reparandis multa formaret; quatinus magis se in mediis temporibus discerent tanto levius in concessa valerent cavere. Illic multa concessa sunt, pauca prohibita; hic multa prohibita, pauca concessa. Illic dictum est homini ut de ligno scientie boni et mali non comederet; non quia lignum malum erat, sed quia obedientia probanda erat. Hic dictum est ut carnem cum sanguine non comederent, ut discerent horrere crudelitatem; carnem porcinam non ederent, ut detestarentur immunditiam; in bove et asino ararent, ut per dictionem (?) notam agnoscerent pigritiam et stultitiam, et cetera similia. Que omnia media erant. Illa vero que sub lege naturali in duobus preceptis clausa fuerant, per scriptam legem postea vii illis que in secunda tabula proposita sunt preceptis explicata sunt et distincta. In quibus primum erat: Honora patrem tuum et matrem, ut bene sit tibi et sis longevus super terram. Secundum: Non occides. Tertium: Non mechaberis. Quartum: Non furtum facies. Quintum: Non falsum testimonium dices. Sextum: Non concupisces rem proximi tui. In quibus et hoc non negligenter perpendendum est, quod ex his vii unum solum sub preceptione datum est, sex reliqua sub prohibitione. Primum namque peccatum fuit inobedientia, et ideo vita ista qua homo ad penitentiam concedit tota obedientie deputatur. Illa quia homo innatam agendi ex propria concupiscentia in diversa distrahitur, in bonis agendis sola obedientie regula gubernatur. Ideo in malis cavendis, que homo ex semetipso et per semetipsum facere potest, singillatim instruendus erat; ad bona vero agenda ad obedientiam solummodo revocandus, ut ubi per sententiam alterius salubriter disceret quid ipse agere debuisset. Sicut enim iubetur homo patri et matri honorem deferre, non hoc ad carnales parentes solum referendum est, sed hoc potius ei preceptum, ut qui dominum in preceptis suis aliquando contempsit, hec (?) propter dominum homini superiori obedientiam atque honorem exhibere non dedignetur.

Incipit xii pars de unione ipsi fidelis.

Primus status ab Adam usque Abraham magis proprie determinatur. Secundum (?) ... a Moysen lex scripta data sit, ante Moysen tamen observantia legalis in circumcisione exordium sumpsit. Primum illud sub lege naturali quasi in infusione quadam insinuerat (?), et quia in eo fideles extiterant, quasi quedam pauca germina in humano genere dispersa et ab invicem disiecta sola interius fide unita fuerant. Ut ergo ad interiorem unitatem commendandam exteriori crederet (?) et exterior in manifesta forma fidei adque ex dispersione sua quo vocandi fuerant invitarentur, propositus est unus ad quem in uno proficiendo quasi assimilandi postea fuerant omnes colligentur. Vocatus est Abraham unus ex multis, unitatis principium unionis, ut ad similitudinem illius colligentur et quicumque per illum fide illi et devotione iungerentur. Vocatus est ergo ut exiret de terra sua et recederet a vita (?) quibus adque ibat. Et data est forma illi quam transmitteret ad omnes ex ipso nascituros, et omnes in ipsa una forma initiatos, ut cum fidelium numerus augeretur, unitas tamen fidei non multiplicaretur, ut primum in illis forma unum essent qui ex ipso nascerentur. Postea quoque unum fierent qui in ea de ipsi sociarentur. Inde ergo unitas ipsi accepit, et unitas conservationis fidelis que primum signata est per sacramentum circumcisionis, postea signanda per sacramentum baptismatis. Primum signaculum in carne, sub quo vivendi erant qui in carne unum erant. Propterea circumcisio data non est nisi semini Abrahe, ut in carne signarentur qui in carne vivunt. Postquam autem ad hanc unitatem accessere qui secundum carnis generationem ex ipso non fuerant, positum est signaculum unionis exterius substantiam carnis, quia spiritu fide unum facti sunt qui carne non fuerant.

n fuat / e unge / llis

De circumcisione

Mandavit itaque deus Abrahe ut circumcideret preputium sue pellis in signum preteriti (?) inter templum (?)

tum ad posteritatem suam a domino quatenus per hoc signaculum populus dei ab infidelibus discerneretur quousque ille veniret
qui non solum de filiis abrahe sed de universis gentibus fideles colligeret. Ac per hoc sic dictum est non iam per signaculum car-
nis virginee sed per signaculum baptismatis secundum inscriptionem. Sane quicumque virum non de semine abrahe
fideles extiterunt subiecti huic precepto non fuerunt. Neque circumcisionis que soli abrahe indicta fuerat suscipi-
ende debito tenebantur sed fide operante per dilectionem sicut prius sub lege naturali priusquam circumcisio instituta
suis fuisset quicumque iusti fue[ ]rant sine circumcisione salvabantur. Modus autem circumcisionis talis erat. Preceptum
fuit ut puer masculus [ ] octavo die a nativitate sua circumcideretur in carne preputii sui. Licet quidam addendum
putant cultello petrino facto. Quod tamen nulla alia auctoritate probant nisi quia sephora uxor moysi territa
ab angelo acutam petram sumpsisse legitur et ea preputium filii sui circumcisione. et iosue iterum promissionis ingressu-
secundo in populo israel circumcisionis sacramentum cultris petrinis innovasse memoratur. Sed illud quidem magis obstinatione
magis et trepidatione magis non obtemperari et ... quod per consuetudinem factum non iniunctum estimatur
... ut [ ] ostenderet quod sacramentum circumcisionis quemadmodum priora sacramenta a voluntate proposita sed
ex necessitate exequendum. preceptum comminatione firmatur cum dicitur. Masculus cuius preputii caro circumcisa non fuerit
peribit anima illa de populo suo. Causa quoque subinfertur cum dicitur quia pactum meum irritum fecit. Si quod pactum dei irritum factum
prevaricatione primorum patrem intelligimus cum incircumcisus ob prevaricationem pacti perire dicitur manifeste datur
intelligi sacramentum circumcisionis ad hoc esse institutum ut per ipsum homo a debito pene prevaricationis liberetur. Idem in
salutifere curationis auxilium circumcisio contra originale peccatum in lege operabatur quod nunc baptismus excepto
quod regni celestis ianuam primi parentes intrare non poterant propter quod necessaria fuit mors christi que aditum
vite patefaceret. Tres sane sunt circumcisiones. una in carne exterius tantum. que sacramentum est. Due alie que sunt res
et virtus sacramenti. Altera que fit in presenti quando anima per depositionem iniquitatis circumciditur. Altera que in futuro fiet
quando per depositionem corruptionis corpus circumcidetur. Prima que est in carne. Secunda in mente. Tertia in corpore. Octo-
nari [?] non iniuste septimam aliquando tempus resurrectionis significat quia post presentem que vii diebus currit vitam sequitur. Ali-
quando tempus gratie in quo quasi post sabbatum legis eterna bona servientibus deo promittuntur. Merito quia illa prima circum-
cisio que sacramentum erat illarum duarum iussa est fieri octavo die ut ostenderet quod tempore gratie corda circumcidenda
erant per emundationem iniquitatis et tempore resurrectionis corpora per depositionem corruptionis purganda. Non solis
masculis data est circumcisio carnis quia sacra scriptura per masculinum sexum animam per mulierem carnem significare
solet ut videlicet ostenderetur quia illa exterior circumcisio animabus sanctificationem contulit sed carni non abstulit cor-
ruptionem. Cultellus petrinus factus christum significat de quo dicit apostolus. Petra autem erat christus. de quo scriptum est. Ecce
agnus dei ecce qui tollit peccata mundi. In carne preputii iussa est fieri quia ad remedium data est contra originale peccatum
quod a parentibus tantum per illud membrum propagatur. Femine tempore circumcisionis sola fide salvabantur sacri-
ficiis et oblacionibus aliisque legis cerimoniis purificate. Ipsamque circumcisionem suscipientes
et in eis qui in carne illam susceperunt veritando participantes. Masculi qui morte preventi ad oc-
tavum diem venire non potuerunt et ob hoc sine circumcisionis sacramento ab hac vita recesserunt sola fi-
de parentum cum oblacionibus et sacrificiis intervenientibus non improbabiliter salvari estimantur. Propter quod
preceptum circumcisionis non nisi masculis ad octavum diem venientibus indictum esse videtur. Ac per hoc preva-
ricationis reos non fuisse quia precepti contemptores non fuerunt. quod datum non fuerat non pervenientibus ad diem
octavum precipitur. ne mirabilior hic sexus appareat et eius per iudicium in illo quem alter sexus absolutus
omnino fuisse comprobatur. Sed minimo quoque si hi qui diem octavum negligentia sine contemptu parentum
sine sacramento circumcisionis transierunt per modum eodem sacramento precepto salutis effectum conse-
cuti sunt cum preceptum divinum hoc sacramentum non nisi die octavo celebrandum indicat et potest forsitan

non irrationabiliter creditur quod sic degentibus ad ritum legis uenientes sacramentum quibet etate ad salutem pre-
perit. ita et si qui sub lege tempore suo non perceperunt ad salutem tamen et ad remedium eis operatum sit. si illud
post modum suscipiendo postea negligentiam correxerunt. Sic ergo circumcisionis sacramentum semen abrahe sancti-
ficando et signando ut a cunctis gentibus discerneret. Item singularis manet et distincta generatio de qua christus
nasceretur. Unde consequenter colligitur probabile esse illi tamen semini ab[illegible] abrahe circumcisionem ex predicto
indictam de qua christus nasciturus erat ut uidelicet post abraham ysaac et post ysaac [illegible] iacob ac demum duodecim tri-
bus que de ipso iacob orte sunt. Sed et iob scimus quosdam de esau stirpe fuisse [illegible] creditur quod tamen circumcisi fuis-

Sacramentum circumcisionis ante legis lationem datum. De preparatione legis. Sed si non legitur
est et propterea quedam preparatio ad suscipiendam legem facta est. Quemadmodum enim nunc in nouo tempore primum
homo uncta baptismi ablutus signum et nomen sue professionis accipit. Ac deinde inter fideles associatus
et preceptis diuinis instructus ad complendam professionem suam accedit. sic antiquus ille populus primum quidem
per circumcisionem signatus est. postea per legem informatus. De sacramentis scripte le[illegible]gis.

Lex scripta tria continet precepta sacramenta promissa. In preceptis est meritum. In promissis est premium.
In sacramentis est adiutorium. Per preceptum eundum fuerat ad promissa. Sed quia homo per se infirmus erat uenerunt
sacramenta media inter precepta et promissa que illum adiuuarent et ad precepta perficienda et ad promissa op-
tinenda. Sub lege naturali pauca erant sacramenta. Sub lege scripta utraque multiplicata sunt et precep-
ta et precepta sunt sacramenta. Nam cum primum medicus deus ad hominem egrum curandum accessisset. occupauerat
morbus quod totum reliquerat salus. et apposuit in corpore generis humani in primis pauca antidota et
paucis morbus hec est personis paucis ut paulatim morbus deficeret et salus esset. Postea sub lege scripta re-
media plurima contulit et plures reparauit. Sub lege naturali duo precepta fuerunt et tria sacramenta duo pre-
cepta que sunt non uis alii ne feceris. Et quecumque uultis ut uobis faciant homines. eadem et uos facite illis. Tria
sacramenta decime oblationes et sacrificia. Decime in portionibus. Oblationes in rebus, sacrificia in animalibus.
Sub lege scripta multa fuerunt precepta et multa sacramenta; Precepta enim legis scripte alia fuerunt mobi-
lia alia immobilia. Mobilia sunt que ex dispensatione adiecta sunt ordinata. Immobilia sunt que a natura uenerunt.
et ita mala sunt ut nullo tempore sine culpa possunt fieri. Et ita bona sunt ut nullo tempore possunt sine
culpa possunt fieri et ita bona sunt ut nullo tempore possunt sine culpa dimitti. De immobilibus preceptis.

Immobilia que sola lex naturalis habuit duobus preceptis comprehensa. In uno bona precipiendo in
altero mala prohibendo. Hec uero duo precepta naturalis legis per legem scriptam latius explicata sunt et distincta
per nulla precepta que secunda tabula continebat. ibi ostendit qualem se exhibere debeat homo erga proxi-
mum. Quemadmodum in tribus precedentibus demonstratur qualem se exhibere debeat homo erga deum. Unde
et prima tabula dicta est que excellentiora continent mandata que pertinent ad dilectionem dei. Secunda
autem que inferiora et prima precepta continet que pertinent ad dilectionem proximi. Vel prima tabula
dicitur que interna continent precepta que instituunt fidem. Secunda autem que externa continent precepta que in-
stituunt ad bonam operationem. In prima tabula tria sunt precepta quia quod fide creditur trinitas est deus.
In secunda tabula septem sunt precepta quia in presenti uita tamen que in septenario dierum circulo uoluitur officia
humanitatis proximo exhibentur. Tria uero et septem denarium complent quia presentem faciunt fides
recta et operatio bona. primum preceptum prime tabule ad deum patrem pertinet. sic preceptum
primum secunde tabule ad hominem patrem pertinet ut utrique paternitas principium auctorita-
te honoretur. In prima tabula preceptio est et prohibitio. Similiter et in secunda ut utrique stu-
deas et facere quod debes et cauere quod non debes. In altero uero si offendis delictum est. In altero uero

peccatum est si offendis. facere enim non facienda peccatum est. facienda autem non facere delictum est. De .x. preceptis prime tabule. Primum.

Audi israel dominus deus tuus deus unus est ipsum adorabis illi servies. Non ociosum de precepto est quod dicitur quia ante preceptum per ammonitionem ad obedientiam auditoris animum preparat. Audi israel hec nota obedientiam; deus tuus. hec nota gratiam. deus unus est. hec doctrinam. Quasi diceret obedientiam exhibe gratiam intellige. veritatem agnosce. Quod audis hoc est obedientia. quod exigeris, quod deus tuus est gratia qua preveniris. Quod deus unus veritas qua illuminaris et perficeris; dominum tuum audi qui te in manum iam exhibuit. et nec dubites servitium accepit ut scias ab ipso esse utrumque; scilicet quod ante exigit opus virtutis et quod post promittit premium retributionis. Audi israel hoc est ausculta acquiesce. Unde .H. ubi ab obedientia incipit quia amodo omne malum ab inobedientia procedit. Frustra namque vel inobedienti gratia vel contumaci doctrina vel non intelligenti preceptum datur. largo primum audi israel ut sis obediens. Deus tuus ut devotus existas. Deus unus est ut veritatem agnoscas; Deinde sequitur preceptum. Ipsum adorabis. hoc pertinet ad fidem. Et illi soli servies hoc pertinet ad operationem. Fides enim operatur ex dilectione perfectum facit. quia nec opus sine fide: nec fides cum opus suppetit. accepta est sine opere. propterea adora recte credendo scribendo operando. Quia autem potest si ad quod dicitur ei soli ad utrumque referendum sit ut dicatur. Ipsum solum adorabis et illi soli servies. Sed hoc quomodo stare poterit quia sepe invenimus testante scriptura viros non solum angelos adorasse sed etiam homines legimus. Nec propterea alicubi reprehensos invenimus. et in novo testamento apostolus quoque fideles ad serviendum superioribus et prelatis summopere exortatur. Sciendum est ergo quia alio modo homines alio modo deus adorari precipitur. Ysu namque veteri superiores quoque ab inferioribus adorandi dicebantur quando eis sine inclinatione genuum suorum sive capitis inclinatione ab his reverentia exhibebatur. deus autem adorare est ei totam mentem per humilitatem ac devotionem substernere et ipsum principium ac finem omnis boni credere. Quod ei soli nos debere nemo est sane mentis qui ambigat. Unde ipse deus quoque per prophetam de se testatur dicens. honorem meum non dabo alteri. et gloriam meam sculptilibus. De servitute vero idipsum competenter intelligi potest quia videlicet omnis ille rectissime soli deo servire dicitur. qui et secundum deum homini superiori humiliter se subicit. et non causa dei impugnatur fidem contradicit. qui cavet sollicite ne in sua servitute vel timore hominis contra deum quod faciat retributionis lucrum intentione celesti premio anteponat. Sed in greco manifestior sententia expressa est. Greca namque locutio divinam servitutem ab humana proprio vocabulo distinguit quod latinitas non habet. Ibi namque dei servitus latria et humana dulia vocatur. et ob hoc idolatre vocati sunt qui eam servitutem quam deo debuerunt ydolis exhibebant sed latina lingua utrumque sub eodem nomine servitutis comprehendit et propterea obscurior significatio facta est. Cum dicitur ei servies quod in greco ambiguum non est. Sed cum hoc preceptum ad patrem pertineat. quare dictum est ei soli servies. verentur in filio et spiritu sancto serviendum non sit. Sed quod dicitur ei soli non excludit communionem filii et spiritus sancti sed quod deus non est. pater autem et filius et spiritus sanctus unus est deus ipse solus adorandus eique soli serviendum est et non alteri ea videlicet servitute que ei soli debita est. Sicut et in evangelio cum dicitur nemo novit patrem nisi filius. Non utique spiritus sanctus a patris cognitione excluditur cum ipse et profunda dei teste scriptura scrutetur. Sed est etiam loquendi genus ut dicatur nemo nisi ille videlicet qui non hoc est quod ille. hic per ubertatem et sacietatem ad sequi...

Non assumas nomen dei tui in vanum. Secundum. mandatum discutiendum in se tantum quod tale est. Non id simpliciter littere sensum taliter intelligi debet ut nomen dei hoc in vanum non assumat id est ad mandatum affirmandum vel ad idolum venerandum sed ut neque idola nomine divino honoret neque falsitati nomen divinum associet. Aliter autem nomen dei in vanum assumere est filium dei invisibilem per humanitatem creaturam estimare. Invanum quippe nomen dei assumit qui filium dei genitum ex tempore credit cepisse nomen siquidem patris filii dicitur. quia in filio et per filium pater invisibilis manifestatur.

tionis solum qui mundus per ipsum factus est verum et qui per ipsum homo redemptus est. Sane quia filium dei hominem factum
fuisse negant, in vanum nomen dei assumunt, quia quem credunt hominem pro eo quod assumpsit corpore, deum verum cognoscunt
pro eo quod fuit creaturam. Potest adhuc aliter intelligi quod dictum est: Non assumas nomen dei tui in vanum. In
vanum namque nomen dei assumunt qui filium credunt missum et pro salute sua incarnatum contempnunt. Illud ergo est
dictum: Non assumes nomen dei tui in vanum, id est non sic venereris et adores eum propter hoc quod a deo factus es, sic adores
et venereris propter quod a deo es redemptus, quia non minus tibi contulit cum redemit quam cum creavit. Ad eundem spectat
sensum quod filius in evangelio discipulis et per discipulos omnibus in se credentibus dicit: Creditis in deum, et in me cre
dite. Quod est: a quo creati estis ut decuit pium insinuatione nos admonens, ut intelligamus eum non solum
adorandum a nobis in sua divinitate qua condidit, et in humanitate qua redemit. Tercium.

Tercium preceptum est: Observa sabbatum. Quatuor sabbata commemorare videtur scriptura. Primum illud
in quo deus perfectis operibus suis requievisse dicitur. Secundum illud quod filiis Israel carnaliter custodiendum man
datur. Tercium illud quod populo dei servandum precipitur. Quartum illud quod in promissione sabbatum pro sabbato suis di
lectoribus deus pollicetur. Duo ergo sunt sabbata exterioris: unum dei et unum hominis. Et duo interioris: unum dei et unum hominis. Sabbatum
dei illud quo exterius ab opere cessasse dicitur, sacramentum est illius interioris sabbati eius in quo ipsius eterna immortalisque tranquilli
tas inconcussa beatitudine perfruens nullo umquam labore fatigatur. Sabbatum hominis quod ei exterius visibiliter ser
vandum precipitur, sacramentum est interioris sabbati, ubi mens sancta per bonam conscientiam a servitute peccati quiescens in gau
dio spiritus sancti iocundatur. Hoc sabbatum quisquis in presenti vita servaverit, ut nullum consentiat malum, perveniet in futura
vita ad illud eternum dei sabbatum ubi nulla sentiat mala. Sic dictum est: et erit sabbatum pro sabbato, mensis pro
mense. Istud itaque preceptum spiritualiter ad spiritus sancti personam referri videtur cum dicitur: Observa sabbatum, ut videlicet
in presenti eum suscipiamus et custodiamus, ut et nos in gaudium bone conscientie, quando eum in futuro suscipere et
possidere in eternum in gaudium vite. Hec tria precepta prime tabule, in quibus precipitur dilectio dei, commendant, et tota
trinitas unus deus equaliter adoranda et colenda precipitur. De VII aliis secunde tabule.

Septem alia secunda tabula continebat, que hominem ad dilectionem proximi instruunt, et propterea septenario distin
guuntur, quia quamdiu in presenti vita tamquam VII diebus volvitur nostra caritas pietatis operibus exercetur ergo proximum. Postea consu
matis operibus et finitis laboribus per contemplationem patris cum proximo beatificanda in deo. Amor ergo proximi in preceptis
est quantum pertinet ad exhibitionem operis, et tercium quantum pertinet ad effectum dilectionis. Primum.

Primum preceptum secunde tabule ad patrem pertinet hominis sicut primum prime ad patrem deum. Utrumque paternitas
preponitur. Utrumque principium dignitatis honoratur, quia et quodammodo hominis principium nascendi per generationem
a patre habemus; sic principium existendi per conditionem accepimus a deo patre. Et paternitas hominis sacramentum est et imago
divine paternitatis, ut discat cor humanum in eo principio quod videt quid debeat illi principio a quo est et quod non
videt. Sic ergo dictum est: Honora patrem tuum et matrem tuam ut bene sit tibi et sis longevus super terram. Sicut superius dictum est
in primo precepto prime tabule, ita et hic non totum pertinet ad preceptionem quod positum est. Sed ibi quod preceptum non erat
premissum est, hic subiunctum est. Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est. Hic totum ante premittitur, ipsum preceptum postea subin
fertur: Ipsum adorabis et ipsi soli servies. Hic preceptum precedit: Honora patrem et matrem, deinde subiungitur: ut bene sit
tibi et sis longevus super terram. Illud est ergo quod ibi ante preceptum causa precepti premittitur, hic post preceptum subinfertur. Non quod deus
diligentibus est propter se ipsum et homo pater deum et amor paternus si ad solam carnem respicit spiritale premium
non acquirit. Credo ergo in nobis deus pater quia propterea diligendus est a nobis quia eius gratia nostra dilectio prevenit
et nostra dilectio per eius gratiam excitata subsequitur. In patribus autem carnis nostre si ad id
solum beneficium nostra dilectio tendit quod carnaliter ab his nos meruisse
pervenimus, quia ultra carnis et super carnis intuitum non proficit ad perfectionem

pmũ spũat ñ pungit. Ĝ ꝓ uitã ętnitatis diligend' ẽ auctor uitę tẽpal. ut s. ñ h diligat̃ qꝛ hãc
abillo immo ꝑillũ uitã accepim' s; q̃a ꝑhãc adillã ĩtturi sum'. Bene ḡ cũ dictũ eẽt honora
patrẽ tuũ. ⁊ m̃r. subiuncta ẽ causa. ut bñ sit t. ⁊. s. l. s. t. uiuentiũ. s. qꝛ h dilig̃e debem' in
auctore uitę h' q̃ abillo ꝑhãc uitã aduitã futuram uitiati sum'. Et pulchre honorati pncipiũ
suũ longeuitas pmittit̃ qꝛ deo ꝑdilectioẽ adhẽre. ętnitatẽ puniet. Sane q̃ntũ spectat adsen
sũ littę duob' mod' parentes nr̃os honorare debem'. ⁊ obediendo eis uidł in omĩb' exceptis his in
q'b' dilectio dĩ patris offendit̃. ⁊ eos q̃ntũ nr̃a facultas suppetit adiuuando; s; ⁊ de patrib' spũalib'.
plat' nr̃is idipsũ intellig̃e. nich' ĩpect' q'b' obedientiã d'bem' in q̃ntũ nr̃a h̃t ꝑsibilitas ⁊ auxiliũ

Secdm̃ pceptũ sc̃de tabulę ẽ. ñ occides homicidiũ **Scdm.** s̃uno seruitiũ q̃ntũ suppetit facultas.
fit multis mod'. Manu. lingua. ⁊sensu. Manu fit cũ q's aliũ actualit̃ uita pu̇at. t inlocũ mor
tis ubi uita puet̃ pcipitat ũ icarcẽm t taliũ q̃nlib; locũ talẽ. lingua fit duob' mod' .ɩ. pcipiendo
t suggẽdo. Iudi q̃ppe xp̃m occidit̃ dñi ut occidet̃ iudici suggessert̃. ⁊sensu simili̇t duob' mod' fit homi
cidiũ dñi t morte alti' desidam' ⁊ cupim'. t si dũ eũ amorte libãre pssim' uitã ei' negligim'. ɩ. adiuto

Tertiũ pceptũ sc̃dę tablę ẽ. ñ mechabis. ɩ. ñ fornicabis. fornic̃o **Tertiũ.** s̃ruũ ñ impendim'.
ẽ omis illicit' ⁊cubit' ⁊ ẽ duplex fornic̃o. ãiẽ. unde ꝑpha ꝑdidisti om̃s q̃ fornicant̃ abste; ⁊ corpis
deq̃ agit̃ h. Hoc ñ pceptũ ⁊ q̃dã alia subiũcti legę. tm̃ ĩchoata s̃. ɩ. ñ plene s; exparte data ꝓpt in
firmitatẽ adttoꝝ q̃ pea aduenirnt. grã ⁊sũmata s̃. Lex ñ dicit. Non mechaberis. corpalẽ tm̃ me
-chiam pⱨibes. Xp̃c dic̃ qꝛ q̃cũq; uidit̃ mulierẽ adɔcupiscendũ eã iã mechat' ẽ eã incorde suo. Dñe

Qillicitã ɔcupiscitiã tã aĩę q̃ corpis cont̃ dicens. **Quartũ**
Quartũ pceptũ ẽ ñ furtũ facies. furtũ accipit̃ ĩhi loco ꝓq̃lib; illicita usurpatioẽ rei alienę. siue
occulta siue manifesta. q̃ ñ furtũ ꝓhibuit rapinã ñ ɔcessit; cũ sit maĩ peccm̃ ut testant̃ sci aptr̃ ⁊ uio
lent̃ rapt' q̃ occulta subtc̃i'; q̃a maĩ odiũ ⁊ irã excitat. sub furto ãt̃ ɔp̃hendit̃ usura. **Quintũ.**
Quintũ pceptũ sc̃dę tablę ẽ ñ falsũ testimoniũ dices. h̃r ḡ melr̃ ligat̃ q̃ sit falsũ testimoniũ alti
incipiẽdũ ẽ. ɩ. amdatio. Aliud ẽ enĩ simplex m̃datiũ ĩ falso testimonio. Aliud ĩꝑiurio aliud ĩuoto
dũ aliq's aliq̃ uouet q̃ ñ solũ d' q'b' oĩb' bñ dicẽdũ ẽ. Imũ aũt d'siplici m̃datio q̃ ꝓ ponẽda ẽ d' sẽpno m̃datũ.
Quidã m̃datũ sic diffiniẽdũ putat. Mendatiũ ẽ falsa sigñatio cũ uoluntate fallẽdi q̃ t ꝓsimi
-alt' ad; t p'ea aduenit. hĩ sic q's alti pmittit se aliq̃ datũ ħus uoluntatẽ dãdi cũ pmittet p'ea
ũ mutata uoluntate dare nollet m̃datũ eẽt ñ q̃a ĩ pmissioẽ cor duplex fuit s; q̃a pmittens cor
p'ea duplicauit. sic ḡ intelligi pot̃ q̃ dictũ ẽ. Mendatiũ ẽ sig̃o falsa. t oro t locutio ꝑ q̃ ille q̃
loq̃t auditori falsũ sigñare intend' ⁊ putat. Nã ⁊ si uerũ sit. ɩ. ita sit ut dic̃. mentit̃ tñ ille q̃ loq̃t.
cũ opinioẽ ⁊ itentione fallendi. Iocosa m̃datia. ɩ. yronię ⁊ pabolę m̃datia ñ s̃. Aliq̃n sci inueni
rentũ q̃ ĩpabolę ⁊ yroniis multa locuti s̃. S; ⁊ ipse xp̃c inpabolę loq'bat̃ adillos q's utiq; ĩsermone suo
ñ asumpsisset; si ullũ m̃datũ ĩeis ɔstaret; h solũ ĩt ẽ q̃ iocosa ⁊ si falsitatis reatũ ñ ĩcidit̃. leuitatis
ñ assumpsisset si ullũ... culpã ñ euadit. Est adhuc aliud gnũs m̃datii. cũ aliq's q̃si humilitatis causa mentiri uidi
tũ culpã ñ euadit. Est adhuc aliud gn̄s m̃datii. cũ aliq's q̃si humilitatis causa mentiri uidr̃
ut pote cũ se peccõrẽ dic̃. ⁊ tñ ñ ita sentit ut dic̃. deq̃ uilissime dictũ ẽ qꝛ cũ causa humi
litatis q's mentit̃. si ante q̃ mentiret̃ peccor ñ erat mentiendo efficit̃ q̃ ñ erat. q̃a q̃ peccõrẽ se
dic̃ ⁊ ñ ita ẽdit. uitas inillo ñ ẽ. Est aliud gnũs m̃datii cũ ꝓsalute ⁊ uita alti' ɔseruanda. ali
q's mentit̃ q̃ ⁊ ipsũ nullom̃ apꝓbandũ ẽ. Male enĩ mentiendo uitã suat malti' corpis. q̃ m̃datiũ
uitatẽ extinguit incorde suo. Pot̃ aũt melim aliq̃n sine culpa uitas celari. q̃n salutis
causa ñrę siue utilitatis alienę rõ exposcit. longe enĩ aliud ẽ q̃ uerũ ẽ tacere. atq; aliud

q̄ falsū ē affirmare. Ipsa quippe ueritas dicit. Multa habeo uobis dicere. s; n̄ potestis portare m̄. q̄ utique
Falsū testimoniū ē cū q̄s De falso testimonio. si n̄ dixisset si ueritatē taceret semp culpa eet.
alt⁹ mandatio de ueritate testimoniū phibere. q̄ n̄ mentiendo reus efficit s; q̄ 9 ipsū mandatū
9t ueritatē patrinari conat. q̄ q̄de si sciens n̄ fecit dāpnabit. ōio malitia ē. sicut ignorās rephen
Non ōē iuramentū malū ē. 7 tn̄ omne iuramentū teste De iuramento. sibit negligentia.
ueritate amalo ē. Q̄ eni uerū iurat. aut necessitate primi. aut p incredulitate eius. s. iurat aut
credere n̄ pot p ignorantia. aut cr̄de recusat p malitia. Cuius iuramentū malū q̄de n̄ ē q̄lliq
iurat q̄a ei necessitate coactat ueritati. 7 tn̄ amalo ē illi⁹ cui iurat. s. ē ex infirmitate si cr̄dere alit
n̄ pot. 7 si cr̄de contempnit ex pueritate. Q̄ aut sine causa iurat. 7 si uerū iurat n̄ sine culpa ē. q̄ aut p
leuitate arguit aut ptumatia 9dēnat. Q̄ malū se facturū iurat peccat. Inq̄ tn̄ meli⁹ ē iura
mentū frangere q̄ adimplere. ita q̄de ut malū caueat q̄ iurauit. 7 in eo omni in culpā agnoscat
Periuriū ē mandatū. sac̄ sc̄a attestatione inducta 9firma De periuriis. ineo q̄ male iurauit.
tū. Q̄ eni falsū iurat peccat t' piurat. Inq̄ primū malū ē culpa mandati. Secdm̄ ē id q̄ falsu
e dr̄. Q̄ ad tuendā falsitatē testimoniū ueritatis reuerentē usurpat. Q̄ uidit aliū falsū iura
re uolente particeps peccati efficit si 9senserit. 7 si n̄ q̄ntū pot salua ueritate ut malū pficiat 9t
dicendo 7 amonendo obsistit. h' aut 9sidandū ē q̄ peccm̄ fr̄is 9pbare n̄ possum publicare n̄ de
bem⁹ neforte uideam̄ uelle primū nr̄ū corrige s; infirmare. ppea amonitio peccantib⁹ adhi
benda ē ut negantib⁹ testimoniū 9uincens t' sine n̄ pot. De uoto.
Votū ē sponsio uoluntaria aīi q̄s uotū uouit dō reddē debet q̄ uouet. iuxta illud pph'e
uouete 7 reddite dn̄o. Dicit aut scr̄ipta. uota stultorū frangenda s̄. Unde uota stultoz uel
ligim⁹ omia que uel mala s̄ t' si bona s̄ ordinata n̄ s̄ 7 mal malū ē q̄ ē ... bonū q̄ ē in
eis ... ubi gr̄a. Si mulier nolente uiro an uir nolente muliere uouet 9tinentia ... subieci
sine 9silio 7 licentia plati inordinatā pponet abstinentiā ei⁹ m̄ uota q̄ manifeste stulta
eē n̄ tenenda omino n̄ eē n̄. Q̄ bonū q̄ cuiq; uouet si postea illud aut adimple n̄ potest aut
p maiori bono pficiendo implere n̄ uoluit. potest scdm̄ licentiā illoz q̄b⁹ dispensationi
cui cr̄dita ē. uotū ei⁹ aut laxari aut mutari ita ut mel arbitro n̄ 9stet t' si dimittere q̄ facier
Sextū pceptū q̄ 7 nonū ē n̄ 9cupisces uxorē primi tui. Sextū t' aliud pro faciē 7 si mal' ē q̄ n̄ uoui
Septimū pceptū q̄ 7 decimū ē n̄ 9cupisces rē primi tui; h' opponendū uidr 9t h' q̄ supi⁹ di
tū ē ī eo pcepto q̄ supi datū ē de fornicatione cauenda n̄ mechabis. mechiā tn̄ corpalē ee p
hibitā. ptea n̄ p̄ eo q̄ ī euuangelio dic̄ quicq; uidet mulierē ad. c. ea. m. ē. e. i. c. s. Hm̄ ea corpalē
q̄ corpalē mechiā ee interdictā. Q̄m eni euuangelm suppleuit q̄ lex scr̄ipta pus min⁹ hēt. eā ido p
suū q̄ euuangelm cr̄dit adiecisse ī lege p⁹ scr̄iptū inuitat. Q̄ eni dixit n̄ mechabis corpalē
mechiā phibens. ptea dic n̄ 9cupisces 7 spualē mechiā oīnus cauendā ee ostendens. Ideo q̄
q̄d hēt apl's euuangelm q̄ facit. S; sciendū ē q̄ ue lex q̄uis 9scia bonis ... aliena phibuit
ppa tn̄ minime tpauit. Ita q̄ dic n̄ 9cupisces uxorē primi tui mulierē 7 rē eius 9cupiscendā
n̄ ueuit. s; abaliena tm̄ appetitū cohibendū demonstrauit. Noua aut lex 7 inpp̄is tēpatū ee de
uet' lege p 9cupiscentiā uxoris siue rei aliene n̄ illā signasse q̄ sola uoluntate agit s; am
bitione 7 inclinatione q̄ studio q̄dā 7 adnisu ad implendū desiderū 7 ad optinendū id q̄ indesi
derio ē exteriori ope exercet. Noua aut lex illicitā 9cupiscentiā. n̄ solū dāpnauit foris in studio
opis t' uitiis q̄q dāpnabilē ostendit ee in desiderio uoluntatis. De ordine pceptorum ...

deus in [illegible] apparuit nobis in filio [illegible]

quando [illegible]

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BLB BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg